

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

AVRUPA'DA DEĞİŞEN SİYASAL
PARADİGMA ÇERÇEVESİNDE
YENİ SOL REFORMİST PARTİLER:
YUNANİSTAN, FRANSA VE ALMANYA
ÖRNEKLERİ

ŞENOL ARSLANTAŞ

2502130544

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. H. BİRSEN HEKİMOĞLU

İSTANBUL - 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : ŞENOL ARSLANTAŞ Numarası : 2502130544
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : SIYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER Danışmanı : PROF.DR.H.BİRSEN HEKİMOĞLU
Tez Savunma Tarihi : 08.04.2019 Saati : 12:30
Tez Başlığı : AVRUPA'DA DEĞİŞEN SIYASAL PARADİGMA ÇERÇEVESİNDE YENİ SOL REFORMİST PARTİLER: YUNANİSTAN, FRANSA VE ALMANYA ÖRNEKLERİ.

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
PROF.DR.H.BİRSEN HEKİMOĞLU		KABUL
PROF.DR.NURAY BOZBORA		KABUL
DOÇ.DR.SEVGİ UÇAN ÇUBUKÇU		KABUL
DOÇ.DR.NURŞEN GÜRBOĞA		KABUL
DOÇ.DR.AHMET BEKMEN		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
DOÇ.DR.ATEŞ USLU		
DR.ÖĞR.ÜYESİ SEZGİ DURGUN		

ÖZ

AVRUPA'DA DEĞİŞEN SİYASAL PARADİGMA ÇERÇEVESİNDE

YENİ SOL REFORMİST PARTİLER:

YUNANİSTAN, FRANSA VE ALMANYA ÖRNEKLERİ

ŞENOL ARSLANTAŞ

Bu tez, SSCB sonrası dönemde Avrupa'da yeni sol reformist partilerin ortaya çıkış serüvenini ve evrimini yapısal politik ekonomik ve politik kurumsal koşullar ile toplumsal hareketlilik ve toplumsal protesto dinamikleri açısından karşılaştırmalı olarak ele almayı amaçlamaktadır. Yeni sol reformist partiler olgusunun incelenmesi için Yunanistan'da Syriza, Fransa'da Sol Cephe ve Almanya'da Die Linke vakaları analiz edilmiştir. Örneklem seçimi, rakip söylemler ve politik aktörler şeklinde cisimleşen neoliberal hegemonyanın erozyonu ile finansallaşmış kapitalist krizin doğasını/derinliğini yansıtan bir politik gruplaşmadan kaynaklanmaktadır. Araştırmaya göre, yeni sol reformist partilerin doğuşunu ve gelişimini etkileyen temel faktör, sosyal demokrat / sosyalist partilerin neoliberal gruplaşmayla baş edememesi ve onu aşamamasıdır. Bu minvalde kapitalist sosyal ve ekonomik düzene inandırıcı bir alternatifin yokluğunda sosyal demokrat partilerin sağa kayarak neoliberal ajandayı benimsemesiyle solda bir boşluk oluşmuştur. Yeni sol reformist partiler, bu boşluğu doldurmaya çalışmıştır. Kemer sıkma çağında, çevre ülkelerde, sosyal demokrat partilerin neoliberalizmin sosyal ve temsil krizlerine yanıt vermede başarısız olmasıyla yeni sol reformist partiler seçimlerde başarı elde etme fırsatı bulmuştur. Buna karşılık merkez ülkelerde ise krizin dışsallaştırılması sonucunda popülist sağ partilerin ivme kazanması, yeni sol reformist partilerin yükselişini frenlemiştir.

Anahtar Kelimeler: Yeni sol reformist partiler, sosyal demokrasi, Avrupa solu, kemer sıkma, toplumsal hareketler.

ABSTRACT

THE NEW LEFT REFORMIST PARTIES WITHIN THE FRAMEWORK OF CHANGING POLITICAL PARADIGM IN EUROPE: THE CASES OF GREECE, FRANCE AND GERMANY

ŞENOL ARSLANTAŞ

This thesis aims to compare the emergence and historical evolution of the new left reformist parties in Europe in the post-USSR era with regard to structural political economic and political institutional conditions, as well as social mobilization and social protest dynamics. To explore the phenomenon of new left reformist parties, the cases include Syriza of Greece, the Left Front of France and Die Linke of Germany are analyzed. The case selection illustrates a particular political constellation, which reflects the erosion of neoliberal hegemony that is materialized in competing discourses and political actors, as well as in the nature/depth of the financialized capitalist crisis. According to this study, the main factor that plays a role in the emergence and development of the new leftist reformist parties is the failure of social democratic / socialist parties to cope with and overcome the neoliberal constellation. In the absence of a reliable alternative to capitalist social and economic order, a vacuum occurred in the left due to a shift of the social democratic parties to the right, with the adaption of the neoliberal agenda. New left reformist parties try to fill this gap. In the age of austerity, in the peripheral countries, new left reformist parties find an opportunity to have a success in the elections, with the failure of social democratic parties to respond to the social and representation crises of neoliberalism. However, in the core countries, the rise of populist right parties with the externalization of the crisis, resulted in stopping the rise of the new left reformist parties.

Keywords: New left reformist parties, social democracy, European left, austerity, social movements.

ÖNSÖZ

Bu teze konu olan yeni sol reformist partilere yönelik merakım, İstanbul SBF'nin efsane odası 'Çan Çan'da oda arkadaşım olan sevgili dostum Dr. F. Kerem Bilgin'in büyük bir dikkatle ve düzenli olarak videolarını izlediği Fransız siyasetçi Jean-Luc Mélenchon'ın görüşlerini daha yakından öğrenmek istememe dayanıyor. Mélenchon üzerine yazılanları okurken, esas itibarıyla Avrupa'yı popülist sağa teslim eden ve ciddi bir siyasi tikanıklık içerisinde bulunan sola yönelik ilgim kamçılandı ve ardından meseleyi araştırmaya başladım.

Çalışmanın nihayete ermesinde çok sayıda kişinin emeği bulunmaktadır. Her şeyden önce tez danışmanım olan ve yıllardır asistanlığını yapmaktan büyük onur duyduğum Prof. Dr. H. Birsen Hekimoğlu, doktora sürecimi tüm titizliğiyle takip etti ve beni cesaretli adımlar atmam için daima motive etti. Hocamın hakkını ödeyemem. Tez izleme komitemde yer alan Prof. Dr. Nuray Bozbora ve Doç. Dr. Sevgi Uçan Çubukçu ise yapıcı eleştirileriyle tezin genel yapısını şekillendirmeme büyük katkı sundular. Kendilerine minnettarım. Yine Doç. Dr. Ahmet Bekmen ve Doç. Dr. Nurşen Gürboğa, tez savunmamda dile getirdikleri görüşlerle bana destek oldular.

Emekli Hocamız Prof. Dr. Fatmagül Berktaş ile İstanbul SBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Siyaset Bilimi Anabilim Dalı üyeleri, teze yoğunlaşmamı sağlayarak çalışmanın vaktinden önce tamamlanmasında pay sahibi oldular.

Bir teşekkürü de 'TÜBİTAK Doktora Sırası Araştırma Bursu' kapsamında Tübingen Üniversitesi'nde (Almanya) yürüttüğüm çalışmalara gönülden destek veren Prof. Dr. Hans-Jürgen Bieling'e borçluyum. Entelektüel açıdan büyük bir derya olan Bieling, yürüttüğü sorgulamalarla tezin temel iddialarının şekillenmesinde belirleyici bir rol oynadı.

Rüya Telli, çalışmayı baştan sona dikkatle okuyarak bana önemli geri dönüşler yaptı. Titizliği sayesinde birçok hatadan kurtuldum. Kendisine ne kadar teşekkür etsem azdır.

Bu süreçte dostlarım da benden manevi desteklerini esirgemediler. Kıvanç, Pedriye ve Bilal, her açıdan dayanışma örneği sergilediler. Düzgün Altıntaş, Resul Arslantaş, Zeynel, Barış, Eren, Gonca, Ali, Ayhan, Nilgün ve Büşra, sürekli bana destek vererek motivasyonumu yüksek tutmamı sağladılar.

Annem, babam, kardeşlerim Bahar ve Sevgi ile Serbülent Çalışkan, ihtiyacım olduğu her an yanımda oldular. Küçük Mojik ya da Ali, neşeyle dolmamı sağladı. İkizim Düzgün ise çoğu kez kendi tezini bırakıp çalışmama eşsiz katkılar sundu. Düzgün'ün desteği olmadan tezi tamamlamam mümkün değildi.

Şenol ARSLANTAŞ

İSTANBUL, NİSAN 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE AVRUPA SİYASETİ VE SOL PARTİLER

1.1. 1945 Öncesi Dönemde Avrupa Solunun Genel Durumu.....	18
1.1.1. Avrupa Solunun Doğuşu ve Parlamenter Solun Yükselişi.....	18
1.1.2. Komünist Partiler ve ‘Halk Cephesi’ Deneyimleri.....	19
1.2. Refah Kapitalizminin Altın Çağında Batı Avrupa Solu (1945-1973).....	21
1.2.1. Komünist Partiler.....	21
1.2.2. Sosyal Demokrat Partiler.....	23
1.2.3. Liberteryan Yeni Sol Partiler.....	27
1.2.4. ‘1968 Eylemleri’ ve Sola Etkileri.....	28
1.3. Yükselen Krizler Bağlamında Sol Siyaset ve Yeni Meydan Okumalar (1973-1989).....	30
1.3.1. Sosyal Demokrat Uzlaşının Sona Ermesi.....	30
1.3.2. Sosyal Demokrat Partilerin Neoliberal Dönüşümü.....	35
1.3.3. Komünist Partilerin Krizleri.....	36
1.3.4. Rakip Siyasal Aktörler.....	37
1.3.4.1. Yeşiller.....	37
1.3.4.2. Ultra Milliyetçi ve Popülist Sağ Partiler.....	39
1.4. SSCB’nin Dağılmasının Yankıları.....	40
1.4.1. Genel Etkileri.....	40
1.4.2. Avrupa Soluna Yansımaları.....	42

1.5. Kavramsal Tartışmalar Ekseninde ‘Yeni Sol Reformist Partiler’	44
1.6. SSCB Sonrası Dönemde Avrupa Siyasetinin Gelişimini Etkileyen	
Unsurlar (1991-2007).....	48
1.6.1. Avrupa Entegrasyonu Meselesi ve Toplumsal Hareketlilik.....	48
1.6.2. ‘Popülizm’ Olgusu Üzerine.....	54
1.6.2.1. Temel Karakteristikleri.....	54
1.6.2.2. Yükseliş Dinamikleri.....	58
1.6.2.3. Sol ve Sağ Popülist Partiler.....	59
1.6.3. Siyasal Rekabetin Değişen Doğası ve Neoliberal Hegemonya.....	61
1.6.3.1. Sosyal Demokratların Yeni Yol Haritası Olarak ‘Üçüncü Yol’ ..	61
1.6.3.2. Yeşiller’in Dönüşümü.....	66
1.6.3.3. Popülist Sağ Partilerin Yükselişi.....	67
1.6.4. Toplumsal Protestoların Canlanması.....	68
1.6.4.1. Neoliberal Küreselleşme Karşıtlığı ve ‘Sosyal Forumlar’	
Süreci.....	68
1.6.4.2. ‘Avrupa Anayasası Andlaşması’ Referandumları.....	70
1.7. Kemer Sıkma Çağında Avrupa ve Sol (2008-2017).....	71
1.7.1. Krizin Serüveni ve ‘Finansallaşma’ Olgusu Üzerine.....	71
1.7.2. Krizin AB’ye Etkileri.....	74
1.7.3. AB’de Erken Kriz Yönetimi: Devlet Müdahaleciliği ve Mali Disiplin	
Uygulamaları.....	74
1.7.4. ‘Kemer Sıkma’ Ajandası.....	76
1.7.4.1. Genel Mantığı.....	76
1.7.4.2. Toplumsal Sonuçları.....	78
1.7.4.3. Siyasi Sonuçları.....	79

İKİNCİ BÖLÜM

KRİZLERİN TETİKLEDİĞİ BİR YÜKSELİŞ: SYRIZA ÖRNEĞİ

2.1. Tarihsel Arka Plan.....	82
2.2. SSCB Sonrası Dönemde Yunan Solunun Gelişimi (1991-2007)	87
2.2.1. Sürekli Anti-Kapitalizm: KKE.....	87
2.2.2. Yeni Sol Reformizmin Doğuşu: SYN Örneği.....	87
2.2.3. PASOK ve ‘Modernizasyon’ Hamlesi	88

2.2.4. Solun Açmazı ve Syriza'nın Doğuşu.....	94
2.2.5. 'Aralık 2008 İsyanı' ve Yunan Solu	98
2.3. Kemer Sıkma Çağında Yunanistan (2008-2011)	99
2.3.1. 2009 Seçimleri ve Ekonomik Krizin Gelişimi.....	99
2.3.2. Kemer Sıkmanın Anatomisi: Sosyal ve Siyasal Kriz.....	101
2.3.3. Yükselen Toplumsal Hareketlilik ve Protestolar.....	104
2.4. Syriza'nın İktidar Yürüyüşü (2012-2015)	105
2.4.1. Tetikleyici Faktörler.....	105
2.4.2. 2012 Seçimleri ve Solda Yeniden Gruplaşma Eğilimi.....	108
2.4.3. Sol Radikalizmin Deradikalizasyonu.....	113
2.4.4. Sol Popülizm.....	114
2.4.5. Seçim Zaferleri	115
2.5. Değişim Umudundan Hayal Kırıklığına Syriza İktidarı (2015-2017).....	118
2.5.1. Hükümeti Deneyimi ve Yapısal Sınırlılıkların Keşfi.....	118
2.5.2. Referandum ve Blöf.....	119
2.5.3. Syriza'nın Bölünmesi, 2015 Seçimleri ve Sonrası.....	121

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYALİSTLERİN GÖLGESİNDE KALAN BİR DENEYİM OLARAK 'SOL CEPHE'

3.1. Tarihsel Arka Plan.....	124
3.2. SSCB Sonrası Dönemde Fransız Solunun Gelişimi (1991-2007).....	131
3.2.1. Avrupa Entegrasyonu ve Neoliberal Reformlar Bağlamında Toplumsal Protestolar ve Sol.....	131
3.2.2. Muhafazakâr Hegemonyanın Erozyonu ve 'Çoğulcu Sol Hükümet' Deneyimi.....	135
3.2.3. Toplumsal Protestoların Yeniden Canlanması: 'ATTAC' ve Diğer Radikallikler.....	137
3.2.4. Solun Hezimet: 2002 Seçimleri.....	139
3.2.5. Siyasal ve Sosyal Kutuplaşma Ekseninde 'Avrupa Anayasası Andlaşması' Referandumu ve 'Banliyö Ayaklanması'.....	142
3.2.6. Muhafazakârların Yeni Zaferi: 2007 Seçimleri.....	146
3.3. Kemer Sıkma Çağında Fransa (2008-2012).....	149

3.3.1. Sarkozy Yönetiminin Temel Politikaları.....	149
3.3.2. Ekonomik Kriz ve Etkileri.....	152
3.3.3. ‘Sol Cephe’nin Doğuşu.....	154
3.3.4. Sol Rekabetin Keskinleşmesi: NPA ve 2009 AP Seçimleri.....	159
3.3.5. 2012 Seçimleri Öncesinde Fransız Siyaseti.....	161
3.3.5.1. Sol Cephe ve Mélenchon.....	161
3.3.5.2. PS ve Hollande.....	163
3.3.5.3. FN ve Le Pen.....	164
3.3.6. Sosyalistlerin Zaferi: 2012 Seçimleri.....	165
3.4. Bir Siyasal Fiyasko Örneği Olarak PS’nin İktidar Deneyimi (2012-2017).....	168
3.4.1. Sosyalist Hükümetin U Dönüşü.....	168
3.4.2. 2014 Yerel ve AP Seçimleri.....	169
3.4.3. Sol Cephe’nin Dağılması ve Yeni Oluşumlar.....	170
3.4.4. Geleneksel Siyasal Aktörlerin Çöküşü Bağlamında 2017 Seçimleri.....	171

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

‘DOĞU SORUNU’ VE SOSYAL ADALET TALEBİNE

SIKIŞMIŞ BİR GÜÇ OLARAK DIE LINKE

4.1. Tarihsel Arka Plan.....	175
4.2. SSCB Sonrası Dönemde Alman Solunun Gelişimi (1991-2007).....	181
4.2.1. Doğu Alman Solunun Dönüşümü ve PDS.....	181
4.2.2. Yeniden Birleşmenin Eşitsiz Doğası Karşısında PDS.....	183
4.2.3. Deradikalizm ve Yeşiller.....	188
4.2.4. Hristiyan Demokratların Düşüşü vs. SPD’nin Yükselişi.....	188
4.2.5. Kızıl-Yeşil Koalisyonun Birinci Dönemi (1998-2002)	192
4.2.5.1. Neue Mitte vs. Geleneksel Sosyal Demokrasi.....	192
4.2.5.2. Lafontaine’in Tasfiye Edilmesi ve SPD’nin Sağcılaşması.....	193
4.2.5.3. Ekonomik ve Sosyal Sorunlar.....	195
4.2.5.4. SPD’nin Yeni Zaferi: 2002 Seçimleri.....	196
4.2.6. Kızıl-Yeşil Koalisyonun İkinci Dönemi (2002-2005).....	198
4.2.6.1. Ajanda 2010 ve Hartz Reformları.....	198
4.2.6.2. Reformların Toplumsal ve Siyasi Maliyeti.....	199
4.2.7. Sosyal Adalet Talebine Yanıt: WASG Örneği.....	203

4.2.8. 2005 Seçimleri ve Sol İttifakın Başarısı.....	204
4.2.9. Yeni Sol Reformizminin Yeniden Kurumsallaşması: Die Linke'nin Doğuşu.....	208
4.3. Kemer Sıkma Çağında Almanya (2008-2013).....	211
4.3.1. Ekonomik Krizin Gelişimi ve Etkileri.....	211
4.3.2. Die Linke'nin Sıçrayışı: 2009 AP ve Federal Seçimleri.....	212
4.3.3. Die Linke'nin Düşüşü ve 2013 Seçimleri.....	215
4.4. Büyük Koalisyon Döneminde Almanya (2013-2017)	217
4.4.1. Euro Bölgesi Krizi ve Göçmenlik: AfD'nin Yükselişi?.....	217
4.4.2. Parti Sisteminin İstikrarsızlığı ve 2013 Seçimleri	220
4.4.3. Doğu Sorununun Güncelliği ve Die Linke.....	221
BEŞİNCİ BÖLÜM	
ALTERNATİF ARAYIŞI VE YAPISAL SINIRLILIKLAR	
EKSENİNDE YENİ SOL REFORMİST PARTİLERİN	
KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	
5.1. SSCB'nin Dağılması Öncesinde Yeni Sol Reformist Partiler.....	223
5.1.1. Yapısal Politik Ekonomik Koşullar Açısından.....	223
5.1.2. Toplumsal Protesto Dinamikleri ve Toplumsal Hareketlilik Açısından..	226
5.1.3. Politik Kurumsal Koşullar Açısından.....	227
5.2. SSCB'nin Dağılması Sonrasında Yeni Sol Reformist Partiler (1991-2007)....	230
5.2.1. Yapısal Politik Ekonomik Koşullar Açısından.....	230
5.2.2. Toplumsal Protesto Dinamikleri ve Toplumsal Hareketlilik Açısından..	234
5.2.3. Politik Kurumsal Koşullar Açısından.....	237
5.3. Kemer Sıkma Çağında Yeni Sol Reformist Partiler (2008-2017)	243
5.3.1. Yapısal Politik Ekonomik Koşullar Açısından.....	243
5.3.2. Toplumsal Protesto Dinamikleri ve Toplumsal Hareketlilik Açısından..	246
5.3.3. Politik Kurumsal Koşullar Açısından.....	250
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	259
BİBLİYOGRAFYA / KAYNAKÇA	269
ÖZGEÇMİŞ.....	324

TABLÖLAR

Tablo 2.1: 8 Nisan 1990 Tarihli Yunan Parlamentosu Seçim Sonuçları.....	86-87
Tablo 2.2: 10 Ekim 1993 Tarihli Yunan Parlamentosu Seçim Sonuçları.....	89
Tablo 2.3: 12 Haziran 1994 Tarihli Yunanistan Avrupa Parlamentosu Seçim Sonuçları.	90
Tablo 2.4: 22 Eylül 1996 Tarihli Yunan Parlamentosu Seçim Sonuçları.....	90-91
Tablo 2.5: 13 Haziran 1999 Tarihli Yunanistan Avrupa Parlamentosu Seçim Sonuçları.....	92-93
Tablo 2.6: 9 Nisan 2000 Tarihli Yunan Parlamentosu Seçim Sonuçları.....	93
Tablo 2.7: 7 Mart 2004 Tarihli Yunan Parlamentosu Seçim Sonuçları.....	95-96
Tablo 2.8: 13 Haziran 2004 Tarihli Yunanistan Avrupa Parlamentosu Seçim Sonuçları.....	96
Tablo 2.9: 16 Eylül 2007 Tarihli Yunan Parlamentosu Seçim Sonuçları.....	97
Tablo 2.10: 7 Haziran 2009 Tarihli Yunanistan Avrupa Parlamentosu Seçim Sonuçları.....	99
Tablo 2.11: 4 Ekim 2009 Tarihli Yunan Parlamentosu Seçim Sonuçları.....	100
Tablo 2.12: 6 Mayıs 2012 Tarihli Yunan Parlamentosu Seçim Sonuçları.....	109-110
Tablo 2.13: 17 Haziran 2012 Tarihli Yunan Parlamentosu Seçim Sonuçları.....	112
Tablo 2.14: 25 Mayıs 2014 Tarihli Yunanistan Avrupa Parlamentosu Seçim Sonuçları.....	116
Tablo 2.15: 25 Ocak 2015 Tarihli Yunan Parlamentosu Seçim Sonuçları.....	117
Tablo 2.16: 20 Eylül 2015 Tarihli Yunan Parlamentosu Seçim Sonuçları.....	121-122
Tablo 3.1: 21 - 28 Mart 1993 Tarihli Fransız Parlamentosu Seçimleri 1. ve 2. Tur Sonuçları.....	132-133
Tablo 3.2: 12 Haziran 1994 Tarihli Fransa Avrupa Parlamentosu Seçim	

Sonuçları.....	133
Tablo 3.3: 23 Nisan - 7 Mayıs 1995 Tarihli Fransız Başkanlık Seçimleri 1. ve 2. Tur	
Sonuçları.....	134-135
Tablo 3.4: 25 Mayıs – 1 Haziran 1997 Tarihli Fransız Parlamentosu Seçimleri	
1. ve 2. Tur Sonuçları.....	136
Tablo 3.5: 13 Haziran 1999 Tarihli Fransa Avrupa Parlamentosu Seçim	
Sonuçları.....	138-139
Tablo 3.6: 21 Nisan – 5 Mayıs 2002 Tarihli Fransız Başkanlık Seçimleri 1. ve 2. Tur	
Sonuçları	140-141
Tablo 3.7: 9 – 16 Haziran 2002 Tarihli Fransız Parlamentosu Seçimleri 1. ve 2. Tur	
Sonuçları.....	141-142
Tablo 3.8: 13 Haziran 2004 Tarihli Fransa Avrupa Parlamentosu Seçim	
Sonuçları.....	142-143
Tablo 3.9: 22 Nisan - 6 Mayıs 2007 Tarihli Fransız Başkanlık Seçimleri 1. ve 2. Tur	
Sonuçları.....	147-148
Tablo 3.10: 10 – 17 Haziran 2007 Tarihli Fransız Parlamentosu Seçimleri 1. ve 2. Tur	
Sonuçları.....	148-149
Tablo 3.11: 7 Haziran 2009 Tarihli Fransa Avrupa Parlamentosu Seçim Sonuçları.	160
Tablo 3.12: 22 Nisan - 6 Mayıs 2012 Tarihli Fransız Başkanlık Seçimleri 1. ve 2. Tur	
Sonuçları.....	166-167
Tablo 3.13: 10 – 17 Haziran 2012 Tarihli Fransız Parlamentosu Seçimleri 1. ve 2. Tur	
Sonuçları.....	167
Tablo 3.14: 25 Mayıs 2014 Tarihli Fransa Avrupa Parlamentosu Seçim Sonuçları..	170
Tablo 3.15: 23 Nisan - 7 Mayıs 2017 Tarihli Fransız Başkanlık Seçimleri 1. ve 2. Tur	
Sonuçları.....	172-173

Tablo 3.16: 11 – 18 Haziran 2017 Tarihli Fransız Parlamentosu Seçimleri 1. ve 2. Tur Sonuçları.....	173-174
Tablo 4.1: 2 Aralık 1990 Tarihli Alman Parlamentosu Seçim Sonuçları.....	182
Tablo 4.2: 12 Haziran 1994 Tarihli Almanya Avrupa Parlamentosu Seçim Sonuçları.....	189
Tablo 4.3: 16 Ekim 1994 Tarihli Alman Parlamentosu Seçim Sonuçları.....	190
Tablo 4.4: 27 Eylül 1998 Tarihli Alman Parlamentosu Seçim Sonuçları.....	190-191
Tablo 4.5: 13 Haziran 1999 Tarihli Almanya Avrupa Parlamentosu Seçim Sonuçları.....	194
Tablo 4.6: 22 Eylül 2002 Tarihli Alman Parlamentosu Seçim Sonuçları.....	197
Tablo 4.7: 13 Haziran 2004 Tarihli Almanya Avrupa Parlamentosu Seçim Sonuçları.....	202
Tablo 4.8: 18 Eylül 2005 Tarihli Alman Parlamentosu Seçim Sonuçları.....	206-207
Tablo 4.9: 7 Haziran 2009 Tarihli Almanya Avrupa Parlamentosu Seçim Sonuçları.....	213
Tablo 4.10: 27 Eylül 2009 Tarihli Alman Parlamentosu Seçim Sonuçları.....	214
Tablo 4.11: 22 Eylül 2013 Tarihli Alman Parlamentosu Seçim Sonuçları	216-217
Tablo 4.12: 25 Mayıs 2014 Tarihli Almanya Avrupa Parlamentosu Seçim Sonuçları.....	218
Tablo 4.13: 24 Eylül 2017 Tarihli Alman Parlamentosu Seçim Sonuçları.....	220

KISALTMALAR LİSTESİ

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AfD:	Almanya için Alternatif Partisi
AFL-CIO:	Amerikan Emek Federasyonu ve Endüstriyel Örgütler Komitesi
AKEL:	Emekçi Halkın İlerici Partisi
AMB:	Avrupa Merkez Bankası
ANEL:	Bağımsız Yunanlar
ANTARSYA:	Yunan Antikapitalist Sol Cephesi
AP:	Avrupa Parlamentosu
AT:	Avrupa Topluluğu
ATTAC:	Yurttaşlarla Dayanışma Amacıyla Finans İşletmelerinin Vergilendirilmesi Derneği
BE:	Sol Blok
CDU:	Hristiyan Demokrat Birlik Partisi
CSU:	Hristiyan Sosyal Birlik Partisi
DIKKI:	Demokratik Sosyal Hareket
DIMAR:	Demokratik Sol
DLF:	Ayağa Kalk Fransa Partisi
EDA:	Birleşik Demokratik Sol
EK:	Merkez Birlik
EK:	Merkezciler Birliği

EM:	Yürüyüş Hareketi
FDP:	Hür Demokratik Parti
FG:	Sol Cephe
FI:	Boyun Eğmeyen Fransa Partisi
FN:	Ulusal Cephe
GU:	Birleşik Sol
IMF:	Uluslararası Para Fonu
IU:	Birleşik Sol
KKE:	Yunan Komünist Partisi
KKE-es:	Yunan Komünist Partisi - iç
KPD:	Almanya Komünist Partisi
LAE:	Popüler Birlik Partisi
LAOS:	Ortodoks Halk Uyanışı
LCR:	Devrimci Komünist Ligi
LO:	İşçi Mücadelesi
LR:	Cumhuriyetçiler
M5S:	Beş Yıldız Hareketi
M6R:	6. Cumhuriyet Hareketi
MDC:	Vatandaş Hareketi
MoDem:	Demokratik Hareket Partisi
MRP:	Cumhuriyetçi Halk Hareketi
NATO:	Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
ND:	Yeni Demokrasi Partisi

NPA:	Yeni Antikapitalist Parti
NSDAP:	Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi
OECD:	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
PAME:	Tüm İşçilerin Militan Cephesi
PASOK:	Panhelenik Sosyalist Hareket
PCE:	İspanyol Komünist Partisi
PCF:	Fransız Komünist Partisi
PCI:	İtalyan Komünist Partisi
PCP:	Portekiz Komünist Partisi
PCRM:	Moldova Komünistler Partisi
PDS:	Demokratik Sosyalist Parti
PEGIDA:	Batı'nın İslamlaşmasına Karşı Vatansever Avrupalılar
PG:	Sol Parti
PP:	Halk Partisi
PR:	Radikal Parti
PRC:	İtalyan Komünist Yeniden Kurulum Partisi
PRS:	Sosyal Cumhuriyet İçin
PS:	Sosyalist Parti
PSOE:	İspanyol Sosyalist İşçi Partisi
Ø:	Kızıl-Yeşil İttifak
REM:	İlerleyen Cumhuriyet Partisi
RPR:	Cumhuriyet için Birlik Partisi

SED:	Sosyalist Birlik Partisi
SF:	Sosyalist Halk Partisi
SFIO:	2. Enternasyonal’ci İşçi Enternasyonalı Fransız Seksiyonu
SLP:	Sosyalist İşçi Partisi
SPD:	Almanya Sosyal Demokrat Partisi
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSP:	İskoç Sosyalist Partisi
SV:	Sosyalist Sol Parti
SYN:	Synaspismós
Syriza:	Radikal Sol Koalisyon
TINA:	Başka Alternatif Yok
Troyka:	AMB + Avrupa Konseyi + IMF
UDF:	Fransız Demokrasisi için Birlik Partisi
UMP:	Halk Hareketi için Birlik Partisi
V:	Sol Parti
VAS:	Sol İttifak
WASG:	Emek ve Sosyal Adalet – Seçim Alternatifi
XA:	Altın Şafak Partisi
YSRP:	Yeni Sol Reformist Parti
ZL:	Birleşik Sol

GİRİŞ

22 Ocak 2015'te Syriza lideri Alexis Tsipras ve Podemos lideri Pablo Iglesias, 3 gün sonra gerçekleşecek Yunan seçimleri öncesinde Atina'nın Omonia Meydanı'nda toplanan coşkulu kalabalığı büyük bir heyecanla selamladıktan sonra alanda Tsipras'ın "*Avrupa'nın her yerinden halklar bizi izliyor ve Avrupa'yı değiştireceğiz*" sözleri yankılanmıştır (Alfred, 2017). Direniş marşı 'Bella Ciao' eşliğinde Güney Avrupa'da esen değişim rüzgârından oldukça emin olan bu liderlerin yüzlerinden eksik olmayan tebessüm, acaba Avrupa'nın yapısal gerçeklikleri karşısında kalıcı olacak mıydı?

Solun özgüveni, bir dizi başka olayla birlikte değerlendirildiğinde farklı soruları da gündeme getirmektedir. Orijini itibarıyla 1980'lerin başından itibaren gözlemlenen ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) Aralık 1991'de dağılmasından sonra daha da keskinleşen bir eğilim olarak Avrupa'da siyasetin geleneksel aktörlerinin düşüşü ve yeni aktörlerin yükselişi ne anlama geliyor?

Günümüzde popülist sağ partiler, ulusal kimlik/güvenlik/egemenlik üçlüsünü başarılı biçimde politize ederek Fransa, Avusturya, Hollanda, Almanya ve Kuzeyli ülkelerde başta olmak üzere Avrupa sağının hâkim unsurlarına -muhafazakâr, Hristiyan demokrat ve liberal partilere- ağır darbeler vurmuştur. Benzer biçimde Avrupa solunun yeni aktörleri, sosyal adalet, yeniden dağıtım ve refah devleti talepleriyle Yunanistan, İspanya, Portekiz, Slovenya, Almanya ve Fransa gibi birçok ülkede sosyal demokrat / sosyalist partilerin soldaki hegemonyasını sona erdirmiştir. Avrupa'da geleneksel parti aidiyetlerinin ve ideolojik bağlılıkların çözülerek yerine yenilerinin kurulması ya da oyların yeniden gruplaşması hangi koşullar altında gerçekleşmiştir? Çok daha çarpıcı biçimde, Avrupa'da siyasal paradigma değişiyor mu?

Farklı disiplinlerden gelen birçok bilim insanı, Avrupa parti sistemlerinin evrimine çeşitli açılardan ışık tutmaya çalışmaktadır. Bununla birlikte 1990'ların başından itibaren siyasal partiler araştırmacılarında gözlemlenen temel eğilim, dönüşümün ağırlıklı olarak sağ partiler üzerinden anlamlandırılması olmuştur. Bu

nedenle popülizm, küreselleşme, milliyetçilik, refah şövanizmi, ulusal güvenlik, kimlik ve yabancı/göçmen karşıtlığı gibi kavramlar ilgi çekmiş ve ortaya birçok konuda oydaşmanın olmadığı geniş bir literatür çıkmıştır. Öte yandan, örneğin seçim performansları açısından benzer bir değere sahip olmasına rağmen, aynı dönemde, Avrupa solu üzerine yapılan araştırmalara yönelik ilgi sınırlı düzeyde kalmıştır.¹

Avrupa soluna yönelik akademik ilginin azalmasında en çok Doğu ve Orta Avrupa’da komünist rejimlerin, Batı Avrupa’da ise komünist partilerin çöküşü etkili olmuştur. Yine sendikalar ve sosyal hareketler gibi toplumsal aktörlerin küresel ölçekte yeniden organize olan sermaye güçleri tarafından yenilgiye uğratılması ve bunun sol partilerin seçim performanslarına olumsuz yönde yansması da sosyal demokrat partilerin solunda yer alan aktörlerin literatürden dışlanması sonucunu doğurmuştur.

Dışlanmanın ayrıca politik/normatif boyutu bulunmaktadır. Özü itibarıyla toplumsal muhalefetin bütün unsurlarıyla gerilediği SSCB sonrası dönemde neoliberal hegemonya,² zihniyetleri, fikirleri ve değerleri tesiri altına almayı başarmıştır. Sonrasında solun gerek felsefi gerekse de ideolojik açıdan sağ karşısında geri döndürülemez bir tarihsel yenilgi aldığı ve “*tarihsel evrimin Batı’nın liberal ideolojisini tek inandırıcı ve evrensel ideoloji haline getirdiği*” düşüncesi ya da daha yaygın olarak bilinen adıyla ‘tarihin sonu tezi’ (Fukuyama, 1989) ile ‘başka alternatif yok’ (there is no alternative - TINA) argümanı, akademik çevreler tarafından da hızla içselleştirilmiş ve sola yönelik ilgisizliği beslemiştir.

Ne var ki Batı’da liberalizmin tek taraflı ideolojik zafer ilanına rağmen ortaya çıkan neoliberal hegemonyanın içsel gerginlikleri bir yana dursun, yalnızca birkaç yıl

¹ Bazıları konu-spesifik ya da ülke-spesifik olmakla birlikte komünist kurumsal harekete yoğunlaşan ve İngilizce kaleme alınmış çeşitli örnekler için bkz.: Narkiewicz, 1990; Stern, 1990; Alexander, 1991; Bull, 1991; Wilson, 1993; Bell (ed.), 1993; Bull ve Heywood (eds.), 1994; Anderson ve Camiller, 1994; Bull, 1995; Hudson, 2000; Botella ve Ramiro, 2003; Dunphy, 2004; March ve Mudde, 2005; Priestland, 2009; Brown, 2009; Hildebrandt ve Daiber, 2009; Sassoon, 2010.

² Çalışmada ‘hegemonya’ kavramı, Gramsciye anlamda “*yönetici sınıfın dünya görüşünün yayılması ve kitleselleşmesi yoluyla yönetilenlerin rızasının sağlandığı politik liderlik*” olarak tanımlanmaktadır (Bates, 1975: 352). Hegemonya kavramı üzerine yoğunlaşan bazı araştırmalar için bkz.: Bates, 1975; Cox, 1983; Femia, 1981.

içerisinde eski komünist coğrafyada kapitalist piyasa ekonomisine geçişin doğum sancıları neticesinde –yüksek işsizlik ve enflasyon, büyümenin zayıflaması, kurumsal istikrarsızlıkların ve yolsuzlukların artması ile eşitsizliklerin derinleşmesine bağlı olarak toplumsal kutuplaşma ortamının oluşması gibi- ‘tarihin sonu tezi’ ya da TINA anlayışı, yüksek sesle sorgulanmaya başlanmıştır. Belirtilen hususlara ve akademik açıdan verimli bir araştırma alanı olmasına rağmen siyasi partiler çalışmalarında ‘alternatif arayışı’, uzun yıllar göz ardı edilmiştir.

Oysa komünizm sonrası dönemde de Avrupa solunun akademik araştırmalara konu olması için çok sayıda gerekçe bulunmaktadır. Her şeyden önce kıtada komünist geleneği takip eden partilerin büyük seçim yenilgileri yaşadığı ve sonrasında yollarına ancak zayıf, dağınık ve parçalanmış örgütlerle devam edebildikleri açık olmakla birlikte ‘başarısız partilerin’³ başarısızlık nedenlerini anlamak, başarılı partilerin neden başarılı olduklarının anlaşması için anahtardır. Yine ‘kaybedenler kulübü’ üzerine düşünmek, ‘rakamların tiranlığında’ kenara itilmiş, ilgi çekmeyi ve gündemi belirlemeyi gün ışığına çıkarmak için uzun uğraş vermek anlamına gelmesi itibarıyla da değerlidir. Üçüncü olarak, Avrupa soluna yönelik ilginin zayıflamasıyla her çöküşün esasen yeni bir başlangıç olarak değerlendirilebileceği hususu da göz ardı edilmiştir. Oysa SSCB’siz dünyada da komünist partilerin ya da komünist geçmişe sahip olan partilerin -çoğunlukla mutasyona uğrasalar bile- var olmayı sürdürmesi, başlı başına dikkat çekicidir. Uluslararası konjonktürün radikal dönüşümüyle inandırıcı bir alternatif sosyal ve ekonomik düzenden mahrum kalan Avrupa solunun siyasete geri dönüşü, her açıdan ilgi çekicidir. Buna rağmen akademide ‘SSCB şoku’ post-travmatik sendroma dönüşmüş ve 2007-2008 finansallaşmış kapitalist krizin patlak vermesine dek solun uyanışı göz ardı edilmiştir.

Peki Avrupa solu, neoliberal yaklaşımı benimseyenlere göre, belki de pratik olarak en gereksiz hale geldiği koşullarda hayatta kalmayı nasıl başarmıştır? Meşruiyet ve kimlik krizlerini nasıl aşmıştır? Programatik ve ideolojik sorunlarla nasıl baş

³ Soğuk Savaş döneminde siyasi dışlama ve yasal-kurumsal engeller nedeniyle hükümetlerden dışlanan sosyal demokrasinin solunda yer alan partiler, 1990’lardan itibaren ise Finlandiya, Norveç, İzlanda, Fransa, İtalya, İrlanda, Güney Kıbrıs (Dunphy ve Bale, 2011: 489) ve Yunanistan gibi ülkelerde hükümette yer almıştır.

etmiştir? Hayatta kalmanın temel dinamiklerini yapısal koşullar mı, konjonktürel gelişmeler mi, yoksa ulusal özgünlükler mi sağlamıştır? Geçmişten kopuş ya da süreklilik tezleri ne derece geçerlidir? Solun gelişimini etkileyen ana faktörler hangileri olmuştur? Avrupa’da sol partilerin düşüş ve yükseliş eğilimlerini tetikleyen unsurlar hangileridir? Sol partilerin farklı seçim performanslarının arkasında ne yatmaktadır? Bu bağlamda paralellikler ya da tezatlıklar mevcut mudur? Tüm bu süreçlerde ulusal ve uluslararası gelişmelerin birbirleriyle etkileşimi ve sosyal güçler arasındaki denge nasıl şekillenmiştir?

Esas itibarıyla bu kritik sorulara neoliberal krizlerin iktisadi, toplumsal ve politik sonuçlarına atıfla yanıt verilebilir. Öncelikle, yapısal politik ekonomik koşullar açısından değerlendirildiğinde, Avrupa kapitalizminin altın çağı (1950’ler ve 1960’lar), 1970’lerde patlak veren bir dizi kriz –petrol krizi, birikim rejimi krizi ya da sermayenin kârlılık krizi gibi- neticesinde sona ermiştir. Bu, aynı zamanda kıtada savaş sonrası dönemin hegemonik karakteri olan ve Keynezyen politikalar ile güçlü yeniden dağıtım ve cömert refah devletleriyle özdeşleştirilebilecek ‘sosyal demokrat uzlaşısı’nın da tarihe karıştığı anlamına gelmektedir.

Sosyal demokrat uzlaşının yerini alan ‘neoliberal uzlaşısı’ ise piyasaya güveni kutsallaştırmış, sınıfsal eşitsizlikleri ve çatışmaları yumuşatan yeniden dağıtım ilkesini rafa kaldırmış ve kamu maliyesine getirdiği yük gerekçesiyle refah devletlerine yönelik saldırıları artırmıştır. Bunu piyasa deregülasyonu, ticaretin serbestleştirilmesi ve kamu varlıklarının özelleştirilmesi yönünde atılan adımlar izlemiştir. Aynı dönemde emek piyasaları da hedef alınmıştır. Düşük ücret, güvencesiz çalıştırma ve kısa süreli istihdam uygulamaları yaygınlaştırılmış; toplu sözleşme, çalışma koşulları ve ücret gibi konularda ise emek örgütlerinin pazarlık gücü zayıflatılmıştır. Yine post-Keynezyen döneme hâkim olan zayıf sosyal koruma ortamında ve yüksek işsizlik, yoksulluk ve güvencesizlik nedeniyle büyük kitleler ve özellikle gençler, ya ülkelerini terk ederek başka diyarlara göç etmeye zorlanmış ya da prekaryalaşmaya razı olmuştur. Geleceğe ilişkin belirsizlikler, beraberinde içe kapanma, kaygı bozukluğu ve depresyon gibi ruhsal bozuklukları getirmiştir. Tüm bu gelişmeler ‘neoliberalizmin sosyal krizine’ işaret etmektedir. 1980’lerde Avrupa’nın birçok ülkesinde sosyal

demokratlardan iktidarı devralan muhafazakâr partilerin 1990’larda koltuklarını yine aynı aktörlere devretmek zorunda kalması, ağırlıklı olarak bu krizin ürünüdür.

Keskinleşen ‘sosyal sorun’un yanında aynı dönemde neoliberalizmin diğer krizleri de olgunlaşmıştır. Kayda değer biçimde Avrupa’nın politik ekonomisinde meydana gelen yapısal dönüşümler, finansal oyuncuların öncülük ettiği yeni bir yönetici bloğun oluşmasına (Lapavitsas, 2009: 115) ve bu bloğun çıkarlarını maksimize etmek için siyasal karar alıcılar üzerinde baskı oluşturması yoluyla son tahlilde ekonomik kararlar üzerindeki demokratik kontrolün zayıflamasına neden olmuştur (Crouch, della Porta ve Streeck, 2016). Böylece ekonomi ve siyaset ayrımı gündemden kalkmış ve siyaset kurumunun kısmi belirleyiciliğine ağır bir darbe vurulmuştur. Aynı dönemde Avrupa entegrasyonunun derinleştirilmesi yönünde atılan adımlar ise teknokratların ve bürokratların politika yapımında daha fazla söz sahibi olmasına yol açarak parlamentoların görev ve yetkilerini sınırlandırmıştır. Siyasal partileri ‘sorumluluk’ ve ‘temsil’ fonksiyonları arasında tercih yapmaya zorlayan bu koşullar (Mair, 2009), bağlayıcı anlaşmalar nedeniyle ilkinin galibiyetiyle sonuçlanmış ve AB’de demokrasi açığını derinleştirmiştir.

Ardından ‘neoliberalizmin temsil krizini’ kanıtlayacak nitelikte kitlesel depolitizasyon, siyaset kurumundan umudunu kesen vatandaşların sıklıkla toplumsal protesto kanallarına başvurması, politik radikalizmin artması, seçimlere katılımın düşmesi, ana akım aktörlerin gerilemesi ya da protesto oylarının ve partilerinin yükselişi gibi semptomlar belirginlik kazanmıştır (Morlino, 1996: 5-6; Amini, 2015: 9). Bu süreçte siyasal rekabet üzerindeki baskın eğilim ise ana akım söyleme ve aktörlere karşılık popülist söylemin ve siyasal akımların güç kazanması olmuştur. Kısa vadede olmasa dahi, orta ve uzun vadede Avrupa’da yeniden gruplaşmalar açısından popülizmin etkisi yadsınamaz. Temsil krizi, politik dengeler üzerinde kalıcı izler bırakmıştır.

Neoliberalizmin sosyal ve temsil krizlerine kapitalizmin doğa üzerindeki onarılmaz yıkımı şeklinde beliren ‘ekoloji krizi’ ve ‘birikim krizi’ gibi çok sayıda başka kriz de eklenmiştir. Krize içkin doğasının yanında neoliberalizm, yeni toplumsal taleplere yanıt verecek hükümet programları ve aktörler yaratmayı da başaramayarak

sürdürülebilirlik sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Buna karşılık 1980’lerde özellikle savaş sonrası dönemin zengin uluslarında sosyo-ekonomik sorunların kısmen geri plana itilmesinin ardından çevre hassasiyeti, nükleer enerji karşıtlığı, cinsiyet eşitliği, kimlik hakları ve bireysel otonomi gibi talepler ya da başka bir deyişle ‘post-materyalist değerler’ (Inglehart, 1981), ön plana çıkmaya başlamış ve vatandaşların oy verme davranışları üzerinde etkili olmuştur. Ana akım siyasal aktörler ise söz konusu taleplere duyarsız kalmış ve böylece rakip aktörlerin yeni meseleleri politize ederek toplumda taban bulmaları için uygun bir zemin yaratmıştır.

Yükselen krizler ve siyasal duyarsızlık bağlamında neoliberal hegemonya erozyona uğramıştır. Neoliberal hegemonyanın erozyonu, siyasal anlamda rakip söylemler ve politik aktörler şeklinde cisimleşmiştir. Partilerin ideolojik dönüşümleri, bu erozyonda kritik rol oynamıştır. Örneğin 1970’lerin sonlarından itibaren sosyal demokratlar, geçmişin radikal eleştirisi bağlamında neoliberal değerlere ve yoruma sadık kalarak büyük dönüşüm geçirmiştir. Bu süreçte geleneksel sosyal demokrat programa sadık yönetici isimler, işçi sınıfının radikal unsurları ve parti aktivistleri ise ya etkilerini kaybetmiş ya da tasfiye edilmiştir.

Bu koşullar altında sosyal demokratların neoliberalizmin içsel gerginliklerine çözüm üretecek ya da onu yatıştıracak politikalar üretmesi zorlaşmıştır. 1990’ların ortalarından itibaren sosyal demokraside ana akımlaşan ve teorik önderliğini İngiliz sosyolog Anthony Giddens’in yaptığı ‘Üçüncü Yol’ yaklaşımı ise neoliberal dönüşümü meşrulaştırmak suretiyle programatik belirsizliği ortadan kaldırmıştır. Yeni sosyal demokrasi, neoliberal küreselleşme mantığını içselleştiren bir anlayışın ürünüdür ve rekabetçilik söylemi altında ulusal rekabet gücünün artırılması için emeğin sermaye lehine fedakârlık yapması gerektiği düşüncesinden hareket etmektedir. Böylece post-Keynezyen dönemde Avrupa ekonomilerinin yaşadığı durgunluk ve verimlilik gibi sorunların aşılabileceğini taahhüt eden bu yaklaşım, 1990’ların ortalarında seçim yenilgileri yaşayan muhafazakâr partilerden iktidarı devralan sosyal demokratların siyasal ajandasını meydana getirmiştir.

1990’lı yılların ikinci yarısından itibaren Almanya, Fransa, Portekiz ve İspanya gibi ülkelerde iktidara gelen Üçüncü Yol’cu partiler, gerek refah devletlerine

gerekse de emek piyasasına yönelik yoğun saldırılar gerçekleştirmiş, piyasa deregülasyonu, finansallaşma ve ticaretin serbestleştirilmesi yönünde adımlar atmış, muhafazakâr ve liberal partilerin dahi siyasal maliyeti sebebiyle çekindiği özelleştirme uygulamalarını yaygınlaştırmış ve tüm bu yönleriyle refah rejimlerini ve ulusal ekonomileri neoliberal yeniden yapılandırmaya tabi tutmuştur. Kararların oldukça otoriter biçimde alındığı ve teknokratik yönleri ön plana çıkarılarak depolitize edildiği bu süreç, daha fazla sosyal adalet, sosyal koruma, yeniden dağıtım ve siyasal katılım talep eden vatandaşlar açısından büyük bir hayal kırıklığına yol açarak memnuniyetsizliği artırmıştır. Genel olarak parti sistemleri, özel olarak ise sol içi rekabet, bu gelişmeden dolaysız etkilenmiştir.

Sosyal demokratların sağa kayması, bir yandan ulusal siyasetlerin hâkim aktörlerinin birbirlerinden farklılaşmasını zorlaştırırken, diğer yandan ise siyasal alanda büyük bir boşluk yaratmıştır. Rakip politik aktörler, söz konusu boşluğu doldurmaya yönelmiştir. Öncelikle 1980'lerin başından itibaren Batı Avrupa'ya yayılan Yeşil partiler, neoliberalizmin ekoloji krizine üretimin çevreci kaygıları göz önünde bulundurarak dönüştürülmesi; neoliberalizmin temsil krizine ise tabandan örgütlenen yeni radikal demokrasi anlayışıyla yanıt vererek Batı Almanya, Fransa, Hollanda ve Kuzeyli ülkeler gibi bölgelerde etkili olmuştur. Özellikle sosyal demokratların beyaz yakalı seçmenleri, Yeşiller'e yönelmiştir. Bir dönem muhalif sosyal aktörlerle birlikte toplumsal muhalefet görevini de üstlenen Yeşiller, 1990'lardan itibaren ise seçim kaygılarına ve makam arzusuna yenik düşmüş ve anti-sistemik niteliklerini kaybetmiştir. Parti içi tartışmalarda zamanla neoliberal yorumun ağırlık kazanmasıyla bu aktörler, soldaki boşluğu dolduramamıştır.

Huzursuz sosyal demokrat seçmenlere seslenmek için ikinci aday ise popülist sağ partiler olmuştur. Bu partiler, yükselen krizlere daha çok duygulara seslenen ve ikiliklere dayanan (halk-seçkinler, yöneten-yönetilen, biz-diğerleri gibi) bir tonla ve ulusal kimlik/güvenlik/egemenlik üçlüsünü politize ederek yanıt vermiş ve özellikle küreselleşmenin yanında getirdiği rekabet baskısı sonucunda ırkçı/yabancı düşmanı fikirlerin filizlendiği işçi sınıfının yoksul tabakalarında taban bulmuştur. Refah şövanizminin de etkisiyle popülist sağ, işçi sınıfının sisteme yönelik tepkilerini

‘kendisinden olmayanlara’, yani diğerlerine yönlendirmeyi başararak sosyal demokratların sadık seçmen kitlesini bölmüştür. Geçmişte komünist partilerin de yoğun destek bulduğu işçi sınıfının sağa kayması, parti sistemlerinin geleneksel ayarlarını ciddi düzeyde bozmuştur.

Normal koşullar altında sosyal demokratların sağa kaymasıyla beliren boşluğu başka bir sol adayın doldurmasından daha doğal bir şey beklenemez. Ancak savaş sonrası dönemde elde edilen kısa süreli başarıların dışında Avrupa’da sosyal demokratların solunu domine eden komünist partiler açısından süreç hiç de böyle gelişmemiştir. Her şeyden önce sanayisizleştirme politikaları, Marksizmin ve SSCB’nin itibar kaybetmesi ile sosyo-demografik yapının değişmesi gibi sonrasında detaylı biçimde tartışılacak bir dizi yapısal ve konjonktürel gelişmenin etkisiyle komünist partiler, işçi sınıfı, öğrenciler ve entelektüeller üzerindeki kültürel hegemonyasını kaybetmiştir. Bunu ağır seçim yenilgileri, düşen üyelikler, yaşlanan parti örgütleri ve sert ideolojik tartışmalar izlemiştir. Açık biçimde SSCB’siz dünyada yönünü bulmakta zorlanan Avrupa solunda ‘gereksiz hale geldiği’ düşüncesi yaygınlık kazanmıştır.

Hayatta kalma stratejisi üzerine yapılan sol içi tartışmaların galibi, ideolojik ve örgütsel ve programatik açıdan yumuşamayı benimseyenler olmuştur. Ardından komünist partiler, geleneği sahiplenmeyi sürdüren Yunan Komünist Partisi (KKE) ve Portekiz Komünist Partisi (PCP) gibi az sayıdaki yapı dışında, ideolojik açıdan sosyal demokrasi, demokratik sosyalizm, sol popülizm ya da çevrecilik gibi düşüncelere savrulmuştur. Örgütsel açıdan demokratik merkezîyetçilik ilkesi terk edilerek iç çoğulculuk benimsenmiştir. Örgütlenme mantığındaki değişim, partilerin katılımcı ve çevresel bağlantılarını/bağlarını (participatory and environmental linkages)⁴ gözden geçirmeleri sonucunu doğurarak sosyal hareketler, emek örgütleri, demokratik kitle örgütleri ve yerel direniş unsurlarıyla daha yakın ilişkilerin kurulmasını sağlamıştır.

Parti programları da değişim rüzgârından payına düşeni almış ve sosyalizm, komünizm, sınıflı toplum, anti-kapitalizm, devrim ve Marksizm gibi kavramlara

⁴ Bu konuda Yunanistan örneğine odaklanan bir çalışma için bkz.: Tsakatika ve Eleftheriou, 2013.

yapılan atıflar yok düzeyine inmiştir. Radikal vaatler, yerini sosyal adalet, yeniden dağıtım ve refah devleti gibi klasik sosyal demokrat taleplere bırakmıştır. Strateji açısından ise işçi sınıfı oyuna yaslanmanın yerini, sınıflar arası desteğin inşa edilmesi için geniş sosyal ittifakın oluşturulması çabası almıştır. Tüm bu nitelikleri itibarıyla komünist partiler, mutasyona uğramış ve parti sistemleri üzerindeki geleneksel etkisini kaybederek marjinalleşmiştir.

Eski komünist partiler, radikal şartlar altında radikal değişikliklerle ayakta kalmaya çalışmıştır. Yeni dönemde komünist teleolojiyi, yani evrensel sosyal devrim düşüncesini terk eden, bununla birlikte parti sistemlerinde sosyal demokrasinin solunda yer almayı sürdüren, ‘parti davranışı’ açısından (Strom, 1990; Müller ve Strom, 1999) ise ‘siyasa-merkezli’ (policy-seeking party) olmaktan çıkarak ‘makam-merkezli’ (office-seeking party) olmaya evrilen ve belirtilen hususlar bağlamında sosyal demokratlardan boşalan alana kaymayı amaçlayan partiler, çalışmada “*yeni sol reformist partiler*” (YSRP’ler) olarak tanımlanmaktadır.

Yeni sol reformist partiler, sosyal demokratların neoliberal uzlaşıya eklemlenmesinin ardından ağırlaşan sorunlara yanıt vermeyi amaçlamıştır. Erken beklentilerin aksine başarısız seçim sonuçları, büyüyen iç tartışmalar ve ciddi düzeydeki üye kayıpları indinde bu aktörler, sosyal demokratların soldaki hegemonyasını sonlandırmak bir yana dursun, derin bir bunalımla karşı karşıya kalmıştır.

1991 sonrasında büyük özgüven kaybına uğrayan Avrupa solunun sosyal güçsüzlüğünde neoliberal uzlaşıya karşı muhalefet görevini toplumsal hareketler, sendikalar ve yerel direniş unsurları gibi sosyal aktörler üstlenmiştir. Toplumsal uyanış, kendisini savaşımlara, ‘sosyal Avrupa’ düşüncesinin yerini alan ‘sermaye Avrupa’sına, neoliberal emek piyasası ve refah devleti düzenlemelerine ya da özelleştirme kararlarına karşı düzenlenen kitlesel gösterilerle, grev ve genel grevlerle somutlaştırmıştır. Tüm bu gelişmeler neticesinde protesto kültürünü hatırlayan Avrupa halkları, kısa sürede ‘hareketler toplumlarını’⁵ (movement societies) meydana

⁵ ‘Hareketler toplumu’ kavramı, Meyer ve Tarrow’dan (1998) ödünç alınmıştır.

getirerek sokak siyasetine işlerlik kazandırmıştır. 1990'ların sonlarında ise küreselleşme karşıtlığı üzerinden dünyanın çeşitli bölgelerinden çok sayıda yapı, düzenlenen 'sosyal forumlar'da bir araya gelmiştir. Yoksulluk, işsizlik, çevre sorunları, toplumsal ve ekonomik eşitsizlikler, savaşlar ve kapitalizmin farklı tahakküm biçimlerine karşı mücadele edilmesi gibi küresel sorunları masaya yatıran forumlar, alternatif politikalar ve söylemler üzerine yoğunlaşmıştır.

Genel itibarıyla YSRP'ler, yükselen toplumsal hareketliliğe ve protestolara çevresel ve katılımcı bağlarını güçlendirerek ve sokaklarda protestocuların yanında yer alarak yanıt vermiştir. Ayrıca seçimlerde protestocuların temsilciliğine savunan bu aktörler, vatandaşların taleplerini yüksek sesle dile getirmiş ve bu sayede protestocularla yakınlaşarak ve ihtiyaç duyulan örgütsel ve finansal kaynaklar ile lojistik desteği muhalif toplumsal aktörlerden temin ederek küllerinden yeniden doğmuştur. Aynı zamanda Avrupa solu üzerindeki sosyal demokrat hegemonyanın sarsıldığı ve neoliberal hegemonyanın istikrarsızlığının keskinleştiği anlamına gelen bu gelişmeler, Avrupa'da özgün bir siyasal konjonktürün oluşmasına zemin hazırlamıştır.

ABD'de başlayan, ancak finansallaşma mantığının ekonomiye ve sosyal yeniden üretim alanlarına sirayet etmesiyle hız ve derinlik kazanan finansallaşmış kapitalist kriz ise güçlü ticari ilişkiler ve finansal bağlar nedeniyle kısa sürede Avrupa ekonomilerini de etkisi altına almıştır. Ulusal hükümetlerin kriz stratejisini ise finansallaşma sürecinde devasa kârlar eden bankalar ve çok uluslu şirketlerin içerisinde yer aldığı yönetici blok belirlemiştir. Bu itibarla ilk etapta banka kurtarma operasyonları ve ekonomik canlandırma paketlerinin gündeme geldiği Avrupa'da, sonrasında ise kamu kaynakları bankacılık ve finans sektörünü kurtarmak için seferber edilmiştir. Bu durum, bir yandan özel sektörün zararlarının sosyalleştirildiği anlamına gelirken, diğer yandan ise kamu borçlarının dramatik biçimde artışına neden olarak özellikle çevre ekonomilerde devletlerin borç çevrimi krizini tetiklemiştir.

1929 Buhranı'nı hatırlatan ekonomik bunalım, Avrupa'da yeni kriz yönetim stratejisine geçilmesini gündeme getirmiştir. Ardından krizin ağır tahribata yol açtığı çevre ülkelerde Troyka'dan (Avrupa Merkez Bankası, Uluslararası Para Fonu ve

Avrupa Konseyi’den müteşekkil yapı) mali destek karşılığında kemer sıkmaya geçilmesi kararlaştırılmıştır.

Kemer sıkma, genel mantığı itibarıyla politika sonuçlarından doğrudan etkilenmelerine rağmen vatandaşların herhangi bir şekilde söz sahibi olmadığı, alınan kararlara yönelik tepkilerin önünü almak için teknokratik tarzda uygulanan, siyaset dışı ilan edilerek meşrulaştırılan ve bu itibarla demokrasi açığını genişleten bir olgudur. Sağlık ve eğitim sektörlerinde başta olmak üzere kamusal harcamaların ve yatırımların azaltılması, refah yardımlarının sınırlandırılması, emek piyasasında prekaryalaşmanın yaygınlaştırılması, kamusal varlıkların özelleştirilmesi, ücretlerin ve emeklilik aylıklarının düşürülmesi ve ilerici vergilendirmenin sonlandırılması gibi politikalar dayatmak suretiyle yoksul sınıflardan zengin sınıflara doğru yeniden dağıtımı öngören kemer sıkma, krizin faturasını sıradan vatandaşa kesmektedir.

Ardından Avrupa’da işsizlik ve yoksulluk oranları zirveye çıkmış ve yaşam standartları kayda değer biçimde gerilemiştir. Öte yandan başlangıçta kırılğan çevre ekonomilerine dayatılan bu politikalar, sonraki süreçlerde ‘mali disiplin’ uygulaması yoluyla diğer AB ülkelerinin de anayasalarına şırınga edilerek genelleştirilmiştir. Özellikle çevre ülkelerde sosyal yeniden üretimin asgari koşullarını dahi ortadan kaldıran kemer sıkma, büyük bir sosyal krizi tetiklemiştir. Sosyal kriz ortamında vatandaşların toplumsal bilinç düzeyi artmış ve iktidarların aldığı kararların politize edilmesi sonucunu doğurmuştur. Özellikle Güney Avrupa’da toplumsal hareketliliğin ve protestoların canlanmasının ana nedeni bu gelişmedir.

Ana akım kriz stratejisine yönelik tepkiler, çeşitli direniş formları şeklinde cisimleşmiştir. Her ne kadar siyasal karar almada doğrudan etkili olamasa da, kemer sıkmaya ve pratisyenlerine yönelik öfkeyi gözler önüne seren kemer sıkma karşıtı hareketler, meydan hareketleri, Blockupy ve Occupy gibi toplumsal aktörler, bu koşullar altında ortaya çıkmıştır. Siyasetin merkez aktörleri ise yoğun toplumsal tepkiye rağmen kemer sıkmadan geri adım atmamış ve dolayısıyla Avrupa’da sosyo-ekonomik paradigma korunmuştur.

Kemer sıkmanın beraberinde getirdiği sosyal kriz, siyasal sistemlerin meşruiyetini dahi sorgulanır hale getirmiştir. Organik bağlantıları nedeniyle birbirlerini besleyerek büyüyen krizler, son tahlilde oy verme davranışına da yansımıştır. Bu aşamadan sonra seçimlerde verili kabul edilen sosyal ittifaklar -mavi yakalıların sosyal demokrat partilere, muhafazakârların ise Hristiyan demokrat partilere oy vermesi gibi- çatırdamış ve yerini heterojen ittifaklara bırakmıştır. Sonuç olarak Avrupa’da seçimlere katılım oranı düşmüş, partiler arası oy geçişkenlikleri artmış, ana akım partiler oy kaybetmiş, kemer sıkma karşıtı partiler yükselişe geçmiş ve ancak yönetmenin zorlaştığı koşullarda ortaya çıkan büyük koalisyon olgusu yaygınlaşmıştır. Aynı dönemde popülizm ve milliyetçilik, kamusal söylemde ağırlık kazanırken; büyük meydan okumalarla karşı karşıya kalan ana akım partiler açısından ise eskisi gibi yönetmenin koşulları ortadan kalkmıştır. Böylece politik-yönetmel kriz olgunlaşarak siyasal paradigma değişikliğini gündeme getirmiştir.

Politik kriz, soldaki dengeleri de alt üst etmiştir. Kemer sıkmaya yeşil ışık yakan sosyal demokrat/sosyalist partiler, vatandaşlar tarafından -çoğu kez oldukça ağır biçimde- cezalandırılırken; kemer sıkma karşıtı (popülist) YSRP’ler ise ivme kazanmıştır. Dolayısıyla Avrupa’da savaş sonrası dönemde sosyal demokratların sol üzerinde kurduğu hegemonya sona ermiştir.

Kemer sıkma çağında Yunanistan’da Syriza, Ocak 2015 seçimlerini kazanarak iktidara gelmiş; İspanya’da Ocak 2014’te kurulan popülist sol parti Podemos, Avrupa Parlamentosu (Mayıs 2014) seçimleri ile sonraki iki parlamento seçiminde (Aralık 2015 ve Haziran 2016) büyük çıkış yakalayarak sosyalistlere büyük darbe vurmuş; Fransa’da 2017 Başkanlık seçimlerinin ilk turunda Sol Cephe adayı Jean-Luc Mélenchon elde ettiği yüzde 19.6’lık oy oranıyla ikinci tura kalmayı kıl payı farkla kaçırmış; Almanya’da Die Linke 2009 federal seçimlerinden itibaren SPD’nin solunu konsolide etmeyi başarmış ve Portekiz, İrlanda, Slovenya, Çekya ve İskandinav ülkelerinde sosyal demokrasinin solunda yer alan partiler elde ettikleri sonuçlarla parti sistemlerinin istikrarlı aktörleri arasında yer almıştır. Sol dalga, Marksist kriz teorilerine ve Keynezyenizme yönelik ilgiyi de görülmedik düzeyde artırmıştır. Çarpıcı biçimde sol değerlerin ve taleplerin yeniden güncellik kazanması, sosyal

demokrat partilerin liderlik yarışlarına da yansımış ve Eylül 2015'te yapılan seçimlerde İngiliz İşçi Partisi liderliğine Üçüncü Yol karşıtı Jeremy Corbyn seçilmiştir.

Bu arka plan ekseninde, bu çalışmada YSRP'lerin ortaya çıkışı ve gelişimi, yapısal politik ekonomik ve politik kurumsal koşullar ile sosyal protesto dinamikleri ve toplumsal mobilizasyon açısından karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Araştırmada vaka çalışmaları yer almaktadır. Bu kapsamda Yunanistan, Fransa ve Almanya'da yer alan YSRP'ler, örneklem olarak seçilmiştir. Tezde yeni sol reformist partilerin doğuşu ve evrimi üzerinde etkili olan en önemli hususun, sosyal demokrat/sosyalist partilerin neoliberal gruplaşmayla baş edememesi ve onu aşamaması olduğu savunulmaktadır. Finansallaşmış kapitalist krizin patlak vermesinin ardından solda YSRP'ler lehine gözlemlenen yeniden gruplaşma eğilimi ise ağırlıklı olarak sosyal demokratların kemer sıkmayı desteklemesinden kaynaklanmıştır. Bunun yanında, Avrupa'da kemer sıkmayla özdeşleştirilebilecek otoriter-teknokratik yönetim anlayışı, zaten çeşitli sorunlarla boğuşan temsili demokrasileri daha fazla erozyona uğratmış ve müesses nizamın korunmasından yana olan ana akım siyasetlerin toplumsal tabanlarını zayıflatarak kemer sıkma karşıtı partilerin yükselişini tetiklemiştir.

Örneklem Seçimi

Araştırmanın örneklem partileri, Yunanistan'daki Syriza, Fransa'daki Sol Cephe (FG) ve Almanya'daki Die Linke'dir. Örneklem seçiminde dikkat edilen hususlardan ilki, merkez-çevre ayrımıdır. Öncelikle Fransa ve Almanya, AB'nin ekonomik, siyasal ve nüfus gücü açısından hâkim ülkeleridir. Bu itibarla merkez ülkeler olarak özellikle ekonomik ve siyasal yönden kıtadaki genel eğilimleri kayda değer düzeyde etkilemektedir. Söz konusu ülkelerde solun gelişim dinamikleri diğer ülkelerde de solun gelişimi hakkında önemli ipuçları vermektedir. Aynı zamanda sol partilerin ideolojik, programatik ve örgütsel değişimlerine de öncülük eden bu ülkeler, gerek parti sistemlerinin evrimi gerekse de sol içi rekabetin değişen doğasını anlamlandırmada kritik bir vazife görmektedir. Sosyal ve politik güçlerin dengesi de merkez ülkelerin tavrından doğrudan etkilenmektedir. Almanya ve Fransa'nın aksine

Yunanistan ise uluslararası kapitalist sisteme periferik olarak eklenmiş ve AB'nin gelişimi üzerinde oldukça sınırlı bir etkiye sahip olmuştur. Buna karşılık kemer sıkma çağında Avrupa'nın en çok konuşulan ülkesi Yunanistan olmuştur. Ekonomik, sosyal ve siyasal krizi aynı anda yaşanan ülke, son yıllarda Avrupa solunun laboratuvarı haline gelmiştir.

Merkez-çevre ayrımına ek olarak, krizin farklı düzeylerde etkilediği ülkeler seçilmiştir. Burada temel amaç, finansallaşmış kapitalist krizin siyasal etkilerinin daha iyi anlaşılmasıdır. Kriz, Almanya'da hafif, Fransa'da orta, Yunanistan'da ise ağır hasara yol açmıştır.

Örneklem seçiminde üçüncü unsur, seçim performanslarındaki farklılıktır. Bu bağlamda Syriza başarılı, Die Linke orta derecede başarılı, Sol Cephe ise vasat bir seçim grafiğine sahip olmuştur.

Buna ek olarak örneklemeleri toplumsal protestolar ve mobilizasyon açısından da sınıflandırmak mümkündür. Söz konusu hususlar bakımından Yunanistan güçlü, Fransa ılımlı, Almanya ise vasat bir profil çizmektedir.

Veri Toplama

Tezde öncelikle YSRP'lerin İngilizce'ye çevrilmiş resmi dökümanları, basın açıklamaları, parti ve seçim programları ile önemli parti yöneticilerinin konuşmaları gibi birincil kaynaklar taranmıştır.

Çalışmada ikincil kaynaklardan da geniş biçimde faydalanılmıştır. Bu kapsamda genel olarak siyaset bilimi literatüründen, spesifik olarak ise yeni sol reformist partiler, komünist partiler ve sosyal demokrat/sosyalist partiler üzerine yazılan eserlerden yararlanılmıştır. Aynı zamanda Avrupa parti sistemlerinin gelişim dinamiklerini daha iyi anlamak ve partiler arası rekabetin değişen doğasını derinlemesine kavrayabilmek için muhafazakâr, Yeşil ve popülist sağ partilerle ilgili kaynaklar da taranmış ve uygun görülen yerlerde çalışmaya dâhil edilmiştir.

Siyasal partiler araştırmalarının yanında, Avrupa'nın iktisadi ve finansal mimarisini, finansallaşmış kapitalist krizin temel dinamiklerini, krizin Euro Bölgesi'ne etkilerini ve kemer sıkma mantığını kapsamlı biçimde analiz edebilmek için (uluslararası) politik ekonomi yazını da incelenmiştir. Yine kemer sıkma çağının simgelerinden biri haline gelen toplumsal hareketlerin toplum ve siyaset üzerindeki etkilerini ortaya çıkarabilmek için toplumsal hareketler literatürü değerlendirmeye alınmıştır.

Öte yandan tez yazarı, Ekim 2017-Temmuz 2018 arasında çalışma konusuyla ilgili araştırma yapmak üzere Almanya'da bulunmuştur. Bu süreçte Die Linke, Syriza ve Sol Cephe yönetimlerinde yer alan bazı isimlerle iletişim kurulmuş; ancak yoğunlaşan seçim takvimi nedeniyle yüz yüze görüşme yapılamamıştır. YSRP'lerde yer alan yönetici isimlerle mülakat yapma konusunda yaşanan zorluk,⁶ hâlihazırda literatürün hayati eksiklerinden birini olmayı sürdürmektedir. Buna karşılık birkaç parti üyesiyle yüz yüze ya da Skype üzerinden yapılan görüşmelerden elde edilen sonuçlar ise tezin geneline yansıtılmıştır.

Araştırmanın Kapsamı

Tez konusu zaman ve mekân yönünden sınırlandırılmıştır. Zaman yönünden Avrupa solunda tetiklediği büyük değişimler itibarıyla SSCB'nin çöküşü (resmi olarak 26 Aralık 1991) araştırmanın başlangıç tarihi olarak düşünülmüştür. Bununla birlikte YSRP'ler olgusunun kökenlerinin ve farklı iktisadi ve sosyal formasyonlardaki görünümünün daha iyi anlaşılabilmesi için tarihsel arka planla ilgili de bilgi verilmektedir. Diğer yandan çalışmanın güncelliği göz önüne alındığında, Eylül 2017'de yapılan Alman federal seçimleriyle son bulması mütalaa edilmiştir. Araştırma, mekân yönünden ise Yunanistan, Fransa ve Almanya'da yer alan YSRP'lerle sınırlandırılmıştır. Gerekli görülen yerlerde ve genellikle karşılaştırma yapmak maksadıyla diğer ülkelerde yer alan partilere de zaman zaman atıfta bulunmaktadır.

⁶ Bu konudaki tek istisnai örnek için bkz.: Dunphy ve Bale, 2011.

Araştırmanın Önemi

Öncelikle SSCB sonrası dönemde YSRP'ler, siyasal partiler çalışmalarından büyük oranda dışlanmıştır. Finansallaşmış kapitalist krizin patlak vermesinin ardından kemer sıkma karşıtı YSRP'lerin başarı elde etmesinden sonra ise ilgili literatür yeniden canlanmıştır. Bununla birlikte hâlihazırda Avrupa'da söz konusu partilerin ortaya çıkış koşulları ve gelişim dinamikleri üzerine yapılan özgün araştırmalar oldukça sınırlıdır.⁷ Bu çalışma, söz konusu boşluğu doldurmaya adaydır.

İkinci olarak, YSRP'ler üzerine yapılan çalışmalar, büyük oranda tekil parti örneklerine odaklandıkları için karşılaştırmalı perspektiften yoksundur. Bu tezde ise Avrupa'nın farklı coğrafyalarında yer alan partiler karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır.

Üçüncü olarak, tezde özgün bir kavramsal çerçeve kullanılmaktadır. Sonrasında detaylı biçimde inceleneyeği üzere, çalışmaya konu olan partileri tanımlamak için literatürdeki hâkim kavramsallaştırmaların yetersiz olduğu savunulmaktadır. Bu minvalde 'anti-kapitalist olmayan, ancak sosyal liberalizmin (sosyal demokratlar ve sosyalistler) solunda yer alan' partileri tanımlamak için "*yeni sol reformist partiler*" kavramı icat edilmiştir. Söz konusu yeniliğin literatüre katkı sunması amaçlanmaktadır.

Son olarak, politik saiklerle kaleme alınan kısa metinler dışında, Türkçe yazılmış ve spesifik olarak Avrupa'da sosyal demokrasinin solunda yer alan partilere odaklanan araştırma bulunmamaktadır. Bu tez, Avrupa'daki YSRP'leri Türkçe kaleme alan ilk çalışma olması itibarıyla dikkate değerdir.

Araştırmanın Planı

Tezin ilk bölümünde, Avrupa'da yeni sol reformist partilerin ortaya çıkışını ve evrimini etkileyen çeşitli faktörler mercek altına alınmaktadır. Aynı zamanda partilerin değişimi ve gelişimi üzerine çeşitli teorik ve kavramsal tartışmaların

⁷ Bu konudaki istisnai örnekler için bkz.: March, 2011; Hudson, 2000, 2010.

gerçekleştirildiği bu bölüm, örneklemler için tarihsel bir arka plan sunmaktadır. İkinci bölümde Almanya'daki Die Linke, nc bölümde Fransa'daki Sol Cephe, dördüncü bölümde ise Yunanistan'daki Syriza deneyimleri mercek altına alınmaktadır. Beşinci bölümde ise söz konusu partilerin yapısal politik ekonomik ve politik kurumsal koşullar ile toplumsal mobilizasyon ve toplumsal protesto dinamikleri açısından karşılaştırmalı olarak analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Tez, sonuç bölümüyle tamamlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE AVRUPA SİYASETİ

VE SOL PARTİLER

1.1. 1945 Öncesi Dönemde Avrupa Solunun Genel Durumu

1.1.1. Avrupa Solunun Doğuşu ve Parlamenter Solun Yükselişi

Yeni sol reformist partiler, Avrupa solunun organik bir parçasıdır. Diğer bir deyişle, bu partileri anlamlandırmak, ancak daha geniş ölçekte Avrupa solunun tarihsel evriminin analiz edilmesiyle mümkündür. Bunun için öncelikle sağ-sol ayrımının nasıl yapıldığı ve soldan ne anlaşıldığı açıklığa kavuşturulmalıdır. Bartolini'nin (2000: 10) belirttiği üzere tarihsel anlamda sol, *“sanayi devriminden kaynaklanan spesifik fikirler ile politik ve sosyal örgütlerin bir bütünü olarak sosyalizmle¹ özdeşleştirilebilir”*. Bobbio'dan (1996) yola çıkarak ifade etmek gerekirse, sol ve sağ birbirlerinden ayıran en önemli husus ise ‘eşitlik’ meselesidir. Genel itibarıyla sol, eşitlikten yanayken; sağ ise eşitsizlikleri çeşitli gerekçelerle meşrulaştırmaktadır. Söz konusu ayrım, sağ ve sol partilerin günümüzdeki temel ayrım noktasını oluşturması açısından da kayda değerdir.

Przeworski'nin belirttiği üzere sosyalist hareket, kapitalizm içerisinde doğmuş ve bu toplumsal örgütlenmenin beraberinde getirdiği üç tercih etrafında şekillenmiştir. Bu tercihlerden ilki, *“sosyalizmin inşasının kapitalist toplumun politik kurumlarıyla mı, yoksa burjuvaziyle doğrudan yüzleşerek mi gerçekleştirileceğidir”*. İkinci tercih, *“sosyalizmin yalnızca işçi sınıfı eliyle mi, yoksa çok sınıflı ve hatta sınıflar üstü bir stratejiyle mi sağlanacağıdır”*. Son tercih ise *“kapitalizm sınırları içerisinde reformlar ve iyileştirmelerin mi, yoksa tam bir dönüşümün mü istendiğiyle ilgilidir”* (Przeworski, 1980: 27-28).

¹ Çalışmada ‘sosyalizm / sosyal demokrasi ve ‘sosyal demokrat / sosyalist’ kavramları sık tekrarlardan kaçınmak için birbirlerinin yerine kullanılmaktadır.

Söz konusu tercihlerin birbirleriyle bağlantılı olduğunu ifade eden Przeworski (1980: 27-28), ilk meselede egemen sınıfların kendi oyunlarında yenileceğini düşünen sosyal demokratların seçimleri kazanarak devrimci dönüşümü sağlayabileceklerine inandıklarını söyler. İkinci meselede ise sosyal demokratlar, seçim kaygıları nedeniyle sosyal dönüşümün ancak işçi sınıfının dışına yayılmayla mümkün olduğunu savunmuştur. Son olarak olarak ise nihai amaca ulaşmak için reform yolu tercih edilmiştir. Bu tercihler bağlamında sosyalistler, bir süre sonra işçi sınıfı çıkarlarını temsil etmekten uzaklaşarak sınıflar arası bir strateji izlemeye, ideolojik yumuşamaya ve makam kaygılarını ön plana çıkarmaya başlamıştır (Bailey, 2009: 594; Moschonas, 2002: 50-52).

Genel oy hakkının tanınmasının ardından parlamentarizmi sahiplenerek devrim yapmaya yönelen sosyal demokratlar, birçok Avrupa ülkesinde –Almanya, Norveç, Danimarka, Belçika, İsveç, Avusturya ve Finlandiya gibi- yapılan seçimlerde özellikle sanayi işçilerinin desteğini alarak büyük başarılar elde etmiştir (Padgett ve Paterson, 1991: 3). Süreç içerisinde yükselen seçim performansı, sosyalistler arasında parlamenter sistemde çoğunluğun sağlanmasına ramak kaldığı düşüncesini güçlendirmiştir. Alman sosyal demokrat politikacı August Bebel’in “*amaçlarımıza ulaşmaya az kaldı, bu salondaki çok az kişi bunu göremeyecek*” sözleri eli kulağındaki seçim devrimini müjdelemektedir (Przeworski, 1980: 36).

Parlamenter sistemi sahiplenilen sosyalist partiler, “*Marksizmin burjuva demokrasilerinde formal eşitliğe yönelik eleştirilerini*” ve “*temsili demokrasilerin sınıf eşitsizliğine ve seçkinciliğe dayalı yapısını*” görmezden gelerek reform gündemine hapsolmuştur (Sassoon, 2000; Sayers, 1991). Buna bir de izlenen heterojen sınıf stratejisi nedeniyle “*reform gündeminin özel mülkiyete ve sermayedarlara meydan okunmayacak şekilde sınırlandırılması*” eklenmiştir (Przeworski, 1980: 48). Sosyalist hareketin teleolojisi, yani sosyal devrim düşüncesi, bu aşamadan sonra gündemden kalkmıştır.

1.1.2. Komünist Partiler ve ‘Halk Cephesi’ Deneyimleri

1910'ların başından itibaren ise sosyalist hareketin bölünmesine yol açan iki kritik mesele gündeme gelmiştir. Bunlardan ilki, sosyal demokrat partilerin 1. Dünya Savaşı'nda ulusal burjuvazilerin yanında yer alıp almayacağı meselesi; ikincisi ise savaş devam ederken yaşanan Bolşevik devrimine karşı alınacak tavır olmuştur. Ana hatlarıyla sosyal demokrat partilerin yönetici kadroları, örneğin Alman ve Fransız partileri, hükümetlerin savaş politikalarını destekleyerek ulusal burjuvazilerinin yanında yer almış ve böylece enternasyonalizmi reddetmiştir (Príncipe, 2016: 1). Yine bu partiler, Bolşevik devrimine karşı mesafeli bir tavır benimseyerek parlamentarizmi güçlü biçimde sahiplenmeyi sürdürmüştür.

Bu görüşlere muhalif partililer ise savaşa karşı çıkmış ve işçi sınıfı devrimini desteklemiştir. Ateşli tartışmaların ardından ortaya çıkan fikir ayrılıkları, bir süre sonra daha radikal bir strateji ve politik hat izleyen muhaliflerin partilerinden koparak komünist partileri kurmalarına neden olmuştur (Sassoon, 2000: 29). Aynı dönemde İsveçli sosyal demokratlar da gelenekten ayrılarak kendisini kapitalizme ve sosyalizme karşı üçüncü yol olarak tanımlamış ve özgün bir sol alternatif olarak tarihteki yerini almıştır (Milner, 1994: 1). Bununla birlikte günümüzdeki sol çeşitlilik açısından belirleyici unsur, sosyal demokrat-komünist partiler ayrışması olarak kalmıştır.

Bölünmenin ardından komünist partilerle ve dolayısıyla radikal programla arasına belirgin biçimde mesafe koyan sosyal demokratların iktisadi ve sosyal ajandaları bulanıklaşmıştır. 1929'da patlak veren Büyük Buhran, bu belirsizliğin aşılmasına yardımcı olmuştur. Buhranın etkili olduğu 1929-1935 yılları arasında gelişmiş ülkelerdeki üretim seviyesi 4'te 1 oranında düşerken, işsizlik ise zirve noktalara ulaşmıştır (Piketty, 2014). Wall Street'te patlak veren kriz, diğer yandan 1930'ların başından itibaren Avrupa ekonomilerinde alt üst oluşa neden olmuş ve beraberinde sosyal krizi getirmiştir. Bu süreçte sosyal demokratlar, İngiliz iktisatçı John Maynard Keynes tarafından yazılan 'The General Theory of Employment, Interest, and Money' (1936) adlı kitabın ortaya koyduğu çözüm önerilerinden faydalanmak suretiyle krize yönelik çözüm önerileri geliştirmiştir. Ardından Keynezyenizm, hükümetlerin kriz politikalarına içkin hale gelerek kapitalist krizin aşılmasında ve ekonomilerin toparlanmasında hayati rol oynamıştır.

Krizin sarsıcı etkilerinden kurtulmak için Keynezyenizmi benimseyen hükümetler, özellikle trajik boyutlara ulaşan işsizliğe karşı ekonomide talebi kendileri yaratarak sürece doğrudan müdahil olmuştur. Parasal, mali ve ücret mekanizmaları eş zamanlı olarak kullanılarak üretkenliğin ve istihdamın geliştirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca ücretlerde kesintiye gidilmek yerine artışa gidilmiş ve böylece hem işçiler lehine yeniden dağıtım hem de fazla talep yoluyla ekonomik canlanma sağlanmıştır. Aynı zamanda kapitalist kriz eğilimleri de regülasyonla önlenmiş ve kapitalizm istikrarlı hale getirilmiştir (Merkel, Petring, Henkes ve Egle, 2008: 10). Keynezyen politikaların başarısı, rakip partileri de benzer politikalar izlemeye zorlayarak kıtada sosyal demokrat programı hegemonik hale gelmiştir.

1930’larda yükselen devlet müdahaleciliğiyle toparlanmaya çalışan Avrupa, faşist ve nasyonal sosyalist partilerin hegemonyası altına girmiştir. Hızla değişen siyasal konjonktür, sosyal demokratların iktidar stratejilerini de doğrudan etkilemiştir. Öncesinde burjuva aktörlerle arasına belirgin bir mesafe koyan sosyalistler, Fransa ve İspanya gibi ülkelerde tavır değişikliğine giderek kısa süreli ‘Halk Cephesi’ hükümetlerini meydana getirmiştir (Jackson, 1990). Modern çalışma yasası prensiplerinin oluşturulmasına önemli katkılar sunan bu hükümetler, aşırı sağın yükselişini ise önleyememiştir. Sonrasında Portekiz, İspanya, Almanya ve İtalya gibi birçok ülkede iktidara gelen faşist ve nasyonal sosyalist partiler, çeşitli yasal-kurumsal düzenlemeler ve şiddet yoluyla Avrupa solunu içe kapanmaya ve gizli faaliyet yürütmeye zorlamıştır. Yine binlerce sosyalist ve komünist, bu süreçte hayatını kaybetmiştir. 2. Dünya Savaşı’nda ise Avrupa solu, Nazilere ve faşistlere karşı Sovyet ordularının ve yerel direniş örgütlerinin özverili katkılarıyla büyük bir mücadele vererek büyük yıkımın ardından adeta küllerinden yeniden doğmuştur.

1.2. Refah Kapitalizminin Altın Çağında Batı Avrupa Solu (1945-1973)

1.2.1. Komünist Partiler

On milyonlarca insanın hayatına, endüstriyel ekonomilerin çöküşüne, katliamlara ve soykırımlara, sosyal krizlere ve hafızalardan kazınmayan toplumsal

travmalara neden olan 2. Dünya Savaşı'nın ardından ulusal siyasetler de yeniden şekillenmiştir. 1945 sonrasında Avrupa solu, mücadeleci geleneğiyle yalnızca meşruiyetini tazelemekle kalmamış, aynı zamanda yeniden kurulan politik dengeler üzerinde de söz sahibi olmuştur. Bununla birlikte komünist ve sosyalist partiler, süreçten farklı düzeylerde etkilenmiştir.

Savaşın ardından komünist partiler, Batı Avrupa'nın en güçlü seçim aktörleri arasında yer almıştır. 1945 yasama seçimlerini birinci sırada tamamlayan Fransız Komünist Partisi (PCF) ile 1946 seçimlerinde yüzde 20'ye yakın oy alan İtalyan Komünist Partisi (PCI), solun atılım döneminin parlayan yıldızları arasında bulunmaktadır. Benzer biçimde komünistler, SSCB'nin Batı Avrupa toplumlarında düzelen imajı sayesinde savaş sonrasında birçok ülkede kurulan geçiş hükümetlerinde -örneğin İtalya, Fransa ve Avusturya'da- çoğunlukla ilk ve son kez yer almıştır. Savaşın ardından kapitalizmin beşiği İngiltere'de dahi sandalye kazanmayı başaran komünistler, üye devşirme konusunda da amacına ulaşmıştır. İngiliz Komünist Partisi'nin 1939'da 18 bin olan üye sayısı 1945'te 45 bine, Belçika Komünist Partisi'nin 9 bin olan üye sayısı ise 100 bine yükselmiştir (Hudson, 2000: 22). Daha kitlesel üyelikler ise Fransa ve İtalya gibi solun geleneksel olarak güçlü olduğu ülkelerde gerçekleşmiştir. Ne var ki komünist siyasal hareketin kazandığı ivme, kısa bir süre sonra başlayan Soğuk Savaş'ın ardından sona ermiştir.

Soğuk Savaş'ın başlamasıyla kapitalist ve sosyalist blok arasındaki kamplaşmanın belirginlik kazanması ve sosyal demokratların da içerisinde yer aldığı çevrelerin komünizm paranoyasına kapılmasıyla Batı Avrupa'da komünizm düşüncesine ve komünist partilere yönelik hoşgörü ortamı ortadan kalkmıştır. Trajik biçimde yalnızca kısa bir süre öncesine dek "*ulusun savunucusu*" ya da "*güçlü hükümet ortağı*" olarak düşünülen komünist partiler, "*Sovyetler Birliği'nin 5. kolu*" olarak tarif edilmiştir (March ve Mudde, 2005: 26). Aynı dönemde rakip partilerin çeşitli siyasal (İtalya'da hükümetlere katılımın engellenmesi gibi) ve yasal baskılarıyla da karşı karşıya kalan (Batı Almanya'da yasaklanma ya da binlerce kişinin hükümeti zorla devirme ve vatana ihanet suçlamasıyla yargılanması gibi) maruz kalan komünist aktörler, siyasal sistemin dışına itilmiştir (March, 2011: 34).

Ağırlaşan yasal-kurumsal ve politik koşullar nedeniyle ancak Finlandiya, Fransa ve İtalya gibi birkaç ülkede seçim sonuçları ve parti üyelikleri açısından yakaladıkları ivmeyi sürdürebilen bu aktörlerin, diğer bölgelerdeki erken seçim başarıları ise ansızın ortadan kalktığı gibi, politik meşruiyetleri dahi sorgulanır hale gelmiştir. Sonuç olarak 1950'lerden itibaren komünistlerin parti sistemleri üzerindeki etkisi gerilemiştir (March, 2016: 29).

Öte yandan SSCB'nin 1956 Macaristan ve 1968 Prag müdahaleleriyle birlikte uluslararası konjonktür de komünist partiler aleyhine işlemiştir. SSCB'nin sosyalist devletlere yönelik askeri müdahaleleri, Batı Avrupa kamuoyunda ve komünist partiler nezdinde çokça tartışılmış ve genel bir tedirginliğe yol açmıştır. Müdahaleye karşı alınacak tavır, komünist partileri içeriden bölerek yeni sol oluşmalara kapı aralamıştır. Bu itibarla uluslararası gelişmeler, sosyal demokrasinin solunun bir arada hareket etmesini imkânsız hale getirmiştir.

Solda SSCB'ye yönelik tavır değişikliği, refah kapitalizminin başarısıyla birleşerek komünist partileri teleolojik doğalarına –yani kapitalizmden farklı bir toplumsal ve ekonomik düzen yaratma düşüncesine- iyice yabancılaştırmıştır. Aynı zamanda komünist partiler, hemen hemen bir bütün olarak, ideolojik anlamda ve dış politika kararları açısından SSCB etkisinden uzaklaşmış, örgütsel anlamda demokratik merkeziyetçilik ilkesini terk etmiş ve burjuva demokrasisiyle özdeşleşen hakları ve imtiyazları benimseyerek parlamenter kurumları ve siyasal çoğulculuğu benimsemiştir (Bull, 1995: 79). Diğer bir deyişle komünist partiler, Marksist gelenekten ayrılmıştır.

1.2.2. Sosyal Demokrat Partiler

Savaş sonrası dönemde istikrarsız bir profil çizen komünist partilere karşılık komünizm karşıtı sosyal demokrat partiler ise düzenli biçimde yükselişe geçmiştir. Avrupa'nın başarılı yeniden inşa sürecine yadsınamaz katkıları olan bu aktörler, liberal demokrasinin kabulü ve komünist yönetimlere karşı mücadele noktasında aktif rol oynamıştır. Yine refah devleti uygulamalarıyla sermaye ve emek arasında uzlaşının tesis edilerek işçi sınıfının komünist örgütlere yönelmesinin engellenmesinde de başrolde yer almıştır. Kapitalizmin eşitsiz doğasının en olumsuz yönde etkilediği sınıf

ve tabakaları, “*piyasa ekonomisini terk etmeden sosyal refah uygulamalarıyla sistemin içerisinde tutarak*” sosyal karışıklıkların önünü alan sosyal demokratlar (Amini, 2015: 29), kendilerini kitlesel işçi partileri olarak tanımlayarak sendikal hareketle de güçlü ilişkiler kurmuş ve sistem karşıtı protesto duygusunu zayıflatmıştır.

Savaş sonrası dönemde Keynezyenizme bağlılığını sürdüren Avrupa solunun hâkim unsurları, iktidara geldikleri bölgelerde ağır yıkıma uğramış sanayi ekonomilerini iç talebi canlandırmak suretiyle ayağa kaldırmıştır. Aynı zamanda bu ekonomik model, “*Soğuk Savaş’ın iyice belirgin hale getirdiği sınıf çatışmalarının yerine, dini kimlikler üzerinden ortaklaşma yoluyla suni bir barışı getirmeyi amaçlayan ve sosyal muhafazakâr düşüncüyü benimseyen*” (Amini, 2015: 7-8) Hristiyan demokratlar gibi diğer iktidar partileri tarafından da benimsenmiştir. Zira bir yandan kapitalist ekonomilerin çöküşü, diğer yandan ise merkezi planlamaya dayalı SSCB ekonomisinin elde ettiği muazzam başarılar, Avrupa’da ekonomik yapının yeniden inşa edilmesi noktasında müdahaleci söylemi ve politikaları güçlendirmiştir. Sonrasında yönetici aktörün kim olduğuna bağlı olmaksızın birçok sektörde kamusal kontrol artmıştır. Ayrıca hükümetler, “*sermaye piyasaları üzerindeki politik kontrollerini sürdürebilmek için makroekonomik istikrarsızlıklardan kaçınmaya, ulusal parasal politikalarını korumaya ve ulusal emek piyasasının gelişimine*” odaklanmıştır (Bieling, 2003: 208). İstihdam ve gelir politikası alanlarında da Keynezyen önlemler ağırlık kazanmıştır. Buna ek olarak uluslararası ticaretin canlandırılması için de ciddi adımlar atılmıştır.

Tüm bu bileşim, “*Fordist birikim rejimine dayalı yeni karma ekonomi modelini*” yaratmış (Bieling ve Deckwirth, 2008: 239) ve uzun yıllar Avrupa’da sorunsuz biçimde uygulanmıştır. ABD’nin ‘Marshall Planı’ kapsamındaki yardımları da bu süreçte meyvelerini vermiş ve böylece sosyal demokratlar, yalnızca kapitalizmi istikrarlı hale getirmekle kalmamış, aynı zamanda kapitalizmin altın çağını da başlatmıştır.

Diğer yandan Keynezyenizm, sosyal ve siyasal alanlardaki reformlarla da desteklenmiş ve bu sayede kapitalist toplumun demokratikleştirilmesi ve emek piyasalarının regülasyonu sağlanmıştır. Ayrıca sömürünün devam etmesi nedeniyle

sosyal demokratlar, “*yeniden dağıtıma yönelerek egaliteryanizmi temel referans noktaları haline getirmiştir*” (Merkel, Petring, Henkes ve Egle, 2008: 9-10). İlerici vergilendirme uygulamasıyla kişilerden gelirine göre vergi alınması ve ücret artışlarının düzenli biçimde sağlanması, yeniden dağıtımda belirleyici olmuştur.

Kapitalizmin altın çağında sosyal demokratların en etkileyici başarısı, “*eşitlik, sosyal dayanışma ve asgari yaşam standardının sağlanması*” ilkelerine dayanan ve “*emeğin yeniden üretiminin maliyetinin sosyalizasyonu*” anlamına gelen refah devletlerinin/kapitalizminin kurumsallaşmasıdır (Sassoon, 2000: 21). Esas itibarıyla refah devletleri, sınıfsal memnuniyetsizliğin engellenmesi için ortaya atılmıştır. Savaş sonrasında Avrupa’nın gelişmiş ülkelerinin politik ekonomilerinde yükselişe geçen bu olgu, medeni ve siyasal hakların ancak sosyal haklarla taçlandırıldığı ölçüde demokratik olduğundan hareket etmektedir. Daha çok işçi sınıfının yaşam standartlarının iyileştirilmesine odaklanan bu anlayışta, “*statü ya da sınıfsal farklılıklarına bakılmaksızın tüm vatandaşlara hastalık ödemesi, emeklilik, ücretsiz sağlık hizmeti, ulusal sigorta ve işsizlik sigortası*” gibi haklar tanımıştır (Merkel, Petring, Henkes ve Egle, 2008: 9-10). Açık biçimde sosyal hakları güçlendiren refah devleti, yalnızca kapitalizmi demokratikleştirmekle kalmamış, aynı zamanda “*insan yaşamının temel ihtiyaçlarını piyasa mekanizmalarından kısmen ayırmak suretiyle dekomodifikasyonu*² *da sağlamıştır*” (Esping-Andersen 1990: 46; 1999: 78).

Refah devletlerinin kurumsallaşmasının yanında sosyal demokrat iktidarlar, sosyal korumacılığın sürdürülmesi açısından Avrupa’da güçlü ve merkezi sendikaların kurulmasına da öncülük etmiştir. İşçilere yaygın örgütlenme hakkının tanınması yoluyla sendikal örgütlülüğün güçlendirilmesi, modern kapitalist endüstriyel ilişkilerin kurumsallaşması açısından oldukça önemlidir. Sendikalarla bağlarını güçlendiren sosyal demokrat partilerin işçilerle ilişkisi de sağlamlaşmıştır (Amini, 2015: 29).

² Dekomodifikasyon kavramı, Türkçeye ‘meta olmaktan çıkarılma’ olarak çevrilebilir.

Genel itibarıyla Avrupa’da sosyal demokratların öncülük ettiği “*yeni egaliteryan ajanda*”, vatandaşların yaşam standartlarını yükseltmiştir (Notermans, 2000: 1). Esping-Andersen’in (1999: 7-9) belirttiği üzere, “*Avrupa’nın refah işçisini keşfetmesiyle sınıfsal farklılıklar önemsizleştirilerek eşitlik sorunu yeniden formüle edilmiş ve sosyal vatandaşlık, sınıf dayanışmasına karşı galip gelmiştir*”. Böylece işçiler, sınıf bilincinden uzaklaşmıştır. Buna karşılık işçilerin kendilerini sınıftan farklı kolektivitelerle tanımlama –din, etnisite ve bölge gibi- eğilimi ise güç kazanmıştır (Przeworski, 1980: 43). Refah kapitalizminin ekonomik ve sosyal başarısı, sosyal demokrat olmayan partileri de benzer bir rota izlemeye zorlayarak Avrupa’da sosyal demokrat uzlaşmayı tesis etmiştir. Bu dönemde “*sosyal güvenlik ile ekonomik büyüme ve eşitlik ile etkinlik arasında hassas bir denge yakalanmıştır*” (Rueda, 2007: 1).

Öte yandan Callinicos’un (1997: 17) da belirttiği üzere sosyal demokratlar, “*siyaseti ekonomiden ayrı düşünmeyi, yani üretimden bağımsız bir parlamento ve hukuk yapım alanı bulunduğuna yönelik inancını sürdürmüştür*”. Bu durum, aynı zamanda refah kapitalizmini sermayenin saldırılarına karşı savunmasız hale getirerek kırılgan bir süreç yaratmıştır. 1980’lerde sermayenin emeğe saldırılarını yoğunlaştırması, bu kırılganlığın açık bir göstergesidir.

Avrupa’da sosyal demokrat uzlaşının tesis edilmesiyle ‘sosyal sorun’ büyük oranda gündemden düşmüştür. Revizyonist bir strateji benimseyerek “*bir yandan kendisini solun parçası olarak görüp kapitalist günahlara karşı çıkan, öte yandan ise kendisini merkezin parçası olarak tanımlayarak radikalizme karşı mesafe koyan*” (Sassoon, 2000: 33) sosyal demokratlar, sosyal sorunun gözden düşmesinde kritik bir rol üstlenmiştir.

Ne var ki, aynı dönemde sosyal sorunun yeniden canlanmasını tetikleyecek biçimde devlete atfedilen rol de hızla değişime uğramıştır. 1950’lerin sonlarından itibaren “*özel sermayeyle rekabet eden devlet anlayışının yerini ekonominin karlı çalışması için girdi sağlayan, özel sektör için kârlı olmamakla birlikte ekonomi için gerekli aktiviteleri gerçekleştiren, özel sektörü kısmen düzenleyen ve refah önlemleriyle piyasasının olumsuz etkilerini yatıştırmaya çalışan bir devlet anlayışı almıştır*” (Przeworski, 1980: 54). Yeni anlayışla birlikte 1960’larda Batı Avrupa’da

işsizlik ortalama yüzde 1.5'lere gerilemiş ve bir süreliğine de olsa sosyo-ekonomik sorunlar aşılmıştır (Hobsbawm, 2012: 357). Böylece yıkıcı bir savaşın ardından ekonomik kaygılarını bir kenara bırakan ve geleceğe umutla bakan yeni bir nesil oluşmuştur. Yeni nesil, işçi sınıfını sosyal değişim için radikal eylem arayışından uzaklaştırmıştır. Sosyal uyum ve istikrar ortamında Hobsbawm'un (2012: 359), *“sanayi işgücünün eski merkezlerinde, Enternasyonal'in 'Uyan, artık uykundan uyan / Uyan, ey açlar dünyası' mısraları, araba satın almayı ve yıllık ücretli iznini İspanya kumsallarında geçirmeyi düşünebilen işçiler için ne anlam ifade ediyordu?”* sorusu akla gemektedir. Sosyal demokratların refah işçisini keşfi, Batı Avrupa'da komünist partilerin toplum ve siyaset üzerindeki etkisini silikleştirmiştir.

1.2.3. Liberteryan Yeni Sol Partiler

1950'lerin sonlarından itibaren Avrupa'da komünist partilerin düşüşü kesinleşirken, refah neslinin dile getirdiği yeni talepler nedeniyle sol içi parti rekabeti ise kızışmıştır. Değişen koşulların etkisiyle geleneksel aktörler ve çıkar gruplarının aksine yeni toplumsal taleplere (siyasal katılım, bireysel otonomi ve tanınma gibi) yanıt verme iddiasındaki 'liberteryan yeni sol partiler' ortaya çıkmıştır (Kitschelt, 1988). Ana hatlarıyla doğrudan eylemi ve katılımcılığı benimseyen, bürokratik olmayan biçimlerde örgütlenen ve taban hareketlerine destek veren liberteryan yeni sol partiler (March, 2011), *“merkezi çıkar grupları ile parti liderlerinin arasındaki seçkin pazarlığına dönüşen siyasal yapım tarzına ve bürokratik refah devletine karşı çıkarak demokratik katılımı özendirmiştir”* (Kitschelt ve Hellemans, 1990).

Genel itibarıyla *“gelişmiş kapitalist ülkelerde, işveren, işçi ve devlet arasında korporatist tarzda çıkar ilişkilerinin gözlemlendiği yerlerde ve seçmenlerin eğitilmiş, sosyal güvenliğin ise güçlü olduğu bölgelerde”* –örneğin İskandinavya, Fransa ve Hollanda'da- ortaya çıkan yeni sol partiler, zamanla Yeşil partiler gibi uzantıları sayesinde Avusturya, Belçika, İsviçre ve Batı Almanya'ya da yayılmıştır (Kitschelt ve Hellemans, 1990: 211). Solun yeni aktörleri, vatandaşların geleneksel oy verme davranışlarını etkileyerek solda yeniden gruplaşmaları kısmen görünür kılmıştır. Bu partilerin en önemli başarısı ise İskandinav ülkeleri başta olmak üzere birçok bölgede komünist partileri siyasal sistemin dışına itmeleridir. Sosyal demokratlar ise yeni sol

rekabete farklı bölünme yapılarını kesen programlar geliştirmekle yanıt vermiştir. Bu durum, işçi sınıfı önceliklerinin daha fazla terk edilmesine neden olmuştur. Ne var ki liberteryan solun ortaya çıkışına etki eden koşullar sürekli ve tersine döndürülemez olmamıştır. 1970’lerde ekoloji, enerji, feminizm, barış ve nükleer silahsızlanma gibi konuları siyasetin öncelikli gündem başlıkları arasına sokan bu partiler, 1980’lerin başından itibaren Avrupa’da refah devletlerine ve emek kazanımlarına yönelik saldırıların artması neticesinde gözden düşmüştür.

1.2.4. ‘1968 Eylemleri’ ve Sola Etkileri

1968 eylemlerinin ardından Avrupa’da sol rekabetin doğası anlamlı biçimde değişmiştir. İşçi sınıfı ve öğrenci eylemliliklerinin damgasını vurduğu hareketliliğin ortaya çıkışında farklı gerekçeler yer almaktadır. Sassoon (2010: 362), kapitalizmin 1960’larda tam istihdam durumuna gelmesinin ardından sendikaların güç kazandığını, buna karşılık hükümetlerin ve merkez bankalarının enflasyon baskısı nedeniyle ücretlerde düşüşe giderek üretkenliğin altına kalan ücretleri dayattığını ve böylece Avrupa’da Belçika dışında her yerde 1960-1964 yılları arasında ilk grev dalgasının gözlemlendiğini not etmektedir. 1968-1972 yılları arasındaki ikinci aşamada ise işçiler, yüksek enflasyonun altında ezildikleri için Avusturya dışında Avrupa’yı sarsan grevlere imza atmıştır. Fransa’da Mayıs-Haziran 1968 grevleri, yüz binlerce emekçiyi sistem-karşıtı düşünce etrafında birleştirmeyi başaran önemli örneklerin başında yer almaktadır (Sassoon, 2010: 357). Sözü edilen gelişmeler ekseninde işçi sınıfı militanlığı, uzun yıllar sonra Avrupa’ya geri dönmüştür.

İşçi sınıfının yanında Troçkist, Maoist ve anarşist liderlerin öncülük ettiği öğrenciler de sokaklara akın etmiştir. Aynı dönemde Chicago, Bangkok ve Mexico City gibi dünyanın farklı coğrafyalarında da daha fazla “*ifade özgürlüğü ve tercih özgürlüğü*” için öğrencilerin tepkilerini dile getirdikleri gözlemlenmiştir (Harvey, 2006: 146). Herbert Marcuse gibi düşünürlerin kaleme aldıkları yazılarla kapitalist sistemin muhalefeti ve özgür tartışmayı sindiren yanlarını açık etmesi de bu bilinçlenmede etkili olmuştur. Eylemlere katılan savaş sonrası nesil, öncesinde verili kabul edilen hemen her şeyi eleştiri yağmuruna tutarak siyasetin geleneksel ayarlarını bozmuştur. Özellikle gelenekle özdeşleşen durağanlaşmaya ve atılığa karşı değişim

arzusunu ön plana çıkaran gençler, öncesinde pek de alışılmamış biçimde bürokratik sosyalizme ve Stalinizme sert eleştiriler yöneltmiştir. Marksizmde teori-pratik ilişkisi yeniden tanımlanmış ve alternatif devrim yolları tartışmaya açılmıştır. Bunu komünist partilerin karşısında yer alan Troçkist ve Maoist partilerin kuruluşu izlemiştir (Alexander, 2001).

Genel görünümü itibarıyla değerlendirildiğinde 1968 eylemleri, her ne kadar proleter-öğrenci birlikteliğini tam olarak sağlayamamış olsa da, eylemliliklerin artması toplum ve siyaset kurumu üzerinde derin izler bırakmıştır. Bunların başında sınıf bilincinin yükselmesi, PCF gibi komünist partilerin düşüşüne paralel olarak solda yeniden gruplaşmaların baş göstermesi ve yeni düşüncelerin ortaya çıkması gibi gelişmeler yer almaktadır.

1968'in ardından alınan kötü seçim sonuçları, komünist parti liderliklerini bazı adımlar atmaya zorlamıştır. 'Avrupa komünizmi' düşüncesi, bu yönde atılan adımların başında yer almaktadır. Çekoslovakya'da Alexander Dubček, İtalya'da ise Palmiro Togliatti ve Enrico Berlinguer gibi komünist partilerde üst düzeyde görev almış isimlerin sahiplendiği bu düşünce, temel olarak Avrupa'nın kendine özgü tarihsel-toplumsal dinamiklerini komünizm düşüncesiyle harmanlamaya yoğunlaşmaktadır. Bu düşüncenin dikkat çeken yanlarının başında gerçekleştirdiği askeri müdahaleler nedeniyle SSCB'ye sert eleştiriler yöneltmesi ve sonuç olarak Moskova yönetimine mesafe koyması yer almaktadır (Sassoon, 2010: 334). SSCB'nin yanında ABD'ye karşı da soğuk bir tavır söz konusudur ve bağımsız siyasal hattın inşa edilmesi amaçlanmaktadır. Bunun yanında sınıf siyaseti gözden düşmüş, proleterya diktatörlüğü reddedilmiş, fikir ve örgütlenme özgürlüğü desteklenmiş, otoriter eğilimler gerilemiş, SSCB'nin dinsel özgürlüklere karşı tavrı eleştirilmiş, komünist sembollerin kullanımına yönelik ilgi azalmış ve sosyal dönüşüm için parlamenter yola bağlılık artmıştır (Sassoon, 2010: 538). Siyasal partiler açısından PCI, PCP ve PCF, değişen sürelerde bu görüşün temsilcileri arasında yer almıştır.

Avrupa komünizmi düşüncesinin yanında kapitalizmin karmaşık tahakküm biçimlerine odaklanan ve bu biçimlere karşı direniş gösteren "*feminizm, çevrecilik ve pasifizm gibi akımların özgürlükçü vizyonlarını*" destekleyen 'komünist yeniden

kuruluş' fikri de aynı dönemde olgunlaşmıştır (Forenza, 2015: 95). Bu süreçte Avrupa solu, çevresel bağlantılarını da geliştirmeye özen göstermiştir. Genel itibarıyla sol, 1968'in beraberinde getirdiği yeni siyaset alanlarına açılmayı ihmal etmemiş (Gomez, Morales ve Ramiro, 2016) ve özellikle sosyal hareketlerle güçlü ilişkiler geliştirmeye yoğunlaşmıştır. Ekolojik, feminist, barış temelli ve ırkçılık karşıtı hareketler, yeni solu besleyen ve var oldukları toplumlarda büyük kitleleri mobilize etme kapasitesine sahip önemli taban hareketleri arasında yer almıştır. Bu hareketlerin çeşitli sol yapılarla gerçekleştirdiği ittifak, partilerin içsel fonksiyonlarının daha demokratik hale getirilmesi için de uygun bir zemin teşkil etmiştir (Musto, 2015).

Ne var ki solda ideolojik ve örgütsel mutasyona rağmen kötü seçim sonuçları şiddetlenerek sürmüş ve Avrupa'daki başarılı komünist partilerin ulusal siyasetler üzerindeki eski güçlü pozisyonlarını kaybetmelerine neden olmuştur (Bull, 1995: 80). Aynı zamanda özellikle Avrupa komünizmi düşüncesinin tesiri altındaki partilerin -Fransız Komünist Partisi (PCF), İspanyol Komünist Partisi (PCE) ve İtalyan Komünist Partisi (PCI) gibi- geleneğe yabancılaşması, kimlik kriziyle sonuçlanmış ve Avrupa solunun alternatif politikalar üretmek yerine kısır iç tartışmalara sürüklenmesine yol açmıştır.

1.3. Yükselen Krizler Bağlamında Sol Siyaset ve Yeni Meydan Okumalar (1973-1989)

1.3.1. Sosyal Demokrat Uzlaşının Sona Ermesi

1970'lerin başından itibaren Avrupa'nın politik ekonomisinde de önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu süreçte gerek karlılık oranlarının düşmesi neticesinde dünya ekonomisinin yapısal krize girmesi, gerekse de Arap-İsrail savaşı sonucunda petrol fiyatlarının aşırı derecede yükselerek kamu maliyesine olumsuz yönde yansması neticesinde Keynezyen uzlaşısı sona ermiştir. Kapitalizmin altın çağının sönümlenmesiyle "*düşük işsizlik ve enflasyon, yüksek satın alma gücü, sürekli teknolojik değişim ve refah devletinin yerini; düşük büyüme oranları, işsizlik ve enflasyon dalgası almıştır*" (Duménil ve Lévy, 2005: 9). Bu durum, toplumun geneline yayılan bir huzursuzluk yaratarak alternatif arayışlarını hızlandırmıştır. Ardından

Avrupa’da sosyalist partiler yükselişe geçmiş ve “*yönetici sınıfların istikrarına yönelik siyasal ve ekonomik tehditler artmıştır*” (Harvey, 2006: 148). Bu koşullar altında sermaye sınıfı, iktidarını sağlamlaştırmak için ‘neoliberal uzlaş’ı gündeme getirmiştir.

Neoliberal uzlaşının temel dinamiklerinin ve kurumsal işleyişinin anlaşılması için öncelikle neoliberalizmin tanımlanması gerekmektedir. Harvey’e göre neoliberalizm (2015: 9):

“[H]er şeyden önce bir politik-ekonomik pratikler teorisidir. Bu teori, insan refahını artırmanın en iyi yolunun güçlü özel mülkiyet hakları, serbest piyasalar ve serbest ticaretin temel alındığı bir kurumsal çerçeve içinde bireysel girişim beceri ve hürriyetlerini serbest bırakmak olduğunu iddia eder. Devletin rolü, bu pratiklere uygun bir kurumsal çerçeve yaratıp, sonra o çerçeveyi korumaktır... [Devlet] Özel mülkiyet haklarını güvence altına almalı, piyasaların düzgün işleyişini gerekirse zorla garantilemek için gereken ordu, savunma, emniyet ve hukukla ilgili yapı ve işlevleri düzenlemelidir. Dahası, eğer (toprak, su, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ya da çevre kirliliği alanlarında) piyasalar mevcut değilse, gerekirse devlet eliyle, yaratılmalıdır. Fakat devlet bu görevlerin ötesinde bir işe girişmemelidir. Devletin (bir kez yarattıktan sonra) piyasalara müdahalesi en alt sınırdadır; çünkü, teoriye göre, devletin piyasa sinyallerini (fiyatları) tahmin etmesini sağlayacak yeterli bilgiye sahip olması mümkün değildir, ayrıca (özellikle demokrasilerde) güçlü çıkar gruplarının devlet müdahalesini kendi yararına saptırması ve etkilemesi kaçınılmazdır.”

Harvey’nin görüşlerine paralel olarak neoliberal uzlaşının temel karakteristiklerinin başında, devlet müdahalesinin olumsuzlanması yer almaktadır. Devlet müdahalesini bireysel özgürlüklerle açık karşıtlık içerisinde gören neoliberalizm, buna karşılık piyasaları ise kutsallaştırmaktadır. Bu itibarla neoliberal dönemde piyasalar, geçmişin korunaklı alanları da dâhil olmak üzere hemen her yere nüfuz etmiş, yatırımlar üzerinde belirleyici hale gelmiş ve kalkınma ve refah gibi konularda devlet müdahalesini etkisizleştirilmiştir (Duménil ve Lévy, 2005: 9). Yeni ekonomik düzende devlet ise çocuk bakımı, sağlık ve eğitim gibi oldukça sınırlı alanda faaliyet gösteren ve asli olarak neoliberal yönetim tekniklerini ve yapılarını belirleyen bir ‘minimum devlete’ indirgenmiştir.

Devletin dönüşümü yanında neoliberalizmin diğer bir çarpıcı niteliği ise özgürlük ve bireysel hürriyetler gibi hegemonyanın inşasında kilit rol oynayan çarpıcı kavram setlerini kullanmak suretiyle yeni uzlaşının sınıfsallığını maskeleyesidir. Özü itibarıyla sermaye lehine yeniden dağıtıma yönelen neoliberalizm, sermaye birikimini daha çok ‘mülksüzleştirme’ yoluyla sağlamaktadır. Devletin de aktif olarak desteklediği mülksüzleştirmenin ana yöntemleri arasında ise “*kamu varlıklarının işletmelere dönüştürülmesi, metalaşması ve özelleştirilmesi ya da geçmişte karlılık alanı olmayan alanların sermaye birikimine açılması, deregülasyon yoluyla kapitalizmde finansallaşma eğiliminin ön plana çıkması ve devletin neoliberal kurumlara dönüşerek yoksullardan varlıklı sınıflara yeniden dağıtımını sağlaması*” gibi hususlar yer almaktadır (Harvey, 2006: 153-156). Tüm bu gelişmeler bağlamında neoliberalizm, “*yönetici sınıfların üst tabakalarının iktidarının yeniden kurulduğu yeni bir sosyal düzene*” tekabül etmektedir (Duménil ve Lévy, 2005: 9).

Neoliberalizmin diğer bir çarpıcı özelliği ise yalnızca sermaye sınıfında değil, aynı zamanda bireycilik ve statü arayışı gibi yönelimlerin etkili olduğu orta sınıfın alt tabakalarında da kabul görmesidir. İdeolojik etkilerinin yanında neoliberalizmin özellikle şehirlerdeki gençler açısından bir yaşam tarzına dönüşmesi, hegemonik istikrarın sağlanması açısından oldukça işlevseldir.

Bahsi geçen genel karakteristikleri itibarıyla neoliberalizm, 1978-1980 arasında yaşanan 4 gelişme neticesinde politika düzeyinde hegemonik hale gelmiştir. ‘1978’de komünist Çin ekonomisinde liberalleşme adımlarının başlaması, Temmuz 1979’da Paul Volcker’ın ABD Merkez Bankası’nın başına geçmesinin ardından enflasyonla mücadeleye yoğunlaşması, 1979 parlamento seçimlerinin ardından Margaret Thatcher’ın İngiltere’nin, 1980 seçimlerinde ise Cumhuriyetçi Parti’den Ronald Reagan’ın ABD’nin başına geçmesi’ (Harvey, 2015: 9-10), neoliberalizmin iktisadi paradigmayı değiştirmesinde belirleyici olmuştur.

Kurumsal açıdan bakıldığında ise aynı dönemde “*üniversiteler, düşünce kuruluşları, medya, finansal kurumlar, yönetim kurulları, hazine departmanları, merkez bankaları*” gibi önemli yapılar, neoliberal görüşün etkili olduğu yerler arasında yer alırken, küresel finansı ve ticareti düzenleyen kurumlar da neoliberalizmin küresel

inşasına katkılar sunmuştur (Harvey, 2006: 145). Eş zamanlı olarak söylem düzeyinde de hegemonik hale gelen neoliberalizm, Harvey'in (2006: 145) not ettiği üzere, *“düşünce biçimleri ve politik ekonomik pratikler üzerinde o kadar etkili olmuştur ki, dünyayı yorumlama, yaşama ve anlama biçimimize içkin bir sağduyuya dönüşmüştür.”*

Neoliberalizmin söylem düzeyindeki başarısı, piyasa kurumsallaşmasının gerçekleriyle açık bir tezat içerisindedir. Zira Avrupa, Keynezyenizm sonrasında *“gerçek piyasa ekonomisini inşa etmeyi başaramadığı”* gibi, kapitalizmde finansallaşma eğiliminin belirginlik kazanmasıyla *“bankalara ve uluslararası şirketlere dayalı olarak gelişme kaydetmiştir”* (Crouch, della Porta ve Streeck, 2016). Orta ve uzun vadede ise finansallaşmanın geçmişin korunaklı sosyal yeniden üretim alanlarına da sirayet etmesiyle ulusal ekonomilerin geleceği riskli hale gelmiştir.

Diğer yandan kapitalizmde küresel ölçekte meydana gelen değişimler, Avrupa'da yeni bir yönetici bloğun oluşması gündeme gelmiştir (Lapavitsas, 2009: 115). Finansal oyuncuların, merkez bankalarının, yatırım bankalarının, hazine departmanlarının ve kredi derecelendirme kuruluşlarının öncülük ettiği 'piyasa koalisyonu', *“hükümet yetkilileri, bürokratlar ve sendika yöneticilerinden müteşekkil eski Fordist ittifakın”* yerini almıştır (Bieling ve Deckwirth, 2008: 253; Bieling, 2003: 208). Son tahlilde tüm bu gelişmeler, bir yandan sermayenin ciddi bir sıçrayış gerçekleştirerek küresel ölçekte yeniden organize olması sonucunu doğururken, diğer yandan ise Avrupa'da sermaye birikiminin sürdürülmesi ve karlılıkların artırılması için yönetici bloğun siyasal alanı kontrol etmeye yönelmesine neden olmuştur. Bu aşamadan sonra ekonomik kararlarda sermayenin politik tahakkümü derinlemesine hissedilmiştir (Crouch, della Porta ve Streeck, 2016: 498-505).

Neoliberal çağda sosyal demokrat uzlaşının geleneksel politika ayarlarında ciddi anlamda revizyona gidilmiştir. Her şeyden önce neoliberal iktidarlar, emek kazanımlarının törpülenmesine yoğunlaşmış ve özü itibarıyla sendika ücret pazarlıklarının emek ücretini artırarak serbest piyasayı olumsuz yönde etkilediği gerekçesiyle mevcut kazanımlara yönelik bir saldırıya girişmiştir. Yüksek işsizlik ve zayıf büyüme ortamında sermayenin baskılarına dayanamayan sendikalar, *“ulusal gelirin yeniden dağıtımçı niteliğinden vazgeçerek ücret artışını üretkenlik artışına*

bağlayan ücret yumuşaması politikasını” kabul etmeye başlamıştır (Bieling ve Schulten, 2001: 14-21). Bunu esnek ve güvencesiz çalışmanın yaygınlaştırılması yönündeki adımlar izlemiştir. Adeta prekaryalaşmaya terk edilen nesillerde sistem karşıtı duygular filizlenmeye başlamıştır.

Hükümetlerin sosyal ve iktisadi politikalarında da kapsamlı değişiklikler meydana gelmiştir. Örneğin sosyal demokrat uzlaşının ana unsurları arasında yer alan dekomodifikasyon ve yeniden dağıtımın sağlanması açısından bakıldığında, ilerici vergilendirme uygulaması terk edilmiş, maksimum vergi oranları ise düşürülmüştür. Yine sermayenin elini rahatlatacak biçimde birçok OECD ülkesinde kurumlar vergisinde indirimle gidilmiştir (Merkel, Petring, Henkes ve Egle, 2008: 12). Buna ek olarak Keynezyen gelir politikasından da geri adım atılmış ve ücret eşitsizlikleri, en yüksek gelire sahip yüzde 1’lik ve binde 1’lik kesimin ulusal gelirdeki payının dramatik boyutlara ulaşmasıyla derinleşmiştir. Diğer bir deyişle savaş sonrası dönemi karakterize eden *“üst sınıfların ekonomik gücünün sınırlandırılması ve emeğin ekonomideki payının artırılması”* ilkeleri rafa kaldırılmıştır (Harvey, 2006: 149). İstihdam ve yatırım politikaları açısından ise devletin rolü geçmişe kıyasla sınırlı düzeyde kalmıştır. Refah devletleri de dönüşüme uğrayarak sıradan vatandaşın yaşamını metalaşmasının dışında yeniden üretmesi zorlaşmıştır. Tüm bu gelişmeler, Avrupa’da ‘sosyal sorunu’ keskinleştirmiştir.

Avrupa’nın ekonomik ve finansal mimarisinin sermaye lehine yeniden şekillendiği bir bağlamda emekçiler, işsizliğe ve yoksulluğa mahkûm edilmiştir. Krizlerin mağduru olan sınıflar ve tabakalar, neoliberal hükümetlerin yükselen sosyal sorunlarla mücadele etmek için sosyal harcamaları ve kamu yatırımları artırmak yerine, ekonomik sorunların devam etmesi nedeniyle neoliberal yeniden yapılandırma programlarına başvurusuyla büyük bir yara almıştır. Daha fazla işsizlik, yoksulluk, özelleştirme, piyasa deregülasyonu, güvencesizleştirme ve refah devletlerinin tırpanlamasını anlamına gelen neoliberal yeniden yapılandırma, emeğin sermaye karşısındaki pozisyonunu önemli oranda geriletmiştir. Bu, politika yapımından hemen hemen tamamen dışlananlar nezdinde sosyal krizin derinleşmesine karşılık gelmektedir.

1.3.2. Sosyal Demokrat Partilerin Neoliberal Dönüşümü

Neoliberal hegemonyanın etkisiyle sosyal demokrat partiler, yüksek kamu borcunun cömert refah devleti harcamalarından kaynaklandığını savunmaya başlamış ve geleneksel programlarını radikal biçimde gözden geçirme kararı almıştır. Ayrıca bu aktörler, projeleri, stratejileri ve politika araçları açısından da ciddi bir dönüşüm geçirerek yeni koşullara uyum sağlamaya çalışmıştır (Merkel, Petring, Henkes ve Egle, 2008: 1-2). Ardından yeniden dağıtım, güçlü refah devleti, sosyal haklar ve egaliter politikalar terk edilmiştir (Lavelle, 2007). Bu durum, neoliberal politikalara alternatif bir ajandanın geliştirilememesine ve hatta yıkıcı neoliberal politikaların sessizce onaylanmasına yol açmıştır.

Neoliberalizme içkin bir siyasal aktör halini alan sosyal demokratlar, doğal olarak neoliberalizmin yol açtığı gerginliklere, örneğin yükselen toplumsal ve iktisadi eşitsizlikler bağlamında beliren sosyal krize yanıt veremeyerek seçmenlerini büyük hayal kırıklığına uğratmıştır. Ağırlaşan koşullar altında yaşam mücadelesi veren işçi sınıfının siyasal davranışındaki değişim, bu aşamadan sonra sosyal demokrat partileri terk etmeleriyle belirgin hale gelmiştir.

1970'lerden itibaren Batı Avrupa sosyal demokrasisinin neoliberalizme entegre olmasına karşılık, yeni Akdeniz demokrasilerinde ise farklı bir tablo oluşmuştur. İspanya, Portekiz ve Yunanistan gibi yeni demokrasilerde kendisini geleneksel sosyal demokrasiden ayırmak için 'sosyalist' adını kullanan partiler kurulmuştur. Sosyalizm tanımlamasıyla sosyal ve iktisadi politikalar açısından radikalliği simgeleyen bu aktörler, demokrasiye geçiş sürecine katkı sunan, Kuzeyli partilerin aksine emek hareketleriyle güçlü ilişkiler kuramayan, ancak yeniden dağıtımcı, ekonomik müdahaleci ve üçüncü dünyacı radikal popülist söylemi benimseyerek işçi sınıfına doğrudan seslenen partiler olmuştur (Padgett ve Paterson, 1991: 64-65). Ayrıca bu partiler, otoriter yönetimlerin devrilmesinin ardından sola dönüşün en önemli simgeleri haline gelmiştir (Sassoon, 2010: 461-462).

1980'lerde radikal değişim rüzgârıyla iktidara gelen sosyalistler, kısa bir süre sonra ise neoliberalizme eklenilerek özellikle işçi sınıfı seçmenlerinde büyük bir

hayal kırıklığı yaratmıştır. Bu başarısızlık, sosyal demokrat ve sosyalist partiler arasındaki erken ideolojik farklılıklara da son vererek Avrupa’da ana akım sol partilerin birbirlerine daha fazla benzemesi sonucunu doğurmuştur (Padgett ve Paterson, 1991: 3).

1.3.3. Komünist Partilerin Krizleri

1980’lerde sosyal demokrat ve sosyalist partilerin birbirlerine benzemesiyle solda neoliberalizmin sosyal krizine yanıt verebilecek tek güçlü siyasal aktör olarak komünist partiler kalmıştır. Güney Avrupa’daki otoriter rejimler döneminde “*ideolojileri, örgütleri, bağlılıkları ve adanmışlıklarıyla*” nam salan komünist partiler, demokrasiye geçişin ardından yasal hale gelmiş, ancak “*hiçbir zaman PCI ya da PCF’nin savaş sonrası dönemdeki başarılarını elde edemeyerek*” (Sassoon, 2010: 600) sosyalistlerin gölgesinde kalmıştır. Aynı dönemde Batı Avrupa’da ise komünist partilerin siyaset ve toplum üzerindeki etkileri zayıflamıştır. Sosyal demokrasinin solunun düşüşünü tetikleyen çeşitli yapısal ve konjonktürel faktörler bulunmaktadır. Bunlar arasında “*Avrupa’da meydana gelen uzun erimli sosyo-ekonomik değişikliklerle ve sanayisizleştirme politikalarıyla imalat, çelik, tekstil, madencilik, gemi yapımı, balıkçılık ve kerestecilik gibi geleneksel endüstrilerde kitlesel işgücünün azalması*” (Lazar, 1988), yeni siyasetlerin (feminizm ve çevrecilik gibi) ve politik katılımı ilgili taleplerin siyasal davranışta ön plana çıkmaya başlamasıyla (Inglehart, 1981) sınıf temelli oy verme davranışının zayıflaması, neoliberalizmin sosyal krizini sosyo-kültürel meseleleri ön plana çıkararak politize etmeye yönelik popülist sağın yükselişi (Mudde, 2007) ile Sovyet modelinin irtifa kaybetmesi gibi nedenler yer almaktadır.

Tüm bu gelişmeler neticesinde sol açısından savaş sonrası dönemin baharı sona ermiş ve seçim yenilgileri birbirini izlemiştir. Parti üyeliklerinde de sıkıntılar yaşanmıştır. “*1970’lerde Batı Avrupa komünist partilerine üye olanların yüzde 90’ının İtalyan ve Fransız partilerinden kaynaklanması*” (March, 2016: 29), durumun vehametini ortaya koymaktadır. Bunun yanında partilerin aktivizmi gerilemiş, aktivist devşirme stratejileri ise çıkmaza girmiştir. Emek hareketi de eş zamanlı olarak zayıflama sürecine girerek solun tıkanıklığını kronikleştirmiştir. Kritik bir sosyal

müttefikten mahrum kalan komünist partiler, daha da güç kaybederken, atıllık nedeniyle genç seçmenleri ikna etme noktasında da büyük sıkıntılar yaşamıştır. Komünist partilerden hızla uzaklaşan gençler, sonrasında ya “*anti-komünizme ya da akomünizme*” savrularak solun dinamizmini kökünden sarsmıştır (Lazar, 1988: 246-247).

1980’lerde komünist partiler, aydınlar ve toplumun eğitimli tabakaları üzerindeki kültürel hegemonyasını da kaybetmiştir. Bu gelişmede “*İspanyol Mundo Obrero, Fransız L’Humanité ya da İtalyan L’Unità gibi popüler basın-yayın organlarının ciddi anlamda okur kaybetmesi*” (Lazar, 1988: 247-248) etkili olmuştur. Güçlü propaganda aygıtlarından yoksun kalan komünistler, toplumu ikna etmekte zorlanmıştır. Bu koşullar altında komünist partiler, geleneksel seçmenlerinden her zamankinden daha az oy almaya, parti örgütü ve seçmen profili açısından ise yaşlanmaya başlamıştır.

1980’lerde parti sosyolojileri dramatik biçimde değişen bu aktörler, yeni toplumsal talepleri karşılayamaz, eskileri ise taşıyamaz hale gelmiştir. Bir tür ontolojik kriz ortamına sürüklenen partiler, geleneksel seçmenlerini ve sendikaları sosyalistlere; gençlerini ve aydınlarını ise yeni sol ve Yeşil partilere kaptırmıştır (Hudson, 2000: 31). Komünistlerin engellenemez düşüşü, Güney Kıbrıs’ta ‘Emekçi Halkın İlerici Partisi’ (AKEL) ve ‘Moldova Komünistler Partisi’ (PCRM) gibi birkaç istisnai örnek dışında (Christophorou, 2001) Avrupa’nın her bölgesinde gözlemlenmiştir. Diğer yandan yaşanan ivme kaybı, Maoist ve Troçkist alternatiflere de sığıyarak bu partilerin siyasal sistemin dışına itilmesine neden olmuştur. 1980’lerde sosyal demokrasinin solu, böylece yoluna dağınık, bölünmüş, özgüvensiz ve kaygılı biçimde devam etmiştir.

1.3.4. Rakip Siyasal Aktörler

1.3.4.1. Yeşiller

Avrupa’da neoliberal hegemonyanın erozyonu ve sosyal demokratların yeni toplumsal taleplere yanıt verememesi neticesinde birçok aktör ortaya çıkmıştır.

Bunların başında Yeşil partiler yer almaktadır. Orijini itibarıyla kapitalist sistemin radikal eleştirisini benimseyen Yeşiller'e göre yayılmacı kapitalist endüstriyel sistem, *“küresel ekolojik krizi tetikleyerek gelecek nesilleri tehdit etmektedir”* (Rothacher, 1984: 110). Olumsuz gidişatın engellenmesi için üretimin çevreci kaygıları dikkate alarak yeniden örgütlenmesi, doğaya zarar veren ekonomik büyüme politikalarının terk edilmesi ve sanayileşmenin doğaya verdiği zararın bir an önce giderilmesi gerekmektedir. Belirtilen talepler bağlamında Yeşiller, *“Batı Avrupa’da yeni ortaya çıkan politika alanlarının başında yer alan çevreciliğin siyasal potansiyelinin farkına vararak parti sistemlerinde ekolojik sorunların sahibi olmuştur”* (Elo, 2008: 54-55).

Ayrıca Yeşiller, yine kapitalizm eleştirisi bağlamında bireysel başarılar temelinde şekillenen sosyal ilişkilere, refah ve gelirin adaletsiz dağılımına ve tüketim toplumuna karşı çıkarak egaliteryanizmi benimsemiştir (Rothacher, 1984: 110). Parlamenter demokrasinin temsil sorunu da gündeme taşınmış ve bu kapsamda vatandaşların politik kararlara katılımının özendirilmesi amaçlanmıştır (Poguntke, 1993: 382). Katılımın özendirilmesi arzusu, partilerin örgütlenme anlayışına da yansımış ve doğrudan demokrasiyi hatırlatan uygulamalar hayata geçirilmiştir. Örneğin siyasi kararların, etkilenenlerin azami ölçüde söz sahibi olduğu ve en düşük düzeyde katılımın dahi özendirildiği bir süreçle alınması kararlaştırılmıştır. Aynı zamanda bireysel ya da kişiselleştirilmiş etkiler sonucunda otoriterleşmenin engellenmesi için –örneğin makamlarda uzun süre kalmanın engellenmesi maksadıyla- bireysel siyasal gücün sınırlandırılması ve kontrol altına alınması hedeflenmiştir. Bu bağlamda kolektif liderlik düşüncesi ön plana çıkarılmıştır. Profesyonalleşmiş parti oligarşinin oluşumunun engellemesi noktasında amatör siyaset de teşvik edilmiştir (Poguntke, 1987: 610-611).

Bahsi geçen nitelikleri itibarıyla Yeşiller'i, temsili demokrasiye ve kapitalizmin doğayla kurduğu sömürüye dayalı ilişkiye karşı çıkan bir protesto hareketi olarak tanımlamak mümkündür. Seçmen profili açısından ise Yeşiller, en çok savaş sonrası dönemin ekonomik ve fiziksel güvenlik ortamında büyüyen ve post-materyalist değerleri savunan yeni eğitilmişlerden (beyaz yakalıları gibi) destek görmüştür (Bürklin 1987: 109; Debus, 2009: 284). Özellikle neoliberal dönüşümden

rahatsızlık duyan birçok eski sosyal demokrat seçmen, süreç içerisinde partilerini terk ederek toplumsal muhalefet görevini bu aktörlere vermiştir. Solda yeniden gruplaşma, kısmen bu aşamada belirgin hale gelmiştir.

1.3.4.2. Ultra Milliyetçi ve Popülist Sağ Partiler

Neoliberal küreselleşme sürecinde sosyal demokrat uzlaşının iflas etmesi ve solun buna çare olamaması, “devletlerin gerek ulusal egemenlik ve ekonomik kararlar gerekse de yeniden dağıtım ilişkileri yönünden zayıflamış pozisyonlarıyla birleşmiş ve bu sürecin kaybedenlerinde büyük bir güvensizlik duygusu yaratmıştır” (March, 2011: 6). Özellikle işçi sınıfında yaygınlaşan güvensizlik duygusu, birçok seçmenin protesto oyu kullanmasına neden olmuştur. Diğer bir deyişle neoliberalizmin sosyal kriziyle baş edemeyen Avrupa solu, karşısında rakip politik aktörleri bulmuştur. Bu aktörlerin başında ultra milliyetçi sağ partiler yer almaktadır.

1980’lerde doğan ve faşizme doğrudan referans vermekten kaçınan ultra milliyetçi sağ partiler, “faşist mitolojiyi canlandırmak yerine geleneksel partilerin değinmediği meseleleri gündeme getirmeye odaklanmış” veya “eski meselelere daha farklı ve daha radikal çözüm önerileri sunmuştur” (Ignazi, 1996: 561). Çoğu kez şiddetle iç içe geçmiş bir vizyon ve nostaljik göndermeler etrafında kendi ütopyasını geliştiren bu partiler, toplumsal hafızanın taze olduğu yerlerde ciddi bir karşılık bulamamış; ancak gerçekleştirdiği protesto eylemleriyle –örneğin Doğu Almanya’da- kimi bölgelerde kamusal görünürlüğünü artırmıştır. Aynı dönemde Avusturya gibi ülkelerde başarılı seçim sonuçları da elde eden bu partilerin parti sistemleri üzerindeki genel etkisi oldukça düşük düzeyde kalmıştır.

Bu süreçte yasal-kurumsal engellere takılmamak ve seçmenlerin olumsuz geçmişi hatırlamasını önlemek için birçok parti ise geleneksel taleplerini törpüleyerek daha yumuşak bir program benimsemiştir. Mudde (2010), bu bağlamda popülist sağ partilerin “yalnızca ana akım sağ değerleri radikal biçimde yorumladığını belirterek patolojik bir durumun oluşmadığını” savunmaktadır. Refah kapitalizminin sona ermesinin ardından ortaya çıkan bu partiler (Ivarsflaten, 2008: 3), Batı Avrupa’da

öncelikle İskandinav ülkelerinde kurulmuş, sonrasında ise Fransa, Belçika ve İtalya gibi ülkelere yayılmıştır.

Kuruluşlarından kısa bir süre sonra Batı Avrupa demokrasilerinin en istikrarlı aktörleri arasında yer alan popülist sağ, göç(menlik), ulusal güvenlik/kültür/egemenlik gibi sosyo-kültürel meseleleri başarıyla siyaset gündeminin üst basamaklarına taşımıştır. Neoliberalizmin sosyal krizine ise refah şövanizmi ve yabancı düşmanlığıyla yanıt veren popülist sağ, solun güç kaybetmesine paralel olarak özellikle işçi sınıfının en yoksul tabakaları üzerinde etkili olmuştur. Bu gelişme, gelecek yıllarda solun işçi mahallerindeki etkisini kırarak yeni sağ aktörleri seçim performansını güçlendirmiştir.

1.4. SSCB'nin Dağılmasının Yankıları

1.4.1. Genel Etkileri

1980'lerin başından itibaren rakip söylemlerin ve politik aktörlerin güç kazandığı Avrupa'da, 1980'lerin sonlarından itibaren ise uluslararası konjonktürde yaşanan değişimler, solun gelişimini doğrudan etkilemiştir. Bu açıdan özellikle iki kritik gelişmeden söz edilebilir. Bunlardan ilki, Kasım 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıdır. İki farklı rejimde yaşayan halkların birleşmesi yolunda atılan sembolik bir adım olarak duvarın parçalanması, aynı zamanda daha geniş ölçekte komünist rejimlerin ve partilerin meşruiyetinin sorgulanmasına yol açmıştır. Bu durum, kapitalist Avrupa'da anti-komünist ruh halini daha da güçlendirerek komünist partilerin itibar kaybını hızlandırmıştır (Mudde, 2002: 137).

Aralık 1991'de SSCB'nin dağılması ise komünist rejimleri kapitalist dünyaya karşı koruyan caydırıcı bir gücün yok olmasına neden olarak komünist harekete son darbeyi indirmiştir.

SSCB'nin çöküşü, ancak yüz yıllar önce meydana gelen birkaç patika değiştirici devrimle kıyaslanabilecek nitelikte derin ve yoğun bir tarihsel momente tekabül etmektedir. Avrupa siyasetinde bu olaydan dolayı ya da dolaysız olarak etkilenmeyen herhangi bir siyasal hareketin bulunmamış olması, bu açıdan önemlidir.

Bununla birlikte böyle bir tarihsel gelişmeden doğası gereği solun sağdan daha fazla etkilenmesini de doğal karşılamak gerekir.

Genel itibarıyla komünizmin kurumsal çöküşü, “*serbest piyasa kapitalizmini, liberal demokratik kurumları ve teknokratik politikaları*” (Chiocchetti, 2017: 1) özendirerek Avrupa’da neoliberalizmin altın çağını başlatmıştır. Yeni çağda Fukuyama’nın (1989) ‘tarihin sonu tezi’, yani “*Batı liberalizmine karşı tüm olası sistematik alternatiflerin yok olması nedeniyle Batı’nın ve Batı düşüncesinin zafer elde ettiği düşüncesi*”, birkaç istisnai örnek dışında tüm siyasal partiler tarafından kabul edilmiştir. Buna paralel olarak “*piyasa güçleri düzenlenebilir, ancak ortadan kaldırılamaz, kamusal harcama hızı sınırlandırılmalıdır, refah devleti savunulabilir, ancak genişletilemez, özelleştirmeler kaçınılmazdır ve eşitlik hala bir amaç olarak belirse de serbest girişimleri korumak için vazgeçilebilir*” gibi neoliberal fikirler, Avrupa’da her zamankinden daha fazla kabul görmüştür (Hudson, 2000: 12).

Hükümet programları açısından da benzer değişimler gözlemlenmiştir. Avrupa’da refah devleti uygulamaları ve ilerici vergilendirme büyük oranda terk edilmiş; emek piyasaları ise Amerikan tarzı güvencesizleştirmelerle restore edilmiştir (Hudson, 2015: 148). Aynı zamanda özelleştirmeler ve finansal piyasaların deregülasyonu yönünde adımlar atılmış ve sonuç olarak dizginlenemeyen bir kar hırsıyla hareket eden sermaye, geçmişin korunaklı sosyal alanlarına nüfuz etmiştir. Özü itibarıyla finansallaşma mantığının gerektirdiği bu manzara, zaten hassas dengelere bağlı olarak yaşam mücadelesi veren sınıfların altındaki zemini iyice kayganlaştırmıştır.

SSCB etkisi, komünist partilerin en yakın sosyal müttefiki olan emek örgütlerinde de hissedilmiştir. Komünist hareketin zayıflamasına paralel olarak radikal solun sendikalar üzerindeki etkisi azalırken, ana akım siyasetlerinki ise artmıştır. Böylece sendikalar, radikal söylem ve taleplerden uzaklaşarak Avrupa’da neoliberal uzlaşının inşa edilmesini kolaylaştırmıştır. Bu gelişme, 1990’ların başlarında emek hareketini ve Avrupa solunu karşılıklı olarak zayıflatmıştır. Sonrasında sendikalar, yalnızca “*güçlü sendikalist eğilimlerin*” ve “*devrim-reform ikiliğinin*” geçerliliğini

koruduğu Yunanistan ve İspanya gibi Güney Avrupa’da kayda değer bir sosyal güç olarak varlığını sürdürebilmiştir (March ve Mudde, 2005: 37).

1.4.2. Avrupa Soluna Yansımaları

SSCB’nin dağılması, Avrupa solunu çeşitli yönlerden etkilemiştir. Her şeyden önce bu aktörler, yeni dönemde trajik boyutlara ulaşan üye kayıplarıyla karşı karşıya kalmış ve sahadaki aktivizmini kaybetmiştir. Bunu anti-kapitalist güçlerin eş zamanlı olarak gerilemesi ile 1968 sonrasında emek hareketleri, öğrenciler ve entelektüelleri etkisi altına alan solun ideolojik hegemonyasını kaybetmesi izlemiştir. Soldan uzaklaşan kitlelerde siyasal açıdan kültürel kimlikler ön plana çıkarken, solun çoğullaşan mücadele alanlarına yönelmesi için de kapı aralanmıştır (Emre, Cop, Aladağ ve Arslantaş, 2018).

SSCB’nin yıkılmasının diğeri bir önemli sonucu ise dünyada güçlü ve inandırıcı bir sol modelin ortadan kalkmasıdır (March, 2011). Somut alternatif sosyal ve ekonomik düzenin yokluğu, bir yandan kapitalizmi kıtada rakipsiz bırakırken, öte yandan ise sol aktörleri kısır tartışmalara mahkûm etmiştir. Daha da önemlisi, değişen konjonktürde komünist düşüncenin, hareketin ve dolayısıyla partilerin temel meşruiyet kaynakları her zamankinden daha fazla sorgulanarak solda yeniyi ayak uydurma yönünde doğal bir baskı oluşturmuştur.

Seçim sonuçları açısından değerlendirildiğinde ise 1991 sonrasında özellikle komünist geleneği temsil eden partiler gözden düşmüştür. Kronikleşen seçim yenilgileri, Avrupa solundaki kaygıları artırarak alternatif arayışlarını gündeme getirmiştir. Yunan ve Portekiz komünist partileri gibi her koşulda komünist kimliğin ve uluslararası komünist hareketin önemine vurgu yapmayı sürdüren birkaç istisnai örnek dışında, bu aktörler, “*Doğu Avrupa’da komünizmin iflasını komünist ideolojinin iflası olarak yorumlamış*” ve çareyi geçmişle özdeşleştirilebilecek her şeyi –isimlerini, mücadele geleneğini ve sembollerini- terk ederek ‘komünist olmayan sol partilere’ evrilmekte bulmuştur (Bull, 1995: 87-88). Komünist olmayan sol partilerin büyük çoğunluğu geleneksel sosyal demokrat talepleri dile getirirken, kapitalizmin karmaşık tahakküm biçimlerine istinaden feminizm, çevrecilik ve pasifizm gibi akımları da

desteklemiştir (Forenza, 2015: 95). Bu süreçte “*endüstriyel değerlerin ve sınıf çatışmasının çekiciliğini yitirmesi*”, solun sosyoekonomik olmayan meselelere yönelmesinde kritik rol oynamıştır (Fagerholm, 2016).

Özetle, 1990’ların başlarında Avrupa solu, geçmiş radikal talepleriyle bağlarını kopararak genel bir sağcılaşma eğilimine hapsedilmiştir. Değerlerini ve amaçlarını yeniden tanımlayan ve geçmişle bağlarını ancak sembolik düzeyde kalacak biçimde sürdüren sol partiler (Olsen, Hough ve Kob, 2010: 5), daha içermeci ve iktidar merkezli politikalar izlemiştir.

Avrupa solunda gözlemlenen ideolojik yumuşama eğilimi, kısa vadede ne seçim sonuçlarına ne de parti üyeliklerine olumlu yönde yansımıştır. Beklentilerin aksine, deradikalizasyon süreciyle komünist partilerin kapitalizme yönelik eleştirilerinin tonunda ciddi bir revizyona gitmeleri ve piyasa anlayışını kucaklamaları, özellikle yaşam koşulları kötüleşen işçi sınıfı nezdinde tam bir hayal kırıklığı yaratarak seçim başarısızlıklarını ve üye kayıplarını hızlandırmıştır (Bull, 1995: 89). Örneğin İtalyan Komünist Partisi (PCI), “*1991 yılında feshedildiğinde yüzde 30’lar düzeyinde bir oy oranına ve 1.4 milyon üyeye sahipken; yalnızca birkaç yıl içerisinde yüzde 16 oya gerilemiş ve 800 bin üyesini kaybetmiştir*” (Castellina, 2010: 70).

SSCB’nin yıkılmasıyla komünist etiketini kullanmayı sürdüren partilere oy veren seçmenler ise belirli kategorilere hapsedilmiştir. Komünist partiler, “*ideolojik saiklerle bu partilere oy vermeyi sürdüren küçük çekirdek komünist kadrolar, komünist altkültürü benimseyenler ve komünist yerel topluluklardan çıkarları olanlar ile özellikle sosyal demokratların işçilere ihanet ettiği düşüncesiyle protesto oyu verenler*” tarafından desteklenmiştir (Mudde, 2002: 137). Bu seçmenler, komünist partileri yeniden canlandıracak niceliğe ise hiçbir zaman ulaşamamıştır.

SSCB depremi, artçı sarsıntılar şeklinde siyasal sağı da vurmuştur. Avrupa’da sosyal dayanışmaya öncülük eden güçlü sol partilerin yokluğunda meydan, yoksulluk ve işsizlik gibi neoliberalizmin sosyal krizinin doğrudan sonuçlarını dışlayıcı ve ötekileştirici bir popülist söylemle politize eden popülist sağ aktörlere kalmıştır.

Popülist sağıın refah şövanizmi, kaygılı işçi sınıfı seçmeninde ciddi bir karşılık bulmuş ve muhafazakâr ve liberal partileri yeni ve güçlü bir meydan okumayla karşı karşıya bırakmıştır. Buna rağmen muhafazakâr ve liberal partilere neoliberal politikalara bağlılığını sürdürmesi, yoksullaşan sınıfların sorunlarının daha fazla göz ardı edilmesine yol açarak vatandaşlarda ana akım siyasetlere yönelik tepkiyi körüklemiştir. Ortaya çıkan tepki, parti sistemlerinin geleneksel ayarlarında onulmaz yaralar açmıştır.

1.5. Kavramsal Tartışmalar Ekseninde ‘Yeni Sol Reformist Partiler’

SSCB sonrası dönemde Avrupa solu, hayatta kalmak için yeni stratejiler geliştirmek durumunda kalmıştır. Yeni sol reformist partilerin (YSRP) kurulması, bu stratejilerinin başında yer almaktadır. Ancak YSRP’ler olgusuna detaylı biçimde bakmadan önce bu yeni kavramsallaştırmanın neden tercih edildiğinin açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Çalışmada SSCB sonrası dönemde sosyal demokrat ve sosyalist partilerin solunda yer alan partileri tanımlamak için yeni bir kavramsal çerçeve kullanılması önerilmektedir. 1980’lerden itibaren değişen ve dönüşen, bununla birlikte sosyal demokrasinin solunda yer almayı sürdüren sol partileri tanımlamak için literatürde farklı kavramlar ortaya atılmıştır. ‘Radikal sol partiler’ (radical left parties), ‘uzak sol partiler’ (far left parties), ‘aşırı sol partiler’ (extreme left parties), ‘dönüşümcü sol’ (transformative left) ve ‘yeni Avrupa solu’ (new European left) gibi tanımlamalar, bu anlamda ön plana çıkmaktadır.

Söz konusu kavramlardan siyasal partiler literatüründe ağırlık olarak tercih edileni ise ‘radikal sol partiler’dir.³ Bu kavramı popüler hale getiren isim, Avrupa soluyla ilgili çalışmalarıyla tanınan Luke March’tır. March (2011), sosyal demokrasinin solunda yer alan partilerin “*egaliteryanizmi ve enternasyonalizmi benimsemeleri dolayısıyla sol, kapitalizmin kökten dönüşümünü savunmaları*

³ Bkz.: March 2011; March ve Rommerskirchen, 2015; March ve Mudde, 2005; Ramiro, 2016a, 2016b; Tsakatika ve Lisi, 2013; Spierings ve Zaslove, 2017; Fagerholm, 2016; Chiochetti, 2016.

nedeniyle ise radikal” olduklarını savunmaktadır. Bu tanımlamada sosyal demokrasinin solunda yer alan partilere atfedilen ‘sol’ nitelik, sağ ve solun esas olarak eşitlik meselesine bakış açısından ayrıştıkları düşünüldüğünde (Bobbio, 1993) makul görünmektedir. Bununla birlikte ‘radikal’ nitelemesi için aynı şeyi söylemek mümkün değildir.

Genel itibarıyla sosyal demokrasinin solunda yer alan partilerin kapitalizme bakışı görüldüğünden daha karmaşıktır. Örneğin programatik açıdan bu partilerin kapitalizmden ziyade neoliberalizme eleştiriler yönelttiği görülmektedir. Eleştirilerin merkezinde kısmi bir ekonomik ve sosyal dönüşüm talebi yer almakla birlikte tahayyül edilenin temel nitelikleri tam olarak açıklığa kavuşturulmamıştır. Bunun yanında Keynezyenizm ve güçlü refah devleti gibi politikalara öncelik veren solu, sosyo-ekonomik meselelere bakış açısından savaş sonrası dönemin geleneksel sosyal demokrat partilerinden ayırmak hemen hemen imkânsızdır. Dolayısıyla solun kapitalizme karşı pozisyonunu kökten değişim talebi çerçevesinde izah etmek mümkün değildir. Buna karşılık sosyal demokratların solunun söylem düzeyinde daha radikal bir ton tutturdıkları ileri sürülebilir, ancak yalnızca söylemleri üzerinden partilere radikallik atfetmek de büyük bir zorlamadan ibarettir.

Aynı zamanda bir aktivist olan Kate Hudson ise 1989 sonrası dönemde Avrupa solunun (ve sol partilerinin) yaşadığı ideolojik, programatik, örgütsel ve stratejik değişimler sonucunda geçmişten farklılaşmasını ‘yeni Avrupa solu’⁴ kavramsallaştırmasıyla tanımlamaktadır. Hudson, bu çerçevede Berlin Duvarı’nın yıkılmasının ardından Avrupa solunun ideolojik dogmalarını terk ettiğini, buna karşılık yeni siyaset alanlarını (feminizm, ekolojizm ve savaş karşıtlığı gibi) ise başarılı biçimde kucakladığını iddia etmektedir. Buna göre sol, geçmişin yükünden, yani komünizmden kurtularak yenilenme yoluna gitmiş ve büyük bir atılım dönemine girmiştir. Hudson’ın tanımlamasında, eski ve yeni sol arasındaki farklılık ön plana çıkarılmakla birlikte farklılığın içeriğine ilişkin herhangi bir ipucu bulunmamaktadır. Dolayısıyla analitik bir tanımlama geliştirilmemiştir. Ayrıca yeni Avrupa solu kavramı, sosyal demokrasinin solunda yer alan bütün partileri, örgütleri ve düşünceleri

⁴ Örneğin Hudson, 2000, 2012.

tanımlamak için kullanılmış ve örneğin anti-kapitalist sol partiler ile anti-neoliberal sol partiler arasındaki görüş ayrılıklarını muğlaklaştırmaktadır.

Yeni sol reformist partileri tanımlamada kullanılan bir diğer kavram ise Richard Dunphy'nin (2004) 'dönüşümcü sol'udur. Dunphy (2004), "*sosyal demokrasinin solunda yer alan partilerin sosyal ilişkileri dönüştürme kapasitesine*" atıfla kavramı icat etmiştir. Esasen bu kavramsallaştırmaya uygun olarak partilerin dönüştürme kapasitesinin ampirik olarak test edilebilir olması gerekmektedir. Ne var ki günümüzde birçok ülkede sosyal demokrasinin solunun hala oldukça güçsüz durumda bulunduğu ya da iktidar deneyimlerinin oldukça sınırlı olduğu düşünülürse, dönüşümün izlerini takip etmek zordur.

Sosyal liberalizmin solunda yer alan partileri tanımlamak için 'uzak sol/aşırı sol'⁵ kavramları da kullanılmaktadır. Uzak ve aşırı sol tanımlaması, daha çok politik ya da normatif olarak ve pejoratif yönde kullanılmaktadır. Kavramsallaştırmanın diğer bir sorunlu yanı ise Avrupa solunu olduğundan daha solda tanımlamasıdır. Bu kavrama müracaat edilmesi durumunda sınıf partilerini -Maoist, Troçkist ve Marksist-Leninist partiler gibi- objektif biçimde tanımlamak imkânsız hale gelmektedir.

Yapılan kavramsal tartışmalar bağlamında bu araştırmada "*sosyal liberalizmin solunda yer alan; ancak anti-kapitalist olmayan partileri*" tanımlamak için "*yeni sol reformist partiler*" (YSRP'ler) kavramı icat edilmiştir. Bu kavram, siyasal partiler çalışmalarında ilk kez uyarlanmaktadır. Yeni sol reformist partileri, "*refah devleti, yeniden dağıtım ve Keynezyenizm gibi sosyal demokrat partilerin terk ettiği geleneksel politikaları sahiplen, anti-militarizm, çevrecilik ve feminizm gibi yeni sol talepleri destekleyen, buna karşılık solun evrensel teleolojisini, yani sosyal devrim düşüncesini reddeden siyasi örgütler*" olarak tanımlamak mümkündür. 2007 krizinden itibaren ise bu partiler, kemer sıkma ve finansallaşmaya karşı neoliberal Avrupa karşıtı bir söylem benimsemiştir.

⁵ Örneğin March, 2009.

YSRP'ler kavramsallaştırmasıyla öncelikle sosyal liberalizmin solunda yer alan partilerin ortaya çıktıkları tarihsel-toplum bağlam ve dile getirdikleri talepler çerçevesinde değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu minvalde yeni sol reformist partilerde 'yeni'den kast edilen, 1980'lerin başından itibaren Avrupa solunun ideolojik, stratejik, örgütsel ve programatik açıdan geçmişle bağlarını büyük oranda koparmasıdır. Yeni sol partilerde 'sol' olan ise ağırlıklı olarak eşitlik meselesine karşı pozisyonun ideolojik ve programatik yönü tayin etmesidir. 'Reformist'likten anlaşılan ise teleolojik olarak sosyal devrim fikrinin reddedilmesidir. Dolayısıyla bu tanımlamada eski ve yeni sol arasındaki fark, solun tarihsel gelişimiyle de ilişkilendirilerek devrim-reformizm karşıtlığına atıfla açıklanmaktadır. Günümüzde radikalliğin içeriğinin boşaltıldığı düşünüldüğünde, söz konusu ikiliğin daha analitik bir çerçeve sunduğu iddia edilebilir. Yine bu kavramsallaştırmayla yeni sol reformizmin solunda yer alan partilerin tanımlanması da kolaylaşmaktadır. Tezde söz konusu özneler, 'anti-kapitalist sol partiler' olarak tanımlanmaktadır.

Öte yandan sağladığı belirgin avantajlarına rağmen YSRP'ler kavramsallaştırmanın da sorunlu yanları bulunmaktadır. Her şeyden önce Avrupa'nın birbirlerinden farklı ve kimi kez çelişen politik ekonomilere, politik kültürlere ve politik kurumsal koşullara ev sahipliği yapması, sosyal demokrasinin solunun ideolojik koordinatlarını tam olarak tespit etmeyi zorlaştırmaktadır. Bu durum, tanımlamaların evrensellik iddiasını zayıflatmaktadır. Yine de ortaya atılan kavramsallaştırmanın literatürde kullanılan diğer kavram setlerine kıyasla daha tarihsel-toplumsal, kapsayıcı ve analitik, olduğu söylenebilir.

Siyasal olarak YSRP'ler, savaş sonrası dönemde sosyal demokratların popüler hale getirdiği, ancak 1970'lerin sonlarından itibaren terk ettiği politikaları sahiplenerek solda oluşan boşluğu doldurmaya çalışmıştır. Bir başka deyişle bu aktörler, geçmişin radikal taleplerine yabancılaşmakla birlikte Keynezyenizm, yeniden dağıtım, refah devleti, fırsat eşitliği ve gelir adaletsizliğinin azaltılması gibi politikaları sahiplenmiştir. Esas itibarıyla sosyal demokrat seçmenden destek görmek için "*kısmen*

sosyal demokratlaşan” YSRP’ler⁶ (March, 2012: 316) başta mavi yakalı işçiler olmak üzere sosyal demokratların neoliberal dönüşümünden rahatsızlık duyan vatandaşları ikna etmeye yönelmiştir.

1.6. SSCB Sonrası Dönemde Avrupa Solunun Gelişimini Etkileyen Unsurlar (1991-2007)

1.6.1. Avrupa Entegrasyonu Meselesi ve Toplumsal Hareketlilik

1990’ların başında Avrupa solu, tüm yenilenme çabalarına rağmen dikiş tutturamamıştır. Solda restorasyon çabası, kanayan yarayı durdurmaya yetmemiş ve tedavi için dış müdahale bir zorunluluk halini almıştır. Aynı dönemde muhafazakâr ve sosyal demokrat iktidarların neoliberal yeniden yapılandırma programlarına ve Avrupa entegrasyonunun piyasa merkezli olarak yeniden inşa edilmesine karşı gösterilen büyük toplumsal direniş ise sola hayat öpücüğü olmuştur. Bu süreçte sosyal güçlerle sol partiler arasında meydana gelen yakınlaşma, ikiliyi karşılıklı olarak güçlendirmiştir.

1990’ların başlarında AB’yle ilgili meseleler, ulusal gündemleri sıklıkla meşgul etmiştir (van der Eijk ve Frankin, 2004; Petithomme, 2011). Avrupa’da entegrasyon çabaları ya da ‘Avrupalılaşma süreci’ (the process of Europeanization), bu gelişmenin esas nedenidir. 1990’larda entegrasyon çabalarının derinleştirilmesi yönünde birçok adım atılmıştır. Bunların başında Avrupa ortak pazarının oluşturulması yer almaktadır. Ana hatlarıyla ortak pazar, “*geçmişin sosyo-ekonomik yapılandırmasının ve devlet müdahaleciliğinin yavaş yavaş yeni ve daha agresif bir neoliberal, piyasa rekabetçisi, parasalcı, enflasyon karşıtı ve kemer sıkmaya dayalı bir yapılandırmayla yer değiştirmesi*” anlamına gelmektedir (Bieling, 2003: 206).

⁶ Keith ve March’ın (2016a: 7) da ifade ettiği üzere, YSRP’leri sosyal demokrat partilerden ayıran hususlar arasında, ilkinin ikincisinin aksine “*politik-ekonomik dönüşüme bağlı olması, Avrupa-Atlantik kurumlarına muhalefet etmesi ve Avrupa şüpheciliğini benimsemesi*” yer almaktadır.

Yeni yapılandırmanın temelinde ise “*emeğin sermaye karşısında güç kaybetmesini ve siyasal kararların ise demokratik kontrolden izole edilerek ulusal emek ve sosyal regülasyon rejimlerinin tahrip edilmesini öngören piyasa merkezli Avrupa anayasalcılığı*” yer almaktadır (Bieling, 2003: 206).

Ortak pazar vurgusu, yeni bir sosyal paktın inşa edilmesini de gündeme getirmiştir. “*Sosyal güvenlik sisteminin yeniden organize edilmesi yoluyla sosyal yardımlarda kesintiye gidilmesi, ücret olmayan emek maliyetlerinin azaltılması ile işverenler ve devletin finansal yükünün azaltılması için kısmen sosyal güvenliğin özelleştirilmesi*” ilkeleri çerçevesinde oluşturulan yeni sosyal pakt, aynı zamanda “*sendikaların Avrupa’da neoliberal entegrasyona paralel olarak üretkenlik artışının altında kalan ücretleri, ücret pazarlıklarının sektör düzeyinden firma düzeyine inmesini, düşük üretkenlik artışını ya da rekabet kaybı durumunda telafide bulunacaklarını ve yüksek ücret farklılıklarını*” kabul etmelerini zorlamıştır (Bieling ve Schulten, 2001). Sendikaların verdiği tavizlere rağmen devlet ve sermaye cephesinde ise aynı yönde bir adım atılmamış ve sonuç olarak emek cephesi kan kaybetmiştir.

Yeni konfigürasyonda emek cephesini hayal kırıklığına uğratan ikinci gelişme ise sosyal devletin güçlendirilmesi yerine refahın yoksuldan zengine olacak şekilde yeniden düzenlenmesi olmuştur (Harvey, 2016). Buna bir de hayatın tüm alanlarının komodifikasyonu, yani geçmişte sosyal ve politik olarak korunaklı birçok alanın piyasa çıkarlarıyla uyumlu olarak yeniden örgütlenmesi ile emek piyasasında güvencesizleştirmelerin ve esnekleştirmenin yaygınlaştırılması gibi adımlar eklemlenmiştir. Son adımlar, “*işçiler ve ailelerinde riskleri ve güvensizliği artırarak*” küresel ölçekte milyonlarca ‘prekarya’ yaratmıştır (Standing, 2011: 1). Dolayısıyla Avrupa entegrasyonu, ulusal refah devleti modellerini ve emek piyasalarını istikrarlı hale getirmek ya da onları korumak bir yana dursun, sermaye çıkarları doğrultusunda var olan kazanımları da ortadan kaldırarak sosyal güç ilişkilerini alt üst etmiştir.

1990’larda ortak pazarın güçlendirilmesi ve refah devletinin tırpanlanması yönünde atılan adımları, “*Avrupa parasal birliği, finansal entegrasyon, sermaye hareketlerinin önündeki engellerin kaldırılması, sınırlar arası rekabetin deregülasyon,*

esnekleştirme ve özelleştirme politikalarıyla yeniden örgütlenmesi ve hizmetlerin liberalizasyonu” gibi çabalar izlemiştir (Bieling ve Deckwirth, 2008: 240). Ayrıca Avrupa Merkez Bankası’na (AMB) para politikalarının kontrolü yetkisi verilmiş ve böylece ulusal merkez bankalarının ve hükümetlerin ekonomik kararlar üzerindeki yetkileri sınırlandırılmıştır (Hudson, 2012: 8; Akçay ve Güngen, 2016: 172). Tüm bu gelişmeler neticesinde Birlik içerisinde “reforma kapalı ve kurumsallaşmış bir neoliberalizm” inşa edilmiştir (McGiffen, 2011: 27).

AB’nin yönetim yetkilerinin artırılması ve kamu politikalarının Avrupalılaşması süreci, iktidar partilerinin kendi siyasal ajandalarını uygulama kapasitelerini ise zayıflatmıştır. *“Politikaların Avrupalılaştırılması yoluyla iç seçim rekabeti alanının daraltılması, ulusüstü kurumlara bazı yeteneklerin transfer edilmesiyle partizan çıkarların temsilinin reddedilmesi ve hükümet emrindeki araçların sınırlandırılması ile ortak piyasanın gerçekleştirilmesiyle çelişen çeşitli pratiklerin ulusal partilerin siyaset repertuarında yer almasının engellenmesi”* gibi hususlar bu açıdan ön plana çıkmıştır (Gunaudeau, 2012: 1). İktidarlara sırasında kendi programlarını uygulayamayan partiler, kurumsal olarak daha da zayıflayarak istikrarsız hale gelmiştir (Moschonas, 2013b).

Öte yandan AB entegrasyonu çerçevesinde gerçekleştirilen birçok uygulama toplumsal tepkiyle karşılanmış ve ulusal hükümetler tartışmalı konuları referanduma götürme kararı almıştır. Avrupa’da referandumlar sürecinde iktidar ve muhalefet partilerinin tercihleri kesişmektedir. Buna karşılık referandumlar, ana akımın dışında yer alan partiler açısından ise *“AB yanlısı kartelle mücadele”* simgelemektedir (Katz ve Mair, 1995).

Ana hatlarıyla 1990’ların başından itibaren muhalif unsurlar, AB anlaşmalarının neoliberal doğasına karşı çıkarak referandum kampanyalarını politize etmiş ve Avrupa entegrasyonu üzerindeki liberal uzlaşımın sorgulanmasına yoğunlaşmıştır. Bu tavır, vatandaşların seçkinlerin kapalı kapılar ardında yürüttüğü pazarlıklara dayanan büyük anlaşmaları tenkit etmeye başlayarak hükümetleri AB konusunda daha temkinli davranmaya itmiştir. Aynı zamanda ulusal siyaset üzerindeki etkisi her geçen gün artan AB entegrasyonu, *“sağ-sol bölünmesinin yanında yeni bir*

bölünme halini alarak siyasal çatışma unsuruna dönüşmüştür” (Kriesi, 2007). Yeni bölünmeye uygun olarak sürecin kaybedenleri entegrasyona olumsuz bakarken, kazananları ise entegrasyonu desteklemiştir.

Avrupa entegrasyonu meselesi, solun da öncelikli gündem başlıkları arasında yer almıştır. Solun entegrasyona yaklaşımını ‘Avrupa şüpheciliği’ çerçevesinde yorumlamak mümkündür. Avrupa şüpheciliği, “*Avrupa entegrasyon sürecine karşı geliştirilen muhalif tutuma verilen addır*” (Charalambous, 2011: 301). Bu kavramsallaştırmayla sol partilerin AB’yi tamamen reddetmemekle birlikte kurumun genel politikalarına yönelik çekinceleri olduğu kast edilmektedir (Taggart, 1998; Taggart ve Szczerbiak, 2004). Bu bağlamda 1990’larda sol partilerin büyük bölümü Avrupa entegrasyonu ya da AB’ye prensip olarak karşı çıkmak yerine bir ya da birkaç siyasa alanındaki uygulamalara itiraz yöneltmiş ve çoğunlukla ‘yumuşak Avrupa şüpheciliğini’ benimsemiştir (Ramiro, 2016a; Beaudonnet ve Gomez, 2017; Hooghe, Marks ve Wilson, 2002; Moschonas, 2011). Birkaç istisnai durumda⁷ ise sol partiler, AB projesini tamamen reddeden ‘sert AB şüpheciliğine’ yönelmiştir.

Avrupa şüphecisi solun entegrasyona yönelik eleştirilerinin başında, Avrupa kurumlarının ulusal siyaset üzerindeki belirleyiciliğinin artması yer almaktadır. Avrupa kurumlarının ulusal karar organlarını bypass ederek güç kazanması, özellikle parlamentoların temsil fonksiyonunu işlevsiz hale getirerek sıradan vatandaşın karar alma sürecindeki etkisini oldukça sınırlandırmıştır (Schmidt, 2013). Vatandaşların gündelik yaşantısının her geçen gün daha fazla Brüksel ve Frankfurt’takiler tarafından belirlenmesiyle politika uygulamalarının rasyonelitesinde teknokratikleşme ve depolitizasyon eğilimleri güç kazanmıştır. Süreç içerisinde AB kurumları arasındaki denge de değişmiştir. Demokratik kontrolün zayıfladığı AB’de, Avrupa Komisyonu ve Avrupa Konseyi’nin görev ve yetkileri Avrupa Parlamentosu aleyhine genişletilmiştir (O’Malley ve FitzGibbon, 2015: 5). AB’nin demokrasi açığını

⁷ Charalambous’un (2011) bu konudaki araştırmasının sonuçlara göre Yunan Komünist Partisi ve Portekiz Komünist Partisi gibi.

derinleştiren bu durum (Norris, 1997: 277; Tsakatika, 2007: 867), solu vatandaşları siyasetten dışlayan AB uygulamalarına karşı koymaya itmiştir.

Entegrasyonun anti-demokratik niteliklerinin yanında Avrupa solu, entegrasyonun ekonomi ve refah devleti konularında da öngörülen düzenlemelere karşı çıkmıştır. Örneğin 1992 tarihli Maastricht Andlaşması'yla üye ülkelerin kamu borcunun gayri safi yurt için hasılanın yüzde 60'ını, bütçe açığının ise yüzde 3'ünü geçemeyeceğinin taahhüt altına alınmasına karşı mücadele edilmiştir. Aynı dönemde sosyal meselelerde ise bir tür Amerikanizasyon süreci yaşayan Avrupa'da, sosyal devlete yönelik saldırıların artması da solun itiraz ettiği hususlar arasında yer almıştır (Hudson, 2000). Özetle, solun Keynezyen politikalar uygulamasını ve refah devletlerini sürdürmesini imkânsız hale getiren entegrasyon süreci büyük bir tepkiyle karşılanmıştır.

Genel itibarıyla değerlendirildiğinde Avrupa entegrasyon sürecinde ücretlerde ve istihdamda gerilemeler gözlemlenmiş, prekaryalaşma artmış (Musto, 2015: 2) ve gelir ve servet eşitsizlikleri ise tırmanışa geçmiştir (Piketty, 2014). Yine vergilendirmeler, iktidarların piyasaya müdahale araçları arasından ayrılmış ve merkez bankalarının para politikaları üzerindeki kontrolleri kaybolmuştur (Amini, 2015: 8). Diğer yandan özelleştirmeler, finansal piyasaların deregülasyonu ve sendikaların güç kaybetmesi gibi gelişmeler neticesinde sermaye kanadı ise emek cephesine karşı büyük güç kazanmıştır. Bu süreçte neoliberal mantığa uygun biçimde alt sınıfların koşullarının bozulmasının nedenleri ise yapısal bozukluklar yerine *“kişisel ya da kültürel bozukluklarda”* aranmıştır (Harvey, 2006: 152). Böylece başarısızlık kişiselleştirilmiş, ekonomik ve sosyal sorunlar ise kaynağından soyutlanmıştır.

Özetle, ulusal hükümetlerin siyasal kaygılar nedeniyle uygulamaktan çekindikleri birçok politika, AB entegrasyonu çerçevesinde meşrulaştırılmış ve böylece neoliberal disipline işlerlik kazandırılmıştır (McGiffen, 2011: 41).

AB'de neoliberal uzlaş, toplumsal aktörlerin ve sol partilerin direnişiyle karşılaşmıştır. *“Maastricht Antlaşması'nın Fransa'da yapılan referandumda kıl payı farkla kabul edilmesi, Danimarka'da ise reddedilmesi, Norveç'te 1994 yılında yapılan*

AB'ye katılım referandumunda hayır oyu çıkması, İngiltere'de 1995'te Muhafazakar Parti'nin Avrupa meselesi üzerinden bölünmesi, Fransa, Danimarka ve İspanya gibi ülkelerde Maastricht Anlaşması karşıtı partilerin seçimlerde başarılı kaydetmesi ve AB'ye kamusal desteğin zayıflaması” gibi gelişmeler, Avrupa entegrasyonuna yönelik toplumsal tepkiyi gözler önüne sermektedir (Norris, 1997: 276-277).

Tüm tepkilere rağmen işsizlik artışı, emek piyasasında güvencesizleştirmeyi ve sosyal yardımlarda kesintileri öngören neoliberal entegrasyon politikaları, birçok ülkede uygulanmıştır. Eş zamanlı olarak hükümetlerin demokratik kontrolden ve şeffaflıktan uzak biçimde aldığı kararlar, sendikalar ve sosyal hareketlerin öncülüğünde protesto edilmiştir. Almanya'da Mayıs 1992'de, Roma'da Kasım 1994'te yüz binlerce vatandaşın refah kesintilerini ve emeklilik ücretlerindeki düşüşü protesto etmek için sokaklara dökülmesi ile Fransa'da Kasım 1995'te gerçekleştirilen büyük grevler, toplumsal tepkinin dışavurumudur (Hudson, 2000: 71).

Açık biçimde 1990'larda protestoların ciddi bir yoğunluk kazandığı Batı Avrupa toplumları, Meyer ve Tarrow'un (1998) deyişiyle 'hareket toplumlarına' (movement societies) dönüşmüştür. Temel olarak hareket toplumlarında siyasal protesto davranışı, “*modern hayatın vazgeçilmez bir parçası olarak sıklıkla, farklı alanlarda ve daha fazla iddiayla kullanılmaktadır ve var olan siyasal katılım modlarına ve sosyo-ekonomik kurumlara meydan okumayı*” simgelemektedir (Kitschelt, 1986: 57).

Katılımcılığı özendiren ve siyaset kurumu üzerinde açık bir baskı oluşturan protestolar, siyasal açıdan sola yaramıştır. Avrupa solu, neoliberal entegrasyonun sosyal sonuçlarını ve AB'nin karar alma süreçlerini eleştirerek sendikalar ve sosyal hareketlerin öncülük ettiği eylemleri desteklemiştir. Ayrıca toplumsal dinamizm, sol partilerin çevresel ve katılımcı bağlarını kuvvetlendirerek iç işleyişleri yönünden daha katılımcı ve demokratik hale gelmelerini sağlamıştır (Mudde, 2002: 138). Bu gelişme, Avrupa solunu yeniden sendikalara ve sosyal hareketlere yakınlaştırarak yaşanan durgunluğun aşılmasına yardımcı olmuştur. Bu süreçte 'Birleşik Sol'un (IU), 'İtalyan Komünist Yeniden Kurulum Partisi'nin (PRC) ve 'Fransız Komünist Partisi'nin elde ettiği başarılı sonuçlar, solun siyasete geri dönüşünü hızlandırmıştır (Musto, 2015: 2).

1.6.2. ‘Popülizm’ Olgusu Üzerine

1.6.2.1. Temel Karakteristikleri

1990’larda ulusal siyasetlere ve AB politikalarına yönelik toplumsal memnuniyetsizliğin diğer bir dışavurumu ise popülist aktörlerin ve söylemin güçlenmesi olmuştur. Gerek toplum gerekse de siyaset üzerindeki etkisi itibarıyla popülizm olgusu, detaylı biçimde değerlendirilmeyi hak etmektedir.

İlk kullanıldığı dönemlerde bir “*siyasal katılım biçimi*” olarak düşünülen popülizm (Urbinati, 1998), sonrasında ise anlam değişikliğine uğrayarak ve günümüze miras kalacak biçimde daha çok “*sorumsuz ekonomik program, halkçı politika tarzı ve sınıflar arası hareketle*” eş anlamlı olarak kullanılmıştır (Mudde ve Kaltwasser, 2013: 493). Popülizme atfedilen bu pejoratif anlam, temel olarak “*halkın taleplerinin doğrudan dinlenmesinin ve uygulamasının irrasyonel, anormal ve gereksiz olduğu*” düşüncesinden kaynaklanmaktadır (Yıldırım, 2017: 54). Popülizmin kötü şöhreti, günümüzde dahi insanların ya da siyasi unsurların kendilerini açık biçimde popülist olarak tanımlamalarını zorlaştırmaktadır. Diğer taraftan son yıllarda popülist söylemin, hareketlerin ya da partilerin yükselişi kadar kıtanın geneline yayılan bir eğilim bulmak da zordur. Popülizmin yükselişi, Avrupa siyasetinde paradigma değişikliğine işaret etmektedir.

Günümüzde ana akımlaşmasına rağmen popülizm, 19. yüzyıl ideolojilerinin aksine toplumların sorunlarına kapsamlı biçimde yanıt veremeyen bir “*ince ideolojidir*” (Stanley, 2008). Ayrıca popülizmin ana kavramları esnek, tutarsız ve belirsizdir (Kriesi ve Pappas, 2015: 4; March, 2007: 64). Popülizmin ortaya çıkış öyküsü de bir diğer tartışma konusudur. Kimilerine göre popülizm, “*post-endüstriyel topluma geçişte yaşanan krizlerden ve sosyal demokratların bu krizlere yanıt olamaması neticesinde ortaya çıkan*” (Mudde, 2004: 547) bir sosyal kriz olgusudur. Kimilerine göre ise “*demokratik ideallerin seçkinler eliyle yozlaştırılmasına yönelik bir tepki*” ya da “*post-demokratik patolojik formdur*” (Mudde, 2004: 541). İki görüşte de haklılık payı bulunmaktadır. Dolayısıyla popülizm, neoliberalizmin sosyal krizine

ve liberalizmin temsil krizine aynı anda yanıt vermeyi amaçlayan bir stratejinin ürünüdür.

Bir kriz olgusu olarak popülist anlayışta toplum, dostlar ve düşmanlardan müteşekkildir. Bu sınıflandırmada ‘halk’, dostları; ‘yozlaşmış seçkinler’ ise düşmanları temsil etmektedir. Popülizme göre sürekli dışlanan ve ayrıma uğrayan halkın çıkarları ile halkın iradesine saygı duymayan yozlaşmış seçkinlerin çıkarları arasında telafisi mümkün olmayan bir karşıtlık mevcuttur (Alonso ve Kaltwasser, 2015: 41-42). Bu ayrımı verili kabul eden popülistler, “*halkın haklarının, değerlerinin, refahının, kimliğinin, sesinin ve egemenliğinin seçkinler (ve ‘tehlikeli diğerleri’) tarafından tehdit edildiğini savunarak ulusal siyasal seçkinlere (la casta), oligarşiye ve uluslararası finansal seçkinlerine karşı savaş açmıştır*” (Albertazzi ve McDonnell, 2008b: 219).

Yozlaşmış ve ahlaki tavır içerisinde bulunmayan seçkinlerin şeytanlaştırılması noktasında başvurulan en etkili araç ise medyadır. Özellikle medyanın bağımsızlaşması ve ticarileşmesi, yani özel medyanın ortaya çıkışı, ‘yolsuzluklar gibi siyasetin çarpıcı ve sansasyonel yanlarının sıradan yurttaş tarafından fark edilmesine, sıradan insanın görüşlerinin ayrıcalıklı hale gelmesine, karmaşık problemlerin siyah-beyaz şeklinde gösterilmesine, olayların daha çok sansasyonel yanlarının ön plana çıkarılmasına, siyasal rekabetin kişisel rekabete indirgenmesine ve sorunların dramatize edilmesine’ yol açarak popülizmi beslemiştir (Kriesi, 2014; Albertazzi ve McDonnell, 2008b: 221; Poguntke ve Webb, 2007).

Ağırlıklı olarak duygulara seslenen sade bir dille sıradan insana seslenen ve karmaşık problemlere basit çözümler üreten popülistler (Albertazzi ve McDonnell, 2008a: 1), medyada anlaşılma problemi yaşamamış ve rakiplerine kıyasla iletişim teknolojilerinden daha sofistike biçimde yararlanmışlardır. Dolayısıyla popülistler için medyanın işlevi, yalnızca seçkinlik karşıtı duyguları beslemesiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda popülist fikirlerinin topluma aktarılmasında da önemli bir oynamıştır (Mudde, 2004: 553-554).

Medyanın belirtilen nitelikleri, halkın siyasetçilerden ve siyasetten uzaklaştığı bir anti-politik iklimi besleyerek vatandaşların ya siyaset dışında kalmasına ya da kızgın seçmen kitlelerine dönüşerek yeni (popülist) radikal alternatiflere yönelmesine zemin hazırlamıştır (Kriesi, 2008). Diğer bir deyişle medya, Avrupa’da siyasetin yeniden şekillenmesinde kritik bir vazife üstlenmiştir.

Medya gücünü arkasına alan popülistlerin hedefinde, liberal demokrasinin temsil iddiası ve mekanizmaları da yer almaktadır. Demokrasinin en büyük vaadi olan evrensel oy hakkının on yıllardır yürürlükte olmasına rağmen siyasal kararlar üzerinde tüm vatandaşlar -örneğin işçiler- eşit derecede söz sahibi değildir. Siyasal karar vericiler, daha çok azınlık çıkarlarına uygun biçimde hareket ederek (Schafer, 2017) halkın çıkarlarını görmezden gelmiş ve halkın taleplerini yönetmeyi ve manipüle etmeyi öğrenerek toplumu yukarıdan aşağıya kampanyalara ikna etmiştir. Crouch (2004: 19-20), bu durumu ‘post-demokrasi’ kavramıyla açıklamaktadır. Toplumun büyük çoğunluğunun gerçekçi bir temsilden yoksun olduğu post-demokraside liberalizmin temsil iddiası zayıflamaktadır.

Yozlaşmış temsil sisteminin yarattığı gerginlik, Avrupa’nın birçok ülkesinde seçimlere katılımı ciddi anlamda düşürmüştür. Seçimlere ilgisizliğin artması, bir yandan hükümetlerin aldığı kararların meşruiyetine gölge düşürürken, diğer yandan ise partilere güveni zedelemiştir. Bu koşullar altında popülistler, demokrasi kavramını ‘halkın doğrudan yönetimi’ olarak kavramsallaştırarak siyasete ilgiyi canlandırmaya çalışmıştır. Popülizm, temsil krizini sona erdirmek için en çok siyasal katılımın özendirileceği –örneğin referandumlar yoluyla- sözünü verirken, kendisinin de güçlü lider ve zayıf örgüt anlayışına dayanması, açık bir tutarsızlık teşkil etmektedir. Mair’in (2002) belirttiği üzere, *“Avrupa’da kişilerin ve üst yöneticilerin haddinden fazla güçlenmesi, liderlerin ve seçmenlerin partilere gerek olmadan yeni bir ilişki geliştirmesine, yani popülist mobilizasyona neden olmaktadır”*.

Taggart’ın (1995: 42) deyişiyle, *“en sıra dışı bireylerin en sıradan insanlara öncülük ettiği”* popülizmde, liderin kutsallaştırılması ve gücün kişiselleştirilmesi, otoriter eğilimleri beslemektedir. Popülizmin otoriter kimliğinin kökeninde ise zorlu

meselelere basit çözümler üreten “karizmatik yönetim anlayışı” bulunmaktadır. Solty (2013: 99-100) karizmanın egemenliğini şu sözlerle özetlemektedir:

“Siyasetin dışında yer alan ve sosyal sınıflardan ve özel çıkarlardan bağımsız olarak tanımlanan karizmatik liderler, meslekten olmayan, ortak iyiyi temsil eden, parti disiplini, kariyer fırsatçılığı, yozlaşma ve kirlı siyasetle özdeşleşen her şeyden azade olan ve sınıfların üzerinde yer alan farklı ve güvenilir siyasetçileri simgelemektedir.”

Sorunlu doğasına rağmen popülizmin kronikleşen sorunlara yanıt vermeye odaklanması, birçok yazar tarafından övgüyle karşılanmış ve popülizmin olumsuz algısını kısmen geriletmeyi başarmıştır. Bu itibarla örneğin Laclau’ya (2005) göre popülizm, “siyaseti sıradan vatandaşın etkisinden soyutlayarak teknokratik ve depolitik hale getirenlere karşı halkın mücadelesini” yansıtmaktadır. Vatandaşların siyasal süreçlere katılımını özendiren popülizm, bu görüşte olumlanmaktadır. Benzer biçimde Laclau ve Mouffe (1985) ise “günümüzde demokrasinin radikalleşmesinin, yani farklılıklara, muhalefete ve antogonizmalara dayanan radikal demokrasinin inşa edilmesinin (sol) popülizmi geliştirmek anlamına geldiğini” savunmaktadır. Canovan (1999) da popülizmin içermeci karakteri itibarıyla siyasetin yabancılaştırıcı etkilerine karşı koyduğunu belirtmektedir. Tüm bu görüşlerin ortak noktası, popülizmi demokrasi için bir tür düzeltici olarak görmeleridir.

Buna karşılık literatürde popülizme yönelik çeşitli eleştiriler de dile getirilmektedir. Örneğin Kriesi ve Pappas (2015: 5), popülist demokrasinin 3 açıdan ‘dar görüşlü/bağnaz’ (illiberal) olduğunu not etmektedir: “Halk hükümetini ön plana çıkarmak suretiyle liberal denge ve kontrol mekanizmalarını reddetmesi; halk ve karar alanlar arasındaki araçlara -özellikle siyasal partilere- düşmanlık beslemesi ve oy birliği temelinde halkın iradesinin önceden belirlenmesi nedeniyle çoğulculuğun rafa kaldırılması”. Benzer biçimde Schafer (2017) de “popülizmin çoğulculuğa karşı olması sebebiyle anti-demokratik olduğunu” savunmaktadır. Bu eleştiriler bağlamında popülizm, özellikle “insan hakları, azınlık hakları ve hukukun üstünlüğü” gibi konularda sorunlar yaşamaktadır (Abts ve Rummens, 2007: 406). Ayrıca popülizmin

“daha çok faşizmde olduğu gibi devletin ve toplumun bütünlüğüne dayanarak sınıfsal ve ideolojik farklılıkları inkâr etmesi” de önemli bir sorun olarak belirlemektedir (Urbinati, 1998). Bu itibarla farklılıkları otoriter biçimde reddeden popülizm, *“siyasalın çatışmacı doğasını”* tehdit etmektedir (Yıldırım, 2017: 58).

1.6.2.2. Yükseliş Dinamikleri

Olumlu ve olumsuz yönleri bulunan popülizm, Avrupa’da 1990’larda güç kazanmıştır. Bunun çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Inglehart ve Norris (2016), popülizmin yükselişini anlamlandırma noktasında ön plana çıkan iki farklı tezden söz etmektedir. Bunlardan ilki ve yazının geneline hâkim olanı, *“post-endüstriyel ekonomilerde toplumu ve işgücünü değiştiren derin dönüşümlerin sonuçlarına odaklanan”* ‘ekonomik güvensizlik tezi’dir. Buna göre Batı Avrupa’da *“bilgi ekonomisinin ortaya çıkışı, teknolojik otomasyonun yükselişi, manifaktür sanayinin çöküşü, emek, mal, insan ve sermayenin küresel akışı, örgütlü emeğin erozyonu ve refah yardımlarının azaltılması”* gibi nedenlerle gelir ve refah eşitsizliği büyümüş ve ekonomik güvencesizlik artmıştır. Kötüleşen tablo, siyasal kokuşmuşlukla birleşerek özellikle toplumun en kırılgan tabakalarında siyasal sınıfa karşı büyük bir tepkinin oluşmasına kaynaklık etmiştir. Korkularına ve kaygılarına yenik düşen toplumsal gruplar, düzen karşıtı, yabancı düşmanı ve doğuştancı fikirlere açık hale gelerek popülizme yönelmektedir (Inglehart ve Norris, 2016: 2).

Ekonomik güvensizlik tezine karşı ileri sürülen ‘kültürel geri tepme’ (cultural backlash) tezi ise *“hâkim toplum kesimlerin dünya görüşünü tehdit eden kültürel değişimlere odaklanmaktadır”*. Inglehart’ın ‘post-materyalist değerler’ görüşünden ilham olan bu sava göre, savaş sonrası dönemde Avrupa’da yaşanan hızlı iktisadi kalkınma, yeni nesillerin ekonomik kaygılarını azaltarak insan hakları, cinsiyet eşitliği ve çevre duyarlılığı gibi yeni değerleri benimsemelerini sağlamıştır. Ne var ki bu süreçte *“özellikle eski nesiller ve daha çok beyaz erkek ve daha az eğitilmişler, geleneksel normların erozyona uğramasına ve ilerici değerlerin benimsenmesine”* tepki göstermiştir. Sonuç olarak *“kültürel anlamda dominant olan, ancak ayrıcalıklarını ve statülerini kaybetme riskiyle karşı karşıya kalan vatandaşlar”*, popülizme destek çıkmıştır (Inglehart ve Norris, 2016: 2-3).

Albertazzi ve McDonnell (2008b: 219) ise yapısal anlamda dört faktörün popülist dinamiği beslediğini ileri sürmektedir: “*Spesifik parti sistemlerinin özellikleri, Batı medyasının değişen mantığı ve çalışma pratiği, sosyo-kültürel boyutun politizasyonu ve ekonomik değişimler*”. Schafer’e (2017) göre ise “*temsilin, düşük sınıflara karşı önyargılı olması*”, popülizme ivme kazandırmaktadır. Son olarak Kriesi ve arkadaşları (2006, 2008, 2012) ise popülist atılımı “*ana akım partilerin küreselleşmenin kaybedenlerinin taleplerine yanıt vermemesinin*” etkili olduğunu savunmaktadır. Bu görüşe göre küreselleşme sürecinde artan kültürel, ekonomik ve politik rekabet, Batı Avrupa’da siyasal çatışmanın geleneksel kodlarını dönüştürmüş ve “*küreselleşme sürecinin kazananları ve kaybedenleri*” şeklinde yeni bir siyasal bölünmeye (political cleavage) yol açmıştır. Popülistler, yeni bölünmede kaybeden grupları mobilize ederek başarılı olmuştur.

Tüm bu görüşler, popülist başkaldırının farklı dinamiklerine ışık tutmaktadır. Bununla birlikte ve önceki tartışmalarla da ilintili olarak, özellikle neoliberalizmin iktisadi ve sosyal ilişkileri dönüştürmesi, küreselleşmenin yol açtığı travmatik sonuçlar ile temsil sisteminin erozyonu, popülizme ivme kazandırmıştır. Çarpıcı biçimde ana akım siyasetler ise popülizmin önünü almak yerine vatandaşların temel taleplerine yabancılaşarak ya da popülist söyleme eklemlenerek popülist temaları ve retorikçi canlı tutmuştur. Böylece yeniden üretilen popülizm, dönüşen bir şey olmaktan çıkmış, siyaseti ve toplumları dönüştüren bir strateji olmaya evrilmiştir. Sonuç olarak Zeitgeist halini alan popülizmin (Mudde, 2004) etkisini kırmak, her zamankinden daha da güçleşmiştir.

1.6.2.3. Sol ve Sağ Popülist Partiler

1990’larda ana akım siyasetlerin popülizmi bilinçli ya da bilinçsiz olarak besledikleri düşünüldüğünde, popülizme karşı mücadele edecek unsurların sayısı her geçen gün azalmıştır. Aynı dönemde popülist talepleri dile getiren ve seçimlerde başarılı sonuçlar elde eden çok sayıda sağ ve sol popülist parti doğmuştur. Sağ ve sol popülist partilerin karşılaştırmalı analizi, konunun daha iyi anlaşılması için elzemdir.

“Ahlaklı halk-yozlaşmış seçkinler dikotomisi ile karizmatik lider ve vatandaşla doğrudan iletişim” (March, 2007: 66) gibi vurgular açısından ortaklaşmasına rağmen sağ ve sol popülist partiler farklı halk tasavvurlarına sahiptir. Sağ popülistlerin halkı, *“gücü elinde tutan yozlaşmış neoliberal seçkinlere karşı kurtuluşu beklemekteyken”*; sol popülistlerin halkı ise *“çoğulcu, kapsayıcı, etnik, cinsel ya da toplumsal cinsiyet gibi sınırlandırmaların dışında tarif edilen, ortak sorunlara doğrudan müdahale eden, yönlendirilmeyi ya da kurtarılmayı beklemeyen bir halktır”* (Katsambekis ve Stavrakakis, 2014). Bu itibarla sol popülizmde sınıf dilinin yerini, *“çıkarları uzlaşan toplumsal bir bütün”* olarak tanımlanan ‘halk’ vurgusunun merkezinde yer aldığı yeni bir siyasal dilin aldığı görülmektedir (Judis, 2016: 121). Dolayısıyla sağ popülizmde olduğu gibi sol popülizmde de sınıfsal farklılıkların önemsizleştirilerek halkın daha homojen biçimde tarif edilmesi durumu söz konusudur.

İkinci olarak sol popülizm, yeniden dağıtım talebinden; sağ popülizm ise kimlik politikaları üzerinden yapılan ötekileştirmelerden kaynaklanmaktadır (Alonso ve Kaltwasser, 2015: 41-42). Üçüncü olarak, sol popülizmde ekonomik seçkinler; sağ popülizmde ise siyasal seçkinler ve ötekileştirilmiş diğerleri -Müslümanlar ve göçmenler, sosyal devletten yararlananlar, bölgesel azınlıklar, geleneksel yaşam tarzına uygun davranmayanlar ve komünistler gibi- düşmanlaştırılmıştır. Bu bakımdan sağ popülizm, sol popülüze kıyasla daha dışlayıcıdır. Dördüncü olarak, sol popülizm, sağ popülizmin aksine refah şövanisti değildir (Albertazzi ve McDonnell, 2015: 6). Sol popülistler, refahtan herkesin pay almasını savunurken; sağ popülistler ise bu konuda oldukça seçici davranmaktadır. Beşinci olarak, ilk grup daha çok ekonomik meseleleri ve sosyal krizi gündeme getirmekteyken, ikinci grup ise ulusal güvenlik, kimlik ve göçmenlik gibi meselelere ağırlık vermektedir.

Tüm bu hususların yanında gerek sağ popülizmin gerekse de sol popülizmin düzen karşıtlığının gerçekçi temelleri bulunmamaktadır. Solty’nin (2013) de ifade ettiği üzere, sağ popülizmin *“retorik açıdan hiper-isyankâr karakteri”* ile *“gerçeklikteki hiper-konformist karakteri”* arasında kayda değer bir karşıtlık bulunmaktadır. Bu görüşe göre sağ popülizmin hiper-isyankâr karakteri, *“halk ve siyasal seçkinler arasındaki ikilik ve halk iradesi”* vurgusundan kaynaklanmaktayken;

hiper-konformist karakteri ise “*radikal retoriğe rağmen eski, sınırlı liberal demokratik parlamenter karar alma süreçlerinden oluşan siyasal sistemlerin dışına çıkmamasıyla*” belirginleşmektedir (Soly, 2013: 99).

Özetle, var olanı radikal biçimde eleştiren, ancak onun yerine somut bir şeyi koymayı reddeden sağ popülizm, ikircikli bir görüntü sergilemektedir. Benzer bir durum, alternatifini inşa etmekte zorlanan ve köşeye sıkışmış sol popülistler için de geçerlidir. Ne var ki siyasal sisteme ve aktörlere yönelik kitlesel öfke, popülizmin ayakları yere basan bir ideoloji olmamasına rağmen ödüllendirilmesine ve parti rekabeti üzerinde şaşırtıcı derecede ciddi bir rol oynamasına neden olmuştur.

1.6.3. Siyasal Rekabetin Değişen Doğası ve Neoliberal Hegemonya

1.6.3.1. Sosyal Demokratların Yeni Yol Haritası Olarak ‘Üçüncü Yol’

Popülizm kışkıracıdaki Avrupa’da 1990’ların ortalarında birçok ülkede iktidarda bulunan muhafazakâr partilerin uyguladığı politikalar neticesinde emek piyasasında işsizler ordusu yaratılmış, iş bulanlar ise güvencesiz, kısa süreli ve düşük ücrete mahkûm edilmiştir (Rueda, 2007: 2). Toplumsal eşitsizlikler ve gelir adaletsizlikleri hiç olmadığı kadar artmış ve sosyal barış ortamı zarar görmüştür. Böylelikle Avrupa’nın birçok ülkesinde sosyal kriz iklimi oluşmuştur. Neoliberalizmin sosyal krizi, iktidar değişikliklerine kapı aralamıştır.

Belirgin biçimde 1990’ların ortalarında yapılan seçimlerde vatandaşların partilerden temel talebi, sosyal krizin sonlandırılması olmuştur. Muhafazakâr ve liberal hükümetlerin sosyal krizle mücadele noktasında yetersiz kaldığı bir konjonktürde sosyal demokrat partiler, seçmenlerin temel tercihi haline gelmiştir.

Ancak seçmenleri cezbeden sosyal demokrat partilerde⁸ 1980’lerden itibaren ciddi değişimler gözlemlenmiştir. Her şeyden önce ister “*küresel genişleme ve uluslararası politik ekonominin liberalizasyonu*” gibi maddi süreçlerden kaynaklansın (Gray, 1996), ister “*post-Fordist kapitalizmde endüstriyel işçi sınıfının fragmentasyonu ve erozyonuyla*” ilgili olsun (Hay, 1999), isterse de SSCB’nin yıkılmasının ardından sosyal demokratların sol programa tamamen yüz çevirmesiyle bağlantılı olsun, sosyal demokrat partiler geleneksel programlarına büyük oranda yabancılaşmış ve neoliberal uzlaşya eklemlenmiştir. Üçüncü Yol yaklaşımı, sosyal demokraside geleneksel anlayışın kırılarak neoliberal ajandanın içselleştirilmesini kolaylaştıran/meşrulaştıran temel teorik çerçevedir.

Eski sola ve yeni sağa alternatif olma amacı güden ve teorik önderliğini İngiliz sosyolog Anthony Giddens’in (1998, 2000, 2011) yaptığı Üçüncü Yol yaklaşımı, geleneksel sosyal demokrat partilerin seçimleri kazanmak için temel politika tercihlerinde kapsamlı değişiklikler yapması gerektiğini öngörmektedir. Yaklaşımın hâkim olan değişim söylemi, kaynağını Avrupa’da 1970’lerden itibaren meydana gelen yapısal ve konjonktürel dönüşümlerden almaktadır. Buna göre devlet sosyalizmi deneyiminin üretkenlik meselesi başta olmak üzere birçok alanda başarısız olması, refah devleti uzlaşısının son bulması, sınıf temelli oy vermenin zayıflamasına karşılık post-materyalist değerlerin oy vermede ön plana çıkması, yüksek sendikalaşma oranına sahip ağır sanayinin kan kaybetmesiyle sanayi işçilerinin azalması, tarım işçiliğinin gerilemesi, kültürel ve entelektüel anlamda Marksizmin güç kaybetmesi ile ulaşım ve iletişim teknolojilerinde yaşanan çığır açıcı gelişmeler, sosyal demokraside anlayış değişikliğini ve yenilenmeyi zorunlu hale getirmektedir (Giddens, 2000).

Söz konusu hususlar, sosyal demokraside revizyona gidilmesini gündeme getirmiştir. Her şeyden önce Giddens’a göre eski sosyal demokrasinin aksine yeni sosyal demokrasi, ideolojileri reforma zorlayan küreselleşme olgusunu ciddiye almalı

⁸ Sosyal demokrasinin evrimi için bkz.: Esping-Anderson, 1985; Przeworski, 1986; Przeworski ve Sprague, 1988; Kitschelt, 1994; Hicks, 1999; Eley, 2002; Berman, 2006; Merkel, Petring, Henkes, Egle, 2008; Sassoon, 2010, Çubukçu, 2013.

ve onun yarattığı sorunlara yanıt vermelidir. Eski sol değerlerin çağdaş talepler ekseninde revize edilmesi, sorunların çözümünü sağlayacaktır. İkinci olarak, yeni sosyal demokrasi, sol-sağ ayrımını kabul etmekle birlikte güncel sorunların etkili çözümü için politik merkeze yönelmektedir. Politik merkez, eski sol değerleri tamamen terk etmeyen sosyal demokratların daha radikal politikalar izlemesi için elini güçlendirecektir. Üçüncü olarak, daha demokratik bir siyasal sistemin inşa edilmesi ve piyasa işleyişinin güçlendirilmesi için sivil topluma daha fazla önem verilmelidir. Dördüncü olarak, ekonomik büyümenin sağlanması için refah devletinin dönüştürülmesi elzemdir. Beşinci olarak, ulusal ekonomilerin rekabetçiliğinin artırılması için insan sermayesine yatırımlara ağırlık verilmelidir (Giddens, 2000).

Üçüncü Yol'da devletin fonksiyonları üzerine de tartışmalar yapılmış ve 'aktif devlet' nosyonu ön plana çıkarılmıştır. Aktif devlet, *“rekabetçi piyasaları özendirme, uzun erimli araştırmaları ve yatırımları teşvik etme, vatandaşlarına eğitim, yetenek, teknolojik know-how öğretme, girişimcileri piyasalarda destekleme ve vatandaşlarını modern ekonominin gereklerine uygun biçimde donatma”* gibi sorumluluklara sahip olan ve esas itibarıyla uluslararası rekabette ulusal firmalar lehine inisiyatif alan bir yapı olarak düşünülmüştür (Clift, 2002: 466-471). Bir başka deyişle devlet, sermayenin gücünü konsolide eden ve ona derinlik kazandıran bir aygıt olarak düşünülmüştür.

Belirtilen hususlar bağlamında Üçüncü Yol, geleneksel sosyal demokrasinin liberal eleştirisini büyük oranda kabul etmektedir (Przeworski, 2001). Sonuçların eşitliğinden ziyade fırsat eşitliğinin sağlanmasına yönelik yeni sosyal demokraside, geçmişten farklı olarak, doğrudan ekonomik müdahale, yeniden dağıtımın işçi sınıfı lehine düzenlemesi ve emeğin metalaşmasının önüne geçilmesi gibi politikalar terk edilmiştir. Refah devleti vurgusu ise kendisini yeni bir sosyal sözleşme temelinde kendisini hak ve sorumlulukların neoliberal küreselleşme ve artan rekabet baskısı gözetilerek düzenlendiği *“sorumluluk yoksa hak da yok”* anlayışına bırakmıştır (Emre, Cop, Arslantaş ve Aladağ, 2017). Bu itibarla refah devletinin yapısal dönüşümü öngörülmektedir. Diğer yandan tüm bu gelişmeler sırasında seçmenler de reformların

yükselen sorunlara yanıt vereceğini düşünerek toplumsal taleplerin sınırlandırılmasına ikna edilmiştir (Bailey, 2009: 610).

Sonuç olarak Üçüncü Yol, daha çok sosyalizmin sağ eleştirisinden kaynaklanan ve geleneksel sosyal demokrasinin programatik taleplerinin karşısında yer alan bir yaklaşımdır. Özellikle eski anlayışta “*eşitlik ve refahın birbirlerini dışlamadığı görüşünün*” (Gosta Esping-Andersen, 1999: 7) yeni anlayışta terk edilerek eşitsizliklerin meşrulaştırılması, sosyal demokrasinin neoliberalizmin keskinleşen sosyal krizine çare olmasını zorlaştırmıştır. Buna bir de Avrupa entegrasyonunun dayattığı neoliberal uygulamalar eklenince, sosyal demokratların sistemde iyileştirmesiler yapması bile yapısal olarak sorunlu hale gelmiştir.

Seçim sonuçları açısından değerlendirildiğinde ise Üçüncü Yol’cu partilerin tarihini yükseliş ve düşüş dönemi olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Bu partilerin yükselişi, kabaca 1990’ların ortalarından itibaren Avrupa’da muhafazakâr uzlaşının sona ermesiyle başlamaktadır. Refah kapitalizminin krize girmesinin ardından Avrupa’nın birçok ülkesinde iktidara gelmiş ve büyük hayal kırıklığı yaratan neoliberal yeniden yapılandırma politikalarını devreye sokan muhafazakâr partiler, sosyal krizi sonlandıramadığı gibi, daha fazla işsizlik, yoksulluk ve güvencesizlik yaratmıştır. Ardından seçmenlerin oy verme davranışlarında değişimler gözlemlenmiş ve sosyal liberalizmin solunun çeşitli sorunlarla boğuştuğu bir ortamda sosyal demokrat partiler, daha fazla sosyal koruma, sosyal adalet ve eşitlik vaadiyle memnuniyetsiz seçmenlerin temel tercihi haline gelmiştir.

1990’larda seçim kazanan sosyal demokrat partilerin liderleri, çoğunlukla Üçüncü Yol’a bağlı kimselerden oluşmaktadır. İngiltere’de Tony Blair, Almanya’da Gerhard Schröder, Portekiz’de José Sócrates, İtalya’da Romano Prodi, Hollanda’da Wim Kok, Fransa’da Lionel Jospin ve Yunanistan’da Costas Simitis, bu isimler arasında yer almaktadır.⁹ Ana hatlarıyla Üçüncü Yol’cu partiler, refah devletini ciddi anlamda zayıflatan uygulamalara imza atmış, muhafazakâr hükümetlerin dahi yaşama

⁹ Öte yandan Avrupa’da bütün sosyal demokrat partiler, Üçüncü Yol yaklaşımını kucaklamamıştır. March (2016: 34), Wallonia’daki Sosyalist Parti’nin bu partilerden biri olduğunu not etmektedir.

geçirmekten çekindiği oldukça kapsamlı özelleştirme programlarını devreye sokmuş, emeklilik sisteminde sermaye lehine düzenlemeler yapmış, finansallaşma, deregülasyon ve mali kemer sıkmayı desteklemiş, vergilendirme stratejisinde revizyona giderek gelir adaletsizliklerini artırmış ve güvencesiz ve düşük ücretli çalışmayı yaygınlaştırmıştır (Brie, 2010: 21-22; Upchurch, 2009; Lavelle, 2007). Böylece sosyal demokrasinin altın çağında “eşitlik, sosyal koruma ve ekonomik büyümenin birbirlerini desteklediği tezi” (Rueda, 2007: 2), yeni dönemde reddedilmiştir. Bu itibarla Avrupa’da 1990’ların ikinci yarısından 2000’lerin başına dek geçen dönemi, “neoliberalizmin sosyal demokrat aşaması” olarak tanımlamak mümkündür (Solty, 2013).

Üçüncü Yol’un etkisi altına neoliberalizmin sosyal krizine yanıt veremeyen sosyal demokratlar, sadık seçmen tabanından ve özellikle işçi sınıfından hızla uzaklaşmıştır (Ishiyama, 2006: 3). Açık biçimde bu partiler, klasik sosyal demokrasinin temel prensiplerini ve siyasal mirasını, rakiplerinden dahi daha cesur neoliberal politikalara imza atarak reddetmiş ve geleneksel seçmen kitlelerinde -mavi yakalı işçiler, işsizler ve emekliler gibi- büyük bir şaşkınlık, öfke ve hayal kırıklığı yaratmıştır (Callinicos, 2008). Benzer biçimde Üçüncü Yol, sosyal demokratlarla sendikaların arasını açmıştır.

Dönüşen ideoloji, aynı zamanda “sosyal demokrat sendikacılık modelinin de krizine” dönüşmüştür (Upchurch, 2009). Zira tarihsel olarak sosyal demokrat sendikalar, sınıf dayanışması ve işveren çıkarı arasında hassas bir denge oluşturmuş ve ücret paktlarıyla sosyal sözleşmelerde verilen tavizler karşılığında bazı kazanımların elde edilmesine katkı sunmuştur. Ayrıca bu süreçte “bürokratik konsolidasyon yoluyla parti-sendika bağlantısı kurulmuştur”. Ancak neoliberalizmin yükselişi, eski uzlaşının temel ayarlarını kökünden sarsmıştır. Neoliberal çağda sermayeye karşı emek cephesi büyük yara almış ve sendikal üyeliklerde ciddi düşüşler yaşanmıştır. Yine sendika liderlikleri, yoğun siyasi baskılar karşısında ücret disiplinine yeşil ışık yakmıştır. Ayrıca emek cephesinin tavizleri sermaye cephesinde herhangi bir karşılık bulmamış ve sosyal demokratik sendikacılık başarısızlığa uğramıştır. Bu durum, son tahlilde kimi sendikaların radikal sendikacılığa yönelmesi sonucunu

doğurmuştur (Upchurch, 2009). Ardından bu sendikalar, neoliberalizme karşı çıkmış, sosyal hareketlerde yer almış ve daha yaratıcı ve daha az bürokratik sendika eylemliliğini desteklemiştir. Ulusal işveren çıkarlarına karşılık sınıf dayanışmasını ön plana çıkaran radikal sendikalar, yeni siyasal partilerle ve sol hareketlerle hareket etmeye yönelerek alternatiflere dinamizm kazandırmıştır (Upchurch, 2009).

Üçüncü Yol’cu sosyal demokrasi, sendikal harekette yaşanan değişimlerin ardından gözden düşmeye devam etmiştir. Sonrasında çoğunluğu işçi sınıfından birçok vatandaş partilerini terk ederek çareyi ya sandığa gitmemekte ya da popülist partilere ve YSRP’lere yönelmekte bulmuştur (Soly, 2013: 94; Pessoa, t.y.). Sosyal demokrasinin ‘sosyal’ yönünü büyük oranda tahrip eden Üçüncü Yol’cu partiler, yerel, bölgesel, ulusal ve Avrupa Parlamentosu seçimlerinde vatandaşlar tarafından cezalandırılmış ve 1990’ların sonlarından itibaren 4 büyük AB ülkesi de dâhil olmak üzere 15 ülkenin 13’ünde koltuklarını başka partilere kaptırmıştır (Hudson, 2000: 6).

Özetle, toplumsal taleplere ve geleneksel programlarına sırt çeviren sosyal demokratlar, seçim sandığından yenilgiyle ayrılmıştır. Ardından bu partilerde ise kimlik bunalımı baş göstermiştir. Karma ekonomi, refah devleti, Keynezyenizm ve eşitlik gibi sosyal demokrasinin temel politikalarına (Padgett ve Paterson, 1991: 1-2) sırt çeviren Üçüncü Yol’cu partiler, ideolojik ve programatik kafa karışıklığı nedeniyle günümüzde dahi bu bunalımdan çıkmayı başaramamıştır.

1.6.3.2. Yeşiller’in Dönüşümü

Sosyal demokratların geleneğe yabancılaşmasıyla solda büyük bir siyasal boşluk oluşmuştur (Callinicos, 2008; March, 2011; March ve Rommerskirchen, 2015). Açık biçimde sosyal demokratlardan kopan seçmenleri temsil edecek yeni aktörlere ihtiyaç duyulmuştur. Dönemin koşulları itibarıyla bu anlamda üç aday ön plana çıkmıştır: Yeşil, popülist sağ ve yeni sol reformist partiler.

1990’larda Yeşil partiler, dönemin ruhunu yansıtan bir dönüşüm sürecine girerek özellikle kapitalizm ve iktidar meselelerine karşı geleneksel bakışını gözden geçirmiştir. Partiler içerisinde yapılan tartışmalarda ‘Realoslar’ ve ‘Fundisler’ adıyla iki grup çekişmiştir. Realoslar, kapitalizm eleştirisinde geri adım atılmasını ve sosyal

demokrat partiler tarafından dile getirilen koalisyon ortaklığı önerisinin kabul edilmesini savunurken; Fundisler ise Yeşil partilerin radikal kökenlere sadık kalınmasını ve koalisyonlara girilmemesi gerektiğini vurgulamıştır (March ve Mudde, 2005: 33). İkili arasındaki çekişme, Realosların galibiyetiyle son bulmuştur. Sonrasında Yeşiller, ideolojilerinde yumuşamaya giderek kapitalizme ve liberal demokrasiye yönelik eleştirilerinin tonunu kayda değer biçimde düşürmüştür. Makam merkezli partilere evrilen Yeşiller'in parlamento dışı solla ilişkileri de zayıflamıştır. Eski radikal ajandalarını terk ederek ciddi bir neoliberal dönüşüm geçiren Yeşiller'in, neoliberalizmin sosyal krizine yanıt vermek suretiyle eski sosyal demokrat seçmenleri ikna etmesi oldukça zorlaşmıştır.

1.6.3.3. Popülist Sağ Partilerin Yükselişi

Popülist sağ partiler de memnuniyetsiz seçmenleri temsil etmeye yönelmiştir. Esas itibarıyla bu partiler, vatandaşları refah şövanizmi ve kültürel anlamda dışlayıcı politikalarla ikna etmeye çalışmış ve özellikle işçi sınıfı nezdinde bu anlamda başarılı sonuçlar elde etmiştir. Bu başarıda Batı toplumlarında demokratik kurumlara yönelik hoşnutsuzluğa rağmen siyasal seçkinlerin Üçüncü Yol'a yönelmesi kadar (Mouffe, 1999: 745), farklı nedenler de belirleyici olmuştur. Örneğin Kitschelt (1995), bu partilerin kazandıran formülünü "*neoliberal ve otoriter eğilimlerin birlikteliği*" olarak özetlemektedir.

Mudde (2015) ise popülist sağın yükselişinde "*ana akım partilerin birbirlerine benzemelerinin*" etkili olduğunu savunmaktadır. Yazara göre post-endüstriyel devrimin ardından Avrupa toplumlarının yapısal dönüşüme uğraması, yani "*işçi sınıfının düşüşe geçmesi ile yerleşik partilerin ideolojilerini ılımlı hale getirmesi*", rakip partilerin çözüm önerilerindeki ayrımı silikleştirmiştir. Ana akım siyasetlerin birbirlerinden farklılaşmadığı bir ortamda sağ popülistler, yeni meseleleri gündeme getirerek ve bunları etkileyici bir söylemle politize ederek ön plana çıkmıştır.

Öte yandan kemer sıkma ajandası, göçmen meselesi ve ana akım sağ partilerin daha da sağa kayarak aşırı sağ fikirlere meşruiyet kazandırması da popülist partileri güçlendirmektedir (Ivarsflaten, 2008; O'Malley ve FitzGibbon, 2015: 5;

Arzheimer ve Carter, 2006: 422). Son olarak ulusal kültürün ve ulusal egemenliğin korunması talebi üzerinden yapılan Avrupa entegrasyonu eleştirileri de bu aktörlere yaramıştır. Hangi gerekçeyle olursa olsun, bu durum, bir yandan popülist sağ partileri seçim sonuçları açısından daha istikrarlı aktörler haline getirirken, diğer yandan ise geçmişte daha çok işçi sınıfı desteğine dayanan Avrupa solunu geriletmiştir.

1.6.4. Toplumsal Protestoların Canlanması

1.6.4.1. Neoliberal Küreselleşme Karşıtlığı ve ‘Sosyal Forumlar’ Süreci

Avrupa solunda 1990’ların ortalarında başlayan toparlanma süreci, derinleşen sosyal kriz ortamına rağmen kısa soluklu olmuş ve sosyal demokrat hegemonya sona erdirilememiştir. Bununla birlikte 1990’ların sonlarından itibaren yeniden yükselişe geçen toplumsal hareketlilik ve protestolar dengeleri hızla değiştirmiştir.

30 Kasım 1999’da ABD’nin Seattle kentinde bir araya gelen neoliberal küreselleşme karşıtı protestocular, uluslararası ticarete yön veren ‘Dünya Ticaret Örgütü’ (DTÖ) delegelerinin toplantılara katılmasını engellemiştir. Sonrasında protestolar, 11 milyon üyesiyle ABD’nin en büyük sendikal konfederasyonu olan ‘Amerikan Emek Federasyonu ve Endüstriyel Örgütler Komitesi’nin (AFL-CIO) katılımıyla kitleselleşerek sürmüştür. Seattle’daki gelişmelerin ardından neoliberalizm karşıtı gösteriler, ‘küresel adalet hareketi’ (global justice movement) adı altında küresel ölçekte etkili olmuştur.

Ana hatlarıyla küresel adalet hareketi, ‘farklı bir dünya mümkün’ sloganıyla IMF, Dünya Ticaret Örgütü ve Dünya Ekonomik Forumu üçlüsüyle özdeşleşen uluslararası neoliberal hegemonyaya ve onu meşrulaştıran ‘başka alternatif yok’ (TINA) argümanına karşı küresel ölçekte mücadele etmeye yönelmiştir (Yıldırım, 2011: 396). Dünya halklarını etkisi altına alan pasifizme karşı doğrudan eyleme vurgu yapan bu hareketin küresel adalet hareketi öncülüğünde, ilki 2001 yılında Brezilya’nın Porto Alegre kentinde olmak üzere dünyada çeşitli küreselleşme karşıtı oluşumların –

siyasal partiler ve askeri örgütler dışında- bir araya geldiği ‘Dünya Sosyal Forumu’¹⁰ toplantıları düzenlenmiştir. Porto Alegre, Mumbai, Karakas, Karaçi, Nairobi ve Amazon gibi yerlerde düzenlenen toplantılarda, *“diğerleri üzerinde iktidar sağlamayan temsil, dışlayıcılık yerine bir araya gelme, çeşitliliği ve farklılığı yansıtmama, kapalı kapılar ardında değil kamuya açık alanda toplanma, mücadelelerin kendi tarihi ve tanıklarının kayda geçirilmesi”* gibi prensiplere sadık kalınırken (Yıldırım, 2011: 407), forumların temel amacı ise *“neoliberalizme ve yeni muhafazakârlığa alternatif yaratacak yeni örgütsel gücün inşası”* olmuştur (Harvey, 2006: 157).

Sosyal forumlara ezilen grupları temsilen binlerce kadın, çeşitli yerli halklardan vatandaşlar, topraksız köylüler ve işsizler katılarak seslerini duyurma fırsatı bulmuştur (Hudson, 2012: 178). Forumlardaki katılımcılar, *“insan haklarını, doğrudan demokrasiyi, temsili kurumların lağvedilmesini, küresel ekolojiye önem verilmesini, sosyal adaleti, dayanışmayı ve barışı savunmuş, temsili kurumların lağvedilmesini desteklemiş, artan eşitsizlikler ile yükselen sosyal güvencesizliklere ve prekaryalaşmaya karşı çıkmıştır”* (Yıldırım, 2011: 408; Bailey, 2016: 54; March, 2011).

Öte yandan kısa süre içerisinde küresel adalet hareketi, Avrupa’ya da yayılmış ve 2002 yılında Floransa’da ‘Avrupa Sosyal Forumu’ düzenlenmiştir. Sonrasında da devam eden forumlara Avrupa solu, sosyal hareketleri ve sendikalarının da içerisinde yer aldığı çeşitli neoliberal küreselleşme karşıtı oluşumlar katılmıştır (Forenza, 2015: 94). Forumlarda özellikle *“halkın AB’nin siyasal kurumları üzerinde daha fazla söz sahibi olma talebi, krizin olumsuz etkilediği toplumsal kesimlerin durumları, krize karşı ortak mücadelenin inşa edilmesi ve adil bölüşüm talebi”* gibi konular tartışılmıştır (Yıldırım, 2011: 411-417). Siyaset yapımı üzerinde doğrudan etkili olamasa da forumlar süreci, katılımcıların birbirlerini daha yakından tanımalarına ve birçok konuda ortak hareket etmelerine zemin hazırlamıştır (Callinicos, 2008). Aynı zamanda alternatif küreselleşme talebi, sokaklarda güçlü bir

¹⁰ Sosyal forumlar hakkında daha detaylı bilgi için bkz.: Fisher ve Ponniah, 2003; Santos, 2005, 2013.

dinamizmle desteklenmiş ve 1980'lerden sonra bölünmüş bir görüntü sergileyen toplumsal muhalefet toparlanmıştır (Yıldırım, 2011: 396).

Avrupa Sosyal Forumu, adını en çok savaş karşıtı eylemlerle duyurmuştur. Forumlar bünyesinde kurulan 'Uluslararası Savaş Karşıtı Koordinasyon', 15 Şubat 2003 gününü küresel eylem günü ilan etmiş ve bu tarihte Avrupa'da en büyüğü Roma'da gerçekleştirilen ve milyonlarca vatandaşın katıldığı savaş karşıtı gösteriler düzenlenmiştir (Hudson, 2012: 111). Artan toplumsal hareketlilik, solu kamusal alanda daha görünür kılmış ve sol partilerin ajandalarını enternasyonalist bir bakış açısıyla güncellemelerini sağlamıştır (Tsakatika ve Lisi, 2013: 7). Ayrıca bu süreç, Avrupa solu ve Latin Amerika solu arasındaki ilişkileri de geliştirmiştir (March, 2011: 6). Ancak 2003 yılının ardından küresel adalet hareketi zayıflamış ve Avrupa'da anti-neoliberal dinamiği durma noktasına getirmiştir (Callinicos, 2008).

1.6.4.2. 'Avrupa Anayasası Andlaşması' Referandumları

Yeni düzenlemeler ve anlaşmalar nedeniyle 2000'lerin ortalarında ulusal siyasetler üzerinde AB boyutu daha etkili hale gelmiştir. 1990'ların başında koşulsuz AB destekçiliğinin baş ağrıtan sonuçlarıyla karşı karşıya kalan ulusal hükümetler, 2000'lerin ortalarında yeni Avrupa Anayasası Andlaşması tartışmaları gündeme geldiğinde çareyi referandum kozunu kullanmakta bulmuştur. Ulusal hükümetlerin kararlar üzerindeki etkisini sınırlandıran andlaşma, ilk günden itibaren ana akım siyasetlerin dışında yer alan aktörlerin sert tepkisiyle karşılaşmıştır. Özellikle Avrupa solu, referandumlarda hayır oyu için çalışmış ve halkı ikna etmeyi başarmıştır.

Her şeyden önce Avrupa solu, AB'nin neoliberalizme içkin bir ulus üstü aktör olarak aldığı kararlarda temel olarak piyasa çıkarlarını gözettiğini, buna karşılık emek cephesinin çıkarlarını ise dikkate almadığını savunmuştur. Sol, hayır oyuyla AB'nin piyasa merkezli olarak yeniden örgütlenmesine karşı çıkmayı amaçlamıştır. İkinci olarak, sola göre AB içerisindeki teknokratik kurumların karar alma süreçlerindeki belirleyiciliği nedeniyle vatandaşlar süreçlerden dışlanmış, alınan ideolojik kararlar ise depolitize edilmiştir. Bu bağlamda hayır oyuyla teknokratikleşmenin ve depolitizasyonun önüne geçilmek istenmiştir. Yine Avrupa entegrasyonu, Avrupa

sosyal modelini Amerikan tarzı güvencesizleştirmelerle ikame etmek suretiyle ciddi anlamda zayıflatmıştır. Referandumda ‘neoliberal Avrupa’ yerine ‘sosyal Avrupa’ sloganını kullanan sol, refah devletini erozyona uğratan gelişmelere karşı çıkmıştır (Milner, 2004; Startin ve Krouwel, 2013: 69-70).

Bununla birlikte kampanya dönemlerinde gerek medyanın gerekse de ana akım partilerin evet cephesinde yer alması sebebiyle solun işi hiç de kolay olmamıştır (Aboura, 2005). Yine de sosyal hareketler ve sendikalardan gelen destekle toplumun önemli bir bölümünü hayır oyu kullanması için ikna etmeyi başaran sol partiler (Wolfreys, 2008: 72), Fransa, İrlanda ve Hollanda’da Avrupa Anayasası Andlaşması’nın reddedilmesinde kritik rol oynamıştır (Meijer, 2015: 75). Ayrıca ortaya çıkan sonuç, ana akım partilerin itibar kaybetmesine yol açarken, kimi aşırı durumlarda ise anlaşmayı destekleyen sosyalist partilerin –örneğin Fransız Sosyalist Partisi- bölünmesi sonucunu doğurmuştur (Dufour, 2010: 427). Öte yandan referandum sonuçları, Avrupa kurumlarının yapısı ve entegrasyonun geleceğine ilişkin yeni tartışmalar doğurarak AB boyutunun ulusal siyasetler üzerindeki etkisini güçlendirmek dışında, pratik anlamda ne hükümet politikalarını değiştirmiş (McGiffen, 2011: 27) ne de halkın AB’yi etkileme kanallarını güçlendirmiştir (Norris, 1997: 273).

1.7. Kemer Sıkma Çağında Avrupa ve Sol (2008-2017)

1.7.1. Krizin Serüveni ve ‘Finansallaşma’ Olgusu Üzerine

2000’lerin ortalarında yükselen Avrupa entegrasyon tartışmaları, birkaç yıl içerisinde yerini finansallaşmış kapitalizmin krizine ve yola açtığı travmatik iktisadi, sosyal ve siyasal sonuçlara bırakmıştır. Bu bölümde finansal krizin ortaya çıkış ve gelişim serüveni, sosyal ve siyasi etkileriyle birlikte mercek altına alınmaktadır.

2007 yılında merkezi üssü ABD olan ve küresel ekonominin olağan işleyişini sekteye uğratan büyük bir kriz dalgası tüm dünyayı sarsmıştır. Krizin patlak vermesinde en büyük pay sahibi ise finansallaşma olgusu olmuştur. Orijini itibarıyla Marksist politik ekonomiden kaynaklanan ve kapitalist birikimin yeniden üretimini

amaçlayan finansallaşmayı, “ulusal ve uluslararası piyasalarda finansal aracılık faaliyetleri ve spekülasyonlarla artı değer bir kısmına el konulması” (Akçay ve Güngen, 2016: 114-120) şeklinde tanımlamak mümkündür. 1970’lerde gerileyen üretken sermayenin karlılığına yanıt olarak geliştirilen finansallaşma, ulusal ekonomileri uzun erimli düşüş eğiliminden korumuştur. Ne var ki aynı zamanda kapitalist birikimi sirkülasyona ve kısa vadeciliğe hapsetmiş ve ekonomilerin yeniden üretimini tehlikeye atmıştır. Beraberinde getirdiği tüm açık risklere rağmen finansallaşma eğilimi, 1980’lerden sonra kapitalizmde hız kazanmıştır.

Finansallaşmanın krize meyilli yapısı, Ağustos 2007’de dünya ekonomisini sarsan bir finansal kapitalist krizin fitilini ateşlemiştir (Lapavitsas, 2009: 114-115). Krizi tetikleyen olay, finansallaşmış konut piyasasında yaşanan gelişmelerdir. 2007 öncesinde ABD’de ihtiyaç duyulandan fazla konut inşa edilmesi ve konut fiyatlarının aşırı değerlenmesi, piyasada büyük bir balon yaratmıştır (Paço ve Varela, 2015: 106). Konut balonu, vatandaşların paralarını borsadan çekerek konut piyasasına yatırmasıyla daha da şişmiştir (Harvey, 2016). Aynı zamanda bu süreçte ‘finansın demokratikleştirilmesi’ adı altında “özellikle Latin kadınlar ve siyahiler gibi Amerikan işçi sınıfının en yoksul tabakaları, bankaların ucuz ve denetimsiz kredilerini kullanarak konut piyasasına dengesiz biçimde eklemlenmiştir” (Lapavitsas, 2009: 117). Diğer taraftan artan mortgage kredileri de seküritize edilerek (securitization) yeni bir kazanç kapısı oluşturulmuştur.

Mortgage kredilerindeki yüksek artışla başlayan riskli durum, bir süre sonra bankalardan çekilen kredilerin ödenemeyeceğinin anlaşılmasıyla büyük bir finansal krize dönüşmüştür. Krizin ardından konut fiyatlarında ciddi anlamda düşüş yaşanmış, milyonlarca vatandaş kredi ödemelerinden geri kalmış ve konut ipotekleri artmıştır. Konutlarından zorla çıkarılan ya onları kaybeden vatandaşlar, “çadır kentleri ABD’de gündelik yaşamın sıradan bir parçası haline getirmiştir” (Solty, 2013: 91). Aynı zamanda kriz, “Bear Sterns ve Lehman Brothers gibi finansal kredilerle büyüyen yatırım bankalarında büyük iflasların gerçekleşmesi sonucunu doğurmuş; Merrill Lynch, Goldman Sachs ve Morgan Stanley gibi ABD’nin diğer büyük yatırım

bankalarının ise ancak dış destekle varlıklarını sürdürebilmesine” neden olmuştur (Lapavitsas, 2009: 122-123).

Konut sektörünün ulaştığı büyüklük, diğer sektörlerle ilişkisi ve finansallaşmanın tüm bu ilişkiye etkisi nedeniyle kriz, hızla diğer alanlara da sirayet etmiştir. Örneğin kredi ödemelerinin yapılamamasıyla bankaların kredi akışı bozulmuş, kredi sağlayamayan bankalar üretimi etkilemiş, aşırı borçlu işçiler harcamalarını yeniden düzenleyerek tüketimde düşüşe yol açmış ve istihdam rakamlarında ciddi düşüşler gözlemlenmiştir. Durumdan otomobil ve elektronik piyasaları başta olmak üzere ihracat piyasası da olumsuz yönde etkilenmiştir. Emek cephesi ise ücret kayıpları, işten çıkarılmalar ve istihdam niteliğinin gerilemesiyle krizden payına düşeni fazlasıyla almıştır.

Derinleşen kriz ortamında ABD hükümetinin önceliği, kapitalizmi yeniden istikrarlı hale getirmek olmuştur. Bu minvalde başlangıçta müdahaleci bir söylem ve program benimsenmiş ve bankaların kurtarılması için sosyal maliyeti oldukça yüksek olan yeniden canlandırma paketleri ile yeniden sermayelendirme politikaları devreye sokulmuştur. Son tahlilde müdahalecilik, finans sektörünü ve kapitalizmi kurtarmıştır (Bailey, 2016: 52).

Diğer yandan ABD’yi derinden sarsan kriz, Avrupa ekonomilerini de hızla etkisi altına almıştır. Bu durumun temel nedeni, 1990’lardan itibaren AB’nin ekonomik ve parasal birliği, finansal yatırımları ve sermaye hareketliliğini hızlandırması ve finansal piyasaların liberalizasyonunun önünü açmasıdır (Bieling, 2014: 350). Avrupa’da finansal kapitalizme geçiş süreci, bu aşamalarının ardından tamamlanmıştır.

Ayrıca bu süreçte “*ekonomi üzerinde uluslararası finansal oyuncular, yatırım bankaları, uluslararası ticari bankalar, yatırım ve emeklilik fonları, kredi derecelendirme kuruluşları ve danışmanlık ve denetim firmaları*” gibi oyuncular daha belirleyici hale gelmiş ve bir anlamda bu oyunculardan ibaret bir ‘uluslararası finansal iktidar seçkinleri’ ya da ‘rantiye sınıfı’ meydana gelmiştir (Lapavitsas, 2009: 115). Finansal bloğun Avrupa’da etkisini artırması, hükümetlerin finans politikalarını da

etkilemiş ve diğer birçok gelişmenin yanında finans bakanlarının ve merkez bankası başkanlarının neoliberal bloğun sevdiği isimlerden oluşması, yazısız bir kural halini almıştır (Brie, 2010: 29). 2000’lerde ise finansallaşma, Avrupa’da finansal sektör dışında “*sosyal güvenlik sistemi, kamu sektörü ve konut piyasası gibi sosyal yeniden üretim alanlarına nüfuz etmiş*” (Bieling, 2012: 258) ve siyasal iktidarlarının ekonomi kararları üzerindeki etkisini geriletmiştir.

1.7.2. Krizin AB’ye Etkileri

Bu genel arka plan çerçevesinde krizin finansallaşmış Avrupa ekonomilerine ilk etkileri arasında “*ABD’de tüketim ve yatırımların düşmesi nedeniyle ihracatın ve ticaretin gerilemesi, büyüme ve yatırım zayıflaması ile kredi piyasasının bozulması*” yer almaktadır (Bieling ve Jäger, 2009: 91). İlk aşamada özellikle İngiltere, İrlanda, Almanya ve Benelüks ülkeleri gibi ABD ekonomisiyle yakın ilişkiler kuran AB’nin ciddi oranda finansallaşmış ekonomileri krizin etkisi altına girerken, sonrasında ise Güney Avrupa ekonomileri ve diğer ülkelerde de benzer bir tablo oluşmuştur. AB’nin savaş sonrası dönemde yaşadığı en kötü resesyon, işte böyle başlamıştır (Giles, Spiegel ve Hope, 2012).

Krizin öncü sarsıntılarının yerini zamanla büyük depremler almıştır. Her şeyden önce yıllarca ucuz ve bol krediye alışan Avrupa ekonomisi, kredi musluklarının kesilmesiyle büyük bir likidite sorunuyla karşı karşıya kalmış, birçok ülkede bankacılık sektörü iflasın eşiğine gelmiş, kronik yapısal açık ve yüksek bütçe açığı gibi sorunlarla boğuşan Yunanistan gibi çevre ekonomilerde ise borç çevrimi sorunu ortaya çıkmıştır (Akçay ve Güngen, 2016: 113-123). Bu gelişmeler, özellikle batık ülkelerin tahvillerini elinde bulunduran bankaları zor duruma sokmuştur. AB’nin merkez ekonomilerinde ise mal ve hizmet ticareti hacimlerinde yaşanan daralma, büyüme dinamiklerine ve refah düzeylerine olumsuz yönde yansımıştır (Akçay ve Güngen, 2016: 153).

1.7.3. AB’de Erken Kriz Yönetimi: Devlet Müdahaleciliği ve Mali Disiplin Uygulamaları

Krizin yol açtığı hasar, gerek ulusal hükümetleri gerekse de AB'yi inisiyatif almaya zorlamıştır. Ancak not etmek gerekir ki, ne ulusal hükümetler ne de AB kurumları, kriz döneminde vatandaşların hayatlarını doğrudan ilgilendiren kararları etkilenenlere danışarak almıştır. Bu minvalde alınan kararlar apolitik olarak sunulmuş ve işin teknokratik boyutu siyasal boyutunun üstüne konulmuştur (Beaudonnet ve Gomez, 2017: 19). Ekonomik kararlara karşı toplumsal tepkinin önünün alınması amaçlayan bu yöntem, esas itibarıyla neoliberalizmden etkilenen politik kararların özünü gizlemek amacıyla geliştirilmiştir (Schmidt, 2013). Açık biçimde kriz yönetim stratejisinde teknokratik eğilimin güç kazanması, Avrupa'da zaten yaşamaya karşı yürütmenin yetkilerinin artırıldığı bir bağlamda demokratik kontrol mekanizmalarını büyük oranda zayıflatmıştır (Hildebrandt, 2011: 110).

Avrupa'da krizin erken dönemlerinden itibaren özellikle finansallaşmış ekonomiler, yüz milyarlarca dolarlık banka kurtarma operasyonlarına ve geniş kapsamlı ekonomik canlandırma paketlerine imza atmıştır. Finans merkezli birikimin siyasal olarak korunduğu izlenimi veren bu politikalar, "*finansal sektörün çıkarları ile kamu çıkarının özdeşleştirildiğini*" ortaya koymaktadır (Bieling, 2013a: 259). Diğer yandan kurtarma ve canlandırma paketlerinin kamu maliyesine eklemiş olduğu yük ya da trilyonlarca dolara ulaşan finans sektörünün borçlarının sosyalizasyonu, özellikle çevre ekonomilerinin durumunu kötüleştirmiştir. Tüm bu adımlar, son tahlilde zengin Kuzeyli ülkelere karşı yoksul Güneyli ülkelerin aleyhine oluşan manzarayı daha da keskinleştirmiştir.

Ulusal hükümetlerin müdahalesi yanında, AB kurumları da kriz yönetiminde etkili olmuştur. Öncelikle AB, neoliberal yeniden yapılandırma öngören 'Mali Sözleşme'yi ortaya atmıştır. Maastricht kriterlerinin gözden geçirilmesi suretiyle AB ülkeleri nezdinde yeni bir bağlayıcı çerçeve sunan ve 2014 yılında yürürlüğe giren Mali Sözleşme kapsamında tarafların bütçelerinin açık vermemesi, yıllık yapısal açığın GSYH'nin yüzde 0.5'ini geçmemesi, kamu borç stokunun GSYH'ye oranının en fazla yüzde 60 düzeyinde tutulması hedeflenmektedir (Amini, 2015: 14). Anlaşma uyarınca, ekonomik büyüme ya da işsizliği düşürmek için kamu kaynaklarının gerektiğinde açık vermesi ise yasaklanmaktadır (Akçay ve Güngen, 2016: 171). Bu itibarla hükümetlerin politik-ekonomik meselelerde bağımsız karar almasının

engellenmesi ve hâlihazırda kamu borçları fazla olan AB ülkelerinde sosyal devletin büyük oranda yok edilmesi amaçlanmıştır (Musto, 2015: 4-5).

Mali Sözleşme'nin yanında, AB Finans Bakanları kriz yönetimini koordine etmeyi kabul etmiş, finansal alanın düzenlenmesi ve denetlenmesi için çaba gösterilmiş, mali konsolidasyon vurgusu artmış, ulusal ekonomiler ile finansal, emek ve sosyal politikaların koordinasyonunun sağlanması yönünde adımlar atılmış ve kamu açığının azaltılması ve makroekonomik dengesizliklerle mücadele için düzenlemelere gidilmiştir (Lux, 2016: 14).

Avrupa Merkez Bankası ise piyasalara yaptığı müdahalelerle bu süreçte en fazla ön plana çıkan aktör olmuştur. AMB, krizin başlangıcından itibaren Euro Bölgesi'nin mevcut yapısının bozulmaması için sınırsız yetkilerle donatılmış ve bu çerçevede oldukça maliyetli müdahaleler gerçekleştirmiştir (Giles, Spiegel ve Hope, 2012). Finansal çevrelerin ciddi anlamda desteklediği piyasalara likidite enjekte edilmesi ve daha ucuz kredi sağlanması gibi adımlar atan AMB'nin uygulamalarının dağıtımçı sonuçlar açısından karşılığı ise eskiden devasa karlara sahip olan finansal firmalarının kayıplarının sosyalizasyonu olmuştur (Bieling, 2013a: 290).

Bu kriz stratejisi, günümüzde refahın yoksuldan zengine transferi anlamına gelmektedir (Crouch, della Porta ve Streeck, 2016: 505). Kamusal kaynakları sermayeyi kurtarmak için sefer eden AMB (Lapavitsas, 2009: 115), sosyal krizi derinleştirerek yalnızca Euro'nun değil, aynı zamanda AB kurumlarının meşruiyetini de sorgulanır hale getirmiştir (Kahn ve Kupchan, 2013: 29).

1.7.4. 'Kemer Sıkma' Ajandası

1.7.4.1. Genel Mantiğı

Borç krizi, bütçelerin yeniden dengelenmesi için kemer sıkma politikalarını gündeme getirmiştir (Kriesi, 2014: 297). Ana hatlarıyla kemer sıkma, merkezden çevre ülkelere 'koşulluluk ilkesi' gereğince politika dayatmasını ve disipliner nitelikte sürekli kesinti siyasetini simgelemektedir. Yalnızca krizin ağır biçimde vurduğu ülkelerde değil, aynı zamanda zamanla tüm Avrupa'da uygulanan kemer sıkma

ajandası kapsamında kamusal harcamaların sınırlandırılması, üretkenlik artışının altında ya da ona paralel bir ücret politikası izlenmesi, sosyal güvenlik harcamalarının azaltılması, sermayeye devlet desteğinin sağlanması ve emek piyasasında güvencesizleştirmelerin yaygınlaştırılması suretiyle rekabetçiliğin geliştirilmesi amaçlanmaktadır (Amini, 2015: 20; Bailey, 2016: 52). Bu itibarla krizin yükünü ‘başarısızlara’ yıkan politikalar, Avrupa Komisyonu tarafından dahi siyasal olarak daha fazla sürdürülemeyeceği gerekçesiyle eleştirilmiştir (Paço ve Varela, 2015: 109).

Yönetici sınıflar, acı reçeteler öngören kemer sıkmayı meşrulaştırmak için çeşitli stratejiler geliştirmiştir. Her şeyden önce vatandaşlar, kemer sıkma politikalarının aciliyeti ve uzmanlığı, yani konunun teknik yanları ön plana çıkarılarak siyasal karar alma süreçlerinden dışlanmışlardır. Yine birçok AB ülkesinde ulusüstü ve depolitize edilmiş siyaset yapma araçlarıyla parlamentoların rolü etkisizleştirilmiş ve kemer sıkma önlemleri ve yapısal reformlar¹¹ için uzmanların iktidarı kurulmuştur (Bozkurt-Güngen, 2014: 484-486). Teknokratik hükümetler, krizi tetikleyen finansallaşmaya karşı ciddi tedbirler almak yerine, sosyal güvenlik sisteminin ve kamu altyapısının özelleştirilmesini öngören kemer sıkmayla finansallaşmayı güçlendirmeyi sürdürmüştür (Bieling, Jäger ve Ryner, 2016: 62). Orta sınıfın yeniden üretimini dahi riske sokan bu politikalar (Spourdalakis, 2013: 100), sonuç olarak halkın merkezi bürokrasilere ve hükümetlere yönelik tepkilerini daha yüksek sesle dile getirmelerine yol açarak son yıllarda gözden düşen siyaseti “*Yunan tavernalarına, İngiliz barlarına ve Fransız cafelerine taşımıştır*” (Kahn ve Kupchan, 2013: 30; McGiffen, 2011: 42).

AB kurumlarının ve ulusal hükümetlerin yanında, kriz döneminde etkili olan diğer bir aktör ise ‘Troyka’ olmuştur. AMB, Avrupa Konseyi ve IMF üçlüsünden oluşan Troyka, borç çevrimi sorunu yaşayan ülkelere sağladığı koşullu kredilerle adını duyurmuştur. Yardım paketleri karşılığında ülkelere temel talep ise kemer sıkma politikalarına harfiyen uyulması olmuştur. Diğer bir deyişle kriz, kemer sıkmanın meşrulaştırılması ve depolitize edilmesi için kullanılmıştır (Bozkurt-Güngen, 2014: 484). Yunanistan, Portekiz ve İrlanda gibi doğrudan destek gören ülkelerde bu yönde

¹¹ Musto’nun (2015: 4) da belirttiği üzere, geçmişte ‘yapısal reformlar’, işçi hareketi açısından “*sosyal durumdaki yavaş, ancak istikrarlı düzelmeleri*” ifade ederken, günümüzde ise “*Avrupa Merkez Bankası diktasında refah devleti erozyonunu*” tanımlamak için kullanılmaktadır.

atılan adımlar ise toplumsal çıkarı önemsizleştirmiş ve kamu yatırımları ve refah harcamalarında ciddi bir düşüşe yol açarak “*ücretleri, kamu altyapısını ve sosyal hizmetleri olumsuz yönde etkilemiştir*” (Bieling, Jäger ve Ryner, 2016: 64).

1.7.4.2. Toplumsal Sonuçları

Avrupa’da krizin sosyal görünümü ise yeni sosyal hareketler ve kemer sıkma karşıtı protestolar şeklinde somutlaşan kemer sıkma karşıtı toplumsal direniş olmuştur. Yükselen direniş, Avrupa parti sistemlerinde meydana gelen değişimlerin anlaşılması için anahtardır.

Demokrasilerde toplumlarda toplumsal hareketlilik, temel olarak halkın taleplerinin siyasi karar alıcılar tarafından dikkate alınmadığı ya da “*oy kullanmanın anlamını yitirdiği*” durumlarda ortaya çıkmaktadır (Kriesi, 2014). Bu kapsamda kemer sıkma çağında vatandaşların siyasal kararlardan dışlanması ve krizin faturasının emekçilere kesilmesi nedeniyle ortaya çıkan memnuniyetsizlik, toplumsal protesto dinamiklerini canlandırmıştır. Böylece Avrupa’da ‘Syntagma Hareketi’ ve ‘15-M Hareketi’ gibi meydan hareketleri¹², ‘Blockupy’¹³ ve ‘Occupy’¹⁴ gibi etkili toplumsal hareketler ortaya çıkmıştır. Basit protestolar şeklinde başlayan ve sonrasında siyasal duyarsızlığın sürmesi nedeniyle kamusal alanların işgalini de kapsayacak şekilde büyüyen eylemliliklerin temel amaçları arasında sıradan vatandaşları cezalandıran kemer sıkma politikalarına son verilmesi ile daha demokratik ve katılımcı bir siyasal sistemin inşa edilmesi gibi hususlar yer almıştır.

Çoğunlukla sosyal medya üzerinden örgütlenen ve sokaklarda yüz binlerce vatandaş ortak talepler ekseninde bir araya getiren kemer sıkma karşıtı hareketlere¹⁵ sendikalar, işçiler, kadınlar, gençler, emekliler ve işsizler gibi unsurlar katılmıştır. Protestoların öncülüğünü ise gençler üstlenmiştir. Kriz döneminde iş bulma umutları azalan ve yapılan kesintiler nedeniyle durumları kötüleşen gençler, erken dönem beklentilerinin tam aksine, kemer sıkma çağında yalnızlığa, karamsarlığa, yoksulluğa,

¹² Meydan hareketleri için bkz.: Sotirakopoulos ve Sotirakopoulos, 2013; Dalakoglou, 2012.

¹³ Blockupy hareketi için bkz.: Mullis, Belina, Petzold, Pohl ve Schipper, 2016; Genschel, 2014.

¹⁴ Occupy hareketi için bkz.: Gitlin, 2012; Hardt ve Negri, 2011.

¹⁵ Kemer sıkma karşıtı hareketler için bkz.: Fominaya ve Cox, 2013.

eğitim düzeylerine uygun olmayan geçici ve güvencesiz işlerde çalışmaya, yani prekaryalaşmaya zorlanarak büyük bir hayal kırıklığı yaşamıştır (Standing, 2011). Yeni bir ‘kayıp nesil’e dönüşmek istemeyen gençler, protestoların her aşamasında aktif biçimde yer almıştır. Kemer sıkma, emek aktivizmini de canlandırmıştır (Bailey, 2016: 60). İşçi sınıfı, krizde kendisini grevler, genel grevler, işgaller ve protestolar şeklinde görünür kılmıştır. İşçilerin üretimden kaynaklanan gücünü kullanmaları, Avrupa’da hayatı sık sık durma noktasına getirmiştir. Hükümetlerin işçi militanlığına cevabı ise artan otoriter uygulamalar ile zor’un günlük hayatta daha sık biçimde kullanılması olmuştur.

Toplumsal hareketlerin ve emek aktivizminin yükselişine rağmen vatandaşların çoğunluğu ise evde oturmayı tercih etmiştir. Solty (2013: 92-93), vatandaşları pasifizme iten ana nedenin ‘neoliberal piyasa düzenin içselleştirilmesi’ olduğunu şu sözlerle savunmaktadır:

“Mortgage kredileri, araba borçları, öğrenci kredileri ve kredi kartları gibi özel hane halkı borçlanmaları işyerlerinde itaatkâr davranışı öğütlemektedir. Zira borçlu olan kişi, hâlihazırda bir bölümünü ödediği varlığını kaybetmek istemez ve böylece düşük ücretleri ve kötü çalışma koşullarını kabul etmeye hazır hale gelir. Emegin finansın boyunduruğu altına girdiği bu anda neoliberal piyasa disiplini içselleştirilmiştir”.

1.7.4.3. Siyasi Sonuçları

Söz konusu nedenlerle büyük toplumsal hareketler bile yalnızca birkaç yıl içerisinde sönümlenmiştir. Bununla birlikte yükselen hareketlilik, Avrupa’nın birçok ülkesinde seçim kampanyalarını ve sonuçlarını doğrudan etkilemiş ve hükümetler üzerinde baskı unsuruna dönüşmüştür (Kriesi, 2014: 302). Ardından yapılan birçok seçimde yönetici partiler makamlarını kaybetmiş, muhalefet partileri ise beklenmedik başarılar elde etmiştir.

Ayrıca siyasette yeni bir popülist dalga yükselmiş, popülist söylem ve politikalar her yere yayılmıştır. Popülizmi besleyen hususlar arasında kemer sıkma

politikalarıyla ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin derinleşmesi ve Avrupa entegrasyonunun itibar kaybetmesi başı çekmektedir. Yozlaşmış yönetici sınıfları yaşanan sıkıntıların sorumlusu olarak gören popülist aktörler, özellikle ekonomik sorunlarla boğuşan işçi sınıfında ciddi bir karşılık bulmuştur. Seçmenlerin kısmen yeniden gruplaşması sonucunu doğuran bu gelişme, yönetici sınıfları ürkütmüştür. Bu çerçevede “İtalya Başbakanı Mario Monti, seçmenleri popülizme dönüşten kaçınmaya davet etmiş, Fransa Başkanı Hollande, tehlikeli popülist aşırılıkların terk edilmesi gerektiğini vurgulamış, Avrupa Konseyi Başkanı Herman von Rompuy ise popülizmin Avrupa’yı tehdit ettiğini” dile getirmiştir (Kriesi ve Pappas, 2015: 1). Buna rağmen popülist söylem kitleleri etkilemeyi sürdürerek çok sayıda ülkede iktidar partilerinin cezalandırılması sonucunu doğurmuştur.

2009 yılından itibaren YSRP’ler ise kemer sıkma karşıtı direnişi desteklemiş ve hoşnutsuz seçmenleri popülist yanları da ağır basan bir sol söylemle ikna etmeye yönelmiştir. Bu partiler, özellikle siyasal ve ekonomik krizin aynı anda ortaya çıktığı Yunanistan ve İspanya gibi ülkelerde başarılı sonuçlar elde etmiştir (Kriesi ve Pappas, 2015). Kemer sıkma çağında teknokratların ve bürokratların yönetimini kabul etmek yerine halkın sorunlarına doğrudan çözüm üretecek politikalar geliştiren ve siyasette geleneksel partilerin hâkimiyetine karşı çıkarak yeni bir söz alanı açan bu partilerin yeniden dağıtım ve katılımcılık gibi talepleri, toplumsal hareketler ve diğer direniş unsurları tarafından da ilgiyle karşılanmış ve bu partileri kriz döneminin çekici aktörlerinden biri haline getirmiştir.

Son olarak kriz döneminde yeniden yükselişe geçen popülist sağ partiler olgusuna da değinmek gerekmektedir. Genel hatlarıyla kültürel homojenliği, refah şövanizmini ve ekonomik korumacılığı benimseyen bu partiler, vatandaşların sosyal adalet, siyasal katılım ve sosyal koruma gibi temel taleplerine yanıt vermeyen siyasal seçkinlerin bulunduğu ülkelerde önemli başarılar elde etmiştir. Krizde özellikle temel ihtiyaçlarını karşılamakta dahi sorunlar yaşayan işçi sınıfının en yoksul tabakaları, popülist sağa yönelmiştir. Özü itibarıyla krizin faturasını finansal aktörler ve yozlaşmış siyaset kurumu gibi gerçek faillere çıkarmak yerine düşmanlaştırılmış ‘diğerlerine’ çıkaran popülist sağ partiler, her ne kadar dışlayıcı politikalarla toplumsal

dayanışmayı zayıflatsalar da, elde ettikleri başarılı seçim sonuçlarıyla ana akım aktörlere ve sisteme karşı biriken öfkeyi gözler önüne sermiştir. Diğer yandan söylem düzeyinde sola yakın temalar kullanan bu partiler, YSRP'lerin anti-neoliberal dinamiği inşa etmesini ise kayda değer biçimde zorlaştırarak partiler arası rekabeti yeniden yapılandırmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KRİZLERİN TETİKLEDİĞİ BİR YÜKSELİŞ: SYRIZA ÖRNEĞİ

2.1. Tarihsel Arka Plan

Diğer pek çok hususun yanında Batı medeniyetinin ve bilimin gelişiminde kritik rol oynayan kadim topraklara ev sahipliği yapan Yunanistan'da 1924 yılında kurulan 'Yunan Komünist Partisi' (KKE), solun ve ülke tarihinin evriminde kritik bir rol oynamıştır. 2. Dünya Savaşı'nda (1941-1945) işgalci Nazi ordusuna karşı büyük bir direniş gösteren parti, savaşın ardından başlayan iç savaşta (1945-1949) ise İngiltere ve ABD destekli monarşist-milliyetçi güçlere karşı mücadele etmiştir. İç savaşın ardından yasaklanan partinin bazı kadroları, Doğu Avrupa'ya sürgün edilmiştir. Tüm baskılara rağmen gizlice örgütlenmeyi sürdüren KKE, sol değerlere ve geleneğe sahip çıkmıştır.

Komünistlerin siyasal sistemden dışlandığı savaş sonrası dönemde ülke siyasetinin başat aktörü ise muhafazakârlar olmuştur. Ancak 1960'lardan itibaren yükselen merkez sol, muhafazakârları zorlamaya başlarken, Yunan Kralı da siyaset üzerindeki etkisini artırmaya yoğunlaşmıştır. 1965'te Kral, anayasal yetkilerini aşarak ülkeyi yönetmek istemiş ve sol 'Merkez Birlik'ten Başbakan olan Georgios Papandreou'yu görevden alarak 'Apostasia' olarak da bilinen siyasal/anayasal krize neden olmuştur. Apostasia döneminde ülkede zaten hassas dengeler üzerine bina edilen politik istikrar bozulmuştur. 21 Nisan 1967'de politik istikrarsızlığı ve KKE'yle yakınlığı bulunan 'Birleşik Demokratik Sol'un (EDA) faaliyetlerini bahane eden anti-komünist aşırı sağ cunta, başarılı bir darbe girişimiyle ülkede yönetimi ele geçirmiştir. Cunta yönetimi, 1974 yılında yeniden çok partili hayata geçilmesine dek sürmüştür.

Aşırı sağ rejime direnen yine KKE olurken (Economides, 2012), aynı dönemde uluslararası konjonktür de partinin evrimini doğrudan etkilemiştir. Ağustos 1968'de SSCB'nin Prag'a askeri müdahalesinin ardından KKE içerisindeki reform yanlısı ve Avrupa komünizmine yakın grup, gelişmelere tepki göstermiş ve yol

ayrımına giderek ‘KKE-iç’i kurmuştur (Sassoon, 2010: 631). Bölünme sırasında Avrupa komünistlerine karşılık Moskova yanlıları ise partide kalmayı sürdürmüştür (Tsakatika ve Eleftheriou, 2013: 3). Komünist hareketin bölünmesi, sosyal demokrasinin solunu çeşitlendirmiştir. Reformistlerin partiden ayrılmasının ardından KKE, yoluna “*tipik bir 3. Enternasyonal partisi*” ya da “*anti-sistem partisi*” olarak devam etmiştir (Mavrogordatos, 1984: 168).

Tüm yasal-kurumsal ve politik baskılara rağmen cunta rejimine direnmeyi sürdüren KKE, demokrasiye geçilmesinin ardından güçlü direniş kültürü nedeniyle gerek toplumda gerekse de rakip siyasal aktörler nezdinde büyük bir saygı uyandırmıştır (Panayiotakis, 2015: 28-29). Yunanistan’da demokrasiye geçişle birlikte (Metapolitefsi) yasallaşan KKE, 1974 yılında yapılan seçimlerde solun çeşitli unsurlarıyla ittifak yaparak yüzde 10’a yakın oy almıştır. Bununla birlikte ilk seçimlerden itibaren parti, KKE-iç’e kıyasla daha iyi sonuçlar elde ederek ‘Panhelenik Sosyalist Hareket’in (PASOK) solunu büyük oranda konsolide etmeyi başarmıştır. Öte yandan PASOK’un işçi sınıfı oylarındaki hegemonyasını hiçbir zaman kıramadığı için istediği seçim atılımını da bir türlü gerçekleştirememiştir (Lazar, 1988: 244).

Askeri diktatörlüğün son bulmasının ardından Eylül 1974’te kurulan PASOK, tarihsel açıdan eski ‘Merkez Birlik’in halefi konumundadır. Partinin ideolojisini net biçimde tanımlamak mümkün değildir. Zira kuruluşundan itibaren bir tür ‘siyasal bukalemun’ gibi hareket eden PASOK, oldukça kısa bir süre içerisinde “*Üçüncü dünya solculuğu, sol popülizm, radikal sosyalizm ve Avrupa pragmatizmi*” gibi birbirlerinden oldukça farklı pozisyonlara savrulmuştur (Moschonas, 1999: 121). Bununla birlikte erken dönemlerde ise parti ideolojisi daha çok kurucu lider Andreas Papandreou’un görüşleri etrafında şekillenmiştir. Bir süre Harvard Üniversitesi’nde iktisat profesörlüğü de yapan ve Bağımlılık Ekolü’nün önde gelen isimleri arasında yer alan Papandreou, karizmatik bir siyasi figür olarak partiyle ve ülke tarihinin bir bölümüyle adeta özdeşleşmiştir (Lyrintzies, 1987: 667).

Papandreou liderliğinin ilk yıllarında PASOK, keskin “*sağ karşıtlığıyla*” Avrupa’nın en yoksul ülkelerinden biri olan Yunanistan’da sınıf temelli yeniden dağıtımcı politikaları desteklemiştir (Padgett ve Paterson, 1991: 101-102). Anti-sağ

diskur, özellikle cunta döneminin travmatik etkilerinin toplumsal bellekte taze olması sebebiyle seçmenlerden karşılık bulmuştur. Sağın mirasını yok etmeye odaklanan PASOK, siyasi açıdan 4 temel amaca yoğunlaşmıştır: “*Halk egemenliği, demokratikleşme, sosyal kurtuluş ve ulusal bağımsızlık*” (Markou, 2017: 65-66).

Dönemin koşulları itibarıyla Yunan sosyalistleri, söz konusu amaçların gerçekleştirilmesi önündeki en büyük engeli ‘Avrupa Topluluğu’ (AT) olarak görmüştür. 1970’lerde Bağımlılık Ekolü’nün merkez-çevre kavramsallaştırması temelinde Yunanistan’ı “*dünya kapitalist sisteminin periferisinde yer alan bir ülke*”, AT’yi ise “*emperyalist çıkarlara hizmet eden metropolitan tekel sermaye*” olarak tanımlayan parti, ikili arasındaki ilişkilerin ulusal egemenliğin son bulmasına, ekonomik geri kalmışlığa, yabancı sermayeye bağımlılığa ve ulusal çıkarların zarar görmesine neden olduğunu ileri sürmüştür (Verney, 2011). Bunun yanında parti, Yunanistan’ın NATO’dan ayrılacağını ve ülkedeki ABD üslerini kapatacağını taahhüt etmiştir (Spourdalakis ve Tassis, 2006: 498). Bu açıdan PASOK, radikal söylemi itibarıyla en azından kuruluş döneminde Batı Avrupa sosyal demokrasisinden farklılaşan ya da atipik bir örnek teşkil etmektedir.

Sağ diktatörlüğün yıkılmasının ardından sol radikalizme hızla angaje olan Yunan sosyalistlerinin seçimlerdeki hedef kitlesi ise işçi sınıfı ve ‘ayrıcalıksızlar’ olmuştur. PASOK, geçmişin acılarını unutmak isteyen ve bunu toplumsal talepler şeklinde siyaset kurumuna yansıtan kitlelerden destek görmüş ve radikal söylemiyle 17 Kasım 1974 seçimlerinde yüzde 13.6, Kasım 1977 seçimlerinde ise yüzde 25.3 oy alarak KKE’yi geçmeyi başarmıştır. Böylece parti, sınıf mücadelesine koşut gelişen toplumsal bilinçlenmenin tetiklediği yeni sosyal taleplerin ana temsilcisi olmuştur.

Solda bu gelişmeler yaşanırken, aynı dönemde Yunan siyasetinin en etkili aktörü ise 1974 öncesinde de Başbakanlık yapan Konstantinos Karamanlis’in liderlik ettiği sağ muhafazakâr ‘Yeni Demokrasi Partisi’ (ND) olmuştur. Bununla birlikte solun önlenemez yükselişi, Yunan sağını strateji değişikliğine itmiş ve 1970’lerde Keynezyen uygulamalar ve gelir adaletsizliğini azaltan yeniden dağıtımcı politikalar muhafazakârlar tarafından da uygulanmıştır (Tsakoglou, 1993; Moschonas, 2015: 5). Yine bu süreçte refah devletinin gelişimiyle vatandaşların yaşam standardı

iyileştirilmiştir. Ekonomik ve sosyal reformlarının yanında diktatörlük sonrası dönemde siyasal özgürlükler ve örgütlenme açısından da önemli ilerlemeler sağlanmıştır. Tüm bu gelişmeler, son tahlilde halkın başlangıçtaki radikal değişim talebini gölgelemiştir (Kompapoulos ve Chasloglou, 2014: 92).

Sağın düşüşüne paralel olarak PASOK, 18 Ekim 1981’de yapılan parlamento seçimlerinde yüzde 48.07 oy alarak ülkedeki 50 yıllık muhafazakâr hegemonyayı sona erdirmiş ve tek başına iktidara gelmiştir (Marioulas, 2011: 292). Seçim zaferinin ardından kurulan ilk sosyalist hükümet, Mitterand Fransa’sını hatırlatan uygulamalara imza atmıştır. Ülkede “*değişim saatinin geldiğini*” iddia ederek çalışmalarına başlayan iktidar partisi (Verney, 2011: 56-60), ilk yıllarında Keynezyen politikalar izlemiş ve refah devletini güçlendirecek adımlar atmıştır. “*Ücretler ve emeklilik aylıklarında artış sağlanması, fiyat kontrollerinin devreye sokulması ve ulusal sağlık sisteminin kurulması*”, bu yönde atılan adımlar arasında yer almaktadır (Moschonas, 2013: 34).

Sosyal korumanın ve yeniden dağıtımın güçlendirilmesi yanında siyasal ve kültürel alanlarda da değişimler meydana gelmiştir. Bu minvalde ‘iç savaş yasaları kaldırılmış, komünist direniş yasal olarak tanınmış, siyasal mültecilerin ülkeye geri dönüşü sağlanmış, polis ve askeriye gibi diktatörlük döneminin siyasal ve kültürel anlamda muhafazakâr örgütleri modernize edilmiş, sendikalara yeni haklar tanınmış ve kadın-erkek eşitliği yasası çıkarılmıştır’ (Spourdalakis, 1985-1986: 250; Moschonas, 1999: 120). Vaatlerine sadık kalan PASOK, 3 Haziran 1985’te yapılan parlamento seçimlerinde oylarını yüzde 45.8’e çıkararak yeniden tek başına iktidara gelmiştir.

Partinin ikinci dönemi (1985-1989), erken iktidar pratiklerinin rafa kaldırıldığı ve ekonomik modernizasyona öncelik verilen yıllar olmuştur. Emeğe neoliberal saldırıların yoğunlaştığı bir konjonktürde kapitalist sisteme yönelik sistemik eleştiriler terk edilmiş, sosyal çıkara karşılık piyasa çıkarları korunmuş, değişim vurgusu sona ermiş ve siyasi açıdan popülist ton ön plana çıkmıştır. Bu minvalde ana akım sosyal demokrasiye yaklaşan PASOK, kendisine yakın bir sermaye sınıfı inşa etmeyi ve kliyentalist ağırları –2000’li yılların sonlarında uygulanan kemer sıkma politikaları sonucunda kamu hizmetlerinde çalışanlarının sayısının zorunlu olarak

azaltılmasına dek- geliştirmeyi de ihmal etmemiştir. Buna ek olarak, 1980’lerin sonlarına ise işçi sınıfı kazanımlarının kemer sıkma politikalarıyla törpülenmesi, yoksulluktaki artış ve yolsuzluk skandalları damgasını vurmuştur.

İdeolojik tutarsızlıkları itibarıyla PASOK, KKE ve KKE-iç liderlikleri tarafından “*solun söylemini, sosyal tabanını ve politik geleneğini sömüren*” bir parti olarak tanımlanmış (Tsakatika ve Eleftheriou, 2013: 3) ve bu aktörleri birbirlerine yakınlılaştırmıştır. Ardından KKE, KKE-iç ile ilişkilerini iyileştirme yoluna giderek 1989-1990 yılları arasında yapılan üç seçimde -Haziran ve Kasım 1989 ile Nisan 1990 parlamento seçimleri- ‘Synaspismos’ (SYN) çatısı altında oluşan sol ittifaka öncülük etmiştir. Özü itibarıyla gözden düşen PASOK’un soldaki hegemonyasını kırmak için geliştirilen bir seçim ittifakı olarak SYN, 18 Haziran 1989 seçimlerinde yüzde 13.1 oy alarak 28 vekil kazanmıştır. Koalisyon çabalarının başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından ise ülkede Kasım ayında yeniden seçimlere gidilmiştir.

Bu seçimlerinin ardından da koalisyon kurulamaması neticesinde SYN, ND’nin liderlik ettiği geçici hükümette yer almıştır. Koalisyon stratejisiyle yolsuzluklara, kliyentalizme ve PASOK’a karşı mücadele etmeyi amaçlayan sol ittifak, bu konularda başarısızlığa uğramıştır. 8 Nisan 1990’da yeniden seçimlere giden Yunanistan’da ND, yüzde 46.9’luk oy oranıyla 150 milletvekili kazanarak tek başına iktidar olmuştur. Gözden düşen PASOK ise yüzde 38.6’lık oy oranıyla 123 vekil elde etmiştir. SYN, seçimlerde yüzde 10.3 oy alarak çıkış yakalasa da, Yunan solu üzerindeki sosyalist hegemonya sürmüştür.

Tablo 2.1: 8 Nisan 1990 Tarihli Yunan Parlamentosu Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı (%)	Sandalye Sayısı
ND	46.9	150
PASOK	38.6	123
SYN	10.3	19
Diğer Partiler	4.2	8

Kaynak: Yunan Parlamentosu Websitesi, (Çevrimiçi) <https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/ToPolitevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata-New/#Per-16>, 6 Nisan 2018

2.2. SSCB Sonrası Dönemde Yunan Solunun Gelişimi (1991-2007)

2.2.1. Sürekli Anti-Kapitalizm: KKE

1990’larda KKE cephesinde dikkat çekici gelişmeler yaşanmıştır. Öncelikle radikal biçimde değişen uluslararası konjonktür nedeniyle partide ateşli tartışmalar patlak vermiştir. Şubat 1991’de yapılan Genel Sekreterlik seçimlerini Aleka Papariga’nın kazanmasıyla ise komünistler, ideolojik ve örgütsel anlamda yeni bir ‘Bolşevikleşme’ sürecine girmiştir. Bu itibarla Batı Avrupa komünist partilerinden farklılaşan KKE, SSCB’nin çöküşünü, solun çöküşü olarak görmekten ziyade, “*kapitalizmden sosyalizme geçişte yalnızca geçici bir mağlubiyet*” olarak değerlendirmiştir (March, 2011). Buna ek olarak, “*devrimci egemenlikçilik*” (revolutionary sovereigntism) anlayışı çerçevesinde anti-emperyalist, anti-tekelci ve genel grev ve gösterilerle beslenen bir mücadele hattının örgütlenmesi için işçi sınıfı öncülüğünde kurulacak sosyal koalisyonu oluşturmaya çalışmıştır (Bailey, 2016: 57). Bu süreçte anti-komünizmi, emperyalizmi ve kapitalizmi güçlendirdiği gerekçesiyle düzen partileriyle işbirliği ise reddedilmiştir.

Parti, Avrupa entegrasyonu meselesinde ise “*sert Avrupa şüpheliğini*” benimseyerek AB’nin “*emperyalist, bağımsızlık karşıtı, anti-demokratik, bürokratik, militarist ve karşı devrimci çizgisine karşı çıkmış*”, Avrupa entegrasyonunun ve tüm AB anlaşmalarının reddedilmesini talep etmiş ve ülkenin AB’den (ve sonrasında Euro’dan) çıkışını savunmuştur (Charalambous, 2011).

2.2.2. Yeni Sol Reformizmin Doğuşu: SYN Örneği

Tüm bu hususlar bağlamında diğer sol partilere kıyasla belirgin biçimde sistem karşıtı bir çizgi benimseyen KKE, seçmenler nezdindeki etkisini yitirmeye başlamıştır (Lazar, 1988: 244). KKE’nin ideolojik yumuşamayı reddetmesi, partide

tartışmalara yol açmıştır. Şubat 1991’de yapılan KKE’nin 13. Kongresi’nde PASOK’la rekabet edilebilmesi için ideolojik dogmatizmin terk edilmesini savunan ‘yenilikçiler’, ‘gelenekçiler’ karşısında yenilgiye uğrayarak partiyi terk etmiştir. Bunu gelenekçilerin SYN’den ayrılması, yenilikçilerin ise SYN içerisinde kalmayı sürdürmesi izlemiştir. Solda ayrışma, yenilikçi kanadın Haziran 1992’da toplanan SYN kongresinde seçim ittifakını birleşik parti haline dönüştürmesiyle keskinleşmiştir (Eleftheriou, 2009: 5).

1990’larda SYN, sosyal demokrasiye ve komünizme karşı olduğunu iddia etmekle birlikte serbest piyasa anlayışını desteklemiştir. Programatik açıdan “*adil vergilendirme, refah devletinin güçlendirilmesi, insan onurunu koruyan güvenceli istihdamın ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, özelleştirmelerin durdurulması, askeri harcamaların azaltılması, demokratikleşme ve göçmen haklarının iyileştirilmesi*” gibi taleplere yer veren parti (Marioulas, 2011: 299), açık biçimde geleneksel sosyal demokrasiye yaklaşmaktadır. Bununla birlikte partinin sosyal demokrasiden ayrışma noktasını ise Avrupa entegrasyonu konusunda dile getirilen eleştiriler oluşturmaktadır. Bu konuda Avrupa şüpheciliğini benimseyen SYN, Avrupa anlaşmalarının yeniden müzakere edilmesini ve sosyal, anti-neoliberal ve anti-militarist bir AB’nin inşa edilmesini savunmuştur (Charalambous, 2011: 307-308; Verney, 2011). Söz konusu politikalar itibarıyla SYN’nin sosyalistlerin seçmen tabanını cezbetmeyi amaçlayan yeni sol reformist partilere örnek teşkil ettiği söylenebilir.

2.2.3. PASOK ve ‘Modernizasyon’ Hamlesi

KKE’nin aksine SSCB sonrası dönemde PASOK, radikal söylemi terk ederek piyasa yanlısı bir tutum benimsemiştir. İktidar olmanın sağladığı imkânlarla kliyentalist ağlarını güçlendirmeye çalışan parti, ekonomik modernizasyon ve daha az sosyal devlet öneren ana akım sosyal demokrasiye yaklaşmıştır. Bu itibarla PASOK’un deradikalizasyon süreci, eski Avrupalı sosyalist partilerin 1990’larda demokratik sosyalist prensipleri terk ederek Batılı sosyal demokrat partilere yaklaşması eğilimiyle örtüşmektedir (Bull, 1995: 94).

Dönüşen PASOK, ND'nin alternatif iktidar programı üretememesi neticesinde ve partinin sendikal örgütü 'Panhelenik Militan Sendika Hareketi'nin (PASKE) de yardımlarıyla (Mavrogordatos, 1997: 21) 10 Ekim 1993'te gerçekleştirilen parlamento seçimlerini yüzde 46.9'luk oyla kazanmış ve parlamentoya 170 temsilci göndererek yeniden tek başına iktidara gelmiştir. ND ise yüzde 39.3'luk oyla 111 vekil kazanarak seçimleri ikinci sırada tamamlamıştır. Muhafazakâr POLAN, yüzde 4.9 oy alarak yarışta üçüncü sırada yer almıştır. Solda KKE, yalnızca yüzde 4.5 oy alarak gözden düşerken, SYN ise yüzde 2.9'luk oyla barajın altında kalmıştır.

Tablo 2.2: 10 Ekim 1993 Tarihli Yunan Parlamentosu Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı (%)	Sandalye Sayısı
PASOK	46.9	170
ND	39.3	111
Siyasi Bahar (POLAN)	4.9	10
KKE	4.5	9
SYN	2.9	-
Diğer Partiler	1.5	-

Kaynak: Yunan Parlamentosu Websitesi, (Çevrimiçi) <https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/ToPolitevma/Ekloges/Eklogika-apotelismata-New/#Per-16>, 6 Nisan 2018

Yunanistan'da 1993 seçimlerinin ardından 12 Haziran 1994 tarihinde AP seçimleri yapılmıştır. PASOK'un yüzde 37.6'lık oyla AP'ye en fazla temsil göndermeye hak kazandığı seçimlerde ND ise ikinci sırada yer almıştır. Oylamada KKE ve SYN'nin oylarında kısmi bir artış gözlemlenirken; bu artış, AP seçimlerinin doğasından kaynaklandığı için parti sistemleri üzerinde kayda değer bir etkiye sahip olmamıştır.

**Tablo 2.3: 12 Haziran 1994 Tarihli Yunanistan Avrupa
Parlamentosu Seçim Sonuçları**

Partiler	Oy Oranı (%)	Sandalye Sayısı
PASOK	37.6	10
ND	32.7	9
Siyasi Bahar (POLAN)	8.7	2
KKE	6.3	2
SYN	6.3	2
Diğer Partiler	8.4	-

Kaynak: Mavrogordatos, 1995

Öte yandan 1990'ların ortalarından itibaren birçok sosyalist parti gibi PASOK içerisinde de Üçüncü Yol tartışmaları ağırlık kazanmıştır. Özellikle 15 Ocak 1996'da Papandreou'nun hastalığı nedeniyle görevini bırakmasının ardından partide “*modernizasyon sürecini destekleyenlerle desteklemeyenler*” arasında liderlik yarışı patlak vermiştir (Spourdalakis ve Tassis, 2006: 502). Seçimlerde zamanın ruhuna da uygun biçimde kazanan, Costas Simitis'in modernizasyon çizgisi olmuştur. Ardından Simitis liderliğindeki PASOK, 22 Eylül 1996'da yapılan parlamento seçimlerinde bir önceki seçimlere göre oy kaybetmesine rağmen yüzde 41.5 oy almış ve toplamda 162 vekil kazanarak tek başına iktidarını sürdürmüştür. Seçimlerde oyları yüzde 38.1'e gerileyen ND ise ikinci sırada yer almıştır. Yunan solu ise kıpırdanma yaşamış ve KKE, yüzde 5.6'lık oyla 11, SYN ise yüzde 5.1'lik oyla 10 sandalye kazanmıştır. Eski sosyalistlerin kurduğu ‘Demokratik Sosyal Hareket’ (DIKKI) de yüzde 4.4 oyla parlamentoya girmiştir.

Tablo 2.4: 22 Eylül 1996 Tarihli Yunan Parlamentosu Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı (%)	Sandalye Sayısı
PASOK	41.5	162

ND	38.1	108
KKE	5.6	11
SYN	5.1	10
Demokratik Sosyal Hareket (DIKKI)	4.4	9
Diğer Partiler	5.3	-

Kaynak: Yunan Parlamentosu Websitesi, (Çevrimiçi) <https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/ToPolitevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata-New/#Per-16>, 6 Nisan 2018

İktidarı sırasında PASOK'un modernizasyon politikasının meşrulaştırılmasında kullandığı temel araç ise Avrupa entegrasyonu süreci olmuştur. Örneğin iktidarın öncelikli hedefleri arasında yer alan bütçe kesintisi uygulaması, Maastricht Anlaşması'nın gereği olarak sunulmuş ve özelleştirmelere ve deregülasyona da yeşil ışık yakılmıştır (Marioulas, 2011: 293). Bu süreçte AB'den sağlanan ucuz krediler ve mali destekle ulusal ekonomi, esasen borç temelli olarak ve sonrasında yüksek cari açığa da yol açacak biçimde yüksek büyüme trendine girmiştir (Bieling, 2013a: 291). Entegrasyon süreçleriyle finansallaşmaya da açık hale gelen ekonomi, büyümesini sürdürmüş ve yaşam standartlarına olumlu yönde yansiyarak vatandaşların sisteme güvenlerini artırmıştır. Aynı dönemde bir yandan muhafazakâr ND'nin karşı hegemonyayı inşa edememesi, öte yandan ise solda KKE'nin anti-kapitalizminin gözden düşmesi ile SYN'nin toplumda kabul görmekte zorlanması sonucunda PASOK, parti sistemini domine etmiştir.

1990'larda ülkede ekonomik büyümeyi sağlayan PASOK, bir dizi sosyal ve ekonomik sorunun da mimarı olmuştur. Her şeyden önce sosyalist iktidarlar döneminde yeniden dağıtımcı politikaların terk edilmesiyle toplumsal eşitsizlikler derinleşmiştir. Düşük ücretli ve güvencesiz işlerin yaygınlaşmasıyla prekaryalaşma baskısı artmıştır. Ekonomik büyümeye ve gelir artışına rağmen bazı yapısal sorunlar da süreç içerisinde büyümüştür. Örneğin kamunun vergi gelirleri, politik patronaj

nedeniyle gerileyerek ekonomide kırılganlığa yol açmıştır (Moschonas, 2015: 9). 1990’larda üretim odaklı büyümeden tamamen uzaklaşan Yunanistan, zayıf sanayi gelişimini ve sürekli istihdama anlamlı bir katkı sunmayan turizm sektörüne dayanmayı sürdürerek çevre ülke görünümünü korumuştur.

Sosyalistler, en azından görünüşte işlerin yolunda gitmesi nedeniyle pozisyonunu sağlamlaştırırken, KKE ise emek hareketi üzerinde hegemonya kurabilmek için 3 Nisan 1999’da militan sendikal örgütü ‘Tüm İşçilerin Militan Cephesi’ni (PAME) kurmuştur. Disiplinli bir yapıya ve militan sendikacılık anlayışına ev sahipliği yapan ve adını yaptığı etkili grevler ve eylemlerle duyuran PAME, daha çok özel sektör çalışanları üzerinde etkili olmuştur (Marioulas, 2011: 303). Son kertede komünistlerin emek hareketi üzerindeki etkisini güçlendiren sendika, sosyalist sendikaları daha radikal taleplerde bulunmaya ise ikna edememiştir.

Bu koşullar altında 13 Haziran 1999’da gerçekleştirilen AP seçimlerinde ND (yüzde 36), her ne kadar PASOK’tan (yüzde 32.9) daha fazla oy alsa da, ikincisinin ülkedeki hegemonyası sürmüştür. KKE’nin (yüzde 8.7) oylarını kısmen artırmayı başardığı seçimlerde SYN’nin (yüzde 5.2) oyları ise gerilemiştir. DIKKI, bu seçimde yüzde 6.9 oyla 2 vekil kazanmıştır.

Tablo 2.5: 13 Haziran 1999 Tarihli Yunanistan Avrupa Parlamentosu Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı (%)	Sandalye Sayısı
ND	36	9
PASOK	32.9	9
KKE	8.7	3
Demokratik Sosyal Hareket (DIKKI)	6.9	2
SYN	5.2	2
Diğer Partiler	10.3	-

Kaynak: Yunanistan İçişleri Bakanlığı Websitesi, (Çevrimiçi) <http://www.ypes.gr/en/Elections/ElectionsEuropeanParliament/ResultsofElections/1999/>, 6 Eylül 2018

AP seçimlerinin ardından 9 Nisan 2000 tarihinde yapılan parlamento seçimlerini yüzde 43.8'lük oy oranıyla PASOK kazanmıştır. Seçimlerde kazandığı 158 vekille tek başına iktidar koltuğuna oturmayı da başaran partiyi yüzde 42.7'lik oy oranı ve 125 vekille ND takip etmiştir. KKE, yüzde 5.5 oyla 11 temsilci elde ederken, parti içerisindeki tartışmaların ve örgütsel sorunların gün yüzüne çıktığı SYN de yüzde 3.2'lik oy oranıyla ancak 6 vekil çıkarabilmiştir. Özetle, 1990'larda istikrarsız sonuçlar elde eden Yunan solu, sonuç olarak PASOK'a anlamlı biçimde meydan okumamamıştır.

Tablo 2.6: 9 Nisan 2000 Tarihli Yunan Parlamentosu Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı (%)	Sandalye Sayısı
PASOK	43.8	158
ND	42.7	125
KKE	5.5	11
SYN	3.2	6
Diğer Partiler	4.8	-

Kaynak: Yunan Parlamentosu Websitesi, (Çevrimiçi) <https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/ToPolitevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata-New/#Per-16>, 6 Nisan 2018

Seçimlerin ardından Yunanistan, ekonomik ve finansal politikalarda sağlanan yakınlaşma neticesinde Euro Bölgesi'ne 1 Ocak 2001 tarihinde üye olmuştur (Featherstone, 2008: 165). Ortak para birimine yapısal açıdan sorunlu bir ekonomiyle katılan ülke, ilk etapta ucuz borçlanmadan faydalananak suni bir bolluk dönemi yaşamıştır. Aynı zamanda kredi kullanımına erişim kolaylığı, gerek kamu gerekse de özel borçları tırmandırarak ülke ekonomisinin ayarlarını daha da bozmuştur

(McGiffen, 2011: 30). Esasen yapısal cari açığa, yüksek kamu borcuna (Nölke, 2015: 2) ve finansal strese kaçınmak için AB sermayesine dayanan Yunanistan'ın borç ödeme kapasitesi ise buna rağmen krize dek sorgulanmamıştır (Bieling, 2012: 257). Parasal birliğin en zayıf halkasında (Hancke, 2013), siyasal duyarsızlık ve borç merkezli büyümeyle geçen yılların faturası sonrasında oldukça ağır olmuştur.

Borç sorununa kronikleşmiş işsizlik olgusu da eklenmiştir. Hükümetlerin tüm çabalara rağmen işsizlik rakamlarının yüksek bir seyir izlediği ülkede çok sayıda vatandaş yaşamsal ihtiyaçlarını dahi karşılamakta güçlük çekmiştir. Zamanla işçilerin çalışma koşulları ve aldıkları ücretler de kötüleşmeye başlamıştır. Gerek çalışma standartlarının düşmesi gerekse de reel ücretlerdeki baskılanma nedeniyle Yunan emekçileri prekaryalaşmanın eşiğine gelmiştir. Bu manzara, iş bulma umuduna sahip ve genellikle iyi eğitim almış gençlerin “*prekarya işçi olmaya aday*” görüntülerini tazelemiş (Panayiotakis, 2015: 31) ve son tahlilde ülkede siyasal sisteme yönelik büyük bir toplumsal öfkenin fitilini ateşlemiştir.

2000'lerin başlarında ciddi sorunlarla boğuşan Yunanistan, bir de gereksiz mali yüklerin altına girmiştir. Devlet kasasından milyarlarca dolar harcanmak suretiyle gerçekleştirilen 2004 Atina Olimpiyatları, bütçeye ağır bir yük getirmiştir. Yine bu süreçte Almanya ve Fransa'dan alınan silahlarla savunma harcamaları artırılmış ve AB içerisinde gelirine göre silahlanmaya en çok para ayıran ülke Yunanistan olmuştur. Buna ek olarak, “*ülkenin dünyanın önde gelen aktörleri arasında yer aldığı gemicilik sektörü ve Ortodoks Kilisesi'ne sağlanan vergi ayrıcalıkları, yüzlerce şirkete sağlanan kurumlar vergisi istisnaları ile bankalara sağlanan kolaylıklar*”, vergi toplama sorunu yaratarak kamunun ciddi anlamda gelir kaybına uğramasına yol açmıştır (Kompapoulos ve Chasloglou, 2014: 99-100). Bu durum, Yunanistan'ın gelir elde etmeden borçlanan ülke olma imajını pekiştirmiştir. Aynı dönemde yolsuzluk skandalları da bir bir patlak vermiş ve iktidar değişikliğine kapı aralamıştır.

2.2.4. Solun Açmazı ve Syriza'nın Doğuşu

Bu koşullar altında SYN, çevreci ve katılımcı bağlarını yeniden gözden geçirerek solda alternatif bir güç olmaya yönelmiştir. Sosyal hareketlerle, sendikalarla

ve küreselleşme karşıtı hareketlerle yakın işbirliğine giden parti, Prag (Eylül 2000) ve Cenova'daki (Temmuz 2001) gösteriler ile Dünya Sosyal Forumu'nun Porto Alegre'deki toplantılarında boy göstermiştir. Özellikle gençlik örgütü vasıtasıyla forumlar döneminde sosyal hareketlerle güçlü ilişkiler kurmayı başaran SYN, dümeni sola kırarken (Eleftheriou, 2009: 8), emek hareketiyle daha güçlü ilişkiler kurabilmek için 2002 yılında 'Otonom Müdahale Konfederasyonu'nu kurmuştur. Bu sendika, her ne kadar KKE ve PASOK'lu sendikalara kıyasla düşük bir profil çizse de, partiye yeni bağlantılar temin etmesi açısından önemlidir.

Bununla birlikte PASOK'un merkez solu, KKE'nin ise onun solunu domine ettiği bir ortamda beklediği seçim atılımını bir türlü gerçekleştiremeyen SYN, yeni stratejiler geliştirmiştir. Köşeye sıkışan SYN, çareyi yanına çeşitli parlamento dışı sol grupları da alarak yeni bir örgüte evrilmekte bulmuştur. Alternatif sol seçim örgütü 'Syriza', böylece doğmuş ve yaklaşan genel seçimler öncesinde Yunan soluna yeni bir soluk kazandırmıştır.

SYN'nin sosyal hareketlerle işbirliğine yöneldiği dönemde KKE ise sosyal hareketlere mesafeli yaklaşmıştır. Özü itibarıyla bu hareketleri "*sınıfsal mücadeleyle ilişkili olmadıkları*" gerekçesiyle eleştiren KKE (Tsakatika ve Lisi, 2013: 15), sosyal forumları ise "*reformist, anarşist ve sınıf karşıtı tutuma sahip yapılar*" olarak görmüştür (Hudson, 2012: 180). Toplumsal aktörlere karşı alınan bu mesafeli tavır, yalnızca işçi sınıfı aktivizmine dayanmak zorunda kalan komünistlerin elini zayıflatmıştır.

Bu arka plan ekseninde 7 Mart 2004 tarihinde yapılan Yunan parlamento seçimlerini yüzde 45 oyla 165 vekil kazanarak tek başına iktidara gelen ND kazanmıştır. İkinci sırada ise yüzde 40.6'luk oyla 117 vekil elde eden PASOK yer almıştır. Böylece iki partili sistemin korunduğu ülkede, KKE yüzde 5.9'luk oy oranıyla vasat bir profil sergilemiş, Syriza ise yüzde 3.3'lük oy oranıyla 6 vekil kazanmıştır.

Tablo 2.7: 7 Mart 2004 Tarihli Yunan Parlamentosu Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı (%)	Sandalye Sayısı
----------	--------------	-----------------

ND	45.4	165
PASOK	40.6	117
KKE	5.9	12
Syriza	3.3	6
Diğer Partiler	4.8	-

Kaynak: Yunan Parlamentosu Websitesi, (Çevrimiçi) <https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/ToPolitevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata-New/#Per-16>, 6 Nisan 2018

Genel seçimleri, 13 Haziran 2004'te yapılan AP seçimleri izlemiştir. Yarışta yüzde 43 oy alan ND listesi galip gelirken, elde ettiği yüzde 34'lük oyla PASOK ise ikinci sırada yer almıştır. KKE'nin 3 vekil kazandığı seçimlerde SYN ve milliyetçi muhafazakâr LAOS ise 1'er vekil elde etmiştir.

Tablo 2.8: 13 Haziran 2004 Tarihli Yunanistan Avrupa Parlamentosu Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı (%)	Sandalye Sayısı
ND	43	11
PASOK	34	8
KKE	9.5	3
SYN	4.2	1
Ortodoks Halk Uyanışı (LAOS)	4.1	1
Diğer Partiler	5.2	-

Kaynak: Yunanistan İçişleri Bakanlığı Websitesi, (Çevrimiçi) <http://www.ypes.gr/en/Elections/ElectionsEuropeanParliament/ResultsofElections/2004/>, 1 Ağustos 2018

AP seçimlerinin ardından Syriza'da yaşanan hayal kırıklığı, koalisyonun çevresel bağlantılarını daha da çeşitlendirmesi sonucunu doğurmuştur. Bu itibarla

özellikle ‘Yunan Sosyal Forumu’nun (2006) düzenlenmesinde partinin katkısı yadsınamaz. Forumlara katılım, yalnızca emek örgütleriyle değil, aynı zamanda çevreci, feminist ve ırkçılık karşıtı yapılarla da ilişkilerin geliştirilmesine katkı sunmuştur. Ayrıca bu durum, bir yandan partinin kamusal görünürlüğünü artırırken, diğer yandan ise aktivistlerin kendi deneyimlerini partiye ve seçim kampanyalarına yansıtmasını sağlayarak yeni sol reformistlere ciddi bir dinamizm kazandırmıştır (Spourdakis, 2013: 109). Diğer yandan bu iklim, Ağustos 2007’de ‘Demokratik Sosyalist Hareket’in (DIKKI) Syriza’yla birleşmesiyle de olumlu yönde gelişmeyi sürdürmüştür.

Syriza’nın canlandığı dönemde iktidar partisi ND ise Yunan ekonomisinin yapısal sorunlarını çözmeye yönelik ciddi bir adım atmamış; buna karşılık toplumsal muhalefet ve diğer sol partiler de alternatif bir program oluşturmayı başaramamıştır. Böylece 16 Eylül 2007’de yapılan parlamento seçimlerinde ND, yüzde 41.8 oyla 152 sandalye kazanmış ve tek başına iktidara gelmiştir. PASOK yüzde 38.1 oyla 102, KKE yüzde 8.2 oyla 22, Syriza yüzde 5 oyla 14 ve sağ popülist ‘Ortodoks Halk Uyanışı’ (LAOS) ise yüzde 3.8 oyla 10 sandalye kazanmıştır.

Tablo 2.9: 16 Eylül 2007 Tarihli Yunan Parlamentosu Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı (%)	Sandalye Sayısı
ND	41.8	152
PASOK	38.1	102
KKE	8.2	22
Syriza	5	14
Ortodoks Halk Uyanışı (LAOS)	3.8	10
Diğer Partiler	3.1	-

Kaynak: Yunan Parlamentosu Websitesi, (Çevrimiçi) <https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/ToPolitevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata-New/#Per-16>, 6 Nisan 2018

Diğer yandan oylarını kısmen artırmasına rağmen istediğini bulamayan Syriza'nın en büyük bileşen olan SYN'de, seçimlerin ardından lider değişimi yaşanmış ve Ocak 2008'de lider Alekos Alavanos yerini Alexis Tsipras'a bırakmıştır. Lider değişiminin ardından Syriza, solla ve gençlerle ilişkilerini güçlendirmeyi sürdürmüş ve bir süre sonra konjonktürel gelişmelerin etkisiyle de siyasetin merkezine oturmuştur.

2.2.5. 'Aralık 2008 İsyanı' ve Yunan Solu

Kapitalist krizin patlak verdiği günlerde Yunanistan'da hareketli günler yaşanmıştır. Aralık 2008'de yerel protestolara katılan 16 yaşındaki öğrenci Alexis Grigoropoulos'un polisler tarafından öldürülmesi, büyük bir infiale yol açmış ve gençlerin öncülüğünde ülke geneline yayılan protestoları başlatmıştır (Verney, 2014: 20). Esasen protestolar, Yunan gençliğinin prekaryalaşma neticesinde gelecek umutlarını yitirmesine yönelik tepkiyi yansıtmaktadır. Dolayısıyla travmatik bir anlama sahiptir (Kampagiannis, 2013). Yaygın işsizlik, yolsuzluk ve yoksulluk ortamında okullarından mezun olan iyi eğitilmiş gençler, uzun yıllar boyunca düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalışmaya zorlanmıştır. "700 Euro nesli" olarak da tanımlanan prekarya gençliği (Markanontou, 2012: 190), toplumsal çarpıkların ve yapısal bozuklukların simgesi haline gelmiştir. Bu itibarla Grigoropoulos'ın katledilmesi, büyük bir yangını kıvılcım olarak da düşünülebilir. Ortaya çıkan eylemlerle sistemden memnun olmayan ve gelecek kaygısı taşıyan yeni kuşağın siyasal memnuniyetsizliğinin dramatik boyutlara ulaştığı da açık biçimde görülmüştür.

Zamanla sendikalar, demokratik kitle örgütleri ve sosyal hareketlerin desteğiyle daha da kitleselleşen protestolara karşılık siyasal iktidar ise gençlerin kaygılarına ve taleplerine yanıt vermek yerine eylemleri sonlandırmak saikiyle polis şiddetini devreye sokmuştur (Kampagiannis, 2013). Hükümetin sert tavrı, gençlerin daha fazla politize olmasına ve sokak eylemlerinin radikalleşmesine neden olmuştur. Şiddetin tırmanmasıyla yüzlerce iş yeri zarar görmüş, çok sayıda okul ve üniversite binası işgal edilmiş ve polis ve göstericiler arasında büyük çatışmalar yaşanmıştır. Yüzlerce genç protestocu olaylar sırasında gözaltına alınırken, eylemler ancak 2009 başında son bulmuştur (Panayiotakis, 2015: 32). Bu süreçte KKE, eylemleri yeterince

radikal bulmadığı için eleştirirken, Syriza ise parti içi tartışmalara rağmen eylemlere destek vermiştir. Bu destek, partinin sosyal hareketlerle yakınlaşma stratejisiyle örtüşse de, ana akım aktörlerin şiddet eylemleriyle özdeşleştirdiği parti, iç tartışmaların da etkisiyle (Eleftheriou, 2016: 293) ivme kaybetmiştir.

2.3. Kemer Sıkma Çağında Yunanistan (2008-2011)

2.3.1. 2009 Seçimleri ve Ekonomik Krizin Gelişimi

Aralık eylemlerinin sönümlenmesinin ardından 7 Haziran 2009 tarihinde AP seçimleri yapılmıştır. PASOK, yüzde 36.7 oy alarak seçimleri ilk sırada tamamlarken, ND yüzde 32.3, KKE yüzde 8.4, LAOS yüzde 7.2 ve Syriza yüzde 4.70 oy almıştır.

Tablo 2.10: 7 Haziran 2009 Tarihli Yunanistan Avrupa Parlamentosu Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı (%)	Sandalye Sayısı
PASOK	36.7	8
ND	32.3	8
KKE	8.4	2
Ortodoks Halk Uyanışı (LAOS)	7.2	2
Syriza	4.7	1
Diğer Partiler	10.9	1

Kaynak: Avrupa Parlamentosu Websitesi, (Çevrimiçi) <http://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/previous-elections>, 14 Mart 2018

AP seçimlerin ardından Yunanistan'da krizin sancıları hissedilmeye başlanmıştır (Andreadis ve Chadjipadelis, 2010). Ortaya çıkan manzara karşısında hükümet, parlamento seçimlerini öne çekme kararı almıştır. Kampanya döneminde PASOK, *“ND'nin kemer sıkma politikalarının uygulanmayacağı, düşük gelirliilerin çıkarlarına dokunmadan ekonominin canlandırılacağı, ücretlerde artış sağlanacağı*

ve yeşil kalkınma politikaları izleneceği” sözünü vererek yeniden ön plana çıkmıştır (Dinas, 2010).

4 Ekim 2009’da yapılan parlamento seçimlerinde PASOK, yüzde 43.9 oyla 160 vekil kazanarak tek başına iktidar gelmiştir. ND yüzde 33.5 oyla 91, KKE yüzde 7.5 oyla 21, LAOS yüzde 5.6 oyla 15 ve Syriza ise yüzde 4.6 oyla 13 sandalye elde etmiştir. Bir önceki parlamento seçimlerine kıyasla yüzde 8’den fazla oy kaybeden ND, bu sonuçla askeri diktatörlük sonrası dönemdeki en kötü performansını sergilemiştir.

Seçimlerin ardından Syriza’nın en güçlü bileşeni SYN’de yapılan kongrede reformist grup partiyi terk ederek Fotis Kouvelis liderliğinde sosyal demokrat ‘Demokratik Sol’u (DIMAR) kurmuştur (Keith ve March, 2016b: 360). Reformist kanadın ayrılması, partinin gençlere açılarak sola kayması ve toplumsal hareketlerle daha yakın ilişkiler kurmasına yardımcı olmuştur.

Tablo 2.11: 4 Ekim 2009 Tarihli Yunan Parlamentosu Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı (%)	Sandalye Sayısı
PASOK	43.9	160
ND	33.5	91
KKE	7.5	21
Ortodoks Halk Uyanışı (LAOS)	5.6	15
Syriza	4.6	13
Diğer Partiler	4.9	-

Kaynak: Yunan Parlamentosu Websitesi, (Çevrimiçi) <https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/ToPolitevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata-New/#Per-16>, 6 Nisan 201

2009 parlamento seçimlerine dek iki büyük parti arasındaki iktidar değişikliklerine sahne olan Yunanistan’da derinleşen ekonomik kriz, bu manzarayı ters

yüz etmiştir. Öncelikle PASOK, ekonomide yaşanan kimi sorunlar nedeniyle seçim meydanlarında dile getirdiği daha fazla kamu harcaması ve refah devleti talebine son vermiştir (Visvizi, 2012: 21). Ekonomik kriz, son tahlilde sosyal krizi tetiklerken, siyasal dengeler de yeniden tanzim edilmiştir. Bu bölümde ekonomik krizin gelişimi, sosyal ve siyasal sonuçlarıyla bağlantılı olarak ele alınmaktadır.

Esasen 2007-2008 finansallaşmış kapitalist krizin patlak vermesinden çok önce Yunan ekonomisinde yapısal sorunlar baş göstermiş; ne var ki koltuk kaygısı, iktidarları siyasi açıdan maliyetli adımları atmaktan uzaklaştırmıştır. ABD’de başlayan finansal krizin Euro Bölgesi’ne ve dolayısıyla Yunanistan’a sıçramasıyla ise verili koşullar altında krizle mücadele etmenin imkânı ortadan kalkmıştır. Kriz, ekonomide yıllardır sümen altı edilen tüm sorunları en somut biçimde ayyuka çıkmış ve ekonominin eski ve geçici yöntemlerle idare edilmesini teknik olarak olanaksız kılmıştır.

Sonuç olarak krizi sonlandırmak için Troyka’nın kapısını çalan hükümet, yapılan görüşmelerin ardından kreditor kurumların borçlanma şartlarını (memorandum) kabul etmiştir. Ardından 5 Mayıs 2010’da memorandum, parlamentonun onayına sunulmuştur. Oylama sırasında parlamento dışında ise kemer sıkma karşıtı protestolar baş göstermiş ve kan dökülmüştür (Oikonomides, 2013). Yoğun protestolara rağmen anlaşma, Syriza, KKE ve ND’nin hayır oyuna karşılık PASOK ve popülist sağ LAOS’un oylarıyla yasalaşmıştır. Oylamada çekimser kalan üç PASOK’lu vekil ise George Papandreou tarafından partiden kovulmuştur (Gemenis, 2012: 109).

2.3.2. Kemer Sıkmanın Anatomisi: Sosyal ve Siyasal Kriz

Troyka ile yapılan anlaşmanın faturası ağır olmuştur. Kemer sıkmayla kamu sektöründeki çalışanların ücretlerinde en az yüzde 20 kesinti yapılması, kamu kurumlarının özelleştirilmesi, emek piyasasının esnekleştirilmesi, ulaşım ve enerjide işveren lehine deregülasyona gidilmesi, sosyal hizmetler, sağlık, eğitim ve emeklilik harcamalarında büyük kesintiler yapılması ve dolaylı vergilerde artış sağlanması gibi

hususlar kabul edilmiştir (Malkoutzis, 2013: 58). Söz konusu tedbirler, toplumsal huzursuzluğu artırmıştır.

2011 Ekim’inde ise ilk memorandumu desteklemeyen ND’nin de desteğiyle Yunan borçları için yapılandırmaya gidilmiştir. Bu esnada süren grevler ülkede hayatı adeta felç ederken, Başbakan Papandreou ise üzerindeki toplumsal ve uluslararası baskıyı hafifletmek için ‘Grexit’ kartını öne sürmüştür. AB kanadı da başlangıçta bu öneriyi olumlu karşılamış ve Alman Finans Bakanı Wolfgang Schauble *“Yunanistan’la ilgili sorunların son bulması için olası referandumu desteklediklerini”* açıklamıştır (Giles, Spiegel ve Hope, 2012). Ancak sosyalist hükümet, sonrasında tutarsız bir duruş sergileyerek mali yardımlarının sürdürülmesi için reformları uygulamayı kabul etmiştir. Hükümetin referandum blöfü, Şubat 2012’de Troyka ile imzalanan yeni anlaşmayla son bulmuştur.

Yeni anlaşmayla Euro Bölgesi’nde krizle mücadele araçlarının sosyal laboratuvarı haline gelen Yunanistan, radikal neoliberal yeniden yapılandırmaya maruz kalmıştır. Finansal desteği koşullu hale getirerek kemer sıkma politikalarına adeta disipliner bir nitelik kazandıran Troyka, ülkede normal koşullar altında uygulanması mümkün olmayan politikaları eş zamanlı olarak devreye sokmuştur. Ekonomi politikalarının belirlenmesi yetkisi hükümetten alınmış ve böylece siyaset kurumunun ekonomik karar ve sosyal politika üretme kapasitesi önemli oranda tahrip edilmiştir (Bieling, 2012: 259). Bir bakıma egemenliği elinden alınan ülkede memorandum tartışmaları ise yeni bir kutuplaşma yaratarak geleneksel kurumsal yapıları ve eski siyasal bağlılıkları çözmüştür (Athanasiadis, 2014: 195).

Toplumsal tramvaya neden olan kemer sıkmaya rağmen ülkede ne ekonomik iyileşme ve ne de istikrar sağlanabilmiştir. 2009’dan 2014’e Yunan ekonomisi yüzde 25 küçülmüş; genel işsizlik oranı yüzde 26’lara, genç işsizliği ise yüzde 50-60’lar seviyesine ulaşarak kriz yönetim stratejisindeki çarpıklıkları gözler önüne sermiştir. Ekonomik daralmaya ve yüksek işsizliğe ek olarak, yoksulluk sorunu da acil çözüm bekleyen meseleler arasındaki yerini almıştır. 2013 yılında yoksulluk sınırında yaşayan vatandaşların oranının tüm nüfusun yüzde 35’ine ulaştığı Yunanistan’da, özellikle ücretlerdeki düşüşün ortalama yüzde 25’i bulması ve asgari ücretin 710

Euro'dan 586 Euro'ya düşürülmesi, yaşam standartlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Krizin en sarsıcı sonuçlarından biri de çocuk yoksulluğu olgusu olmuştur. Ülkede 2008'den 2012'ye çocuk yoksulluğu oranı yüzde 23'lerden yüzde 40.5 seviyesine çıkarak rekor kırmıştır. Aynı dönemde evsizlerin sayısında da rekor artış gerçekleşmiş ve yalnızca 2012 yılında Atina'da 25 bin kadar insan evsiz kalmıştır (Fhearraigh, 2012). Kriz, ülkeden kaçışları da hızlandırmıştır. İlk etapta 200-300 bin dolayındaki vatandaş, Yunanistan'ı terk etmiştir (Sotiris, 2016: 10-11). Yine hastanelerin daha az finanse edilmesi nedeniyle sağlık sistemi çökmüş ve psikolojik sorunların yaygınlaşmasıyla intiharlar artmıştır (Vernardakis, 2012).

Sonuç olarak hükümetin krizle baş etmek için aldığı sert tedbirler, vatandaşların gündelik yaşantılarını dahi yeniden üretmelerini zorlaştırarak sosyal krizi derinleştirmiştir. Kriz, siyaset kurumu üzerinde de ciddi bir baskı yaratmış ve Başbakan Papandreou ve kabinesini 8 Kasım 2011'de istifa etmeye zorlamıştır. Papandreou'nun istifasının ardından ülkeyi seçimlere götürecek yeni hükümetin başına, PASOK, ND ve aşırı sağcı LAOS'un desteğiyle Bank of Greece'in eski yöneticisi ve AMB'nin eski Başkan Yardımcısı Lucas Papademos getirilmiştir.

Yeni hükümet, bir yandan depolitize edilmiş kemer sıkma politikalarını sürdürürken, öte yandan ise ülke borçlarının yeniden yapılandırılması için bir dizi girişimde bulunmuştur. Ne var ki söz konusu girişimlere rağmen Yunan borçları yeniden yükselişe geçmiş ve dış yardım ihtiyacı gündeme gelmiştir.

Troyka'dan daha fazla mali destek sağlanabilmesi için “*özel sektörde çalışan işçilerin aldığı asgari ücretin düşürülmesi, emeklilik aylıkları ve işsizlik sigortasında kesintiler yapılması ve yasal toplu iş sözleşmelerinin kaldırılması*” gibi neoliberal uygulamalar öngören anlaşma (Spourdakis, 2013: 106) kabul edilmiştir. Diğer yandan anlaşma, yüz binlerce vatandaş sokaklarda dökmüş ve hükümet karşıtlığını artırmıştır. Hükümet kanadı ise gösterileri sonlandırmak için yine polis şiddetine başvurmuştur. Zor'un sıradanlaşması ve hükümetin protestocuların taleplerini dikkate almaması, sosyal ve yönetsel krizlerin eş zamanlı olarak ortaya çıktığını doğrularken, aynı zamanda şiddetin toplumsallaşmasının önünü açarak bir çatışma ortamı

yaratmıştır. Tüm bu gelişmeler, siyasal sınıfa yönelik kamusal güveni yok etmiştir (Marioulas, 2011: 293).

2.3.3. Yükselen Toplumsal Hareketlilik ve Protestolar

Yunanistan'da uygulanan kemer sıkma politikaları, bir yandan sınıfsal eşitsizlikleri derinleştirirken, diğer yandan ise toplumsal bilinçlenmeyi artırmak suretiyle mevcut kriz yönetimi stratejisine karşı güçlü bir toplumsal direnişin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Krizin sirayet etmediği hemen hemen hiçbir alan kalmayan ülkede direniş formları da büyük çeşitlilik arz etmiştir. Mikro ya da makro ölçekteki direniş örnekleri arasında “*yükselen ulaşım ücretlerini ödememe şeklinde kendini gösteren ‘ödemiyorum hareketi’, Finans Bakanlığı’nda çalışırken işlerinden kovulan 595 kadın temizlik işçisinin protesto için kamp kurması, 2011 Haziran’ında hükümetin televizyon kanallarını (ERT) ve radyoları kapatma kararı almasının ardından işlerine son verilen işçilerin internet ve dijital yayınlar üzerinden televizyon yayıncılığına devam etmesi, çelik işçilerinin grevleri, tabandan örgütlü dayanışma ekonomisine geçiş denemeleri, hastanelere gitme imkânını kaybeden yüz binlerce vatandaşa seyyar acil ve kronik bakım imkânı sağlanması, aş evleri oluşturulması ile yoksullara ücretsiz ilaç dağıtılması*” (Panayiotakis, 2015: 36-38) gibi gelişmeler yer almaktadır.

Aynı dönemde emek aktivizmi de ivme kazanmıştır. Gerek genel grev çağrılarına gerekse de protestolara işçi sınıfı büyük katılım göstermiş ve üretimden kaynaklanan gücünü kullanarak etkili bir aktör olarak ön plana çıkmıştır. Bu süreçte Syriza ise emek aktivizmini destekleyerek sosyalistlerden kopan sendikaların ve işçilerin siyasi müttefiği haline gelmiştir (Borreca, 2014: 12). İşçi sınıfı oyları, bu aşamadan sonra Syriza’nın yükselişini tetikleyen başlıca faktörler arasında yer almıştır.

Yunanistan’da hükümet karşıtı direnişin en etkili formu ise ‘meydan hareketleri’ olmuştur. Büyük şehir merkezlerinde aynı anda gözlemlenen meydan hareketlerinin en büyüğü ise ‘Doğrudan Demokrasi Şimdi!’ (Direct Democracy Now!) hareketinin desteğiyle 2011 Mayıs’ının sonlarından itibaren Syntagma Meydanı’nda

ortaya çıkmıştır (Oikonomides, 2013: 52). Ulusal parlamentonun önünde yer alması itibarıyla sembolik bir öneme de sahip olan Syntagma Meydanı'nda sosyal medya üzerinden örgütlenerek bir araya gelen 'Yunan öfkeliileri' (Aganaktismenoi), doğrudan bir siyasal programa ve liderliğe sahip olmadan, 'kemer sıkmanın derhal sonlandırılması, mevcut siyasal temsil mekanizmasının çarpıklığına ve dışlayıcı doğasına karşılık doğrudan demokrasiye geçilmesi, yolsuzluklarla mücadele edilmesi ve sosyal çıkarı gözetilen yeni bir ekonomik düzenin inşa edilmesi' gibi talepleri karşılanana dek meydanları işgal etmiştir (Bailey, 2016: 62).

Aynı dönemde Avrupa'nın birçok ülkesinde de gözlemlenen meydan hareketleri, her geçen gün daha fazla sayıda vatandaşın desteğini almıştır. Temel olarak meydanlarda ülkedeki durumun nasıl düzeltilebileceğine ilişkin tartışmalar yürütülmüş ve iki partili sisteme karşı mücadele edilmesi yönünde uzlaşma sağlanmıştır. Bu koşullar altında iktidarlar için yönetmek, her zamankinden daha fazla zorlaşmıştır. Bunu doğrular nitelikte, örneğin televizyonlara ve medya özgürlüğüne yönelik sınırlamalar ve gazetecilere uygulanan şiddet sıradanlaşmıştır. Yine şiddet yoluyla protestolar sönümlenmiştir (Oikonomides, 2013: 52). Buna rağmen hareketlerinin yarattığı dinamizm, tıpkı Indignados'un İspanya'da Podemos'a ivme kazandırması gibi, kemer sıkma karşıtı partilerini ve özellikle solu güçlendirmeyi sürdürmüştür.

2.4. Syriza'nın İktidar Yürüyüşü (2012-2015)

2.4.1. Tetikleyici Faktörler

Yunan solu, meydan hareketleri mevzusunda bölünmüştür. KKE ve kimi anarşist gruplar, 'Öfkeliiler Hareketi'ni radikal ve samimi olmadıkları gerekçesiyle eleştirirken, komünist 'Yunan Antikapitalist Sol Cephesi' (ANTARSYA) ise göstericilerin yanında yer almıştır. Syriza da gösterileri desteklemiş ve kemer sıkma karşıtı geniş sol hükümetin kurulması gerektiğine vurgu yapmıştır. Krizle mücadele edilmesi için 'büyük işverenlerin daha fazla vergilendirilmesi, bankacılık sektörünün kamusal kontrolü, borç ödemeleri için moratoryum ilan edilmesi ile ücret kesintilerinin ve acil vergilerin ortadan kaldırılması' gibi politikaların hızla devreye sokulması

gerektiğini savunan parti, iktidar partileri tarafından popülist suçlamasıyla ve ülkenin AB'den atılmasına neden olacağı eleştirileriyle karşılaşmıştır (Stavrakakis ve Katsambekis, 2014: 125).

Ana akım aktörlerin ve medyanın aksi yöndeki tüm çabalarına rağmen Yunanistan'da krizden etkilenen toplumsal sınıfların ve tabakaların çeşitliliği, yeni bir sosyal ittifakın oluşmasını gündeme getirmiştir. İttifakın toplumsal bileşenlerini ise *“kamu ve özel sektör işçileri, esnaf, küçük ve orta boy işverenler, profesyoneller, emekliler, prekarya işçiler, gençler ve işsizler”* oluşturmuştur (Spourdalakis, 2013: 106). Bu unsurların ortak özelliği, krizin kaybedenleri olmalarıdır. Geniş sosyal ittifak, genel seçimlerde kendisini açığa vurmuş ve geleneksel siyasal ayarları telafisi mümkün olmayacak şekilde bozmuştur.

Sosyal ittifakın siyasal alandaki en büyük müttefiki ise Syriza olmuştur. Başlangıcından itibaren sokak eylemlerinde aktif biçimde yer alan ve kemer sıkma politikalarının ulusal egemenliğin ihlaline ve Yunan halkının aşağılanmasına neden olduğunu iddia eden Syriza, vatandaşların onurunu koruyacaklarını belirtmiştir. Bunun yanında, siyasal sistemin kendisine bir şeyler anlatmak isteyen kitleleri ve özellikle gençleri dinlemediğini ileri sürerek meydanlarda yürütülen tartışmalarda boy göstermiştir. Yine partinin bazı kadroları öfkeli hareketine katılmış ve protestocuların taleplerini meclis gündemine taşımıştır. Protestoculara yönelik devlet şiddeti karşısında ise mağdurlara çeşitli yardımlar sağlanmış ve seçimlerde sosyal hareketlerinden gelen birçok isme parti listelerinde yer verilmiştir. Son tahlilde Syriza'nın hareketlerle güçlü bağları, partinin seçim performansında etkili olmuştur (March, 2015). Bu itibarla Yunan sol reformistleri, kemer sıkma karşıtı hareketi kuran başat aktör olmasa da, onunla özdeşleşmeyi başararak toplumsal protestoların siyasal temsilciliğine soyunmuştur.

Sosyal hareketlerin desteğini alan Syriza, hükümetin kriz politikalarına yönelik eleştirilerini sertleştirmiştir. Euro Bölgesi'nin en zayıf halkası olan Yunanistan'ın, Avrupa'da tek para biriminin geçerli olması nedeniyle ekonomik krizden çıkışının oldukça zor olduğunu savunan Tsipras (2013: 43), Yunan ekonomisinin süreç içerisinde nasıl çöktüğünü şu sözlerle ifade etmiştir:

“Gelişmiş Euro Bölgesi ülkelerinin artığından periferiye doğru ciddi bir sermaye akışı olmuştur. Fazla veren ülkeler, periferinin üretmesi ya da rekabet etmesi mümkün olmayan sermaye yoğun oligopolistik endüstrilere sahiptir. Gelişmemiş ve az sermayeye sahip periferi ülkelerinin oluşturduğu bir parasal birliğin ticaret fazlası yaratması normaldir. Ancak burada gelişmiş ülkelerin yatırım ihtiyaçlarını bile aşan bir karlılık oluşmuştur. Sermaye fazlası olan ülkelerde faizler düşmüş ve böylelikle Kuzeyli yatırımcılar da sermayelerini daha yüksek faiz veren periferiye yönlendirmiştir. Ne var ki bu durum, periferide neden olduğu balon ve devletleri borçlandırdığı için problemlidir. Wall Street, 2008’de çöktü ve tüm sermaye periferiyi terk etti. 1920’lerin sonu ve 1930’lardaki Hoover döneminde olduğu gibi muhafazakâr ve sosyal demokrat hükümetler, ödenemeyen borçların ödenmesi gerektiğini, bunun da sermaye fazlası olan ülkelere borç alınması yoluyla gerçekleşmesini istediler. İşte böylelikle Yunanistan battı ve çok büyük bir borç aldı.”

Buna ek olarak Tsipras (2013: 42-44), *“PASOK’un krizin sonuçlarını yanlış değerlendirdiğini ve açık veren bir ülkede krizi neoliberal politikalarla yöneterek büyük bir hata yaptığını”* söyleyerek *“mevcut kriz yönetim anlayışının batık bankacıların işine yaradığını, buna karşılık krizin faturasının ise Yunan halkına çıkarıldığını”* not etmiştir. Aynı zamanda genç lider, *“yıkıcı neoliberal memorandum politikalarının Yunanistan’ı borçlu bir koloniye çevirdiğini ve bu durumun ülkenin yaratıcı, sosyal ve üretici güçlerinin marjinalize edilmesine neden olduğunu”* vurgulayarak (Bozkurt-Güngen, 2014: 490), memorandumun tüm sistemin meşruiyetini ortadan kaldırdığını ileri sürmüştür.

Syriza, PASOK’un kriz stratejisinin esas itibarıyla AB içerisindeki eşitsiz ve sömürüye dayalı ilişkiyi yeniden ürettiğini iddia etmiştir. Kreditör Kuzeyli ülkelerle borçlu Güneyli ülkeler arasında eşitsiz gelişime ve son tahlilde borç çevrimi sorununa yol açan ana akım kriz yönetimin stratejisine karşılık partinin önerisi ise *“moratoryum ilan edilmesi yoluyla 3-5 sene boyunca borçların ertelenmesi ve büyümenin sağlanması”* olmuştur (Fhearraigh: 2012: 107). Ayrıca tüm periferinin borçlarını konuşmak üzere 1953 Londra Konferansı’na benzer bir toplantı düzenlenmesi gerektiği görüşü dile getirilmiş ve böylece krizin ağır şekilde vurduğu ülkelerin borçlarının büyük kısmının silinmesi ve faiz ödemelerinin ertelenmesi amaçlanmıştır.

Euro Bölgesi üyeliği meselesi de partinin gündeminde yer almıştır. Her ne kadar bu konuda ikircikli bir tavır sergilese de, Syriza, parasal birlikte kalmak için herhangi bir fedakârlığın yapılmayacağını taahhüt etmiştir.¹ Bununla birlikte AB yanlısı pozisyon sürdürülmüş ve Birliğin içeriden dönüşümünün sağlanması noktasında iyimser bir beklenti oluşmuştur. Dolayısıyla Syriza liderliği, AB'nin mevcut rotasına yönelik eleştiriler getirse de, kurum mantığında yapısal değişimin mümkün olduğuna dair kuvvetli bir inanç taşımayı sürdürmüştür. İyimser beklentiler ekseninde parti, Euro yanlısı tutum geliştirerek hükümetin gündeme getirdiği Grexit'e karşı mücadele eden aktörler arasında yer almıştır.

2.4.2. 2012 Seçimleri ve Solda Yeniden Gruplaşma Eğilimi

Kemer sıkma politikaları, bir yandan sosyal krizin derinleşmesine yol açarak toplumsal protestolara ivme kazandırırken, öte yandan ise yükselen memnuniyetsizliğin bir süre sonra siyasal sistemi yeniden tanzim etmesine olanak sağlamıştır. Ülkede ekonomik krizin gölgesinde yapılan ilk seçimler, Mayıs 2012'de gerçekleştirilmiştir. Kampanya döneminde Syriza, PASOK ve ND'nin kemer sıkma politikasına karşı çıkarak krizin yarattığı mağduriyetlerin bir an önce giderilmesi ve ekonomik iyileşmenin sağlanması için radikal Keynezyen politikaları ve güçlü refah devleti anlayışını ön plana çıkarmıştır.

Sokaklarda dile getirilen taleplere söyleminde yer veren Syriza, aynı zamanda eski PASOK'lu kadroları da partiye katarak ve 1970'lerdeki PASOK'un geçmiş icraatlerine olumlu referanslarda bulunarak sosyalistleri zor durumda bırakmıştır. Partinin eleştirilerinden kemer sıkmaya karşı tavır değişikliğine giden ND de payını almış ve böylece iki partili sisteme karşı mücadele hattı oluşturulmuştur. Krizin vatandaşların gündelik yaşantılarını her anlamda olumsuz etkilemesi nedeniyle desteği her geçen gün artan yeni sol reformistler, kemer sıkma karşıtı olmaları nedeniyle

¹ Syriza'nın ekonomik programı için bkz.: Syriza Websitesi, (Çevrimiçi) http://www.syn.gr/download/s/syriza_usf_program_201206.pdf, 5 Mayıs 2018.

sermaye çevrelerini ve uluslararası finansal kuruluşları ise korkuya ve kaygıya sevk etmiştir.

Syriza'nın PASOK'un siyasette geleneksel olarak işgal ettiği yere kaymasına karşılık KKE ise anti-kapitalist pozisyonunu korumuştur. Yoksulluk, yolsuzluk ve genç işsizliği gibi konular üzerinde duran ve kemer sıkma politikalarına ve Yunan plütokrasisine karşı mücadele çağrısı yapan KKE (Marioulas, 2011: 306), her ne kadar sendikalılar ve gençlerden destek görse de, protestocuların geleneksel sosyal demokrat talepleri sahiplenmesiyle anti-kapitalist bloğu inşa etmede başarısız olmuştur. Bu süreçte toplumsal hareketlerin desteğinden de yoksun kalan komünistler, seçim atılımı yapma şansını kaybetmiş ve yalnızca kentlerdeki işçi mahallerinde etkili olan zayıf bir aktöre dönüşmüştür.

Bu arka plan ekseninde 6 Mayıs 2012 tarihinde yapılan parlamento seçimlerinde ND yüzde 18.9 oyla 108, Syriza yüzde 16.8 oyla 52, PASOK yüzde 13.2 oyla 41, 2012 yılında ND'den koparak kurulan sağ popülist 'Bağımsız Yunanlar' (ANEL) yüzde 10.6 oyla 33, KKE yüzde 8.5 oyla 26, aşırı sağ 'Altın Şafak Partisi' (XA) yüzde 7 oyla 21 sandalye ve SYN'den kopan 'Demokratik Sol' (DIMAR) ise yüzde 6.1 oyla 19 sandalye kazanarak seçim barajını geçmiştir. Böylece 7 partili bir meclisin oluştuğu ülkede politik kutuplaşma belirgin hale gelmiştir.

Tablo 2.12: 6 Mayıs 2012 Tarihli Yunan Parlamentosu Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı (%)	Sandalye Sayısı
ND	18.9	108
Syriza	16.8	52
PASOK	13.2	41
Bağımsız Yunanlar (ANEL)	10.6	33
KKE	8.5	26

Altın Şafak Partisi (XA)	7	21
Demokratik Sol (DIMAR)	6.1	19
Diğer Partiler	18.9	-

Kaynak: Yunan Parlamentosu Websitesi, (Çevrimiçi) <https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/ToPolitevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata-New/#Per-16>, 6 Nisan 2018

Birçok açıdan 1974 sonrasının en ilginç seçimi olan Mayıs seçimleri, solda yeniden gruplaşmayı kanıtlamaktadır. Her şeyden önce 1958 seçimlerinde ‘Birleşik Demokratik Sol’un (EDA) elde ettiği yüzde 24’lük oy oranının ardından ülkede solun elde ettiği en büyük seçim başarısına imza atan Syriza, PASOK’u geçmeyi başararak ana muhalefet partisi olmuştur. Partinin başarısında, Yunan halkının ana akım partileri krizden sorumlu tutarak oy davranışını radikal biçimde değiştirmesi belirleyici olmuştur. Özellikle sosyalistlerin geleneksel olarak etkili olduğu işsizleri ve genç seçmenleri cezbetmeyi başaran Syriza, PASOK’un Yunan solu üzerindeki hegemonyasına son vermiştir. PASOK ve ND ise bir önceki seçime kıyasla toplamda yüzde 45’ten fazla oy kaybetmiştir. Özellikle PASOK, yüzde 30.7 oy kaybederek tarihinin en ağır yenilgisini almıştır. Partinin krizin en sancılı döneminde iktidarda olması ve kemer sıkma politikalarını bizihi uygulaması, siyasal sisteminin hâkim partisinin çöküşüne ve geleneksel seçmenlerinin farklı aktörler etrafında yeniden gruplaşmasına neden olmuştur.

Tartışmasız biçimde Syriza’nın yükselişini tetikleyen esas dinamik, PASOK’un bu ani çöküşüdür. Ülkenin en güçlü partisinin çöküşü, literatüre de siyasal sistemlerinin dominant aktörünün yok olması anlamına gelen “*PASOKlaşma*” (PASOKification) (Callinicos, 2015) kavramını kazandırmıştır. Kemer sıkma döneminde PASOKlaşma korkusu, özellikle Avrupa’da büyük ana akım partileri krizde daha temkinli politikalar izlemeye itmiştir. Yunan sosyalizminin yıkımını görmezden gelen diğer sosyal demokrat/sosyalist partiler ise PASOK’la aynı hazin sonu paylaşmak durumunda kalmıştır.

Ana akım partilerin cezalandırıldığı Mayıs seçimlerinde PASOK'un solunda yer alan tüm partiler oylarını artırmıştır. KKE, SSCB sonrası dönemdeki en yüksek oy oranına ulaşırken, Yeşiller ve ANTARSYA ise toparlanma sürecine girmiştir. Sonuç olarak PASOK'un gerilemesine karşılık solun farklı bileşenleri aynı anda yükselişe geçmiştir.

Yunan sağında ise ND, yüzde 15'e yaklaşan oy kaybıyla kriz politikalarından sorumlu tutulmuştur. Muhafazakârların düşüşüne karşılık ırkçı Altın Şafak Partisi ön plana çıkmıştır. Ocak 1985'te cunta destekçileri tarafından kurulan ve örgüt, şiddet, disiplin ve parti liderine bakış gibi konularda Nazilere benzeyen XA (Halikiopoulou ve Vasilopoulou, 2016: 5), uzun yıllar boyunca kayda değer bir seçim başarısına imza atamamakla birlikte kriz döneminde yükselişe geçmiştir (Errejón ve Mouffe, 2016: 8). Özellikle yoksullaşan kitlelerde ırkçı, yabancı düşmanı ve refah şövenisti söylemiyle destek bulan partinin adı sık sık yabancılara ve göçmenlere karşı şiddet olaylarıyla gündeme gelmiştir (Pappas, 2016: 25). Bu süreçte partiye yönelik operasyonlara rağmen aşırı sağın toplumsal taban bulmayı sürdürmesi, Yunan sağına uzun yıllardır domine eden ND'nin içerisinde bulunduğu siyasal tikanıklığı kanıtlamaktadır.

Seçimlerin ardından hiçbir partinin tek başına iktidara gelmek için yeterli sandalye elde edemediği Yunanistan'da Tsipras, Avrupa Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso'ya bir mektup göndererek "*seçim sonuçlarının memorandumu gayri meşru hale getirdiğini*" vurgulamış ve Euro Bölgesi'nde istikrar için kemer sıkmadan vazgeçilmesini talep etmiştir (Bozkurt-Güngen, 2014: 490). Ancak partinin talebi, herhangi bir karşılık bulmamıştır. Ardından Syriza, memorandumu destekleyen aktörlerle koalisyona girmeyi reddederek siyasal sistemi tıkamıştır. Yaşanan tikanıklığı aşmak için ülkede 17 Haziran 2012'de yeniden seçimlere gidilmiştir. Seçimler öncesinde ana akım medya, Yunan oligarşisi ve AB, sol iktidara yönelik korkusunu dile getirmiştir. Tsipras ise ülkede değişim vaktinin geldiğini iddia ederek memorandumu barbarlık olarak tanımlamayı sürdürmüştür. Son tahlilde iki seçim arasında ekonomik koşulların daha da ağırlaşması neticesinde kemer sıkma karşıtlığı seçmen davranışını belirlemeyi sürdürmüştür.

17 Haziran 2012’de yapılan parlamento seçimlerinde ND yüzde 29.7 oyla 129, Syriza yüzde 26.9 oyla 71, PASOK yüzde 12.3 oyla 33, ANEL yüzde 7.5 oyla 20, Altın Şafak yüzde 6.9 oyla 18, DIMAR yüzde 6.3 oyla 17 ve KKE ise yüzde 4.5 oyla 12 sandalye kazanmıştır. Böylece 7 partili meclis yapısı korunmuştur.

Tablo 2.13: 17 Haziran 2012 Tarihli Yunan Parlamentosu Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı (%)	Sandalye Sayısı
ND	29.7	129
Syriza	26.9	71
PASOK	12.3	33
Bağımsız Yunanlar (ANEL)	7.5	20
Altın Şafak Partisi (XA)	6.9	18
Demokratik Sol (DIMAR)	6.3	17
KKE	4.5	12
Diğer Partiler	5.9	-

Kaynak: Yunan Parlamentosu Websitesi, (Çevrimiçi) <https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/ToPolitevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata-New/#Per-16>, 6 Nisan 2018

Partiler arası rekabet açısından Haziran seçimlerinin en önemli sonucu, PASOK’taki gerilemenin sürmesine paralel olarak Syriza’nın Yunan solunda ön plana çıkmasıdır. Krizin asli sorumlusu olan PASOK, bu aşamadan sonra geri döndürülemez bir çöküş sürecine girerken, Syriza’daki ivme ise sürmüştür. Diğer yandan KKE de yüzde 4 oranına gerileyerek Syriza’nın PASOK’un yerini almasını kolaylaştırmıştır. Seçimlerde sağdaki çeşitlilik de sürmüş ve siyasal kompozisyonu daha karmaşık hale getirmiştir. Sonuç olarak Syriza korkusu, koalisyon stratejilerine de yansımış ve tıpkı

Almanya’da 2005 federal seçimlerinin ardından gözlemlendiği üzere ana akım aktörlerin birlikte hareket etmesi sonucunu doğurmuş ve ardından PASOK, ND ve DIMAR’ın katılımıyla büyük koalisyon oluşmuştur (Visvizi, 2012: 4). Tarihte genellikle kriz dönemlerinde rastlanan büyük koalisyon olgusu, dominant siyasal aktörlerin yönetim krizini kanıtlamaktadır.

2.4.3. Sol Radikalizmin Deradikalizasyonu

Yeni hükümetin kurulmasının ardından Syriza, Yunanistan’da ortaya çıkan şoke edici siyasal manzaranın Portekiz, İrlanda ve İspanya gibi ülkelere sıçraması ihtimali nedeniyle Brüksel ve Berlin yönetimlerinin ülkeyi Euro’dan atma ihtimalinin zayıfladığını savunarak kemer sıkma karşıtlığını sürdürmüştür (Giles, Spiegel ve Hope, 2012). Parti, ayrıca ülkede büyük koalisyonun krizin derinleşeceği beklentisiyle kısa süreli olacağını ve erken seçimin kapıda olduğunu belirtmiştir. Beklentilere uygun biçimde koalisyonun kemer sıkma ajandasını terk etmemesi, sosyal sorunu ağırlaştırmıştır. Syriza’nın iktidar yürüyüşü, böylece başlamıştır.

Yeni sol reformistler, seçimlerin ardından iktidar hazırlıklarını hızlandırmıştır. Öncelikle Temmuz 2013’te düzenlenen kongreyle Syriza, birleşik bir siyasal parti olarak yeniden kurulmuştur. Örgütsel belirsizliklerin aşılmasını sağlayan bu kritik hamlenin yanında iktidar yolunda diğer bir önemli hazırlık ise Eylül 2014’te ilan edilen ‘Selanik Programı’dır. Program kapsamında “*insani krizle mücadele edilmesi, vatandaşların finansal yüklerinin azaltılması, kreditor ülkelerle ve kurumlarla adil anlaşma yapılması, ekonominin yeniden yapılandırılması, vergi adaletinin sağlanması, istihdamın güçlendirilmesi, yeniden dağıtımın sağlanması ile demokrasinin yeniden inşası için siyasal sistemin dönüştürülmesi*” gibi talepler dile getirilmiştir.² Söz konusu talepler ekseninde Syriza, değişim için geniş sosyal ittifakı sağlamaya yönelmiştir. Bu süreçte partinin üye sayısı artmış ve bağlantı stratejileri yeniden tanımlanmıştır (Borreca, 2014: 13). Farklı sınıfları ve tabakaları aynı anda ikna etmeye yoğunlaşan Syriza, sosyal demokrat çizgiye savrulmuştur. İdeolojik

² Programa ulaşmak için bkz.: (Çevrimiçi) <http://www.syriza.gr/article/id/59907/SYRIZA---THE-THESSALONIKI-PROGRAMME.html>, 1 Ocak 2019

dönüşümün yanında bu süreçte partide liderin etkisi de hissedilebilir düzeyde artmış, üyelerin kararlara katılımı ise azalmıştır (Kouvelakis, 2016: 21).

2.4.4. Sol Popülizm

İktidara giden yolda daha geniş bir toplumsal mutabakatın sağlanması için Syriza'da popülist eğilimler de ön plana çıkmaya başlamıştır. Katsambekis ve Stavrakakis'in (2017) belirttiği üzere Syriza, Yunan ve Avrupa seçkinlerine karşı şikâyetleri ve kemer sıkma politikalarına yönelik tepkileri, 'biz' ve 'onlar'ın çatışmasına dayanan popülist bir tonla dile getirmiştir. Popülist kutuplaştırma mantığına da uygun biçimde ve esas itibarıyla sol popülizmin ekonomik milliyetçiliği temelinde şekillenen bir anlayışla, *"içeride PASOK, ND, Altın Şafak ve Yunan oligarşisi; dışarıda ise Avrupalı bürokratlar, Troyka ve özellikle Almanya"* düşmanlaştırılırken; işçi sınıfı ve orta sınıf ise halk olarak kutsanmıştır. Bunun yanında Syriza'nın halk tasavvurunun sağ popülistlerden farklı olduğu da ayrıca not edilmelidir. Partinin *"çoğulcu, içermeci, egaliter ve kimse tarafından kurtarılmayı beklemeyen aktif bir özne olan ve ırk, din, dil, cinsiyet gibi sınırlamalara tabi olmayan halkı, popülist sağına homojen, dışlayıcı, pasif ve çeşitli sınırlamalara sahip halkından"* oldukça farklıdır (Stavrakakis ve Katsambekis, 2014).

Popülist sağdan farklı olarak göçmenleri (Tarditi, 2015: 219), LGBT bireyleri ve cinsiyet eşitliğini destekleyen yeni sol reformistlerin *"anti-kolonyal yurtseverliğe"* atıfta bulunması da popülizm argümanını güçlendirmektedir (Katsambekis ve Stavrakakis, 2017). Anti-kolonyal yurtseverliğin düşmanları ise teknokratlar ve Almanya'dır. Syriza'ya göre, neo-kolonyal karaktere sahip AB'de bu aktörler, Yunanistan'ı adeta bir borç kolonisine çevirmiştir. Ayrıca Almanya, geçmiş savaş borçlarını ödemeyerek ülke ekonomisine zarar vermiştir. Bu gelişmeler, ulusal bağımsızlığı yeniden sağlamaya kararlı olan Syriza'da Alman karşıtlığını güçlendirmiştir (Markou, 2017: 65). Diğer yandan bu durum itibarıyla dışarıdan tehdit edildiği duygusuna dayalı bir *"mazlum kültürüne"* (underdog culture) sahip olan Syriza, bu yönüyle *"özellikle uluslararası rekabetten çekinen ekonomik anlamda güçsüz kesimlerin"* kaygılarına seslenmeyi başarmıştır (Stavrakakis ve Katsambekis, 2014: 120). Özetle, iki partili sistemin çöktüğü bir ortamda geniş sosyal ittifakın

sağlanması ve umutsuz vatandaşların ikna edilmesinde popülist ton işe yaramıştır (Soutwell, Lindgren ve Ellis, 2016: 177).

Diğer yandan popülizmin kitleleri mobilize etmesinin de partiye yönelik toplumsal desteğin artması, sol birlik fikrini erozyona uğratarak tek parti iktidarı talebini gündeme getirmiştir. Söz konusu değişiklik, parti kadrolarında hükümet hazırlıklarını hızlandırırken, Tsipras ise bu süreçte Avrupa ülkelerine çeşitli ziyaretler gerçekleştirerek kamusal görünürlüğünü artırmıştır. Yurtdışı temasları sırasında Tsipras, *“borçlar konusunda ve ülkenin ekonomik meselelerinde sorumlu biçimde hareket edileceğini”* ifade etmiş, aynı zamanda *“Obama’nın ve Hollande’ın sosyal ve iktisadi politikalarını desteklediğini belirterek Syriza’nın da benzer politikaları uygulayacağını”* taahhüt etmiştir (Komsopoulou ve Chasloglou, 2014: 105). Her ne kadar liderin vaatleri Avrupa’da pek ilgi uyandırmasa da, partinin ideolojik dönüşünün öncü sinyalleri olarak kabul edilebilir.

2.4.5. Seçim Zaferleri

Kemer sıkma karşıtı Syriza’nın yükselişine rağmen büyük koalisyon ise kamusal çıkarı zedeleyen politikalardan geri adım atmayarak ciddi bir siyasal maliyetle karşılaşmıştır. 25 Mayıs 2014 tarihinde yapılan AP seçimlerinin kampanya döneminde Tsipras, *“seçimleri tarihi bir referandum olarak gördüğünü ifade ederek halkı kemer sıkmaya karşı koymaya davet etmiştir”*. Buna karşılık iktidar kanadı ise istikrar vurgusunu ön plana çıkararak Syriza’yı popülist politikalar izlemekle suçlamıştır (Athanasiadis, 2014: 196). Ne var ki iktidar partilerinin tüm çabalarına rağmen AP seçimleri, tıpkı 2012 Mayıs ve Haziran seçimlerinde olduğu gibi, kemer sıkma karşıtları ve destekçileri arasındaki kutuplaşmaya sahne olmuştur. Bu koşullar altında 25 Mayıs 2014’te yapılan seçimlerde Syriza yüzde 26.6 oyla 6, ND yüzde 22.7 oyla 5, Altın Şafak yüzde 9.4 oyla 3, PASOK’un liderlik ettiği ‘Zeytin Ağacı’ (ELIA) listesi yüzde 8 oyla 2, seçimlerden yalnızca birkaç ay önce kurulan merkez sol-liberal ‘Potami’ (Nehir) yüzde 6.6 oyla 2, KKE yüzde 6.1 oyla 2 ve ANEL ise yüzde 3.5 oyla 1 sandalye kazanmıştır.

Tablo 2.14: 25 Mayıs 2014 Tarihli Yunanistan Avrupa Parlamentosu Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı (%)	Sandalye Sayısı
Syriza	26.6	6
ND	22.7	5
Altın Şafak Partisi (XA)	9.4	3
Zeytin Ağacı (ELIA)	8	2
Nehir (Potami)	6.6	2
KKE	6.1	2
Bağımsız Yunanlar (ANEL)	3.5	1
Diğer Partiler	17.1	-

Kaynak: Avrupa Parlamentosu Websitesi, (Çevrimiçi) <http://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/previous-elections>, 14 Mart 2018

Bu sonuçla Yunan tarihinde ilk kez PASOK'un solunda yer alan bir parti, seçimleri ilk sırada tamamlamıştır. Yaklaşan genel seçimlerin bir tür provası olan AP seçimlerinin ardından Avrupa'da dayanışmanın inşa edilmesi için Syriza, Tsipras'ı Avrupa Komisyonu Başkanlığı için aday göstermiştir. Genç lider, uluslararası kamuoyundan büyük destek görmesine rağmen Başkan seçilememiştir. Tsipras'ın artan popülaritesinin de etkisiyle partinin kazandığı ivme sürmüştü ve Yunan siyasetinin iki partili geleneksel yapısını büyük oranda tahrip etmiştir. Seçimlerin diğer bir önemli sonucu ise kemer sıkma izleyen hükümet ortaklarının ağır biçimde cezalandırılmasıdır. Bu minvalde ND ve PASOK, 2009 AP seçimlerine kıyasla yüzde 40'a yakın oy kaybederek tarihi bir yenilgi almıştır. Buna karşılık aşırı sağcı Altın Şafak Partisi ise yarışı üçüncü sırada tamamlamayıp kaygı verici bir başarı elde etmiştir.

Seçim rüzgârını arkasına alan Syriza, iktidara bir adım daha yaklaşırken erken seçim çağrısında bulunmayı da ihmal etmemiştir. Bu talep, kısa bir süre sonra hükümet nezdinde karşılık bulmuş ve Ocak 2015’te ülkede erken seçimlere gidilmesi kararlaştırılmıştır. Kampanya döneminde kemer sıkma karşıtı söylemini koruyan Syriza, gerek eski PASOK’lulardan gerekse de Yunan solundan destek görmüş ve toplumu değişime inandırmıştır. Açık biçimde parti, protestoların sönümlenmesine karşılık umut ışığı olarak belirmiş ve toplumsal huzursuzluğu seçim sandığına kanalize etmeyi başarmıştır. Buna karşılık ana akım partiler ise Syriza’yı popülizmle, KKE ise sahte kabadayılıkla suçlamış; ancak yükselişe engel olamamıştır.

25 Ocak 2015 tarihinde yapılan parlamento seçimlerinde Syriza yüzde 36.3 oyla 149, ND yüzde 27.8 oyla 76, Altın Şafak yüzde 6.3 oyla 17, Potami yüzde 6.1 oyla 17, KKE yüzde 5.5 oyla 15, Bağımsız Yunanlar (ANEL) yüzde 4.8 oyla 13 ve PASOK ise yüzde 4.7 oyla 13 sandalye kazanmıştır.

Tablo 2.15: 25 Ocak 2015 Tarihli Yunan Parlamentosu Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı (%)	Sandalye Sayısı
Syriza	36.3	149
ND	27.8	76
Altın Şafak Partisi (XA)	6.3	17
Nehir (Potami)	6.1	17
KKE	5.5	15
Bağımsız Yunanlar (ANEL)	4.8	13
PASOK	4.7	13
Diğer Partiler	8.8	-

Kaynak: Yunan Parlamentosu Websitesi, (Çevrimiçi) <https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/ToPolitevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata-New/#Per-16>, 6 Nisan 2018

Bu sonuçla Syriza kesin bir zafere imza atarken, tek başına iktidara gelmek için gerekli sandalye sayısını (150) ise 1 farkla kaçırmıştır. Ocak seçimleri, sosyalistlerin solunun ilk parlamento seçimleri zaferidir ve bu yönüyle yaklaşık 40 yıldır devam eden iki partili sistemin sona ermesini simgelemektedir. Sonuçlara net biçimde yansıdığı üzere parti sisteminde geleneksel olarak sosyalistlerin işgal ettiği yeri yeni sol reformistler almış ve Yunan solunu domine etmiştir. Bu itibarla Syriza, Lucardie'nin (2000: 176) yeni partilerin seçim başarısı açısından kritik gördüğü “*önemli miktardaki seçmen tarafından acil olduğu düşünülen sosyal problemlere net ve inandırıcı bir siyasi alternatifle*” yanıt vermeyi başarmıştır. Buna karşılık KKE ise toplumu daha radikal taleplere ikna edemeyerek gözden düşmüştür. Sağda ise ND'deki kayıplar sürmüş, ancak aşırı sağın da gerilemesi nedeniyle muhafazakârlar, istikrarlı pozisyonunu korumuştur.

2.5. Değişim Umudundan Hayal Kırıklığına Syriza İktidarı (2015-2017)

2.5.1. Hükümeti Dönemi ve Yapısal Sınırlılıkların Keşfi

Ana akım aktörlerin eleştiri oklarının hedefindeki Syriza, seçimlerin ardından koalisyon partneri arayışına çıkmıştır. Prensip olarak kemer sıkmayı destekleyen partilerle koalisyon kurmayı reddeden parti, yapılan görüşmeler neticesinde kemer sıkma karşıtı ANEL'le uzlaşma sağlayarak Tsipras'ın Başbakanlığında yeni hükümeti kurmuştur.

“*Sağ ve sol popülizmin örnek koalisyonu*” (Pappas, 2016) olarak tanımlanabilecek yeni hükümet, öncelikle kemer sıkma politikalarıyla işlerine son verilen çalışanları yeniden işe almış ve insani krizle mücadele etmek için yüz binlerce sigortasız vatandaşa tekrar kamu hastanelerinden faydalanma hakkı getirmiştir. Sonrasında ise kemer sıkma politikalarının terk edilmesi, alt-orta sınıfların içerisinde bulunduğu sıkıntılı durumun bir an önce giderilmesi ve Yunan borçlarının yeniden yapılandırılması gibi daha temel sorunlar iktidarın gündemine gelmiştir.

Özellikle Euro Bölgesi'nden çıkılmadan kemer sıkma politikalarına yapısal olarak nasıl karşı çıkılacağı sorusu, uzun süre yanıtsız kalmış ve derinleşen kriz ortamında hükümeti zorlamıştır. Yine de AB'ye güveni ve genel iyimserliği çerçevesinde Tsipras, hükümeti kurmakla görevlendirilmesinin ardından Yunanistan'da kemer sıkmanın sona erdiğini duyurmuş ve bu itibarla, kısa bir süre için de olsa, *“neoliberalizme karşı sol direnişin uluslararası yüzü olmuştur”* (Janssen, 2013: 5). Ne var ki bu cesur çıkış, Yunan borçları için AB kurumlarıyla yürütülen müzakerelerin sonuçsuz kalmasıyla anlamını yitirmiştir.

Bu süreçte bir dizi olumsuz gelişme de yaşanmıştır. Borçların yeniden yapılandırılması talebinde bulunan hükümete AMB'nin yanıtı, *“bankalarının teminat olarak Yunan bonolarını kullanmasına olanak tanıyan ayrıcalığın kaldırılması”* olurken; sonraki aylarda da AMB, *“Yunan bankalarına doğrudan destek sunmayarak bankaların daha yüksek faizle Yunan Merkez Bankası'na borçlanmasına neden olmuştur”* (Akçay ve Güngen, 2016). Borç çevrimi sorunuyla nasıl baş edeceğini bilemeyen hükümet köşeye sıkışmıştır. Aynı dönemde üçüncü kurtarma paketi görüşmeleri olumsuz sonuçlanarak Syriza'nın alternatif program umudunu suya düşürmüştür. Avrupa solunun Yunan soluyla yanlısı dayanışmayı örgütleyememesi de partinin üzerindeki baskıları artırmıştır. Yunan borçları konusunda aradığı desteği bulamayan parti, AB'nin oyalamaları yüzünden halka verdiği sözleri tutamamıştır.

Hareket alanı daralan hükümet, AB'yi suçlamayı sürdürmüş ve gelişmelerin Avrupa'nın dağılmasıyla sonlanacağı tehdidinde bulunmuştur. 2015 öncesinde Euro Bölgesi'nin tek başına ulusal hükümetler eliyle reforme edilmesinin mümkün olduğunu düşünen Syriza, kreditorlerin kredi ve borç pazarlığında geri adım atmamasının kesinlik kazanmasıyla seçmenleri nezdinde küçük düşürülmüştür. Son tahlilde hükümet ve AB arasındaki görüşmeler ise ikincisinin ilkini kriz dönemi Yunan hükümetlerinin teslimiyetçi çizgisine çekmesi dışında anlamlı bir sonuç doğurmamıştır.

2.5.2. Referandum ve Blöf

Kreditörlerin ve AB'nin kemer sıkma ısrarı ya da aksi halde kredi musluklarını kapatma tehdidi, sol hükümet programının uygulanmasını imkânsız hale getirmiştir. Bu koşullar altında hükümet, elindeki son kartı oynamış ve daha fazla mali destek sağlanması için kreditörlerin uygulanmasını öngördüğü kemer sıkma tedbirlerine ilişkin önerileri referanduma götürme kararı almıştır. Referandum kararıyla yalnızca kendi seçmenlerinin değil, aynı zamanda halkın büyük çoğunluğunun da ülkeye dayatılan acı reçeteyi kabul etmediğini kanıtlamayı amaçlayan parti yönetimi, oldukça naif biçimde AB'nin referandum sonucuna saygı göstereceğini ve anlaşmanın reddedilmesi durumunda planda değişiklik yapılacağını düşünmüştür. Kampanya döneminde uluslararası kurumlar ve kreditörler ise oylamada hayır çıkması durumunda Yunanistan'ın bankacılık sisteminin iflas edeceği tehdidini savurarak ülkenin iç işlerine müdahale etmekten çekinmemiştir. Benzer biçimde sermayedarlar ve medya da Syriza karşıtı koroya katılarak kitleleri evet demeye ikna etmeye çalışmıştır (Panayiotakis, 2015: 40).

Yunan partileri, referandumda adeta kutuplaşmıştır. Syriza'yla birlikte ANEL, KKE ve Altın Şafak memoranduma karşı çıkarken, ND, PASOK ve Potami ise evet cephesinde yer almıştır. Diğer yandan referanduma kısa bir süre kalan AMB'nin sermaye kontrolleri uyarısı üzerine Yunan bankalarından günlük para çekme limitinin 60 Euro'yla sınırlandırılması, halkın sıkıntılarını artırmıştır (Papadimas ve Georgiopoulos, 2015). 5 Temmuz 2015'te yapılan oylamada Yunan halkının yüzde 61'i yeni kemer sıkma paketini reddetmiştir.

Kemer sıkma politikalarına karşı toplumsal tepkiyi somutlaştıran hayır kararı, AB nezdinde demokratik olgunlukla karşılanmak bir yana dursun, daha otoriter ve cezalandırıcı bir kemer sıkma planı önerisiyle karşılık bulmuştur. AB'nin ısrarlı tavrı karşısında Syriza yönetimi, halkın kararına saygı duymak ya da daha radikal adımlar atmak yerine ekonomik belirsizliği bahane ederek kreditörlerle uzlaşma yoluna gitmiştir. Tavır değişikliğinin ardından 'Junker teklifi' olarak da bilinen ve 86 milyar Euro'luk destek karşılığında sert kemer sıkma ajandasının uygulanmasını öngören yeni plan, toplumsal protestolara ve Syriza içerisindeki 43 vekilin muhalefetine rağmen 12 Temmuz 2015 tarihinde mecliste çoğunluk oyuyla kabul edilmiştir.

Kabul edilen plan, açık biçimde kemer sıkmanın “*Euro Bölgesi ve AB’nin yasal çerçevesi içerisinde çözüleceğini savunanların*” stratejilerini çökertmiş (Kouvelakis, 2016: 18) ve ağır bir sosyal fatura ortaya çıkarmıştır. Plan çerçevesinde, “*vergilerin artırılması, refah harcamalarının sınırlandırılması, en düşük emekli ücretlerinde kesinti yapılması, ipoteklerin kolaylaştırılması, 2012’de Troyka’nın emriyle yasaklanan toplu sözleşme anlayışının sürdürülmesi, toplamda 50 milyar Euro’ya yaklaşan özelleştirmelerin hızlandırılması ve tüm bankaların tekrar özel sektöre teslim edilmesi*” gibi politikalar kabul edilmiştir (Markanontou, 2012: 185).

2.5.3. Syriza’nın Bölünmesi, 2015 Seçimleri ve Sonrası

Bir anlamda referandumda kazandığı savaşı masada kaybeden ya da eski Finans Bakanı Yanis Varoufakis’in deyişiyle “*referandumun ardından Euro Bölgesi’nden kopmayı reddeden*” (Sotiris, 2016: 12) Syriza’da anlaşmanın ardından sol muhalifler ayaklanmıştır. Özellikle parti içerisinde yer alan ‘Sol Platform’ üyeleri, Tsipras liderliğini teslimiyetçilikle suçlayarak sert eleştiriler dile getirmiştir. Eleştirilerin karşılıksız kaldığını gören muhalifler, bir süre sonra ise Syriza’yı terk ederek 21 Ağustos 2015’te ‘Popüler Birlik Partisi’ni (LAE) kurmuştur. LAE’nin kurulmasının ardından Syriza Genel Sekreteri Tasos Koronakis’in de dâhil olduğu Merkez Komite’den ve Siyasal Sekreteryâ’dan çok sayıda kişi partiden istifa etmiştir.

Yükselen parti içi huzursuzluklar ve çok sayıda memorandum karşıtı vekil bulunması nedeniyle Başbakan Tsipras, Eylül 2015’te ülkede erken seçimlere gidilmesi kararı almıştır. Bu hamleyle açık biçimde parti içerisindeki muhaliflerin temizlenmesini amaçlayan parti, yüzde 35.5 oy alarak seçimleri ilk sırada tamamlamış ve meclise 145 temsilci yollamıştır. Buna karşılık ND yüzde 28.1 oyla 75, Altın Şafak yüzde 7 oyla 18, seçimlere ortak listeyle giren PASOK-DIMAR ikilisi yüzde 6.3 oyla 17, KKE yüzde 5.6 oyla 15, Potami yüzde 4.1 oyla 11, ANEL yüzde 3.7 oyla 10 ve AB yanlısı ‘Merkezciler Birliği’ (Union of Centrists) ise yüzde 3.4 oyla 9 vekil kazanmıştır. Bu sonuçla güven tazeleyen Syriza, ANEL’le mevcut koalisyonu sürdürme kararı almıştır.

Tablo 2.16: 20 Eylül 2015 Tarihli Yunan Parlamentosu Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı (%)	Sandalye Sayısı
Syriza	35.5	145
ND	28.1	75
XA	7	18
Demokratik Koalisyon (PASOK+DIMAR)	6.3	17
KKE	5.6	15
Potami	4.1	11
ANEL	3.7	10
Merkezciler Birliği	3.4	9
Diğer Partiler	6.3	-

Kaynak: Yunan Parlamentosu Websitesi, (Çevrimiçi) <https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/ToPolitevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata-New/#Per-16>, 6 Nisan 2018

Seçimlerin ardından hükümetin kriz politikalarına yönelik tepkiler ise sertleşmiştir. Özellikle bu süreçte “*sendikalar, çiftçiler ve beyaz yakalılar*”, yaşam koşullarının kötüleşmesine tepki göstermiş ve yer yer 2011-2012 eylemliliklerini hatırlatacak protestolara imza atmıştır (Sotiris, 2016: 9-13). Bu durum, ülkede sosyal ve politik krizin sürdüğü izlenimini uyandırmaktadır

Kemer sıkma karşıtı programı yapısal sınırlılıklar nedeniyle rafa kaldıran Syriza, günümüzde merkeze kayarak yeni PASOK olma yolunda ilerlemektedir. Ekim 2016’da düzenlenen Syriza’nın 2. Kongresi’nde Tsipras’ın yeniden parti liderliğine seçilmesi de bu yönelimi desteklemektedir. Avrupa’da ana akım kriz stratejisine direnemeyen partinin yarattığı tüm hayal kırıklığına rağmen, “*Yunan halkının yeterince fedakarlık yaptığını vurgulayarak kreditorlere sorumluluklarını yerine getirmeleri*” (Markou, 2017: 62) çağrısında bulunması ise, kemer sıkma karşıtı toplumsal öfkenin yatıştırılması ve kontrol altında tutulması için kritik bir işleve sahiptir. Uygulanan acı reçeteler bağlamında 8 yılda dışarıdan 289 milyar Euro

borçlanan, Ağustos 2018’de ise kurtarma paketlerini sonlandıran ve bu bağlamda krizden çıktığı resmi olarak kabul edilen Yunanistan’da (Brunsden ve Khan, 2018) popülist hükümetin ekonomik performansı, siyasi dengeler üzerinde belirleyici olmayı sürdürmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYALİSTLERİN GÖLGESİNDE KALAN BİR DENEYİM OLARAK ‘SOL CEPHE’

3.1. Tarihsel Arka Plan

Güçlü bir işçi sınıfı geleneğine ve zengin bir eylem repertuarına sahip olan Fransa, 19. y.y.ın ikinci yarısından itibaren çeşitli emek örgütlerine ve sol hareketlere ev sahipliği yapmıştır. İşçi sınıfı partilerinin de erken dönemlerde ortaya çıktığı ülkede, 3. Cumhuriyet döneminde (1870-1940) ön plana çıkan aktörler arasında sola öncülük eden ve sonrasında sağa kayan ‘Radikal Parti’ ve 1905’te kurulan ‘İşçi Enternasyonalı Fransız Seksiyonu’ (SFIO) gibi yapılar yer almaktadır (Çubukçu, 2013: 265). Söz konusu partiler arasında özellikle ikincisi, Fransız solunun evrimi itibarıyla önem arz etmektedir.

SFIO, kuruluşunun ardından uzun yıllar evrimciler ve ortodoks Marksistler arasındaki tartışmalara sahne olmuş ve Bolşevik Devrimi’nin de etkisiyle Tours Kongresi’nde (1920) ikiye bölünmüştür. Avrupa’nın en köklü komünist partileri arasında yer alan ‘Fransız Komünist Partisi’ (PCF), bu bölünme sırasında ortodoks Marksistlerin katkısıyla Aralık 1920’de kurulmuştur (Adereth, 1984). PCF’nin ortaya çıkmasıyla ülke solunda birbirlerinden farklı ideolojik çizgilere sahip iki gelenek oluşmuştur. 1920’lerden itibaren her iki gelenek de sınıf mücadelesinin keskinleşmesine paralel olarak toplum ve siyaset üzerindeki etkilerini kayda değer biçimde artırmıştır.

1930’larda yükselen faşizm tehdidi de Fransız solunu bir arada hareket etmeye ve siyasal alanda anti-faşist direnişi örgütlemeye itmiştir (Jackson, 1988). Kitlesele anti-faşizm ve yükselen grevlerin ardından 1936 parlamento seçimlerinde solun galip gelmesiyle Leon Blum liderliğinde SFIO, Radikal Parti ve PCF’nin dâhil

olduğu ‘Halk Cephesi hükümeti’¹ kurulmuştur (Bouvet, 2010: 117). Grevlerin ve işgallerin damgasını vurduğu bu süreçte 40 saatlik haftalık çalışma süresi, ücretli tatil uygulaması, yüksek ücret artışları ve toplu sözleşmenin kabulü gibi önemli yasalara imza atan hükümet (Molyneux, 2013: 31), 1938 Kasım’ında İspanya İç Savaşı (1936-1939) konusundaki görüş ayrılıkları ve süregiden ekonomik bunalım nedeniyle sona ermiştir. 1939 yılında Polonya’nın işgalinin ardından Nazilere karşı savaş ilan eden ülke, Mayıs ayında Alman orduları tarafından işgal edilmiş; Haziran’da ise Paris’i kaybetmiştir. Aynı zamanda bu, 3. Cumhuriyet’in son bulduğu anlamına gelmektedir.

Nazi işgali (1940-1944) dışında kalan bölgede Marşel Philippe Petain’in Devlet Başkanlığı’na getirildiği Fransa’da, işbirlikçi Vichy hükümeti kurulmuştur. Aynı dönemde Londra’da ise Nazi ve Vichy hükümeti karşıtı Charles de Gaulle liderliğinde ‘Özgür Fransa Kuvvetleri’ oluşturulmuştur (Gaffney, 2010: 1-2). Dışarıdan direnişi örgütlemeyi amaçlayan bu yapıya ek olarak komünistler ise yerel direniş unsurlarının da desteğiyle işbirlikçilere ve faşistlere karşı amansız bir mücadele vermiştir. Komünist direniş, Nazilerin yenilgiye uğratılmasında kritik rol oynamış ve savaş sonrası dönemde PCF’ye meşruiyet ve itibar kazandırarak beraberinde siyasal ve örgütsel başarıları getirmiştir (March, 2011).

1944 yazında Alman ordularından tamamen temizlenen ülkede, de Gaulle destekçisi muhafazakâr ‘Cumhuriyetçi Halk Hareketi’ (MRP), SFIO ve PCF’den müteşekkil ve de Gaulle’in Başkanlık ettiği geçici hükümet kurulmuştur. 21 Ekim 1945 tarihinde ise 4. Cumhuriyet’i inşa edecek kurucu meclisin oluşturulması ve meclis kompozisyonunun netleştirilmesi için parlamento seçimleri yapılmıştır. Özellikle işçi sınıfının desteğiyle PCF (Mayer, 2014: 274), yarışı ilk sırada tamamlayarak büyük bir zafere imza atmıştır. Seçimlerin ardından üçlü hükümet yoluna devam ederken, Ocak 1946’da ise de Gaulle, Başkanlık görevini bırakmıştır. 10 Kasım 1946’da yeniden seçimlere giden ülkede zafer yine komünistlerin olmuştur. Yeni hükümetin başına ise sosyalistlerden Leon Blum getirilmiştir.

¹ ‘Halk Cephesi’ olgusuna aynı dönemde İspanya’da da rastlamak mümkündür.

Blum döneminde “*merkezi planlama ilkesi kabul edilmiş, refah devleti güçlendirilmiş, kadınlara oy hakkı tanınmış ve işçi hakları iyileştirilmiştir*” (Cole, 2011: 30). Belirgin biçimde dönemin ruhuna uygun Keynezyen ve refah devleti politikalarını destekleyen hükümet ortakları, kısa süre sonra ise gerek işçi eylemliliklerinin ivme kazanması gerekse de Soğuk Savaş’ın başlaması nedeniyle kendi aralarında sorunlar yaşamaya başlamıştır. Artan iç huzursuzluklar ve komünizm karşıtlığının güçlenmesi sonucunda PCF’li bakanlar, kabineden kovulmuştur. Dışlanma ve baskılar, PCF’nin seçim performansına ve örgütsel gücüne ise olumsuz yönde yansımamış (Dubois ve Mabut, 2009) ve böylece Fransız komünistleri Avrupa’nın en büyük siyasal aktörlerinden biri haline gelmiştir. Nazilerin yenilgiye uğratılmasının ardından Fransız işçi sınıfı ve entelektüelleri üzerinde hâkimiyet kuran komünistlere karşılık SFIO ise etkisiz bir profil sergilemiştir.

1950’lerin ortalarında Fransa, bu kez Cezayir bataklığına saplanmıştır. 1954’te Cezayir’de bağımsızlık için başlayan isyana karşılık ordu birlikleri ise Cezayir’i Fransa içerisinde tutmakla görevlendirilmiştir. Ne var ki ordunun kanlı müdahalesine rağmen isyan bastırılamamıştır. Askeri başarısızlık sonucunda ülkede yükselen tansiyon, büyük bir siyasal krize yol açmıştır (Gaffney, 2010: 1-2). Artan siyasal istikrarsızlık, her ne kadar tartışmalı bir figür de olsa, birçokları için “1939-1945 travmasından” ülkeyi çıkaran de Gaulle’ün 1958’de bu kez başka bir hayati meseleyi çözmek için görevlendirilmesiyle sonuçlanmıştır.

De Gaulle, siyasal sorunu kendine has görüşleri, felsefesi ve vizyonu ile çözmüş ve son tahlilde 4. Cumhuriyet’in yerini alacak 5. Cumhuriyet’in yapısını ve evrimini doğrudan etkilemiştir. Bu minvalde 28 Eylül 1958’de yapılan referandumla kabul edilen yeni cumhuriyetin² temel karakteristiği, sorunların çözümünün güçlü ve bilge lider anlayışına dayandırılması olmuştur. Yeni siyasal kurumlar inşa eden 5. Cumhuriyet’te açık biçimde diğer siyasal kurumlara karşılık yetkiler daha çok yürütmenin başı olan Başkan’da toplanmıştır (Lewis-Beck ve Nadeau, 2015: 27). Dolayısıyla 5. Cumhuriyet, aynı zamanda bir tür “*hiperbaşkanlık sistemidir*”

² Fransa’da 1. Cumhuriyet, 1792–1804; 2. Cumhuriyet, 1848–1852; 3. Cumhuriyet, 1870–1940 ve 4. Cumhuriyet, 1946–1958 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır.

(Hayward, 2013). 1962 referandumuyla da bu yönde önemli bir adım atılmış ve Başkan'ın doğrudan halk oyuyla seçilmesi kabul edilmiştir.

Diğer yandan kişisel liderliğe yönelik vurgu, partiler ve parlamenter sistemle tezat oluşturmıştır. Sonrasında yapılan düzenlemelerle ise Başkan ve Başbakan arasında daha dengeli, ancak karmaşık bir ilişki tesis edilmiştir. Bu ilişki nedeniyle Duverger (1980), Fransa'nın politik sistemini “*yarı-Başkanlık hükümet sistemi*” olarak tanımlamıştır.

Siyasal açıdan değerlendirildiğinde, 5. Cumhuriyet'in erken dönemlerinde komünistlere ilk büyük darbeyi, savaş sonrası neslin öncülük ettiği ‘1968 eylemleri’ vurmuştur. İşçi grevlerinin ve anarşist, Maoist ve Troçkist öğrenci liderlerinin öncülük ettiği protestoların ve damgasını vurduğu süreçte PCF’yi eleştiren sloganlar sokaklardan eksik olmamıştır. Buna karşılık PCF ise bu süreçte kendisini “*anti-Gaullist hareketin başı*” olarak kurgulamaya çalışmış, ancak başarılı olamamıştır (Sassoon, 2010: 369). Bu itibarla 68 kuşağı, bir yandan reel sosyalizme yönelik ciddi eleştiriler getirerek PCF’nin dinamizmini sarsarken, diğer yandan ise alternatif solu güçlendirerek Fransız solunu çeşitlendirmiştir. İkinci hususla bağlantılı olarak Troçkistler, Avrupa’da istisnai bir örnek teşkil edecek nitelikte ülke siyasetinin temel aktörleri arasında yer almıştır.

Solda Troçkizmin kabul görmesinin yanında PCF’ye esas meydan okuma ise Mayıs 1969’da gerçekleştirilen Alfortville Konferansı’nda sosyalistlerin süregiden seçim yenilgilerini durdurabilmek için kurduğu ‘Sosyalist Parti’den (PS) gelmiştir. 5. Cumhuriyet’in kuruluşuna karşı çıkan (Bouvet, 2010: 117), ardından ise “*zafer kazanan Gaulizm ile reforme edilmemiş PCF*” arasında sıkışıp kalan PS’de (Cole, 2011: 31) Haziran 1971’de gerçekleştirilen Epinay Kongresi’nde François Mitterand’ın liderliğe seçilmesiyle başlayan dönem, parti tarihi açısından bir dönüm noktasıdır. Mitterand döneminde PS, radikal sol çizgiye kaymış ve 1972 yılında PCF-PS ortak programını müzakere etmiştir (Bouvet, 2010: 117). Program kapsamında taraflar, ‘sanayinin millileştirilmesi, ücretlerde ve refah kazanımlarında artış sağlanması ve sendikal hakların geliştirilmesi’ gibi talepler etrafında ortaklaşmıştır (Sassoon, 2010: 537). Sol program, özellikle işçi sınıfı ve orta sınıftan büyük destek

görürken, PCF'den uzaklaşan seçmenlerin ise sosyalistlere yönelmesi sonucunu doğurmuştur.

1970'lerde Fransız solunda değişen dengeler, komünistlerde değişimi tetiklemiştir. Öncelikle 1973 parlamento seçimleriyle PCF, ideolojik yumuşama sürecine girmiş, sonrasında kısa bir süreliğine de olsa Avrupa komünizmi düşüncesini benimsemiştir. 1970'lerin sonlarından itibaren ise parti yeniden sola kaymıştır. Ancak ne ideolojik yumuşama ne de dogmatizm, seçim yenilgilerinin önünü alabilmiştir.

Bu koşullar altında gerçekleştirilen 1981 Başkanlık seçimlerinde sosyalistlerin adayı Mitterand olmuştur (Gauthier, 2010: 134). Programında Keynezyenizme ve refah devleti yanlısı taleplere yer veren sosyalist, toplumun değişim arzusunu temsil ederek seçimleri kazanmıştır (Shields, 2011: 3). 13 ve 21 Haziran tarihlerinde yapılan yasama seçimlerine de sosyalistlerin zaferi damgasını vurmuş; ancak Mitterand'ın sol ittifakı sürdürmek istemesi nedeniyle hükümete PCF de dâhil edilmiştir.

İktidarının ilk yıllarında 'bazı özel sektör alanlarının millileştirilmesi, asgari ücretin artırılması, sosyal devletin güçlendirilmesi ve işçi haklarının iyileştirilmesi' yönünde politikalar uygulayan Mitterand ve PS, sonraki yıllarda ise reformist çizgisini kaybetmiştir (Hewlett, 2012). Kısa süre içerisinde Yunanistan'da PASOK'un uygulamalarını hatırlatacak nitelikte kemer sıkma politikalarına da başvuran sosyalistler, yoksulluğu ve işsizliği tırmandırarak sosyal kriz ortamı yaratmıştır. Kemer sıkma, PCF cephesinde ise büyük tepkiyle karşılanmış ve 1984 yılında partinin koalisyonu terk etmesine yol açmıştır. Başarısız iktidar deneyiminin ardından PCF'de iç sorunlar derinleştirirken, özellikle gençlerin partiye daha az ilgi göstermesi ile üye sayısında ve parti aktivizminde gözlemlenen düşüş (Bull, 1995: 83), gerilemeyi hızlandırmıştır.

Tartışmasız biçimde 1980'lerde PS'nin sol radikallikten koparak ana akım sosyal demokrasiye yaklaşması, partinin "*kapitalizmi dönüştürme ya da ondan kopma*" gibi erken vaatlerini suya düşürmüştür (Clift, 2013: 107). PS'nin değişim umudunun pratikte suya düşmesi, sosyalistlerin ana seçmen tabakası olan işçi sınıfının

politik tercihlerini aşırı sağa meyledecek biçimde değiştirmiştir. 1972 yılında Jean-Marie Le Pen tarafından kurulan Ulusal Cephe (FN), sosyalistlerin neoliberalizmin yol açtığı tahribatla baş edememesi neticesinde Fransız siyasetinin önde gelen aktörlerinden biri olmuş ve bu yönüyle Batı Avrupa'nın en başarılı aşırı sağ partileri arasında yer almıştır.

Ana hatlarıyla ulusal kimlik, güvenlik ve düzen ile göçmenlik gibi konuları politize ederek siyasetin gündemine taşıyan FN'de, yabancı karşıtlığı ve refah şövanizmi oldukça belirgindir (Mayer, 2011: 111). Göçe ve göçmenliğe de karşı çıkan parti (Caron, 2013: 235), *“göçmen sorununun işsizliğe neden olduğunu, suç ve güvensizliği tetiklediğini ve Batı Avrupa refah devletlerinin cömertliğini sömürdüklerini”* iddia etmiştir (Ryndgren, 2008: 172). Demografik kompozisyonu itibarıyla zaten kutuplaşmaya müsait olan Fransız toplumu, FN sonrası dönemde daha fazla dışlanma, eşitsizlik ve hoşgörüsüzlükle anılır olmuştur.

Yabancı düşmanlığı baskın olan ve genellikle savunduğu değerlerden ziyade karşı olduğu politikalara göre kendini konumlandırıran Ulusal Cephe'nin diğer bir dikkat çekici özelliği ise küreselleşme ve AB karşıtlığıdır. Küreselleşmenin ulusal sınırları tahrip etmesiyle *“vatandaşların öz kimliklerini ve eski güvencelerini ortadan kaldırdığını”* iddia eden parti (Mayer, 2014: 267), AB entegrasyonunun da benzer eğilimleri güçlendirdiğini savunarak milli değerlere dayalı homojen bir ulusun inşa edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Sosyal sorunların ağırlaşması, sınıfsal eşitsizliklerin derinleşmesi ve toplumsal kutuplaşmanın yaygınlaşmasıyla FN, 1984 AP seçimlerinden itibaren yükseliş trendine girmiştir (Mitra, 1998; Russo, 2014: 186). PS'nin sosyal liberalizme kaymasından rahatsızlık duyan sol seçmenler ile PCF ve Gaullist hareketin zayıflığı, aşırı sağın itici gücü olurken, partinin popülist tonunun da vatandaşların geleneksel oy verme davranışlarını değiştirmesinde etkili olduğu söylenebilir. Ana akım siyasetlerin gözden düştüğü bir konjonktürde FN, erken başarılarına ek olarak, Cezayirli göçmenlere vatandaşlık verilmesi gibi tartışmalar üzerinden seçmenleri konu-temelli oy vermeye ikna ederek düzen ve sistem karşıtı duyguları güçlendirmeyi sürdürmüştür (Ignazi, 1996).

1980’lerde Fransız sağında muhafazakârlar, “ırkçılığa adeta saygıdeğer bir görüntü kazandıran” (Mitra, 1998: 63) aşırı sağla baş edememiştir. Siyasal ve sosyal krizi ulusal kimlik krizine dönüştürerek güçlenen aşırı sağ, iktidar çevrelerinde büyük bir tedirginliğe yol açarak seçim sisteminde değişiklik yapılmasını gündeme getirmiştir. Büyük partilerin çıkarına uygun olan; ancak küçük partilerin gelişimini engelleyen iki turlu çoğunluk sistemine geçiş, bu süreçte tamamlanmıştır. Her ne kadar yasal düzenlemelerle aşırı sağın sandalye kazanması büyük oranda engellense de – 1988 parlamento seçimlerinde FN’nin 34 sandalye kaybederek 1 vekile düşmesi gibi- iktidarların sosyal krizi sonlandıracak adımlar atmaması, medyanın siyasetin kirli yanlarını ortaya çıkarması ve Le Pen’in televizyon ekranlarından faydalanarak karmaşık problemlere basit popülist çözümler üretmesi gibi nedenler sonucunda FN’nin oyları ortalama yüzde 15’ler düzeyinde sabitlenmiştir (Rydgren, 2008: 179).

FN’nin güçlenmesi, komünistleri de zor durumda bırakmıştır. Yine aynı dönemde Batı Avrupa’da meydana gelen yapısal değişimlere paralel olarak Fransa’da ağır sanayi işçilerinin sayısının gerilemesi de PCF’nin uzun yıllardır üzerinde hegemonya kurduğu işçi sınıfının kaybedilmesinde belirleyici olmuştur. Bu süreçte eğitilmiş orta sınıflar da post-materyalist değerlerin oy verme davranışını her zamankinden daha fazla etkilemesi nedeniyle -örneğin Ocak 1984’te kurulan ‘Yeşiller’in (Verts) 1984 AP seçimlerden itibaren başarı kaydetmesiyle- geleneksel soldan uzaklaşmıştır.

Komünistler başka ciddi sorunlarla da yüzleşmek durumunda kalmıştır. Örneğin partinin güçlü yayın organı L’Humanité ciddi anlamda okur kaybetmiş ve örgütsel istikrar bozulmuştur. Gençleri ikna etmekte de zorlanan PCF, 1980’lerde eski komünist sanayi bölgelerinin kontrolünü de kaybederek “*ulusal seçim sistemi üzerinde belirgin bir etkisi olmayan; ancak entelektüel ve kültürel yaşamı etkileyen bir protesto partisine dönüşmüştür*” (Lazar, 1988: 254-255). Bu gelişme, solun toplum ve siyaset üzerindeki etkisini zayıflatarak parti sisteminin sağa kaymasını hızlandırmıştır.

Neoliberalizmin sosyal krizine yanıt veremeyen PS, 16 Mart 1986’da yapılan yasama seçimlerinde parlamentodaki çoğunluğunu kaybetmiştir. PS’nin parlamentoda çoğunluğu kaybetmesinin ardından yasada değişikliğe gidilmiş ve yürütmenin başında

Başkan ve Başbakan adıyla iki ismin bulunması kararlaştırılmıştır. Literatürde bu durum, ‘kohabitasyon’ olarak tanımlanmaktadır (Lewis-Beck ve Nadeau, 2015: 27). Sonrasında 5. Cumhuriyet tarihinde ilk kez bir Başkan, kendi partisinden olmayan bir ismi -muhafazakâr ‘Cumhuriyet için Birlik Partisi’nden (RPR) Jacques Chirac’ı- Başbakan olarak atamıştır. 1986 seçimlerinin diğer önemli sonuçları arasında ise FN’nin parlamentoya girmeye hak kazanması ve komünistlerin gerilemesi yer almaktadır.

Kohabitasyon döneminde sokaklar hareketlenmiştir. 1980’lerde SOS-Racisme gibi ırkçılık karşıtı oluşumların ve muhalif gençlik örgütlerinin eylemlerinin yanı sıra demiryolu işçileri de greve gitmiştir (Berry, 1993: 15). Yükselen hareketliliğine rağmen ülkede toplumsal hareketlerle partilerin karşılıklı güven bunalımı yaşaması, seçimlerde alternatif sol akımların ortaya çıkmasını zorlaştırmıştır.

Bu koşullar altında 24 Nisan’da ilk turu, 8 Mayıs 1988’de ikinci turu yapılan Başkanlık seçimlerini Chirac’a karşı yarışan Mitterand kazanmıştır. Seçim zaferinin ardından PS, diğer solla birlikte ilk turu 5 Haziran, ikinci turu ise 12 Haziran’da yapılan parlamento seçimlerinde de çoğunluğu elde etmiştir. Partinin başarısında komünistlerin yaşadığı tıkanıklık ile muhafazakârların topluma inandırıcı bir alternatif sunamaması etkili olmuştur. Özelleştirmelerin artırılması ve sermaye sahiplerinin vergi yükünün azaltılması gibi taleplerin yer aldığı neoliberal seçim programına sahip muhafazakârların aldığı yenilgi, ülkede kohabitasyon dönemini de sona erdirmiştir.

3.2. SSCB Sonrası Dönemde Fransız Solunun Gelişimi (1991-2007)

3.2.1. Avrupa Entegrasyonu ve Neoliberal Reformlar Bağlamında Toplumsal Protestolar ve Sol

1990’larda Fransız sokakları hareketliliğini korumuştur. Öncelikle ülkede savaş karşıtlığı üzerinden güçlü bir toplumsal hareketlilik gözlemlenmiştir. Sonrasında ise Avrupa entegrasyonuna ilişkin meseleler, gündemin üst sıralarını işgal etmiştir.

Özellikle ‘Maastricht Andlaşması’ üzerine yapılan tartışmalar, ulusal siyasetin dinamiklerini kökünden sarsmıştır.

Kampanya döneminde PCF, anlaşmanın neoliberal dokusuna ve ülkenin yaşadığı çeşitli ekonomik ve sosyal problemlere dikkat çekmiş ve sorunlara tepkisiz kalan hükümetlerin ve Avrupalı yöneticilerin tavrını başarılı biçimde politize ederek vatandaşları hayır oyu vermeye ikna etmiştir. PS ise referandumda bölünmüştür. Partinin lider kadrosu, oylamada evet oyu kullanılmasını isterken, Jean-Pierre Chevènement önderliğindeki ‘Vatandaş Hareketi’, hayır oyu için mücadele etmiştir (Wagner, 2008: 272). Sonuç olarak sosyalist seçmenlerin önemli bir bölümünün ve Fransız solunun diğer unsurlarının hayır oyu verdiği anlaşma, 20 Eylül 1992’de yapılan referandumda yalnızca yüzde 50.8 oyla kabul edilmiş ve böylece vatandaşların siyasal seçkinlerin Avrupa yanlısı tutumuna gösterdiği tepki somutlaşmıştır (Startin ve Krouwel, 2013: 67; Ivaldi, 2006: 1).

Referandumda bölünen PS, gözden düşmüş ve ilk turu 21 Mart, ikinci turu ise 28 Mart 1993’te yapılan yasama seçimlerinde sosyalistler, 54 sandalye kazanarak ancak üçüncü olabilmıştır. Özellikle işçi sınıfı oylarını kaybeden parti, bu oyları bir daha kazanamadığı gibi, yeni orta sınıflara seslenmeyi de başaramamıştır (Cole, 2011: 43-44). Buna karşılık seçimleri toplamda 247 sandalyeyle Chirac’ın muhafazakâr ‘Cumhuriyet için Birlik Partisi’ (RPR) ilk sırada tamamlarken, eski Cumhurbaşkanı Valéry Giscard d'Estaing’in merkez sağ ‘Fransız Demokrasisi için Birlik Partisi’ (UDF) ise kazandığı 213 vekille ikinci sırada yer almıştır. SSCB sonrası dönemde zorlu günler yaşayan PCF ise ilk turda yüzde 9.2, ikinci turda ise yüzde 4.6 oy alarak meclise 23 vekil yollamaya hak kazanmıştır. Komünistlerden daha çok oy alan FN ise seçim sisteminin yapısı nedeniyle herhangi bir temsilci kazanamamıştır. Seçimlerin ardından Başbakanlığa RPR’den Édouard Balladur seçilmiştir.

Tablo 3.1: 21 - 28 Mart 1993 Tarihli Fransız Parlamentosu Seçimleri 1. ve 2. Tur Sonuçları

Partiler	Oy Oranı (%)	Oy Oranı (%)	Sandalye Sayısı
	1. Tur	2. Tur	

RPR	20.4	28.3	247
UDF	19.1	25.9	213
PS	17.6	28.7	54
PCF	9.2	4.6	23
FN	12.4	5.7	-
Yeşiller	4	0.1	-
Diğer Partiler	15.0	6.7	40

Kaynak: Inter-Parliamentary Union Websitesi, (Çevrimiçi) http://archive.ipu.org/parline-e/reports/arc/2113_93.htm, 8 Haziran 2018

Fransız parlamento seçimlerini 12 Haziran 1994 tarihinde yapılan AP seçimleri izlemiştir. Parlamento seçimlerinde olduğu gibi yine en çok sandalyeyi sağ partiler kazanırken, sol ise etkisiz bir performans sergilemiştir.

Tablo 3.2: 12 Haziran 1994 Tarihli Fransa Avrupa Parlamentosu Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı %	Sandalye Sayısı
UDF-RPR	25.6	28
PS	14.5	15
UDF diss.	12.3	13
MRG	12	13
FN	10.5	11
PCF	6.9	7
Diğer Partiler	18.2	-

Kaynak: France Politique Websitesi, (Çevrimiçi) <http://www.france-politique.fr/el-ctions-eur-opeennes-1994.htm>, 12 Mart 2018

AP seçimlerinin ardından PCF’de liderlik değişimi yaşanmış ve Aralık 1994’te partinin genel sekreterliğine Robert Hue getirilmiştir. Hue döneminde parti, Avrupa komünizmi düşüncesine yeniden yaklaşılarak ideolojik yumuşamayı benimsemiş (Escalona ve Vieira, 2016: 128), komünist mirası ve radikal sol talepleri reddetmiştir. Bu süreçte partinin örgütlenme mantığı da değişmiş ve demokratik merkeziyetçilik ilkesi ve hücre sistemi terk edilmiştir.

İktidar kanadında ise Başbakan Balladur, Mayıs 1995’te Başkanlık seçimleri için aday olmuş ve görevi Fransa’yı çalkantılı günlere sürükleyecek Alain Juppé’ye terk etmiştir. 23 Nisan 1995’te yapılan Başkanlık seçimlerinin ilk turunu ise yüzde 23.3 oyla PS’li aday Lionel Jospin ilk sırada tamamlarken, ikinci sırada ise yüzde 20.8 oyla muhafazakâr ‘Cumhuriyet için Birlik’ adayını Jacques Chirac yer almıştır. Chirac’ı Édouard Balladur yüzde 18.6, FN adayını Jean-Marie Le Pen ise yüzde 15 oyla takip etmiştir. PCF adayını Robert Hue’nun yüzde 8.6 oy aldığı seçimlerin en çarpıcı sonucu ise Troçkist ‘İşçi Mücadelesi’ (LO) adayını Arlette Laguiller’in yüzde 5.3 oy almasıdır. Sosyal kazanımlara yönelik saldırıların yoğunlaştığı bir ortamda alınan bu sonuç, kısa vadede işçi sınıfının aşırı sağa yönelmesini engellemiştir. 7 Mayıs 1995 tarihinde yapılan Başkanlık seçimlerinin ikinci turunu ise Jospin’e (yüzde 47.4) karşı yarışan Chirac (yüzde 52.6) kazanmış ve Fransa’nın yeni Başkan’ı olmaya hak kazanmıştır.

**Tablo 3.3: 23 Nisan -7 Mayıs 1995 Tarihli Fransız Başkanlık Seçimleri
1. ve 2. Tur Sonuçları**

Aday	Oy Oranı % (1. Tur)	Oy Oranı % (2. Tur)
Lionel Jospin	23.3	47.4
Jacques Chirac	20.8	52.6
Édouard Balladur	18.6	
Jean-Marie Le Pen	15.0	
Robert Hue	8.6	
Arlette Laguiller	5.3	
Philippe de Villiers	4.7	

Dominique Voynet	3.3
Jacques Cheminade	0.3

Kaynak: La Documentation Française Websitesi, (Çevrimiçi) <https://www.ladocumentationfrancaise.fr/dossiers/d000069-les-elections-presidentielles-sous-la-republique/l-election-presidentielle-des-23-avril-et-7-mai-1995>, 1 Ağustos 2018; France Politique Websitesi (Çevrimiçi) <http://www.france-politique.fr/election-presidentielle-1995.htm>, 11 Kasım 2018

Fransa’da Chirac’ın Başkanlık döneminin henüz ilk aylarından itibaren emek cephesindeki direniş hız kazanmıştır. Özellikle muhafazakâr hükümetin sosyal harcamalarda kesintiye gitme kararı alması ile işçilerin emeklilik yaşını yükseltme girişimi, sendikaların tepkisi çekmiş ve ardından 1968 eylemlerini hatırlatacak biçimde ve toplumsal hareketlerin de desteğiyle 1995 Kasım’ında 3 hafta boyunca süren hükümet karşıtı gösteriler ve grevler düzenlenmiştir (Wolfreys, 2008: 77). Son tahlilde toplumsal hareketlilik, muhafazakâr Alain Juppé hükümetini istifaya zorlamıştır. Ayrıca protestolar, 1995 sonrasında da sürmüştür. Hükümetlerin kamu hizmetlerinde ve emeklilik sistemi başta olmak sosyal güvenlik uygulamalarında gerçekleştirdikleri kesintiler ve özelleştirmeler, bu süreçte protestoların merkezinde yer almış ve sonrasında rafa kaldırılmıştır (Boulangue ve Wolfreys, 2007).

3.2.2. Muhafazakâr Hegemonyanın Erozyonu ve ‘Çoğulcu Sol Hükümet’ Deneyimi

PS, toplumsal protestoların dinamizm kazandığı bir bağlamda seçmen tabanına ve aktivistlerine yabancılaşmayı sonlandırmak ve sağ iktidardan indirmek için bir dizi kritik adım atmıştır. Öncelikle parti söylemi sol talepleri de içerecek biçimde revize edilmiş ve böylece sosyal sorunlardan muzdarip toplumsal sınıfların desteğinin alınması amaçlanmıştır. Aynı zamanda solda birliğin tesis edilebilmesi için diğer sol partilerle yakın ilişkilerin kurulmasına özen gösterilmiş ve bu kapsamda PS, Yeşiller, PS’den kopan ‘Vatandaş Hareketi’ ve LCR’nin katıldığı forumlar düzenlemiştir. 29 Nisan 1997’de ise sol içi yakınlaşmanın bir ürünü olarak PS ve PCF’li liderlerin bir araya gelmesiyle ortak bir bildirge yayımlanmıştır. Buna göre iki parti, “*işsizliğe ve ultra-liberal ekonomi politikalarına karşı mücadele edilmesi*, 35

saatlik haftalık çalışma süresinin yasalaştırılması, vergi reformu yapılması, 700 bin kişilik yeni istihdam yaratılması, özelleştirmelerin durdurulması ve göçmen yasasının yenilenmesi” gibi talepler etrafında ortaklaşmıştır (Hudson, 2000: 94).

1990’larda artan neoliberal saldırılara karşı Fransız solunun seslendirdiği sosyal ve ekonomik talepler, seçmenlerden destek bulmuştur. Böylece PS liderliğindeki sol, 25 Mayıs’ta ilk turu, 1 Haziran 1997’de ise ikinci turu yapılan yasama seçimlerinden zaferle çıkmayı başarmıştır. PS’nin elde ettiği 246 sandalyeyle ilk sırada tamamladığı seçimlerde RPR 139, UDF ise 109 vekil kazanmıştır. Ayrıca PCF 37, Yeşiller ise 8 sandalye kazanarak solun zaferini güçlendirmiştir. FN’nin aldığı yüksek oya rağmen 1 sandalyeyle yetindiği seçimlerinin ardından ülkede PS, PCF ve Yeşiller’in içerisinde yer aldığı ‘çoğulcu sol hükümet’ kurulmuştur.

**Tablo 3.4: 25 Mayıs – 1 Haziran 1997 Tarihli Fransız Parlamentosu Seçimleri
1. ve 2. Tur Sonuçları**

Partiler	Oy Oranı (%) 1. Tur	Oy Oranı (%) 2. Tur	Sandalye Sayısı
PS	23.5	38.6	246
RPR	15.7	22.7	139
UDF	14.2	21	109
PCF	9.9	3.7	37
Yeşiller	6.8	1.6	8
FN	14.9	5.7	1
Diğer Partiler	15.0	6.7	37

Kaynak: Inter-Parliamentary Union Websitesi, (Çevrimiçi) http://archive.ipu.org/parline-c/reports/arc/2113_97.htm, 2 Ocak 2018

İlk yıllarında refah devleti ile medeni ve sosyal haklar meselesinde ortak programa bağlı olarak hareket eden hükümet, 2000 yılında ise anayasal değişikliğine gitmiş ve yürütmede çift başlılığın ya da başka bir deyişle “*kohabitasyon olasılığının engellenmesi için Başkanlık süresinin 7 yıldan 5 yıla düşürülmesi*” ve “*Başkanlık*

seçimlerinin yasama seçimlerinin önüne alınması” kararlaştırmıştır (Lewis-Beck ve Nadeau, 2015: 27; Hayward, 2013: 51).).

Bu değişikliklerin ardından hükümet programında ciddi sapmalar gözlemlenmiştir. Örneğin kamu harcamalarında kesintiler izlenmiş ve emek piyasasında neoliberal reformlar gündeme gelmiştir. Bununla birlikte hükümetin en çok tepki çeken kararı, önemli kamu kurumlarının özelleştirilmesi kararı olmuştur. Kapsamlı özelleştirmeler, geniş katımlı protestolara yol açmıştır. Tüm risklerine rağmen on milyarlarca dolarlık özelleştirme programına imza atan iktidar kanadı, muhafazakârların dahi cesaret edemediği politikalar izlemiştir (Callinicos, 2008).

Fransız ekonomisinin Avrupalılaşma sürecine paralel olarak yeniden yapılandırmaya tabi tutulduğu yıllarda ne sosyalist ne de muhafazakâr iktidarların neoliberal politikaları, acil çözüm bekleyen sorunlara yanıt verebilmiştir. Aksine, birçok sorun bu dönemde ağırlaşmıştır. Örneğin 1990’ların ortalarından itibaren Fransa’da kamu borcu artmış, finansallaşma eğilimi hız kazanmış ve düşük büyüme keskinleşmiştir (Clift ve Kuhn, 2014). Aynı dönemde işsizlik sorunu da yakıcılığını korumuştur (Liszczyk, 2012: 90). Genel işsizliğin yüzde 10, genç işsizliğinin ise yüzde 20’lerde seyrettiği Fransa’da (Ducange, 2015: 67), iş bulan gençler ise part-time ya da düşük ücretli işlerde çalışmaya zorlanmıştır (Howarth, 2008: 129). Yine iş güvencesi ortadan kalkmış ve istikrarsız bir çalışma çevresi olmuştur (Pickard, 2014: 51). Bu süreç özellikle işçileri vurmuş ve prekaryalaşmayı gündeme getirmiştir (Gauthier, 2010: 136). Sonuç olarak 1990’larda Fransa’da düzenli biçimde yoksullaşan ve yalnızlaşan bir işçi sınıfı portresi olmuştur. Emek örgütlerinin sosyal adaletin sağlanması ve eşitsizliklerin giderilmesi yönündeki girişimleri ise başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Fransız ekonomisinin neoliberal dönüşümü ve neden olduğu sosyal sorunlar, toplumsal huzursuzluğa yol açarak protestoları yeniden canlandırmıştır.

3.2.3. Toplumsal Protestoların Yeniden Canlanması:

‘ATTAC’ ve Diğerler Radikallikler

Vatandaşlar, yozlaşmış siyaset kurumuna yönelik tepkilerini öncelikle küreselleşme karştı hareketleri destekleyerek göstermiştir. 3 Haziran 1998’de kurulan

‘Yurttaşlarla Dayanışma Amacıyla Finans İşletmelerinin Vergilendirilmesi Derneği’ (ATTAC), bu hareketlerin başını çekmiştir. Özü itibarıyla sosyal forumlar etrafında örgütlenen ve neoliberal küreselleşmeye karşı çıkan farklı grupları birbirlerine bağlayarak yeni bir küreselleşme talebinde bulunan ATTAC, finansal piyasaların kontrolünü desteklemiştir. Bu itibarla ‘Tobin vergisiyle’ finansal spekülasyonların ortadan kaldırılması ve devletlerin sermayeye karşı güçlendirilmesi için uluslararası finansal işlemlerin vergilendirilmesi hedeflenmiştir (Desbos ve Royall, 2011: 143-145). Yine ticaretin daha adil biçimde gerçekleştirilmesi ve vergi cennetlerine karşı mücadele edilmesi talepleri dile getirilmiştir. Söz konusu taleplerle özellikle küreselleşmenin kaybedenlerinin büyük sempatisini kazanan örgüt, 2000’lerin ortalarında içerisinde yüzlerce grubun ve binlerce üyenin yer aldığı bir yapıya evrilmiş ve düzenlediği toplantılarla siyaset, üniversiteler ve medya üzerinde etkili olmuştur (Dufour, 2010: 437).

Küreselleşme karşıtlığının yükselişe geçtiği Fransa’da 13 Haziran 1999 tarihinde AP seçimleri yapılmıştır. PS ve destekçilerinin kazandığı seçimlerde Fransız sağı ise bölünmüştür. Bu manzara seçimlerde sosyalistlerin elini güçlendirmiştir.

Tablo 3.5: 13 Haziran 1999 Tarihli Fransa Avrupa Parlamentosu Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı %	Sandalye Sayısı
PS ve destekçileri	22	22
RPR diss. ve destekçileri	13.1	13
RPR ve destekçileri	12.8	12
Yeşiller	9.7	9
UDF	9.3	9
PCF	6.8	6
FN	5.7	5
LO + LCR	5.2	5
Diğer Partiler	15.4	6

Kaynak: France Politique Websitesi, (Çevrimiçi) <http://www.france-politique.fr/elections-europeennes-1999.htm>, 10 Temmuz 2018

AP seçimlerinin ardından “*öğretmenler, hizmet sektörü çalışanları, göçmenler ve süreli sözleşmelerde çalıştırılan işçiler*” başta olmak üzere Fransız işçi sınıfı da sokaklara çıkarak bir bakıma mücadele geleneğini hatırlamıştır (Boulangé ve Wolfreys, 2007). Diğer yandan toplumsal muhalefetin bu coşkulu dönemi, yeni sol reformist atılıma yol açmamıştır. Zira PCF, hükümet ortağı olarak neoliberal politikaları sessizce onaylamış ve iktidara destek çıkmıştır. Meydanlarda verdiği sözlere sadık kalamayan parti, seçmenlerini hayal kırıklığına uğratmıştır. Bunu ciddi düzeydeki oy ve üye kayıpları izlemiştir.

Aynı dönemde PS kanadında ise Henri Emmanuelli ve Jean-Luc Mélenchon gibi isimlerin partinin neoliberal dönüşümüne tepki göstermesiyle iç muhalefet canlanmış; ancak partide liderlik değişimi meydana gelmemiştir. Artan toplumsal baskılar nedeniyle seçim yenilgisinin kaçınılmaz hale geldiğini gören PS, iktidarının son yıllarında ise stratejik davranarak sola yakınlaşmaya çalışmıştır. Örneğin küreselleşme destekçisi görünmemek için Dünya Sosyal Forumu’nun 2001 yılında Porto Alegre’de gerçekleşen toplantılarında yer almış ve Tobin vergisi önerisini gündeme getirmiştir. Ancak bu zorlama adımlar, ne partinin toplumsal imajını düzeltmeye yetmiş, ne de yaklaşan seçim yenilgilerini önleyebilmiştir.

3.2.4. Solun Büyük Hezimet: 2002 Seçimleri

23 Nisan 2002’de yapılan Başkanlık seçimlerinin ilk turu parlamenter sol açısından tam bir hezimetle sonuçlanmıştır. Özellikle PS adayı Jospin’in ilk turda yüzde 16.2 oyla Chirac (yüzde 19.9) ve Le Pen’in (yüzde 16.9) gerisinde kalarak ikinci tura kalamaması, solun hanesine büyük bir yenilgi olarak kaydedilmiştir. Bu yenilgi, işçi sınıfı oylarını kaybeden ve yalnızca adında sosyalizm ibaresini taşıyan bir sosyal-liberal partiye dönüşen PS’nin ideolojik dönüşümünün olumsuz sonuçlandığını ortaya koymuştur. Çoğulcu sol hükümetin diğer bir bileşeni olan PCF’de ise Hue, elde ettiği yüzde 3.4’lük oy oranıyla iki Troçkist adayın -LO’lu Arlette Laguiller (yüzde 5.7) ve

LCR’li Olivier Besancenot’in (yüzde 4.3)- gerisinde kalarak tarihi bir yenilgi almıştır. Bir iktidar deneyiminden daha oy kaybederek ayrılan partide Hue dönemi sona ererken, yerine eski Gençlik ve Spor Bakanı Marie-George Buffet seçilmiştir. İktidar ortağı sol partilerin seçmenler tarafından cezalandırılmasına karşılık solun tek kazananı ise işçi sınıfının desteğini alan Troçkistler olmuştur (Hildebrandt, 2009: 24). Özellikle ana akım solun sağa yaklaştığı zamanlarda oylarını artıran Troçkistler, solun alternatif arayışını gözler önüne sermiştir.

Solda bu gelişmeler yaşanırken, sağda ise FN adayı Le Pen, yüzde 16.9 oyla kılıpayı da olsa ikinci tura çıkmayı başararak ana akım partilere büyük bir darbe vurmuştur (Mondon, 2013). Bu başarıya karşılık merkez sağ adayı François Bayrou ise yüzde 6.8 oy alarak vasat bir sonuç elde etmiştir. İkinci turda ise Chirac (yüzde 82.2), her ne kadar diğer partilerin verdiği destek sayesinde Le Pen’i (yüzde 17.8) açık ara farkla yenmiş olsa da, FN seçimlerin ardından ardından da Fransız siyaseti ve toplumu üzerinde etkili olarak muhafazakâr ve sosyalist partilere güçlü biçimde meydan okumayı sürdürmüştür.

Tablo 3.6: 21 Nisan – 5 Mayıs 2002 Tarihli Fransız Başkanlık Seçimleri

1. ve 2. Tur Sonuçları

Aday	Oy Oranı % (1. Tur)	Oy Oranı % (2. Tur)
Jacques Chirac	19.9	82.2
Jean-Marie Le Pen	16.9	17.8
Lionel Jospin	16.2	
François Bayrou	6.8	
Arlette Laguiller	5.7	
Jean-Pierre Chevènement	5.3	
Noël Mamère	5.3	
Olivier Besancenot	4.3	
Jean Saint-Josse	4.2	

Alain Madelin	3.9
Robert Hue	3.4
Bruno Mégret	2.3
Christiane Taubira	2.3
Corinne Lepage	1.9
Christine Boutin	1.2
Daniel Gluckstein	0.5

Kaynak: Fransız İçişleri Bakanlığı Websitesi, (Çevrimiçi) [https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Presidentielles/election_presidentielle_2002/\(path\)/presidentielle_2002/FE.html](https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Presidentielles/election_presidentielle_2002/(path)/presidentielle_2002/FE.html), 8 Eylül 2018

Fransız Başkanlık seçimlerini ilk turu 9 Haziran, ikinci turu ise 16 Haziran 2002’de yapılan parlamento seçimleri izlemiştir. Seçimlerin galibi 355 sandalyeyle Chirac’ın liderlik ettiği ve sağı yeniden örgütlemeyi amaçlayan ‘Halk Hareketi için Birlik Partisi’ (UMP) olurken, ikinci sırada ise büyük oy ve sandalye kaybına uğrayan PS yer almıştır. Seçimlerde Yeşiller de başarısız bir sonuç elde ederken, hükümetin bir diğer ortağı PCF ise yalnızca 21 vekil kazanabilmiştir. Bu sonuçla Başkanlık koltuğuna ise UMP’den Jean-Pierre Raffarin oturmuştur.

Tablo 3.7: 9 – 16 Haziran 2002 Tarihli Fransız Parlamentosu Seçimleri 1. ve 2. Tur Sonuçları

Partiler	Oy Oranı (%) 1. Tur	Oy Oranı (%) 2. Tur	Sandalye Sayısı
UMP	33.3	47.3	355
PS	24.1	35.3	140
UDF	4.9	3.9	29
PCF	4.8	3.3	21
Yeşiller	4.5	3.2	3

FN	11.4	1.9	-
Diğer Partiler	17	5.1	29

Kaynak: Inter-Parliamentary Union Websitesi, (Çevrimiçi) http://archive.ipu.org/parline-e/reports/arc/2113_02.htm, 5 Şubat 2018

2002 başarısızlıkları, Hue döneminin ideolojik evriminin sonuçlarını net biçimde göstermiştir. Buffet döneminde ise komünistler, PS ile arasında mesafe koymuş ve daha sol politikalar izleyerek ideolojik rotasını yeniden belirlemiştir. Ne var ki yeni anlayış da partinin kötüleşen durumunu düzeltmeye yetmemiştir.

3.2.5. Siyasal ve Sosyal Kutuplaşma Ekseninde 2005 ‘Avrupa Anayasası Andlaşması’ Referandumları ve ‘Banliyö Ayaklanması’

Seçimlerin ardından bir süreliğine de olsa sessizliğe gömülen Fransa’da 2000’lerin ortalarına gelindiğinde Chirac yönetimini zayıflatacak birtakım siyasal gelişmeler yaşanmıştır. Her şeyden önce UMP, ilk turu 21 Mart, ikinci turu ise 28 Mart 2004’te yapılan bölgesel seçimlerde PS’ye karşı büyük bir yenilgi almıştır. 13 Haziran 2004’te yapılan AP seçimlerini de sosyalistlere kaybeden iktidar partisinin temel sorunu, “*sosyal koruma ve sosyal değişim taleplerini yanıtsız bırakması olmuştur*” (Ivaldi, 2006: 3). Diğer yandan seçimlerde Fransız solunun yaşadığı tikanıklığı kanıtlayacak biçimde PCF’deki oy kaybı da sürmüştür. Solda bu gelişmeler yaşanırken, FN ise sağın bölünmesinden faydalanarak oylarını artırmaya devam etmiştir.

Tablo 3.8: 13 Haziran 2004 Tarihli Fransa Avrupa Parlamentosu Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı %	Sandalye Sayısı
PS	28.9	31

UMP	16.6	17
UDF	12	11
FN	9.8	7
Yeşiller	7.4	6
PCF ve müttefikleri	5.9	3
Diğer Partiler	19.4	-

Kaynak: France Politique Websitesi, (Çevrimiçi) <http://www.france-politique.fr/election-s-europeennes-2004.htm>, 1 Mart 2018

Muhafazakârların toplumsal taleplere karşılık veremediği 2000'lerinin ortalarında siyasetin gündemini ise ağırlıklı olarak Avrupa Anayasası'na ilişkin tartışmalar belirlemiştir. Bu kapsamda Nisan 2004'te İngiltere'de Başbakan Tony Blair, 14 Temmuz 2004'te ise Fransa'da Başkan Chirac, uygulanan neoliberal politikalara meşruiyet kazandırmak ve olası tepkilerin önünü alabilmek için Avrupa Anayasası Andlaşması'nı referanduma götürme kararı almıştır (Maatsch, 2007: 261).

Referandum, siyasal aktörleri bölmüştür. Solda hayır cephesinin temel aktörleri arasında Troçkistler ve PCF yer almıştır. Ana hatlarıyla Fransız solu, AB'nin neoliberal çizgisini, halkı karar alma süreçlerinden dışlayan teknokratik yapısını ve ulusal sosyal modelin zayıflatılmasındaki rolünü eleştirerek (Milner, 2004) 'sosyal Avrupa' düşüncesine vurgu yapmıştır. Kampanya döneminde solda hayır oylarını örgütleyen temel güç ise 'kolektifler' olmuştur. Spontane aktivizm temelinde oldukça uzun bir mücadele geleneğine sahip olan Fransız kolektifleri, yeni anayasanın neoliberal doğasını eleştirerek daha sosyal, eşitlikçi, adil ve özgür bir Avrupa'nın inşa edilmesi için mücadele etmiştir (Dufour, 2010: 432). Kolektifler, vatandaşlardan büyük destek görmüş ve özellikle PS'li ve Yeşil seçmenler üzerinde etkili olarak ibreyi hayır oyu lehine çevirmiştir.

Kolektiflerin yanında sosyal hareketler ve öğrenci hareketleri de anlaşmanın karşısında yer almıştır. Bu süreçte sendikalar ise yerlerini yerel kolektiflerin kullanımına sunmuş ve grevlerle çalışmalara destek vermiştir (Wolfreys, 2008: 72).

Toplumsal aktörlerin hayır oyununda birleşmesi, toplumsal taleplere yanıt veremeyen muhafazakâr hükümete olan güveni zedelemiş ve toplumu hızla kutuplaştırmıştır (Dufour, 2010: 430).

Popülist sağ ise anlaşmanın ulusal egemenliği, kimliği ve güvenliği tehdit ettiğini ileri sürerek hayır oyu vereceğini açıklamıştır. Bu kapsamda anlaşmanın en tartışmalı maddesini ise Hollandalı Komiser Fritz Bolkstein'in adıyla anılan 'Bolkstein Direktifi' oluşturmuştur. *“Özellikle Bulgar ve Polonyalıların ülkede ucuz iş gücü olarak kullanılacağı ve Fransız firmalarının üretimlerini ucuz bölgelere kaydıracağı endişesiyle düşük gelirli vatandaşları kaygılandıran”* (Franck, 2005: 1074) Bolkstein Direktifi, küreselleşmenin kaybedenlerini hayır cephesinde yer almaya itmiştir (Mayer, 2011: 109).

Evet cephesinde ise PS, UMP ve Yeşiller yer almıştır. Medya (Aboura, 2005) ve sermaye çevrelerinin desteğini de arkasına alan Fransız ana akım siyasal aktörlerinin temel argümanları, anlaşmanın Avrupa entegrasyonunun derinleşmesinin bir parçası olduğu, teknokratik ve depolitize edilmiş bir konu olması itibarıyla dış müdahaleye kapalı olduğu ve AB'nin temel değerleriyle örtüştüğü gibi hususlar yer almıştır. Bu görüşler, sosyal ve iktisadi eşitsizliklerin derinleştiği ve işsizlik ve ekonomik durgunluk gibi sorunların gün yüzüne çıktığı bir konjonktürde Fransız seçmenlerini ikna edememiştir.

Diğer yandan solun öncülük ettiği hayır cephesinin argümanları sosyalistleri de bölmüştür. Her ne kadar Aralık 2004'te parti içi referandumda PS üyelerinin çoğunluğu evet oyu yönünde görüş bildirse de (Wagner, 2008: 257-258), sonrasında azınlık kanadının Mélenchon gibi liderleri alınan karara tepki göstermeyi sürdürerek sosyalistlerin ikili bir görüntü sergilemesine neden olmuştur. Yine partideki bölünme, tam da Chirac'ın erken beklentisine uygun olarak, sosyalist seçmenlerin de sandıkta ayrışması sonucunu doğurmuştur. Böylece PS liderliğinin Avrupa entegrasyonunu depolitize etme girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Guinaudeau, 2012). PS'nin bölünmesiyle Fransız solu, sermaye çıkarlarını koruyan Avrupa düşüncesini reddetmiştir.

Bu arka plan ekseninde Fransa'da 29 Mayıs 2005'te yapılan Avrupa Anayasası referandumuna katılım oranı yüzde 69.7 olmuş ve seçmenlerin yüzde 54.68'i oylamada hayır oyu kullanmıştır (Hainsworth, 2006). Anlaşmanın reddedilmesi, birçok önemli sonuç doğurmuştur. Öncelikle hayır kararı ana akım partilerin evet kampanyasına rağmen alındığı için bu partilerin toplumsal imajını zayıflatmış (Jerome ve Vaillant, 2005: 1090-1091) ve alternatif partilerin yükselişi için uygun bir iklim yaratmıştır. İkinci olarak, yalnızca PS'nin lider kadrosu değil, aynı zamanda seçmenleri de sandıkta bölünmüştür. Sosyalistlerin büyük çoğunluğunun hayır oyu kullandığı referandumun ardından PS içerisindeki tartışmalar da alevlenmiş ve sonrasında Jean-Luc Mélenchon ve Henri Emmanuelli gibi önemli isimlerin ve birçok aktivistin partiden ayrılmasına yol açmıştır (Wolfreys, 2008: 74). Benzer biçimde oylamada Yeşil seçmenler de bölünmüştür.

Diğer yandan referandum oylamasında işçi sınıfının büyük çoğunluğu hayır oyu kullanarak ana akım partilerden kopmuştur (Startin ve Krouwel, 2013: 75-78). Bu kopuş, geleneksel aktörleri sonrasında çokça zorlamıştır. Dördüncü olarak, referandumda ulusal kimlik ile Avrupa entegrasyonu arasındaki çelişkileri başarılı biçimde politize eden popülist sağ, siyasetin en güçlü aktörlerinden biri halini almıştır (Wiesner, 2008: 15). Yine referandum yenilgisinin ardından Başbakan Jean-Pierre Raffarin görevinden istifa etmiş ve yerine yine aynı partiden Dominique de Villepin oturmuştur. Tüm bu gelişmelerin ardından ülkede "*Avrupa kurumlarının yapısı*" ve "*entegrasyonun geleceğine ilişkin*" tartışmalar güncelliğini koruyarak siyaseti derinden etkilemeyi sürdürmüştür (Ivaldi, 2006: 16).

Fransız solunun son yıllarda kazandığı en prestijli zafer olan referandumla PS'nin soldaki hegemonyası sona ermiştir. Sosyalistlerin zayıflaması, bir yandan ülkede uzun süredir tikanıklık içerisinde bulunan solun toparlanması için uygun bir zemin yaratırken, öte yandan ise toplumsal muhalefetin yeniden özgüven kazanmasını sağlamıştır. İlk hususla bağlantılı olarak, referandum sürecinde birlikte hareket eden sol partiler ve gruplar, elde ettikleri başarıyı sürdürmek için referandum sonrasında da işbirliği çabalarını sürdürme kararı almıştır (Smith, 2012). Bu süreçte kolektifler de inisiyatif olarak başarının yeni sol alternatifin inşasına katkı sunması yönünde çaba

göstermiş ve 2005 yazından itibaren çeşitli sol grupların katılımıyla çok sayıda toplantı düzenlenmiştir. Ne var ki bu görüşmelerden olumlu bir sonuç alınamamış ve sonuç olarak komünistler, Troçkistler ve Yeşiller Başkanlık seçimlerinde kendi adaylarıyla yarışma kararı almıştır (Sahuc, 2011: 122). Soldaki ayrışma, beraberinde yüz kızartıcı seçim yenilgilerini getirmiştir.

Fransa’da Avrupa Anayasası referandumunun yanında 2005 yılına damgasını vuran diğer bir dikkat çekici gelişme ise banliyö olaylarıdır. Her ne kadar polisten kaçan gençlerin elektrik akımına kapılarak hayatını kaybetmesiyle başlasa da, esas itibarıyla Fransa’nın yoksul banliyölerinde artan yoksulluk, işsizlik, eşitsizlik, güvencesizlik ve dışlanma gibi nedenler, olayların ortaya çıkışında etkili olmuştur. Bu minvalde banliyölerde sosyal krizin derinleşmesi ve milyonlarca kent yoksulunun siyasal temsile erişememesi, Kasım 2005’ten itibaren 3 hafta boyunca özellikle gençlerin binlerce aracı kundakladığı ve dışlandıkları her yeri –fabrikalar gibi- yaktığı büyük bir sosyal patlamayı tetiklemiştir (Wolfreys, 2008: 75-76; Petitjean, 2016: 89). Daha fazla siyasal katılım ve sosyal adalet talebinde bulunan eylemcilere iktidarın yanıtı ise polis şiddeti ve daha fazla dışlanma olmuştur (Wolfreys, 2008). Son tahlilde olağan siyasete yönelik tepkiyi yansıtan bu isyan, toplumsal kutuplaşmanın boyutlarını gözler önüne sermiştir. Bu süreçte Fransız solu ise olaylara mesafeli yaklaşmış ve protestocuları temsil edecek politik alternatifi inşa etmeyi başaramamıştır.

3.2.6. Muhafazakârların Yeni Zaferi: 2007 Seçimleri

Fransa’da referandumun ve banliyö olaylarının ardından toplumsal hareketlilik, üniversitelerde yaşanan işgaller ve neoliberal emek piyasası reformlarına karşı işçi direnişleriyle sürmüştür. Toplumsal protestolara rağmen 2007 Başkanlık seçimlerinde sosyalistlerin solunun ortak adayla yarışmak yerine farklı adaylarla boy göstermesi, büyük bir hezimete yol açmıştır.

22 Nisan 2007’de ilk turu yapılan Başkanlık seçimlerini yüzde 31.2 oy alan UMP adayı Nicolas Sarkozy ilk sırada tamamlarken, yüzde 25.9 oy alan PS adayı Ségolène Royal ise ikinci sırada yer almıştır. Merkez sağın adayı François Bayrou,

yüzde 18.6 oyla ilk turu 3. sırada tamamlarken, FN Le Pen ise 10.4'lük oy oranıyla 2002 seçimlerinin gerisinde kalmıştır.

Başkanlık için Marie-George Buffet'ı aday gösteren PCF ise yüzde 1.9'luk oy oranıyla tarihinin en başarısız sonucuna imza atmıştır. “*Üretim araçlarının millileştirilmesi, planlı özyönetim ve haftalık çalışma süresinin kısaltılması*” gibi talepleri dile getiren ve kendisini “*hızlı değişim isteyenlerin partisi*” olarak tanımlayan LCR'nin Troçkist adayı Olivier Besancenot (Bell, 2010: 46) ise yüzde 4.1 oy almış ve bir önceki seçimlere göre oy kaybetmiştir. Son olarak Yeşil aday Dominique Voynet da yüzde 1.6'lık oyla beklentilerin altında kalmıştır.

‘Neoliberal Avrupa’ karşıtı solun ve sağın eş zamanlı gerilemesiyle referandumda hayır cephesinin kazandığı dinamizm durma noktasına gelmiştir. İkinci turda PS adayı Royal, rakibi Sarkozy'yi yenebilmek için vatandaşlara “*emekli aylıklarının ve asgari ücretin artırılması, haftalık çalışma süresinin 35 saate indirilmesi ve bazı sektörlerin millileştirilmesi*” gibi vaatlerin yer aldığı 100 maddelik bir program açıklamıştır (Boulangé ve Wolfreys, 2007). Özü itibarıyla sosyal korumacı ve Keynezyen politikalarla sola kaptırdığı oyları geri kazanmaya çalışan Royal (yüzde 46.9), 6 Mayıs 2007’de ikinci turu yapılan Başkanlık seçimlerinde Sarkozy’ye (yüzde 53.1) yenilmekten kurtulamamıştır.

Tablo 3.9: 22 Nisan – 6 Mayıs 2007 Tarihli Fransız Başkanlık Seçimleri 1. ve 2. Tur Sonuçları

Aday	Oy Oranı % (1. Tur)	Oy Oranı % (2. Tur)
Nicolas Sarkozy	31.2	53.1
Ségolène Royal	25.9	46.9
François Bayrou	18.6	
Jean-Marie Le Pen	10.4	
Olivier Besancenot	4.1	
Philippe de Villiers	2.2	

Marie-George Buffet	1.9
Dominique Voynet	1.6
Arlette Laguiller	1.3
José Bové	1.3
Frédéric Nihous	1.2
Gérard Schivardi	0.3

Kaynak: Fransız İçişleri Bakanlığı Websitesi, (Çevrimiçi) [https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Presidentielles/electresult__presidentielle_2007/\(path\)/presidentielle_2007/FE.html](https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Presidentielles/electresult__presidentielle_2007/(path)/presidentielle_2007/FE.html), 8 Eylül 2018

Muhafazakârların Başkanlık zaferinin ardından ilk turu 10 Haziran, ikinci turu ise 17 Haziran 2007’de gerçekleştirilen parlamento seçimlerini de bir önceki seçime kıyasla sandalye kaybetmesine rağmen François Fillon liderliğindeki UMP kazanmıştır. PS ise François Hollande liderliğinde sandalye sayısını artırarak ikinci sırada yer almıştır. FN, parlamento seçimlerinde yüzde 4’ün biraz üzerinde oy alarak tarihinin en kötü sonuçlarından birine imza atarken, PCF ise gerek oy gerekse de sandalye kaybederek gerilemesini sürdürmüştür. Seçimlerin ardından Başbakanlığa muhafazakârlardan François Fillon getirilmiştir.

Tablo 3.10: 10 – 17 Haziran 2007 Tarihli Fransız Parlamentosu Seçimleri 1. ve 2. Tur Sonuçları

Partiler	Oy Oranı (%) 1. Tur	Oy Oranı % 2. Tur	Sandalye Sayısı
UMP	39.5	46.4	313
PS	24.7	42.3	186
PCF	4.3	2.3	15
Yeşiller	3.3	0.4	4
UDF-MoDem	7.6	0.5	3
FN	4.3	0.1	-

Diğer Partiler	16.3	8	56
----------------	------	---	----

Kaynak: Fransız İçişleri Bakanlığı Websitesi, (Çevrimiçi) [https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Legislatives/election__legislatives_2007/\(path\)/legislatives_2007/FE.html](https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Legislatives/election__legislatives_2007/(path)/legislatives_2007/FE.html), 4 Temmuz 2018; Election Resources Websitesi, (Çevrimiçi) <http://electionresources.org/fr/deputies.php?election=2007>, 4 Ekim 2018; Inter-Parliamentary Union Websitesi, (Çevrimiçi) http://archive.ipu.org/parline-e/reports/arc/2113_07.htm, 4 Mart 2018

2007 seçimlerinin ardından Fransız solunun geleceğini doğrudan ilgilendiren bir dizi gelişme meydana gelmiştir. Öncelikle Kasım 2008’de gerçekleştirilen Reims Kongresi’nde PS’nin Genel Sekreterliği’ne kendisini sol sosyal demokrat olarak tanımlayan Martine Aubry seçilmiştir. Aubry döneminde PS, sağ politikalar izlemekten vazgeçerek sola kaymış ve kamu hizmetlerini, özelleştirme karşıtı politikaları ve refah devletini savunmuştur (Sahuc, 2011: 118-119). Ne var ki sola dönüş, parti rekabetinin kızıştığı bir ortamda işçi sınıfı oylarının yeniden kazanılması için yeterli olmamıştır. Bu gelişme, PS’nin yoluna daha çok ‘Hristiyan demokratlar ve neo-Gaullistlerden’ oluşan bir kitleyle devam etmesine neden olmuştur (Bell, 2010: 50).

3.3. Kemer Sıkma Çağında Fransa (2008-2012)

3.3.1. Sarkozy Yönetiminin Temel Politikaları

Yalnızca neoliberal çağda PS’nin dönüşümü değil, aynı zamanda Sarkozy Fransa’sının (2007-2012) temel dinamikleri de Cephe’nin gelişimini etkilemiştir. UMP’nin aday olarak girdiği seçimlerin ikinci turunda PS’li Royal’i geçerek Başkan seçilen Sarkozy, öncesinde Belediye Başkanlığı, Hükümet Sözcülüğü, İletişim Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Finans Bakanlığı ve Parti Başkanlığı gibi görevler üstlenmiş ve Başkanlık seçimlerini kazanarak siyasal kariyerinin zirvesine ulaşmıştır.

Seçimlerin ardından muhafazakâr Başkan, Fransız sağının geçmişten farklı bir yol izlemesi gerektiğini belirterek geçmiş sağ hükümetlerin “*uzlaşmacı ve geri çekilmeye dayalı politik stratejilerinin iflas ettiğini*” ve artık “*sağın kendisini*

korkmadan sağ olarak tanımlamasının vaktinin geldiğini” savunmuştur (Shields, 2011: 7). Savaş sonrası dönemde de Gaulle’den Chirac’a kadar hiç kimsenin “*sağdan*” söz etmediğini savunan Başkan, “*komplekssiz sağ*” düşüncesini ortaya atarak sağa özgüven kazandıracak hamlelerde bulunmuştur (Kuhn, 2013: 99). Bu kapsamda “*geleneğin çöküşü, otoritenin geriletilmesi ve ahlaksız kapitalizmin yükselişı*” gibi hastalıklara yol açtığını iddia ettiği Mayıs 1968’in (Marliere, 2009: 382) mirasını yok etmeye yönelerek ülkede ‘otoriter neoliberalizm’ anlayışına uygun bir restorasyon süreci başlatmıştır.

Başkan’ın reform ajandası, her şeyden önce emek-sermaye mücadelesinde ilkinin pozisyonunun geriletilmesine dayanmıştır. Bu minvalde çalışma yaşamını ilgilendiren düzenlemelerle işçilerin daha fazla mesai yapmasının önündeki sınırlamalar kaldırılarak haftalık 35 saatlik çalışma süresi kaldırılmıştır. Sarkozy, çalışma süresinin uzatılmasına gerekçe olarak ise “*çok çalışanın ödüllendirilmesini gerektiği*” düşüncesini sunmuş (Mayer, 2014: 283) ve “*sabah erken kalkmayanlara karşı erken kalkanların çıkarlarını koruduğunu*” vurgulamıştır (Hewlett, 2012: 406). Oysa Sarkozy’de emek, dayanışma boyutundan soyutlanmış ve temel olarak çalışanların işveren için daha fazla fedakârlık yapmalarını öğütleyerek emek sömürsünü normalleştirmektedir (Sahuc, 2011: 115).

Sarkozy’nin çok çalışanlara yönelik sempatisi, işsizler ve yarı-zamanlı çalışanlar için geçerli değildir. Zira ona göre işsizlik problemi, toplumsal bir sorun olmaktan ziyade bireyin yetenekleriyle ilgilidir ve dolayısıyla kişiseldir. Ayrıca işsizler, çalışmak istemedikleri için Fransız sosyal devletini sömürmektedir. Ayrıca Sarkozy, “*Fransızlar iş başına!*” ve “*erken kalkan Fransa!*” gibi sloganlarla halkı işsizlerin çalışmak istemediklerine ikna etmeye çalışmıştır (Marliere, 2009: 384). İşsizlere yönelik antipati, kazanılmış hakların törpülenmesiyle sürmüştür. Almanya’daki Hartz reformlarını hatırlatacak biçimde yapılan düzenlemelerle kamunun önerdiği işi kabul etmeyen işsizler devlet yardımından yararlanma hakkını kaybetmiştir. Farklı ülkelerde ve farklı ideolojik pozisyonlarda yer alan partilerin benzer iktidar pratikleri sergilemesi, neoliberal politikaların evrenselleştiiğine işaret etmektedir.

Kendisi de bir zengin olan, zenginleri seven ve onlarla çok iyi anlaşılan Sarkozy, seçimleri kazanmasının ardından soluğu zengin arkadaşının yatında almış (Kuhn ve Murray, 2013: 3), bütçede zenginlerin çıkarlarının korunmasına öncelik tanımış ve Fransa'ya liderlik ettiği dönem boyunca büyük işverenler ve medya patronlarıyla iyi ilişkiler kurmuştur. Buna karşılık Fransız toplumunu ise 'Amerikanvari başarı hikâyelerine' ikna etmeye çalışarak emek karşıtı bir pozisyon benimsemiştir. Yine bu dönemde emek cephesine yönelik saldırılar hız kazanmıştır. Diğer pek çok hususun yanında emek hareketinin grev merkezli yapısına müdahale edilmiş ve ulaşım ve diğer kamu kamu sektörü işçilerinin grev dönemlerinde dahi asgari hizmet sağlaması yasalaştırılmıştır (Kuhn, 2013: 99). Alınan önlemlerle genel grevlerin Fransa'da gündelik hayatı felç etmesinin önüne geçileceği savunulmuş ve eş zamanlı olarak grev örgütleyicileri üzerindeki işten kovulma baskısı artırılarak işçilere gözdağı verilmiştir.

Diğer alanlarda da muhafazakârlar, neoliberal uygulamalara imza atmıştır. Örneğin eğitim ve sosyal hizmet harcamaları azaltılmış, refah devletinden geri adım atılmış, vergilendirmede zenginlerin çıkarı korunmuş ve emeklilik yaşı yükseltilmiştir (Hewlett, 2012). Söz konusu politikalar sonucunda Fransa'da daha fazla gelir adaletsizliği, yoksulluk, güvencesizlik ve sosyal hizmetlerde gerileme gözlemlenirken, toplumsal kutuplaşma ise keskinleşmiştir. Tüm bu gelişmeler, alt ve orta sınıflarda muhafazakârlara olan desteğin azalmasına neden olmuştur (Epstein, 2012: 114).

Öte yandan Sarkozy Fransa'sının neoliberal karakteri, otoriter uygulamalarla desteklenmiştir. Örneğin Sarkozy'nin konuşmalarında sık sık yasaya ve düzene vurgu yapması, temel olarak iktidarın muhalefeti sokak protestolarından uzaklaştırmayı hedefleyen otoriter ajandasıyla oldukça uyumludur. Benzer biçimde muhafazakâr dönemde toplumsal protestolara sıklıkla polis şiddetiyle karşılık verilmiştir ve böylece muhalefetin baskı ve şiddetle sessizleştirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca yapılan düzenlemelerle üniversitelerin özerklik alanı daraltılmıştır (Kuhn, 2013: 99). Otoriterleşmenin bir başka göstergesi ise Başkanlık kurumu dışındaki yapıların siyasal kararlar üzerindeki etkisinin minimize edilmesidir. Kendisini "*hiperaktif bir Başkan*" olarak tanımlayan Sarkozy, ülkede tüm konularda son karar verici merci olmaya

çalışarak siyaseti kişiselleştirmiştir (Hayward, 2013: 51). Aynı zamanda bunu Bakanların ve Başbakanların yetkilerinin hilafına yapmaktan da çekinmemiştir. Özetle gerek neoliberal gerekse de otoriter politikaları itibarıyla bu sıra dışı Başkan döneminde Fransa, geçmişten oldukça farklılaşmıştır.

Sermaye yanlısı politikaların ve otoriterleşmenin yanında, Sarkozy döneminin üçüncü belirgin niteliği ise aşırı sağı aratmayan göçmen(lik) ve yabancı karşıtlığıdır. Bu yönde çok sayıda emare mevcuttur. Göçmenlere karşı kullanılan tonda ciddi bir radikalleşmenin gözlemlendiği bu süreçte göçmenler için kota uygulamasına gidilmiş; suç, göç ve ırk ilişkileri politize edilmiş ve başta Müslümanlar ve Romanlar olmak üzere çok sayıda topluluk Sarkozy'nin dışlayıcı ve suçlayıcı dilinden nasibini almıştır. Krizin ağırlaştığı dönemlerde ise “*artan göç ile vatandaşların sosyo-ekonomik durumlarının kötüleşmesi*” arasında doğrudan bağlantı kuran Başkan, toplumsal nefreti körüklemiştir (Hewlett, 2012: 409).

Buna karşılık UMP, FN'yle işbirliğine ise yanaşmamıştır. FN'ye karşı mesafeli tavırda aşırı sağ politikaların reddedilmesinden ziyade merkez sağın bu politikaları içselleştirerek aşırı sağ partiye yönelik ihtiyacı ortadan kaldırmak istemesi anahtar rol oynamıştır. Diğer taraftan “*merkez sağı birleştirme, yerel ittifaklar kurma ve seçim reformları*” gibi stratejiler de FN etkisini kırmak için ortaya atılmıştır (Shields, 2011: 7). Özetle, sözü edilen nitelikleri itibarıyla aşırı sağ pratiklere meşruiyet ve kamusalılık kazandıran UMP, diğer taraftan ise ayrıca çeşitli stratejilerle FN'nin sağ siyaset üzerindeki etkisini sınırlandırmaya çalışmıştır. Bu ikircikli görüntü, son tahlilde muhafazakârlara yönelik güveni zedeleyerek popülist sağı beslemiştir.

3.3.2. Ekonomik Kriz ve Etkileri

Sarkozy dönemine damgasını vuran en önemli mesele ise ekonomik kriz olmuştur. Esasen 2007 öncesinde de çeşitli iktisadi sorunlarla karşılaşan ve bunlarla baş etme noktasında başarısız olan Fransa'da krizin etkileri derinlemesine hissedilmiştir.

Krizin ilk aşamalarında Sarkozy, Merkel gibi Anglo-Amerikan kapitalizmini eleştirmiş ve finans karşıtı söylemlerde bulunmuştur (Bieling, 2014: 346; Clift, 2013:

108). Finansal kapitalizmin etik inşası ve offshore vergi cennetlerinin yasaklanması gibi talepler, bu esnada dile getirilmiştir (Sahuc, 2011: 115). Ne var ki Başkan'ın finansa saldırıları taktiksel amaçlı olduğu için oldukça kısa sürmüştür (Kuhn, 2013: 99; Clift, 2013: 116). Diğer yandan krizin derinleşmesiyle özellikle ekonomik kırılganlıkları artan ülkelerin mal ve hizmet ticareti hacimlerinde yaşanan daralma ile mali göstergelerdeki bozulma, Fransa'daki ekonomik büyümeyi, istihdamı, ulusal borcu ve toplumsal refahı olumsuz yönde etkilemeye başlamıştır (Akçay ve Güngen, 2016: 153; Liszczyk, 2012: 92).

Ocak 2012'de ise Standard & Poor's'un finansal rekabette yaşanan sorunlar nedeniyle Fransa'nın kredi notunda düşüşe gitmesi (Kuhn, 2013: 99; Clift, 2013: 117), bankacılık sektöründeki kırılganlığı ortaya koymuştur (Liszczyk, 2012: 89). Bankaların borçlanma sorunu, borç alma maliyetini ve tahvil piyasası kaygılarını artırmıştır (Clift, 2013: 108). Yine Yunanistan, İtalya, İrlanda, Portekiz ve İspanyol bankalarının Fransız bankalarına olan borçlarının yüz milyarlarca doları bulması da ekonomi yönetimini kara kara düşündürmüştür.

Söz konusu gelişmeler ışığında ulusal ve AB finans sektörünün çöküş ihtimali, hükümeti çeşitli önlemler almaya ve Euro Bölgesi krizine doğrudan müdahil olmaya itmiştir (Akçay ve Güngen, 2016: 154; Clift, 2013: 108). Bu itibarla hükümet, ulusal düzeyde krizi engelleyici çeşitli mekanizmaları devreye sokmuştur. İlk aşamada krizden etkilenen şirketlere ve bankalara destek fonu kurulmuş ve kamu harcamaları sınırlandırılmıştır. 2010 sonbaharında ise çalışanların tam emeklilik maaşına hak kazanabilmesi için gerekli olan prim ödeme sürelerinde artışa gidilmiş ve emeklilik yaşı 60'tan 62'ye yükseltilmiştir (Akçay ve Güngen, 2016: 158).

Bunun yanında koşulların daha da ağırlaşması durumunda kaybedeceği çok fazla şeyi olan Fransa, Almanya'yla birlikte Euro'da kalmayı en çok savunan ülke olmuştur (Hewlett, 2012: 405). Ayrıca Almanya'yla birlikte Euro Bölgesi'nde mali disiplinin sağlanması yönünde atılan adımların öncülüğünü yapmıştır. Ancak 6 milyon memura ev sahipliği yapan kamu sektörünü küçültmeyi amaçlayan (Ducange, 2015: 66), kamusal harcamaları sınırlandıran ve sosyal hakları gerileten mali disiplin uygulaması, sosyal sorunları ağırlaştırmıştır.

Genel itibarıyla Fransa’da krizin sosyal faturası oldukça ağır olmuştur. Krizin ilk mağdurları arasında işçi sınıfı -özellikle inşaat ve manifaktür sanayilerinde çalışan erkek işçiler- yer almaktadır (Mayer, 2014: 268-269). Yine bu süreçte işçi sınıfının büyük çoğunluğu geçmişe nazaran daha kötü koşullarda, yani işsizlik ve prekaryalaşma baskısı altında yaşamlarını sürdürmeye zorlanmıştır (Mayer, 2014: 270). Bu durum, yoksullaşan işçi sınıfının özellikle alt tabakalarında ırkçı fikirlerin gelişmesine yol açmıştır (Boulange ve Wolfreys, 2007). Aktif çalışanların 4’te 1’inin işçi sınıfı üyesi olduğu Fransa’da, 1970’lerde işçilerin büyük çoğunluğunun PS ve PCF’ye oy verirken, 2000’lere gelindiğinde aşırı sağa yönelmesi (Mayer, 2014: 266), sol açısından oldukça düşündürücüdür.

Kriz, işçi sınıfının yanında gençleri -özellikle niteliksiz olanları- olumsuz yönde etkilemiş ve süreç içerisinde genç yoksulluğu yüzde 30’lara çıkmıştır (Pickard, 2014: 51). Krizden vurduğu bir diğer grup ise kadınlardır (Mayer, 2014: 288). Fransa’da işini kaybeden kadınlar nedeniyle cinsiyet eşitsizlikleri derinleşmiş ve dolayısıyla kadınların toplumsal ve iktisadi yaşamdaki rolleri gerilemiştir.

Öte yandan işçi sınıfının, gençlerin ve kadınların kötüleşen yaşam koşullarına rağmen kriz döneminde muazzam birikimine devam eden Fransız finans kapitali ve uluslararası büyük sermaye grupları, piyasa operasyonlarıyla ülkede orta sınıfların refah seviyesinin krizden etkilenen Güney Avrupa ülkeleri düzeyine inmesini engellemiştir. Diğer bir deyişle Avrupa’nın ana akım kriz yönetim stratejisinden ayrılmayan Fransa’da krizin olumsuz sosyal sonuçları güçlü sermaye birikimi sayesinde kontrol altına alınmıştır. Bununla birlikte gerek kriz politikaları gerekse de Avrupa ortak para biriminin geleceği gibi hususlar, ülke siyasetinin üst sıralarında yer almayı sürdürmüştür (Kuhn, 2013: 99).

3.3.3. ‘Sol Cephe’nin Doğuşu

Sarkozy döneminde Fransız solunda önemli gelişmeler yaşanmıştır. PCF’de Buffet, partisinin Aralık 2008’deki 34. Kongresi’nde yeniden Genel Sekreter seçilmiştir. Ayrıca kongrede değişim talebi gündeme gelmiş ve bu kapsamda diğer partilere “*özgürlük ve demokrasi için ilerici bir cephenin kurulması noktasında*

işbirliği çağrısı yapılmıştır” (Hudson, 2012: 129). 34. Bu çağrı, yeni sol reformist ‘Sol Cephe’nin (FG) kuruluşu açısından kritik bir rol oynamıştır.

Özü itibarıyla Sol Cephe düşüncesi, 2005 referandumu zaferinin 2007 seçimlerinde mağlubiyete dönüşmesinin ardından solda birlik arayışlarının yeniden gündeme gelmesiyle olgunlaşmıştır. Bu düşüncenin kurumsallaşması ise süregiden seçim yenilgilerinin önünü almak isteyen ve yaklaşan AP seçimlerinde başarılı bir sonuç elde etmeyi arzulayan PCF’nin diğer sol yapılarla ittifak arayışına girmesiyle mümkün olmuştur. Yapılan görüşmeler neticesinde PCF, ‘Sol Parti’ (PG) ve ‘Birleşik Sol’dan (GU) müteşekkil Sol Cephe, 18 Kasım 2008’de kurulmuştur.

Adından da anlaşılabilceği üzere Sol Cephe, örgütsel niteliği itibarıyla geleneksel siyasal yapıların dışında yer alan ve muhtelif sol örgütlerden oluşan bir seçim örgütüdür. Kuruluşunda Die Linke’deki sol çeşitliliği örnek alan oluşumda (Petitjean, 2016: 90), bileşenlerin kendi öz kimliklerini korumaları esastır. Son kertede gözden düşen eski solun yerini alacak güçlü bir partiye evrilmesi amaçlanan Sol Cephe’nin temel motivasyonu ise “*siyasal değişim için sol çoğunluğun sağlanmasıdır*” (Hildebrandt, 2009: 20). Bu itibarla Cephe, kendisini solda konumlandırmakla birlikte ideolojik, programatik ve stratejik olarak birbirlerinden farklılaşan yapılara ev sahipliği yapmıştır.

Sol Cephe’nin eşitsiz siyasal kompozisyonunun en güçlü partisi ise PCF’dir (Damiani ve Luca, 2016). Diğer bileşenlerle karşılaştırıldığında güçlü bir siyasal mirasa ve örgüte sahip olan ve aynı zamanda emek hareketini kısmen etkileyebilen PCF, ulusal siyasette yeniden etkili olabilmek için Sol Cephe’ye büyük önem atfetmiştir (Sahuc, 2011: 123). Partinin kararları, seçim örgütünün geleceği noktasında etkili olmuştur.

PCF’nin yanında ‘Sol Parti’ (PG) de Cephe içerisinde yer almıştır. Özü itibarıyla PG, PS’de derinleşen fikir ayrılıklarının ve iç tartışmaların bir ürünüdür. PS’de ‘cumhuriyetçi solu’ temsil eden Mélenchon ve destekçilerinin oluşturduğu kliğin 2005 referandumu sonrasında parti liderliğine yönelik eleştirileri artmıştır. Bu

süreçte özellikle PS'nin kemer sıkma politikalarına karşı tavrı, PG'nin ortaya çıkışında belirleyici olmuştur.

Ana hatlarıyla kriz döneminde sosyalistler arasında kemer sıkmaya destek verenler ile sol politikalar izlenmesi yoluyla krizden çıkışın mümkün olduğunu savunanlar arasında sert tartışmalar yaşanmıştır (Ryan, 2012). İkinci eğilimi temsil edenler, tepkilerinin parti çizgisinde anlamlı bir değişikliği beraberinde getirmemesi neticesinde Kasım 2008'de PS'den ayrılmıştır (Marliere, 2013: 69). Ardından Sol Parti, Şubat 2009'da Jean-Luc Mélenchon ve Marc Dolez önderliğinde kurulmuştur. Partinin kuruluşunda daha önce herhangi bir partiye üye olmayanlar ile eski Yeşil destekçilerinin de yer aldığı ayrıca not edilmelidir.

Aktif biçimde faaliyet yürüttüğü süre içerisinde PG, FG'nin itici gücü olmuş (Petitjean, 2016: 87) ve ağırlıklı olarak Mélenchon figürüyle özdeşleşmiştir. Bu nedenle Mélenchon figürünün analiz edilmesi, Fransız yeni sol reformistlerinin gelişimi açısından kritik öneme sahiptir. 1970'lerde bir süre Troçkistlere sempati duyan bu şahsiyet, sonrasında PS'ye katılarak 20 yıl Senatörlük ve 2000-2002 yılları arasında ise Mesleki Eğitim Bakanlığı yapmıştır (Mayer, 2011: 117). Tüm bu süreçlerde entelektüel birikimi ve güçlü söylevleri sayesinde medyadaki görünürlüğünü artıran (Clift, 2013: 110) Mélenchon, ayrıca PS içerisinde çeşitli kliklerde yer almıştır. Bunların başında, aynı zamanda kurucusu olduğu ve PS'yi sol politikalar izlemeye zorlamayı amaçlayan 'Sosyal Cumhuriyet İçin' (PRS) gelmektedir.

2000'lerin başında Mélenchon, PRS'ye katkı sunmanın yanında PS'nin sağa dönüşünü engellemek için diğer sol partilerle de yakınlaşmaya başlamıştır (Smith, 2012). 2005 referandumu, bu anlamda kritik rol oynamıştır. Referandumda PS liderliğinin aksi yöndeki tüm çabalarına rağmen Avrupa Anayasası'nın reddedilmesi için çalışan kilit isimlerin başında yer alan Mélenchon (Hudson, 2012: 128), solla ilişkilerini farklı bir boyuta taşımıştır. Ne var ki süreç içerisinde PRS kliğinin sosyalistlerin yönünü değiştirme girişiminin başarısızlıkla sonuçlanması, Ekim 2008'de gerçekleştirilen Reims Kongresi'nde partinin ekonomik liberalizmini

eleştiren solun yenilgisiyle birleşerek Mélenchon ve destekçilerinin partiden ayrılmasına yol açmıştır (Bell, 2010: 40; March, 2011).

Mélenchon’la birlikte Fransız siyaseti, yeni ve yaratıcı bir siyasal dille tanışmıştır. ‘6. Cumhuriyet’, ‘vatandaş meclisleri’ ve ‘vatandaş devrimi’ gibi kavramları içerisinde barındıran bu dilin siyasete yeni bir soluk kazandığına hiç şüphe yoktur. Genel hatlarıyla Mélenchon, “5. Cumhuriyet’in vasat ve otoriter kurumlarına karşı 1789 kurucu meclisini hatırlatacak biçimde halkın iradesinin egemen olacağı demokratik, sosyal, yeşil, feminist, seküler ve özgürlükçü 6. Cumhuriyet’in inşa edilmesini savunmaktadır” (Petitjean, 2016). Cezayir Savaşı’nın Fransa’da neden olduğu siyasal karışıklığı sonlandırmak için kurulan 5. Cumhuriyet, 4. Cumhuriyet’in parlamenter rejimini Başkanlı bir sistemle ikame etmiştir. Bununla birlikte Amerikan tipi Başkanlık sisteminin aksine Fransa’da denge ve kontrol mekanizmaları oluşturulmamış, parlamentonun önemi azaltılmış, siyasal güç önemli oranda Başkan’da toplanmış ve 5. Cumhuriyet, vatandaşların gerçek sorunlarına ve taleplerine yanıt verilmemiştir. Mélenchon’a göre söz konusu sorunlar, 5. Cumhuriyet’in iflas ettiğini kanıtlamaktadır (Petitjean, 2016). Buna karşılık 6. Cumhuriyet ise halk iradesinin siyasete tam olarak yansıtılması için referandumlara ve yeni cumhuriyetin kuruluş koşullarını sağlayacak taban örgütlenmeleri olarak düşünülen vatandaş meclislerine ağırlık verecektir (Petitjean, 2016). Son tahlilde devlet iktidarını ele geçirmeyi amaçlayan vatandaş meclislerinin başarıya ulaşmasıyla vatandaş devrimi süreci tamamlanacaktır.

Mélenchon’da vatandaş devrimi fikri, 1990’ların sonlarından 2000’lerin başına dek Venezuela Brezilya, Bolivya, Arjantin ve Ekvador gibi Latin Amerika ülkelerinde gözlemlenen ve sol partilerin iktidarı devralmasıyla sonuçlanan halk hareketlerinden kaynaklanmaktadır. Kavramın yaratıcısı ise 2012 Başkanlık seçimlerinde Mélenchon’u destekleyen Ekvador Başkanı Rafael Correa’dır (Petitjean, 2016). Vatandaş devriminin temelinde “katılımcılık ve yatay örgütlenme anlayışı ile mevcut sistemden devrimci kopuşu simgeleyen sandık yoluyla devrim düşüncesi” yer almaktadır (Petitjean, 2016). Sandık devriminin ön koşulu ise kemer sıkma karşıtlığı ekseninde diğer sol partilerle geniş bir seçim koalisyonun oluşturulması olarak

düşünülmüştür. Ayrıca bu görüşe göre, ancak solda işbirliği sayesinde Fransa’da “*sermayenin emeğe ve refah devletinin kalıntılarına karşı savaşı*” geriletilebilir (Petitjean, 2016).

Genel itibarıyla PG’nin ideolojisinin şekillenmesinde sosyal koruma ve ekonomik müdahalecilik gibi sol fikirler ile çevrecilik etkili olmuştur. Yeni sol reformist partilerden farklı olarak daha güçlü bir tonla ekoloji sorununu gündeme getiren PG, çevre sorunlarının kapitalizm içerisinde çözülemeyeceğini iddia ederek kapitalist krizin yalnızca ekonomiyle değil, aynı zamanda uygarlık sorunuyla da bağlantılı olduğunu savunmaktadır. Partinin önemle üzerinde durduğu diğer bir mesele ise Avrupa entegrasyonudur. Entegrasyon konusunda AB anlayışlarının radikal biçimde gözden geçirilmesi ve Avrupa’nın yeniden inşasının aşağıdan yukarıya doğru sağlanması gibi talepleri dile getiren PG, “*anti-sosyal disiplini sağlayan bir mekanizma*” olması itibarıyla Euro’ya karşı da olumsuz bir bakış açısına sahiptir (Escalona ve Vieira, 2016: 127). Bu bağlamda ortak para biriminin terk edilmesi seçenekler arasındadır.

PG, söz konusu talepler itibarıyla PS’nin geleneksel olarak parti sisteminde işgal ettiği yeri doldurmaya aday olmuş; ancak zayıflığı nedeniyle hayatta kalmak için daha güçlü yapıların desteğine ihtiyaç duymuştur. Bu durum, PG’nin Sol Cephe’ye dahlini açık biçimde hızlandırmıştır. Cephe’ye katılmasının ardından ise PG, özellikle tecrübeli siyasal kadroları itibarıyla Fransız solunda etkili olmuştur (Smith, 2012).

PCF ve PG’nin yanında Sol Cephe’nin diğer bir kurucu bileşeni ise ‘Birleşik Sol’ (GU) olmuştur. Orijini itibarıyla Troçkist soldan doğan GU, ‘Yeni Anti-Kapitalist Parti’nin (NPA) kuruluşu sırasında partiden ayrılan eski Troçkistler ile PCF’nin yenilikçi kanadı ve aktivistlerin bir araya gelmesiyle oluşan ve ideolojik olarak Troçkizme yakın bir siyasal örgüttür. Gerek örgütsel gerekse de tarihsel birikim açısından diğer Cephe unsurlarına nazaran zayıf kalan bu yapı, Cephe’ye daha çok ideolojik yönden katkı sunmuştur (Ducange, 2015: 65). Sözü edilen bileşenlerin yanında Sol Cephe içerisinde 2005 referandumunda hayır oylarını neoliberalizm karşıtı yeni bir sol alternatifine dönüştürmeyi amaçlayan yapıların da yer aldığı ayrıca

not edilmelidir. Bu itibarla FG'nin Fransız solunun çeşitliliğini yansıtan bir şemsiye örgüt olduğu söylenebilir.

3.3.4. Sol Rekabetin Keskinleşmesi: NPA ve 2009 AP Seçimleri

Sol Cephe'nin kurulmasının ardından Troçkist solda da hareketlenme gözlemlenmiştir. LCR, 2000'lerde yakaladığı çıkışın ardından daha geniş toplumsal kesimlere seslenebilmek için 7 Şubat 2009'da 'Yeni Anti-Kapitalist Parti' (NPA) adıyla yeniden kurulmuştur. Troçkistlerin yanında çevreci ve küreselleşme karşıtı aktivistler ile diğer radikal sol gruplara da ev sahipliği yapan parti (Hudson, 2012: 129), seçmen tabanını genişletmek için kendisini Troçkist olarak tanımlamayı reddetmiştir. Temel olarak “*21. yüzyıl sosyalizmini*” (March, 2011) sahiplenerek kapitalist sistemi devrimci dönüşümle tasfiye etmeyi amaçlayan NPA, aynı zamanda enternasyonalist, ırkçılık ve ayrımcılık karşıtı ve feminist bir çizgi benimsemiştir (Hildebrandt, 2009: 22). Sosyal hareketlerle yakın ilişki kurulması ise partinin diğer bir önceliğidir (Petitjean, 2016: 90). Siyasal olarak soldaki boşluğa doldurmaya aday olan NPA, FG'nin PS'den bağımsızlaşamaması ve anti-kapitalizmi benimsememesi gibi nedenlerle Sol Cephe'nin ittifak önerisine ise yeşil ışık yakmamıştır. Solda uzlaşma sağlanamaması, yalnızlaşan NPA'nın güç kaybetmesine neden olmuştur.

Görüldüğü üzere Sarkozy döneminde solda iki yeni parti –NPA ve PG- ve bir seçim ittifakı –FG- ortaya çıkmıştır. Böylece daha renkli hale gelen Fransız solu ilk sınavını Haziran 2009'da yapılan AP seçimlerinde vermiştir. Sol Cephe'nin kampanyasının özünü Avrupa sosyal modelini tehdit eden 'neoliberal Avrupa' düşüncesine karşı mücadele oluşturmuştur. Bu itibarla “*Fransa'da asgari ücretin 1700 Euro olarak belirlenmesi, ücret eşitsizliklerinin azaltılması, işten çıkarmaların sona erdirilmesi, kamu hizmetlerinin korunması ve geliştirilmesi, işçilere ve işsizlere yeni haklar sağlanması, 60 yaşında tam emeklilik hakkının kazanılması ve Lizbon Anlaşması'nın terk edilmesi*” gibi talepler dile getirilmiştir (Vasilopoulos, Beaudonnet ve Cautres, 2014: 3).

Avrupa Anayasası referandumunun ardından Fransız toplumunda yaygınlaşan Avrupa şüpheciliğinin de etkisiyle Sol Cephe, 7 Haziran 2009 tarihinde yapılan AP seçimlerinde yüzde 6.5 oy alarak PCF'nin önceki oyunu geçmiştir. Kısmi oy artışı, seçim başarısı olarak değerlendirilmiş ve sol ittifakın 2010 bölgesel seçimleri ve 2012 Başkanlık seçimlerini de kapsayacak biçimde ve yeni örgütlerin katılımıyla sürdürülmesini sağlamıştır. Cephe'nin başarısına karşılık NPA listesi ise vekil kazanamayarak büyük hayal kırıklığı yaşamıştır. Buna karşılık seçimlerin galibi ise bir önceki seçime kıyasla oylarını yüzde 10'un üzerinde artıran UMP olmuştur. FN'nin 3 vekil kazandığı seçimlerde PS'nin oyları ise gerilemiştir. Seçimlerin en ilginç sonucu ise küreselleşme karşıtı sosyal hareketlerle ortak listede yarışan Yeşiller'in yüzde 16.3 oy alması olmuştur. Bununla birlikte ekonomik krizin derinlik kazanmasıyla sosyo-ekonomik meselelerin oy verme davranışı üzerindeki etkisi artmış ve Yeşiller'in dile getirdiği ekolojik taleplere yönelik ilgi azalmıştır. Bu gelişme, seçim sonuçlarına da yansımıştır.

Tablo 3.11: 7 Haziran 2009 Tarihli Fransa Avrupa Parlamentosu Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı %	Sandalye Sayısı
UMP ve müttefikleri	27.9	29
PS	16.5	14
Yeşiller	16.3	14
MoDem	8.5	6
FG	6.5	5
FN	6.5	3
NPA	5	-
Diğer Partiler	12.8	1

Kaynak: Fransız İçişleri Bakanlığı Websitesi, (Çevrimiçi) [https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Europeennes/elecresult__europeennes_2009/\(path\)/europeennes_2009/FE.html](https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Europeennes/elecresult__europeennes_2009/(path)/europeennes_2009/FE.html), 2 Ağustos 2018; France Politique Websitesi, (Çevrimiçi) <http://www.france-politique.fr/elections-europeennes-2009.htm>, 3 Temmuz 2018

3.3.5. 2012 Seçimleri Öncesinde Fransız Siyaseti

3.3.5.1. Sol Cephe ve Mélenchon

AP seçimleriyle moral depolayan Sol Cephe, gözünü 2012 Başkanlık seçimleri başarısına dikmiştir. Başkanlık yarışlarının lider merkezli yapısı, Cephe'nin Başkan adayının belirlenmesine ayrı bir önem vermesi sonucunu doğurmuştur. Yaklaşan seçimler için normal koşullar altında Sol Cephe'nin en kitlesel ve en etkili örgütü olan PCF içerisinde yer alan bir ismin aday olması en büyük olasılık iken; geçmişteki seçim başarısızlıklarını dikkate alan PCF'nin bu hususta daha hassas bir yaklaşım sergilemesi sonucunda aday belirleme süreci farklı biçimde cereyan etmiştir. Başkanlık seçimlerindeki olası başarısız sonucun sol birlik fikrini geriletme ihtimaline karşılık parti, kendi adayını diğer bileşenlere dayatmamıştır. Üstelik üyeler, etkili ve medyatik bir figür olmakla birlikte PCF üyesi olmayan Jean-Luc Mélenchon'un adaylığını destekleyerek şaşırtıcı bir karara imza atmıştır (Smith, 2012).

Seçimlerde Mélenchon, eleştiri oklarını PS'ye yöneltmiştir. Adayın PS eleştirisi, çağdaş Fransız siyasal hayatının temel dinamiklerinin anlaşılması için de anahtardır. Her şeyden önce Mélenchon'a göre 1990'lardan itibaren Üçüncü Yol'un sosyalist solda yaygınlaşmasının iki temel sonucu olmuştur: *“Solda birliğin güç kaybetmesi anlamında sol ve sağ arasındaki cephesel muhalefetin reddi ile sosyal ve siyasal alanın önemli bir meselesi olarak refahın bölüşümünün göreceli hale getirilmesi”* (Hudson, 2012: 126). Bu gelişmeler PS'yi de etkisi altına alarak partinin sol değerlere ve toplumsal sorunlara yabancılaşmasına yol açmıştır.

Mélenchon, kriz döneminde ise sosyalistlerin sermaye yanlısı tutumu ve halkın sorunlarına yanıt vermemesi nedeniyle tıpkı Portekiz, İspanyol ve Yunan sosyal demokrat partileri gibi başarısızlığa mahkûm olduğunu iddia etmiştir (Hamlaoui, 2013). Hatta günümüzde tamamen merkeze kayan ve ABD'deki Demokrat Parti'ye benzeyen bu neoliberal partiye ihtiyaç da ortadan kalkmıştır (Sahuc, 2011: 123). Zira PS, emeği hedef olarak kaybedeceği bir yola girmiştir.

Sermaye yanlısı siyaseti reddeden Mélenchon, kendisini sosyalist olarak tanımlamayı sürdürmektedir. Ancak Mélenchon'ın sosyalizminde sınıfsal vurgular yok denecek kadar azdır. Buna karşılık günümüz Fransa'sında ancienne regime'e atıfla halk, medya ve oligarşiden ibaret üç ana tabaka bulunduğunu ifade etmesi, sol-sağ bölünmesi yerine halk vurgusunu ön plana çıkarması ve kendisini popülist olarak tanımlamaktan çekinmemesi (Dupont, 2010), daha çok sol popülizmi anımsatmaktadır.

2012 Başkanlık seçimlerinde ise Mélenchon, daha çok 1972 tarihli PS-PCF ortak programını anımsatan bir siyasal programla seçmenlerin karşısına çıkmıştır (Petitjean, 2016). Mélenchon'un 'Önce İnsan' adını verdiği seçim programının gündeminde ağırlıklı olarak ekonomik krizle mücadele meselesi yer almıştır. Her şeyden önce krizin sorumlusunun göçmenler değil, bankerler olduğunu vurgulayan lider, ulusal hükümetlere ve AB'ye ağır eleştiriler yöneltmiş (Morris, 2012) ve radikal reform talebini dile getirmiştir (Bowd, 2013: 98).

Bu kapsamda 'kemer sıkıya karşı çıkılması, 360 bin Euro'nun üzerinde kazananların yüzde 100 vergilendirilmesi, 35 saatlik haftalık çalışma süresine geçilmesi, asgari ücrette artış sağlanması, ücret adaletsizliklerinin azaltılması, refah devletinin güçlendirilmesi, eko-sosyalist planlamaya geçilmesi, kısa süreli sözleşmelerin sınırlandırılması ve finansal spekülasyonlarla mücadele edilmesi' gibi politikalar önerilmiştir. Diğer başlıklarda ise 'Başkanlık yetkilerinin azaltılması ve parlamentonun güçlendirilmesi, Kurucu Meclis yoluyla 6. Cumhuriyet için yeni bir anayasa taslağı oluşturulması ve böylelikle Fransız demokratik hayatının yeniden canlandırılması, Avrupa anlaşmalarının yeniden müzakere edilmesi, Avrupa Mali Paketi'na karşı çıkılması, haklar ve gelişmiş kamu hizmetlerine dayalı Avrupa sosyal modelinin inşa edilmesi, sosyal ilerleme ve demokrasiyi önceleyen yeni bir Avrupa Anayasası'nın yapılması, Avrupa Parlamentosu'nun ve ulusal parlamentoların yetkilerinin artırılması ve buna karşılık Avrupa Komisyonu'nun yetkilerinin sınırlandırılması' gibi talepler dile getirilmiştir önerilmiştir (Hewlett, 2012: 416; Petitjean, 2016; Ducange, 2015: 70; Mélenchon, 2013; 105; Liszczyk, 2012: 103; Vasilopoulos, Beaudonnet ve Cautres, 2014: 6).

Söz konusu talepler, özellikle krizde zorlu günler yaşayan PS’li seçmenlere cazip gelmiştir. Sosyalistlerin yanında Mélenchon, FN’yi de eleştirerek sosyal popülist programının etkisindeki işçi sınıfına seslenmiştir (Hudson, 2012: 130). Yine Troçkistler, ekolojistler, cumhuriyetçiler ve küreselleşme karşıtları da Mélenchon’un hedef kitlesinde yer almıştır (Hamlaoui, 2013). Seçimlerde elde edilecek başarının Fransa’daki iki partili neoliberal sisteme karşı alternatif yaratacağını savunan aday, Lille, Toulouse, Marseille ve Paris’te kalabalık mitinglere imza atmıştır. Sonuç olarak Mélenchon, özellikle sosyal eşitsizliklerden ve yozlaşmış siyasetçilerden bunalan seçmenlerden destek görerek Cephe’nin seçim umudunu artırmıştır (Perry ve Smith, 2013: 140). Diğer taraftan bu gelişmelere rağmen Cephe’nin öz örgütlenmeye sahip olmaması ise adayın çalışmalarını olumsuz yönde etkilemiştir (Escalona ve Vieira, 2016: 121). Bu durumda Mélenchon’un seçim kampanyası daha çok taban örgütlenmelerine ve vatandaş meclislerine dayanmıştır (Petitjean, 2016).

3.3.5.2. PS ve Hollande

2012 Başkanlık seçimlerinde PS ise Lionel Jospin çizgisine yakın olan ve partide merkez solu temsil eden François Hollande’ı aday göstermiştir (Clift, 2013: 107). Hollande, Sciences Po’da ve Fransa’nın önemli yöneticilerinin mezun olduğu École Nationale d’Administration’da eğitim görmüştür. Sonrasında uzun yıllar PS içerisinde yer almış ve partide Genel Sekreter olarak görev yapmıştır. Kendisini Başkan adaylığına götüren hikâye ise oldukça ilginçtir. Zira Hollande, ancak PS’de ön seçimleri kazanmasına kesin gözüyle bakılan eski IMF Başkanı Dominique Strauss-Kahn’ın taciz skandalı nedeniyle Başkanlık yarışından çekilmesinin ardından ön plana çıkan isimler içerisinde yer almış (Kuhn ve Murray, 2013: 4) ve ön seçimlerde Martine Aubry’i geçerek sosyalistlerin Başkan adayı olmuştur.

Özü itibarıyla Hollande, ne güçlü bir lider ne karizmatik bir şahsiyet ne de iyi bir söylev insanıdır (Clift ve Kuhn, 2014: 427). Halkla iletişimi de oldukça zayıf olan lider, seçim döneminde kendisini “*normal bir aday*” olarak tanımlayarak “*güçlü bir liderden ziyade uzlaşma arayan bir parti yöneticisi*” profili çizmiştir (Kuhn, 2013: 100). Kampanyasına ise Mitterand dönemini hatırlatacak biçimde “*değişim zamanı*” adını veren sosyalist adayın (Bowd, 2013: 93) değişimden kastı, “*kapitalizmin*

dönüşümü değil, mevcut ekonomi ve dış politika kararlarından ve daha da önemlisi Sarkozy'nin yönetim mantığından kopuştur” (Evans, 2012: 127). Bu itibarla konuşmalarında sıradan bir Başkan olacağını, yetkilerini diğer kurumlarla paylaşacağını ve esas itibarıyla ülkenin çözüm bekleyen temel meselelere odaklanacağını vurgulamıştır.

Adayın seçim ajandasının ana gündem maddesini ise krizin ekonomide ve sosyal alanda yarattığı tahribatla mücadele teşkil etmiştir. Bu itibarla ‘1 milyon Euro’dan fazla geliri olanların yüzde 75, 150 bin Euro’nun üzerinde geliri olanları ise en az yüzde 45 oranında vergilendirilmesi, kısa süreli istihdamın terk edilmesi, mali konsolidasyonun büyümeye engel teşkil etmeyecek şekilde tasarlanması, borçların ve bütçe açığının azaltılması, devletin de katkısıyla ekonomik büyümenin sağlanması, kamu yatırım bankası oluşturularak tasarrufların küçük ve orta boy firmalar için kullanılması ile kamu şirketleri yöneticileri için üst ücret sınırı belirlenmesi’ gibi talepler dile getirilmiştir (Bowd, 2013; Hewlett, 2012).

Söz konusu adımlarla toplumsal eşitsizliklerin azaltılacağı ve sosyal adaletin sağlanacağı sözünü veren Hollande, sık sık finans çevreleriyle karşı karşıya gelecek söylemlerde bulunmaktan da kaçınmamıştır. Bu bağlamda “*son 20 yılda finans dünyasının ekonomiyi, toplumu ve yaşamları etkisi altına aldığını*” vurgulayarak “*yüzsüz finansörleri*” eleştirmiş ve “*ülkede finans sektörünün kontrol altına alınması için Fransız bankalarının vergi cennetlerinde iştirakler kurmasının yasaklanması ve finansal işlemlerde kontrolün sıkılaştırılması*” gibi önlemlerden söz etmiştir (Clift, 2013: 108). Ayrıca Hollande, Euro Bölgesi’nde derinleşen kriz bağlamında Avrupa’daki olumsuz gidişata ve Fransa’nın notundaki gerilemeye işaret etmiş (Clift, 2013: 115) ve krizden çıkış için öncelikle büyüme politikalarına ağırlık verilmesini ve Mali Pakt’ın yeniden müzakere edilmesini talep etmiştir.

3.3.5.3. FN ve Le Pen

Seçimler öncesinde FN ise kritik gelişmelere ev sahipliği yapmıştır. 2007 Başkanlık ve parlamento seçimleri ile 2009 AP seçimlerinde partinin oyunun gerilemesi, uzun bir süredir partinin başında bulunan Jean-Marie Le Pen’in liderliğinin

sorgulanmasına yol açmıştır. Ocak 2011’de Le Pen görevi bırakmış ve yerine kızı Marine Le Pen seçilmiştir. Hanedan değişiminin ardından Marine Le Pen, babasının geleneksel politikalarını kısmen terk ederek FN’nin daha geniş bir seçmen kitlesine seslenmesini amaçlamıştır. Bu minvalde her ne kadar “*siyaset alanlarına göre değişiklik gösteren bir radikalizm*” (Shields, 2014: 493) parti söylemindeki yerini korumuşsa da, babasının öfkeli söylemlerinden –“*gaz odalarının 2. Dünya Savaşı’nda yalnızca bir ayrıntı olduğunu*” vurgulaması gibi (Mayer, 2011: 103)- ve sert bildirilerinden uzak durmuş ve doğrudan Sarkozy’den memnun olmayan seçmenlerin desteğini almaya yönelmiştir. Diğer bir deyişle FN, yeni lideri öncülüğünde toplumsal imajını düzeltmeye yoğunlaşan bir sistem içi aktöre dönüşmüştür.

Öte yandan FN, bu süreçte UMP’nin aşırı sağ retoriği meşrulaştırmasıyla yeniden ön plana çıkmıştır. Böylece parti, merkez sağı radikalleştirme noktasında başarılı olmuştur (Mondon, 2013; 2014). 2012 Başkanlık seçimlerinde ise FN’nin adayı Marine Le Pen olmuştur. Kampanya döneminde dışlayıcı, yabancı düşmanı ve refah şövanisti söylemiyle orta sınıfı göz ardı etmeden işçi sınıfına seslenen aday, özellikle “*işçi sınıfı, büyük şehirlerdeki yoksullar ve banliyölerde yaşayanlar*” üzerinde etkili olmuştur (Epstein, 2012: 117).

3.3.6. Sosyalistlerin Zaferi: 2012 Seçimleri

Yoğun kampanya döneminin ardından 22 Nisan 2012 tarihinde Başkanlık seçimlerinin ilk turu yapılmıştır. Hollande, seçimleri yüzde 28.6 oyla ilk sırada tamamlarken, Sarkozy yüzde 27.2 oyla ikinci olmuştur. Seçimlerde Le Pen yüzde 17.9, merkez sağ ‘Demokratik Hareket’ adayı François Bayrou yüzde 9.1, Yeşil aday Eva Joly yüzde 2.3 oy almıştır. İlk turun en çarpıcı sonucu, FG adayı Mélenchon’un yüzde 11.1 oy alarak büyük bir başarıya imza atmasıdır. Kayda değer biçimde bu oy oranıyla Fransız solu, 1981 Başkanlık seçimlerinde PCF’li Georges Marchais’in yüzde 15.3 oy almasının ardından 5. Cumhuriyet’teki en iyi sonucunu elde etmiştir. Fransa’da sola yönelik ihtiyacı bir kez daha gözler önüne seren bu başarıya karşılık, Troçkist adaylar ise seçimlerde yüzde 1 oyu bulmakta zorlanmıştır. Bu itibarla PS’nin solunun seçimlerde FG adayına yöneldiği söylenebilir. Aynı zamanda özellikle krizden olumsuz etkilenenlerle Avrupa şüpheci seçmenlerin desteğini kazanan

Mélenchon'un, işçi sınıfından beklediği desteği bulamadığı da ayrıca not edilmelidir (Vasilopoulos, Beaudonnet ve Cautres, 2014).

Sağda ise yüzde 17.9 oy alan Le Pen, ikinci tura kalamamasına rağmen büyük bir çıkış yakalamıştır. Le Pen'in başarısında kemer sıkma karşıtı söylemi, popülist vaatleri, halkı yabancılar ve göçmenlerin krize yol açtığına ikna ederek diğer adaylardan daha fazla olmak üzere işçi sınıfından oy alması, merkez sağın aşırı sağ politikaları meşrulaştırması ve solun karşı hegemonyayı kuramaması gibi nedenler etkili olmuştur (Mayer, 2014: 267-274). İkinci tur seçimlerinde ise Le Pen, merkez sağı çökertme ve kendi etrafında yeniden inşa etme stratejisi bağlamında seçmenlerini Sarkozy'ye oy vermeye yönlendirmeyerek muhafazakârları yenilgiye sürüklemiştir.

FN'nin desteğini alamayan Sarkozy (yüzde 48.4), 6 Mayıs 2012'de yapılan Başkanlık seçimlerinin ikinci turunu, kıl payı farkla Hollande'a (yüzde 51.6) kaybetmiştir. Bu, Mitterand sonrası dönemde (1981-1995) sosyalistlerin muhafazakârlara karşı elde ettiği ilk zaferdir.

Tablo 3.12: 22 Nisan – 6 Mayıs 2012 Tarihli Fransız Başkanlık Seçimleri 1. ve 2. Tur Sonuçları

Aday	Oy Oranı % (1. Tur)	Oy Oranı % (2. Tur)
François Hollande	28.6	51.6
Nicolas Sarkozy	27.2	48.4
Marine Le Pen	17.9	
Jean-Luc Mélenchon	11.1	
François Bayrou	9.1	
Eva Joly	2.3	
Nicolas Dupont-Aignan	1.8	
Philippe Poutou	1.2	
Nathalie Arthaud	0.6	
Jacques Cheminade	0.3	

Kaynak: Fransız İçişleri Bakanlığı Websitesi, (Çevrimiçi) [https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Presidentielles/elecresult__PR 2012/\(path\)/PR2012/index.html](https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Presidentielles/elecresult__PR_2012/(path)/PR2012/index.html), 5 Eylül 2018

Başkanlık seçimlerinin ardından ilk turu 10 Haziran, ikinci turu ise 17 Haziran 2012’de yapılan parlamento seçimleri gerçekleştirilmiştir. Sol Cephe, seçimlerde Başkanlık seçimlerine kıyasla daha az kişiselleştirilmiş bir seçim kampanyasına imza atmış ve parlamentoya 10 temsilci göndermeye hak kazanmıştır. Bu sonuçla PCF’nin bir önceki performansına kıyasla sandalye sayısı açısından gerileyen FG, Başkanlık seçimlerinde yakaladığı ivmeyi sürdürememiştir. Buna karşılık Hollande’ın rüzgârını arkasına alan PS 280 vekil kazanarak seçimlerin galibi olurken, UMP ise 194 vekille ikinci sırada yer almıştır. Yeşiller’nin 17 vekil elde ettiği seçimlerde FN ise oylarını yüzde 10’un üzerine taşımış, ancak parlamentoya yalnızca 2 vekil yollayabilmiştir.

Tablo 3.13: 10 – 17 Haziran 2012 Tarihli Fransız Parlamentosu Seçimleri 1. ve 2. Tur Sonuçları

Partiler	Oy Oranı (%)	Oy Oranı (%)	Sandalye Sayısı
	1. Tur	2. Tur	
PS	29.4	40.9	280
UMP	27.1	38	194
Yeşiller	5.5	3.6	17
FG	6.9	1.1	10
FN	13.6	3.7	2
Diğer Partiler	17.5	12.7	74

Kaynak: Fransız İçişleri Bakanlığı Websitesi, (Çevrimiçi) [https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Legislatives/elecresult__LG2012/\(path\)/LG2012/index.html](https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Legislatives/elecresult__LG2012/(path)/LG2012/index.html), 4 Kasım 2018 ; Inter-Parliamentary Union Websitesi, (Çevrimiçi) http://archive.ipu.org/parline-e/reports/arc/2113_12.htm, 6 Eylül 2018

Parlamento seçimlerinin ilginç sonuçlarından biri ise Mélenchon'un FN lideri Marine Le Pen'e kendi evi Pas-de-Calais'de meydan okuması olmuştur. Her ne kadar Mélenchon, ilk turda PS ve FN adaylarının gerisinde kalarak elenmişse de, bu sembolik meydan okuma, 'Cephe'ye karşı Cephe' mantığı çerçesinde işçi sınıfı oylarının alınması için geliştirilen bir taktik olarak tarihteki yerini almıştır. Ayrıca Petitjean (2016: 90), Mélenchon'un tavrının FN adayına daha fazla kamusalılık kazandırmak suretiyle işe yaramadığını not etmektedir. Yine bu durum, Cephe'de büyük bir moral bozukluğuna yol açarak aktivistlerin ve vatandaş meclislerinin çalışmalarına olumsuz yönde yansımıştır (Petitjean, 2016: 92).

3.4. Bir Siyasal Fiyasko Örneği Olarak PS'nin İktidar Deneyimi (2012-2017)

3.4.1. Sosyalist Hükümetin U Dönüşü

Fransa'da seçimlerin ardından Başbakanlık koltuğuna PS'den Jean-Marc Ayrault oturmuştur. Kabinesinin yarısını kadınlara ayıran sosyalist yönetimin ilk icraatları arasında "*Kadın Hakları Bakanlığı'nın kurulması, Bakan maaşlarının yüzde 30 azaltılması, 18 yaşından itibaren çalışanlar için emeklilik yaşının 60'a düşürülmesi, asgari ücret artışının enflasyon oranının üzerinde belirlenmesi ve Paris başta olmak üzere bazı bölgelerde evlerin kiralarının artışının sınırlandırılması*" gibi hususlar yer almıştır (Clift, 2013: 111).

Bununla birlikte daha radikal vaatlerin hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Örneğin millileştirme yönünde adımlar atılmamış, zengin vergisi ise mahkemedan dönmüştür (Soltý, 2013: 105). Atnı dönemde ulusal ve uluslararası sermaye gruplarının baskısıyla 'İstikrar, Koordinasyon ve Yönetişim Andlaşması'nın (TSGC) müzakere edilmeden kabul edilmesiyle Avrupa Komisyonu'nun kamu bütçesi üzerindeki etkisi artmış ve özellikle emek piyasası, emeklilik sistemi ve kamu sektöründe neoliberal reformlara yeşil ışık yakılmıştır (Smith, 2012). Ayrıca 2014 başında istihdam artışı ve rekabetin güçlendirilmesi için şirketlere on milyarlarca euroluk vergi muafiyetleri ve çeşitli kolaylıklar sağlanarak ana akım kriz yönetim stratejisine geçiş sağlanmıştır (Akçay ve Güngen, 2016: 159).

Ulusal düzeyde piyasa aktörlerinin pozisyonunu güçlendirici adımlar atan sosyalist hükümet, Euro Bölgesi krizinin çözümü noktasında önerdiği ‘devlet borçlarının tek havuzda toplanması, kriz yönetimi için AB’nin ekonomik kurumlarının reforme edilmesi, İtalya ve İspanya gibi ekonomik sorunlarla boğuşan ülkelerin borçlarında rahatlama sağlanması için Euro tahvillerinin desteklenmesi, yoksul ülkeler için borçlanma maliyetlerinin düşürülmesi ve imalat sanayisinin korunması’ gibi talepler açısından ise Alman hükümetiyle ve AMB’yle ters düşmüştür (Bowd, 2013: 95). Sonuçta kazanan ikinci grup olmuş ve böylece PS, kitlelerin tüm değişim umuduna rağmen ana akım kriz yönetim stratejisine eklemlenerek seçmenlerini büyük hayal kırıklığına uğratmıştır.

Sözü edilen hususlar bağlamında Mélenchon, sermayeye karşı adeta tek taraflı olarak silahsızlanan PS’nin, siyasetin öncelikli amacının sermayenin çıkarlarını korumak olduğunu açık biçimde gösterdiğini savunmuş ve sosyalist hükümete karşı savaş açmıştır (Hamlaoui, 2013). Sosyalist seçmenlerin ve üyelerin bir bölümü de eleştirilerde ortaklaşmış ve PS’den kopuşlar hızlanmıştır. Sokaklar da bu süreçte hareketlenmiş ve çok sayıda hükümet karşıtı gösteri düzenlenmiştir. Ne var ki yükselen itirazlara rağmen hükümet, neoliberal ajandasından geri adım atmamıştır. İzlenen neoliberal politikalar nedeniyle işsizliğin, yoksulluğun ve güvencesizliğin arttığı Fransa’da, siyasi fatura iktidar partisine kesilmiştir.

3.4.2. 2014 Yerel ve AP Seçimleri

Ekonomik ve sosyal sorunları halletmek yerine derinleştiren sosyalistler, 2014 Mart’ında yapılan belediye seçimlerinde birçok bölgeyi UMP’ye kaptırmıştır (Clift ve Kuhn, 2014: 430). Büyük seçim yenilgisinin ardından sosyalist Başbakan Jean-Marc Ayrault görevinden istifa etmiştir. Ayrault’tan boşalan koltuğa ise yine aynı partiden Manuel Valls oturmuştur. PS’nin düşüşüne rağmen seçimlerde FG de aradığını bulamayarak zayıf bir performans sergilemiş ve gözden düşmüştür (Petitjean, 2016: 92). Solda yeniden gruplaşma eğiliminin henüz belirginleşmediği seçimlerde FN ise 11 bölgede zafer kazanarak krizin kazananı olmuştur.

Fransa’da yerel seçimlerin ardından 25 Mayıs 2014 Mayıs tarihinde AP seçimleri yapılmıştır. Ana akım aktörlerin neoliberalizmin sosyal krizine yanıt verememesinden faydalanan FN, yüzde 24.9 oy alarak yarışı ilk sırada tamamlayarak ülkede politik krizin varlığını açık etmiştir. Popülist sağın zaferine karşılık UMP ise yüzde 20.8 oy alarak yarışı ikinci sırada tamamlamıştır. Yenilginin ardından muhafazakârlar, Sarkozy’nin önerisiyle partisinin adını ‘Cumhuriyetçiler’ (LR) olarak değiştirmiştir. Solda ise PS ve müttefiklerinin yüzde 14 oyla ancak üçüncü olabildiği seçimler, merkez siyasetlerin çözüldüğüne işaret etmektedir. PS’nin gerilediği ortamda FG ise yüzde 6.6 oy alarak Mélenchon’un 2012 Başkanlık seçimlerinde elde ettiği başarıyı önemsiz hale getirmiştir (Escalona ve Vieira, 2016: 123). Başarısız sonuç, Cephe düşüncesine ve sol ittifaka ağır darbe vurmuştur. Seçimlerde Troçkistler ise yok olma noktasına gelmiştir.

Tablo 3.14: 25 Mayıs 2014 Tarihli Fransa Avrupa Parlamentosu Seçimleri

Partiler	Oy Oranı %	Sandalye Sayısı
FN	24.9	24
UMP	20.8	20
PS ve müttefikleri	14	13
UDI-MoDem	9.9	7
Yeşiller	9	6
FG	6.6	4
NPA	0.2	-
Diğer Partiler	14.8	-

Kaynak: Fransız İçişleri Bakanlığı Websitesi, (Çevrimiçi) [https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Europeennes/electresult_ER2014/\(path\)/ER2014/FE.html](https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Europeennes/electresult_ER2014/(path)/ER2014/FE.html), 6 Mayıs 2018; France Politique Websitesi, (Çevrimiçi) <http://www.france-politique.fr/elections-europeennes-2014.htm>, 6 Nisan 2018

3.4.3. Sol Cephe’nin Dağılması ve Yeni Oluşumlar

Seçim yenilgisi, solda bir dizi gelişmeyi beraberinde getirmiştir. Her şeyden önce Mlenchon, yeni dönemde yoluna ‘6. Cumhuriyet Hareketi’yle devam etme kararı almış ve bu hareketin tek bir partiyle özdeşleşmesinin önüne geçmek için Ağustos 2014’te PG’deki tüm resmi görevlerinden istifa etmiştir (Petitjean, 2016). Mlenchon’un istifasıyla Sol Parti en etkili ismini kaybederken, aynı dönemde Eş Başkan Martine Billard’ın görevi bırakması ve yaşanan diğer sorunların da etkisiyle partinin aktiviteleri durma noktasına gelmiştir (Petitjean, 2016).

PG’nin g kaybettiği, sosyalistlerin ise siyaset ve toplum üzerindeki geleneksel etkisini hemen hemen tamamen yitirdiği bir ortamda Mlenchon, nihai hamle olarak 10 şubat 2016’da örgütsel açıdan geleneksel partilerden ayrışan ‘Boyun Eğmeyen Fransa’ (FI) adlı partiyi kurmuştur. İdeolojik olarak eko-sosyalizmi benimseyen FI, sosyalist yönetimin duyarsız kaldığı toplumsal sorunlara daha sol ve çevreci politikalarla yanıt vererek vatandaşlardan büyük ilgi grmştir.

Toplumsal değişim vaadi tamamen suya düşen, kemer sıkma karşıtlığı yerine destekiliğine soyunan, sosyal adalet talebini karşılamayan ve her politikası halkı sokaklara döken PS ise seçim yenilgilerine rağmen neoliberal ajandayı srdrmştir. Örneğin 2016 Mayıs’ında istihdam düzenlemelerinin geşitilmesini amaçlayan ve Fransız emek yasalarını İngiliz ve Alman yasalarına yakınlılaştırmayı amaçlayan bir reform programı hükümetin gündemine gelmiştir. Yüksek işsizlik ve düşük büyümeyle mücadele için devreye sokulduğu iddia edilen, ancak esas olarak sermayeye karşı emeğin pozisyonunu zayıflatmayı amaçlayan neoliberal program, ülke çapında büyük protestolara neden olmuştur. İktidar kanadı ise tepkilere kulak asmamayı tercih etmiş, ancak duyarsızlığının bedelini Hollande’ın 2017 seçimleri öncesinde halk desteğinin Sarkozy’nin bile gerisine düşmesiyle ve hızlı ye kayıplarıyla ödemiştir (Bowd, 2013: 97). Bu süreçte sosyalist Başbakan Valls ise görevini yine aynı partiden Bernard Cazeneuve’ye devrederek Başkanlık seçimleri için PS’den aday adaylığını ilan etmiştir.

3.4.4. Geleneksel Aktörlerin kş Bağlamında 2017 Seçimleri

Bu arka plan ekseninde Fransa’da 23 Nisan 2017 tarihinde Başkanlık seçimlerinin ilk turu yapılmıştır. Hollande’ın eski Ekonomi Danışmanı Emmanuel Macron’un yüzde 24 oyla ilk sırada tamamladığı seçimlerde, FN adayı Marine Le Pen ise yüzde 21.3 oyla ikinci sırada yer almıştır. Böylece son 4 Başkanlık seçiminin 2’sinde adayı ikinci tura kalan FN, yalnızca bir protesto partisi olmadığını kanıtlamıştır. Çarpıcı biçimde son dönemlerde Fransız siyasetini göçmenlik, ulusal kimlik ve güvenlik, suç ve refah devleti gibi konularla domine eden Ulusal Cephe, yalnızca merkez sağın değil, aynı zamanda solun da uğraşması gereken bir siyasal olgu haline gelmiştir.

Öte yandan seçimlerde Cumhuriyetçiler’den François Fillon yüzde 20, PS’li Benoît Hamon yüzde 6.4, UMP’den kopan Nicolas Dupont-Aignan ise yüzde 4.7 oy almıştır. FI adayı Mélenchon ise yüzde 19.6 oy alarak kıl payı farkla 2. tura kalmayı kaçırmış, buna rağmen elde ettiği sonuçla Fransız solunun 5. Cumhuriyet döneminde elde ettiği en büyük başarıya imza atmıştır. Mélenchon’un başarısı, Fransız solunda yeniden gruplaşmanın somut bir göstergesidir. İlk turun ardından 7 Mayıs 2017’de ise Başkanlık seçimlerinin ikinci turu yapılmıştır. FN karşıtı muhalefetin desteklediği piyasa dostu Macron (yüzde 66.1), Le Pen’i (yüzde 33.9) geçerek Fransa’nın yeni lideri olmaya hak kazanmıştır.

Tablo 3.15: 23 Nisan – 7 Mayıs 2017 Tarihli Fransız Başkanlık Seçimleri 1. ve 2. Tur Sonuçları

Aday	Oy Oranı % (1. Tur)	Oy Oranı % (2. Tur)
Emmanuel Macron	24.0	66.1
Marine Le Pen	21.3	33.9
François Fillon	20.0	
Jean-Luc Mélenchon	19.6	
Benoît Hamon	6.4	
Nicolas Dupont-Aignan	4.7	

Jean Lassalle	1.2
Philippe Poutou	1.1
François Asselineau	0.9
Nathalie Arthaud	0.6
Jacques Cheminade	0.2

Kaynak: Fransız İçişleri Bakanlığı Websitesi, (Çevrimiçi) [https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Presidentielles/election-presidentielle-2017/\(path\)/presidentielle-2017/FE.html](https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Presidentielles/election-presidentielle-2017/(path)/presidentielle-2017/FE.html), 5 Mayıs 2018

Başkanlık seçimlerinin ardından 11 Haziran ve 18 Haziran 2017’de yapılan parlamento seçimlerini de 308 sandalyeyle Macron’un ‘Cumhuriyet Yürüyüşü Hareketi’ (REM) kazanmış ve yine REM, merkez sağdan MoDem’le bir araya gelerek parlamentoda çoğunluğu oluşturmuştur. Bu süreçte Başbakanlığa ise eski UMP’li ve merkez sağa yakın Édouard Philippe atanmıştır. Seçimlerde muhafazakâr ‘Cumhuriyetçiler’ ise 112 vekille ikinci sırada yer almıştır. Son dönemlerin yükselen yıldızı FN ise Başkanlık seçimlerine kıyasla daha kötü bir performansa imza atarak parlamentoya ancak 8 vekil yollayabilmiştir. İki turlu çoğunluk sisteminde işe yarayan ve esas itibarıyla FN’yi siyasal ittifaklardan dışlamayı amaçlayan ‘karantina hududu’ prensibi, bu eşitsiz sonuçta belirleyici olmuştur.

Tablo 3.16: 11 – 18 Haziran 2017 Tarihli Fransız Parlamentosu Seçimleri 1. ve 2. Tur Sonuçları

Partiler	Oy Oranı % 1. Tur	Oy Oranı % 2. Tur	Sandalye Sayısı
Cumhuriyet Yürüyüşü (REM)	28.2	43.1	308
Cumhuriyetçiler (LR)	15.8	22.2	112
Demokrat Hareket (MoDem)	4.1	6.1	42
PS	7.4	5.7	30

Bağımsızlar ve Demokratlar Birliği (UDI)	3	3	18
FI	11	4.9	17
PCF	2.7	1.2	10
FN	13.2	8.8	8
Diğer Partiler	14.6	5	32

Kaynak: Fransız İçişleri Bakanlığı Websitesi, (Çevrimiçi) [https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Legislatives/electresult__legislatives-2017/\(path\)/legislatives-2017/FE.html](https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Legislatives/electresult__legislatives-2017/(path)/legislatives-2017/FE.html), 3 Şubat 2018

Fransız solunda ise PS, ilk turda yüzde 7.4, ikinci turda yüzde 5.7 oy alarak yalnızca 30 vekil elde ederek tarihi bir yenilgi yaşamıştır. Buna karşılık yeni kurulan sol popülist FI, ilk turda yüzde 11, ikinci turda ise yüzde 4.9 oy alarak 17 vekil kazanmış ve sosyalistlerin çöküşün eşiğine geldiği seçimlerde solda yeniden gruplaşmayı sağlamıştır. FI'nın başarısına karşılık PCF ise 10 sandalye elde etmiştir. Tüm bu nitelikleri itibarıyla 2017 seçimleri, solun iktidara gelmek için daha fazla yol alması gerektiğini açıkça ortaya koymuştur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

‘DOĞU SORUNU’ VE SOSYAL ADALET TALEBİNE SIKIŞMIŞ BİR GÜÇ OLARAK DIE LINKE

4.1. Tarihsel Arkaplan

Tarihsel anlamda oldukça köklü bir işçi sınıfı mücadelesi geleneğine sahip olan Almanya’da, gerek emek örgütlerinin gerekse de işçi sınıfı partilerinin ortaya çıkışı, Alman birleşmesinin (1871) hemen ardından ve çoğu kez Avrupa’ya öncülük edecek biçimde gerçekleşmiştir. Bu sürecin en önemli siyasal çıktılarının başında ise yükselen sınıf mücadelesinin beraberinde getirdiği ve 1875 yılında Gotha’da kurulan ‘Alman Sosyal Demokrat Partisi’ (SPD) yer almaktadır (Çubukçu, 2013: 263).

Kuruluşundan itibaren başarılı bir seçim grafiği sergileyen SPD, Eduard Bernstein ve Karl Kautsky gibi kuramcılarının da etkisiyle sandık yoluyla sosyal değişimin sağlanabileceğini savunarak evrimci (revizyonist) bir siyasal hat benimsemiştir. Mücadelesini seçim sathına yoğunlaştıran SPD için 1. Dünya Savaşı ise diğer bir önemli kırılma noktası teşkil etmektedir. Parti içerisinde savaş yanlıları (bugünkü SPD) ile karşıtları (o günkü ‘Almanya Komünist Partisi’ - KPD) arasındaki mücadele, bölünmeyle sonuçlanmış (Hancock, 1978: 6) ve bu gelişmenin ardından sosyal demokratlar, komünist solla ve devrim fikriyle arasına belirgin bir mesafe koymuştur. Ocak 1919’da Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht gibi ‘Spartakist ayaklanmaya’ öncülük eden ve Alman komünizminin sembol isimlerinin öldürülmesinin de SPD iktidarı döneminde gerçekleştiği ayrıca not edilmelidir.

Parti sisteminin en güçlü aktörleri arasında yer alan SPD, büyük bir ekonomik krizin ve ona eşlik eden sosyal krizin iktidara taşıdığı Adolf Hitler liderliğindeki ‘Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi’ (NSDAP) tarafından 1933 yılı sonunda yasaklanmıştır. Ardından Nazi iktidarı, soykırımlar ve yeni bir dünya savaşı da dâhil olmak üzere tarihin en acımasız kararlarının bir bölümüne imza atmıştır. 2. Dünya Savaşı’nda ancak iki ezeli düşman olan komünist ve liberal rejimlerin bir araya

gelmesiyle yenilgiye uğratılabilen Almanya, savaşın ardından ise fiili olarak SSCB etkisindeki ‘Alman Demokratik Cumhuriyeti’ (Doğu Almanya) ile ABD ve İngiliz güçlerinin etkisi altındaki ‘Almanya Federal Cumhuriyeti’ (Batı Almanya) adları altında ikiye bölünmüştür. 1949 yılına gelindiğinde Doğu Almanya, SSCB’ye bağlı bir komünist halk cumhuriyeti; Batı Almanya ise kapitalist sisteme entegre bir liberal demokratik cumhuriyet halini almıştır.

Bölünmenin ardından SPD, SSCB’nin nüfuz alanındaki Alman Demokratik Cumhuriyeti’nde yasaklanmış ve ‘Sosyalist Birlik Partisi’ (SED) adı altında komünist tek parti iktidarı kurumsallaşmıştır. Bu aşamadan sonra ülke, 1989 yılına dek tipik bir Sovyet cumhuriyeti şeklinde yoluna devam etmiştir. Almanya Federal Cumhuriyeti’nde ise siyasal rejimi belirleyen esas unsur müttefik kuvvetler olurken, bu gücün taleplerine uygun biçimde ‘Parlamente Konsey’, yeniden NSDAP türü totaliter partilerin iktidara gelmesini engellemek için yürütmenin gücünün sınırlandırarak yasal altyapıyı sağlamıştır. Düzenlemelerin ardından yaklaşık yüz yıldır güçlü bir devlete ve otoriter bir liderliğe sahip olan Almanya’dan geriye, *“yarı-egemen bir devlet ve ciddi anlamda sınırlandırılmış ve dağıtılmış bir yürütme gücü”* kalmıştır (Poguntke, 2007: 63).

Anayasal ve kurumsal düzenlemelerin ardından Batı Almanya’da ABD yardımlarının da etkisiyle 1970’lere dek sürececek uzun bir ‘ekonomik mucize’ dönemi yaşanmıştır. Bu süreçte çok partili yaşama hızla entegre olan ülkede parti sistemi ise SPD ve ‘Hristiyan Demokrat Partisi’ (CDU) / ‘Hristiyan Sosyal Birliği’ (CSU) tam partiler ve ‘Hür Demokratik Parti’ (FDP) yarım parti olmak üzere uzun yıllar boyunca *“iki buçuk parti sistemi”* şeklinde tanımlanmıştır (Jeffery, 1999). İki buçuk parti sisteminde FDP, hükümet kurmada anahtar rol oynarken (Saalfeld, 1990) SPD ise komünistlerin yasal-kurumsal engellerle karşılaştığı bir ortamda sol üzerinde adeta hegemonya kurmuştur.

Batı Almanya’da vatandaşlara *“refah devletinin güçlendirilmesi, kamu sahipliğinin korunması, büyük işverenlerin gücünün sınırlandırılması, zenginliğin yeniden dağıtımı, tam istihdam, adil ücret, güçlü sosyal güvenlik sistemi, çalışma saatlerinin kısaltılması ve işyerindeki kararlara katılımın özendirilmesi”* gibi (Lavelle,

2008: 112) sosyal anlamda ilerici ve korumacı politikalar vaat eden sosyal demokratlar, eş zamanlı olarak sendikalarla da güçlü ilişkiler tesis ederek özellikle mavi yakalı işçi sınıfı oylarının temel tercihi haline gelmiştir (Scarrow, 2004: 86-87).

Öte yandan sosyal demokratların solda hâkimiyet kazanmasında, diğer Batı ülkelerinin aksine faşizme karşı mücadele vermiş bir komünist partinin Hristiyan Demokrat Konrad Adenauer döneminde kapatılması (1956) ile komünistlerin gizli servis faaliyetleri, kara listeler ve siyasi davalarla boğuşmak durumunda kalması gibi nedenler de etkili olmuştur (Soly, 2008). Kayda değer biçimde yasal-kurumsal baskı ortamında KPD'nin ardından SPD'nin solunda yer alan hiçbir sol parti, yüzde 5'lik ulusal barajı geçmeyi başaramamıştır.

SPD, 1950'lerden itibaren seçimlerde oylarını artırmasına rağmen iktidara gelmeyi başaramamıştır. Bununla birlikte partinin güçlü anti-komünist söylemle işçi sınıfı dışındaki tabanını genişletme çabası sürmüştür. 1959 yılında yayımlanan ve ideolojik yumuşamanın kanıtı niteliğindeki 'Bad Godesberg Programı'yla¹ Marksizme atıf, işçi sınıfı çıkarlarının önceliği, üretim araçlarının millileştirilmesi ve ekonomik planlama gibi hususlar terk edilmiş; buna karşılık sosyal piyasa ekonomisi ve Batılılaşma gibi eğilimler ise ön plana çıkarılmıştır. Böylece emek-sermaye arasındaki çelişkinin ılımlı hale getirilmesi amaçlanmıştır. SPD'nin diğer sınıflara ve tabakalara seslenme stratejisi, 1969 seçimlerinde ilk meyvelerini vermiş ve partinin sonrasında 13 yılı boyunca liberallerle ülkeyi yönetmesini sağlamıştır.

Batı Alman ekonomik mucizesi, sosyal demokratların programatik taleplerinin hayata geçirilmesi için elverişli bir iklim yaratmıştır. Bu sayede partinin taleplerinin hemen hemen tamamı –gerçek ücretlerde ve emeklilik maaşlarında artış sağlanması, güçlü yeniden dağıtım ve refah devleti gibi- 1970'lerde gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte toplumsal eşitsizlikler var olmayı sürdürmüş ve sosyal adalet talebini canlı tutmuştur (Lavelle, 2008: 112). Aynı dönemde parti-sendika yakınlaşması ise “*korporatist içirme stratejisinin*” işe yaradığını göstermiş ve

¹ Program için bkz.: (Çevrimiçi) <http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Parties%20WZ%203%20ENG%20FINAL.pdf>, 3 Mart 2018.

işçi sınıfının siyasal davranışında anlamlı bir değişikliğin ortaya çıkmasını engellemiştir (Nachtwey ve Spier, 2007).

1970’lerde Keynezyen modelin çıkmaza girmesi, SPD’yi seçimlerde zorlamaya başlamıştır. Buna bir de 1983 federal seçimlerinde FDP’nin CDU’ya yaklaşması eklenince sosyal demokratlar uzun yıllar muhalefette kalmıştır. Hristiyan demokrat - liberal hükümet, ordoliberal yorumu benimseyerek büyüme ve işsizlik sorunlarına “*piyasanın yeterince serbestleşmemesinin*” neden olduğunu savunmuştur (Dyson, 2001: 140). Bu süreçte ülkede piyasa entegrasyonuna geçiş süreci başlamış ve özellikle 1990’larda Avrupa entegrasyonunun derinleştirilmesi yönünde atılan adımlarla söz konusu eğilim hız kazanmıştır (Meyer ve Höpner, 2003: 179). Almanya’da ordoliberal politikaların yanında devlet, “*yönetilen kapitalizm*” (managed capitalism) anlayışına da uygun biçimde “*korporatist sistemlerde olduğu gibi daha çok sosyal barışın tesis edilmesi için güçlü gruplar arasında işbirliği sağlamayı*” sürdürmüştür (Dyson, 2001: 150).

Keynezyenizmin yenilgisi, dünyanın her yerindeki sosyal demokratlar için bir travmadır. Travmadan çıkış için yine her yerde uygulanan strateji, SPD tarafından da benimsenmiştir. Buna uygun olarak parti, neoliberal politikalara karşı çıkmak yerine süratle neoliberal uzlaşıya eklemlenmiştir. Ardından sosyal çıkarların önceliğinin yerini piyasa çıkarları; refah devleti ve yeniden dağıtımın yerini ise sendikalara ve emeğe yönelik saldırılar şeklinde cisimleşen “*ekonomik modernizasyon*” tartışmalar almıştır (Busch ve Manow, 2001: 176).

Tüm bu dönüşüm, sanayisizleştirme politikalarıyla mavi yakalı işçilerin nüfusa oranının gerilediği bir konjonktürde gerçekleşmiştir. Sosyal demokratların u dönüşünden oldukça olumsuz yönde etkilenen işçi sınıfı ise güçlü bir alternatif sol partinin yokluğunda SPD’yle zorunlu evliliğini sürdürmeye zorlanmıştır. Ancak aynı dönemde yeni bir siyasal ajanda benimseyen sosyal demokrat seçkinler ile seçmenler arasındaki mesafe her geçen gün genişlemiştir (Bailey, 2009: 603).

1980’lerde SPD’nin gerek neoliberal ajandayı benimsemesi gerekse de yeni toplumsal taleplere yanıt verememesi neticesinde parti sistemi yeni bir sol aktöre ev

sahipliği yapmıştır. 1980 yılında kurulan bu siyasal aktörün adı Yeşil Parti'dir. Yeşiller'in öne sürdüğü politikalar, esas itibarıyla kapitalist sistemin radikal eleştirisinden kaynaklanmaktadır. Partiye göre, yayılmacı kapitalist endüstriyel sistem, *“küresel ekolojik krizi tetikleyerek gelecek nesilleri tehdit etmektedir”* (Rothacher, 1984: 110). Olumsuz gidişatın sonlandırılması için üretimin çevreci kaygıları dikkate alarak yeniden örgütlenmesi, doğaya zarar veren ekonomik büyüme politikalarının terk edilmesi ve sanayileşme politikalarının doğaya verdiği zararın bir an önce giderilmesi gerekmektedir. Sözü edilen talepler bağlamında Yeşiller, Batı Avrupa'da refah artışının ardından ortaya çıkan politika alanlarının başında yer alan çevreciliğin *“siyasal potansiyelinin farkına vararak parti sistemlerinde ekolojik sorunların sahibi olmuştur”* (Elo, 2008: 54-55).

Çevreciliğin yanında parti, *“bireysel başarılar temelinde şekillenen sosyal ilişkilere, refah ve gelirin adaletsiz dağılımına, tüketim toplumuna ve büyüme politikalarına da karşı çıkarak egaliteryanizmi benimsemiştir”* (Rothacher, 1984: 110). Yeşiller, parlamenter demokrasinin temsil sorununu da gündeme getirmiştir. Bu hususta liberal temsili demokrasilerde bireylerin yalnızca siyasal seçkinlerin sunduğu alternatif paketlere yönelmesine karşı mücadele edilmiş ve politik kararlara katılımın özendirilmesi için var olanla yetinmeyen 'aktif vatandaş' nosyonu ön plana çıkarılmıştır. Söz konusu eleştiriler, ana akım partileri ve kurumları hazırlıksız yakalamıştır (Poguntke, 1993: 382).

Katılımın özendirilmesi talebi, partinin örgütlenme anlayışına da yansımıştır. Örgütlenme prensibi olarak 'Basisdemokratie', yani taban demokrasisi ya da doğrudan demokrasi benimsenmiştir. *“Kolektif liderlik, makam ve mevki sahiplerinin etkili kontrolü, rotasyon, kamusalılık ve en düşük birimin önemi”* gibi niteliklere sahip olan Basisdemokratie (Poguntke, 1987: 610-611), partinin toplumsal imajını olumlu yönde etkilemiştir.

Sözü edilen nitelikler itibarıyla Yeşiller'i temsili demokrasiye ve kapitalizmin doğayla kurduğu sömürü ilişkisine karşı mücadele eden bir sosyal protesto hareketi olarak tanımlamak mümkündür. Yeni toplumsal talepleri dile getiren aktörün seçmen tabanı ise daha çok savaş sonrası dönemde ekonomik ve fiziksel güvenlik ortamında

büyüyen ve “*post-materyalist değerleri savunan yeni eğitilmiş toplumsal kesimlerden*” -örneğin beyaz yakalılardan- oluşmuştur (Bürklin 1987: 109; Debus, 2009: 284). Aynı dönemde düzen aktörlerinin eleştirilerine rağmen Batı Almanya’da toplumsal muhalefet görevini üstlenerek istikrarlı bir siyasal pozisyon elde eden Yeşiller, toplumsal muhalefetin merkezi haline gelmiştir. Batı Almanya Anayasası’nın özgür demokratik düzeni yıkmak ya da ortadan kaldırmak isteyen ve Federal Alman Cumhuriyeti’nin varlığını tehlikeye sokan partileri kapatma yetkisine sahip olması ya da ‘militan demokrasi’ anlayışıyla komünist partilerin yasaklanması (Bertoa ve Bourne, 2016: 3) gibi unsurlar bu anlamda belirleyici olmuştur.

Almanya’da kurumsal-yasal engellerle sosyal demokrasinin solunda yer alan partilerin ortaya çıkışının engellenmesi, radikal solda yer alan birçok ismin Yeşiller’e katılarak kendilerini meşru bir kanalla ifade etmesine zemin hazırlamıştır. Bu minvalde partinin bir süreliğine de olsa parti sisteminde solla özdeşleştirildiği ve “*birçok insanın da sola yönelmesinde*” etkili olduğu söylenebilir (Pappi, 1984: 22).

Yarattığı dinamizmle Batı Almanya’da siyaseti yeniden canlandıran Yeşiller, “*ana akım siyasetlerin yeni meseleleri tanımlama ve bunları politize etme açısından yaşadıkları sorunları*” açığa çıkarmıştır (Elo, 2008: 55). 1983 seçimlerinden itibaren atılım sürecine parti, Batı Avrupa’da istisnai bir örnek olarak, “*SPD’nin radikal kanadının ve sol-liberteryen seçmenlerinin*” desteğini kazanarak seçimlerde başarılı sonuçlar elde etmiştir (Mewes, 1983; Galtung, 1986). Her ne kadar yükselen seçim grafiğine rağmen Yeşiller’in sosyal ve iktisadi politikaları etkileme kapasitesi düşük düzeyde kalsa da (Picot, 2009: 166), bu meydan okuma, Batı Alman parti sisteminin “*iki buçuk partili sistemden iki bloklu*”, yani SPD ve Yeşiller’den oluşan sol blok ile CDU/CSU ve FDP’den oluşan sağ blok mantığına evrilmesi sonucunu doğurmuştur. Bu durum, iktidar koltuğuna oturmak için blok içi dayanışmayı zorunlu hale getirmiştir. Helmut Kohl liderliğindeki CDU/CSU-FDP koalisyonunun uzun yıllar sürmesini sağlayan esas dinamik, işte bu blok içi dayanışmadan kaynaklanmaktadır.

Batı Almanya’da yaşanan bu gelişmelere karşılık, 1980’lerin sonlarından itibaren Doğu Almanya’da ise oldukça farklı bir siyasal manzara ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda 1989 yılında Berlin Duvarı’nın yıkılması, ‘Sosyalist Birlik Partisi’ (SED)

iktidarına büyük bir darbe vururken, 3 Ekim 1990'da gerçekleşen Alman birleşmesi ise komünist tek parti rejimini sona erdirmiştir. Yeni dönemde SED, hayatta kalmak için dönüşmeye zorlanırken, ülke tarihine ise birleşmenin beraberinde getirdiği çeşitli iktisadi ve sosyal sorunlar damgasını vurmuştur.

4.2. SSCB Sonrası Dönemde Alman Solunun Gelişimi (1990-2007)

4.2.1. Doğu Alman Solunun Dönüşümü ve PDS

Birleşik Almanya'da yeni sol reformizmin temel temsilcisi olan PDS, Berlin Duvarı'nın yıkılması ve SED'in Stalinizmi terk etmesinin ardından Şubat 1990'da kurulmuştur. Aynı dönemde Avrupa'da yeni kurulan diğer sol partiler gibi, PDS de *"SSCB'yle arasına ciddi bir mesafe koyarak bağımsız bir sol siyaset izleyeceği"* sözünü vermiştir (Hudson, 2000: 66). 'Geçmişle hesaplaşma' düşüncesi ise bağımsızlığın sembolü olarak görülmüştür. Buna uygun biçimde partinin kuruluş kongresinde *"Sovyet modelinin iflas ettiği vurgulanmış, eski Politbüro üyeleri ihraç edilmiş ve eski Stalinist liderler vatan haini ilan edilmiştir"* (Oppelland, 2012: 435). Parti-devlet tarihiyle hesaplaşma olarak da yorumlanabilecek olan bu süreçte yapılan yoğun tasfiyelerin stratejik arka planında ise *"yeni federal devletin gerçekliğine ayak uydurabilmek için eski parti modelinin lağvedilmesi"* gerektiği düşüncesi yatmaktadır (Hough, 2010: 138). Değişen koşullar altında partinin ideolojik ve örgütsel rotası, daha çok parti seçkinleri tarafından belirlenmiştir.

SED'in PDS'ye dönüşmesinin ardından birleşik Almanya'nın ilk federal seçimleri 2 Aralık 1990'da yapılmıştır. Birleşmenin mimarı CDU, seçimleri yüzde 36.7 oy ve 268 sandalyeyle ilk sırada tamamlarken, SPD ise yüzde 33.5 ve 239 sandalyeyle ikinci sırada yer almıştır. FDP'nin yüzde 11 oy aldığı seçimlerde, CSU yüzde 7.1, Doğu ve Batı teşkilatlarının ayrı ayrı seçimlere girdiği Yeşiller ise toplamda yüzde 5 oyla yarışı tamamlamıştır. 1990 seçimlerinde PDS ise yüzde 2.4 oyla federal seçim barajını (yüzde 3) geçememiş, ancak erken dönemlere özgü seçim yasası istisnalarıyla meclise 17 temsilci göndermeye hak kazanmıştır. Söz konusu gelişmelerin ardından CDU/CSU-FDP hükümeti görevine devam etmiştir.

Tablo 4.1: 2 Aralık 1990 Tarihli Alman Parlamentosu Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı %	Sandalye Sayısı
CDU	36.7	268
SPD	33.5	239
FDP	11	79
CSU	7.1	51
Yeşiller (Doğu + Batı)	5	8
PDS	2.4	17
Diğer Partiler	4.2	-

Kaynak: Bundeswahlleiter Websitesi, (Çevrimiçi) <https://www.bundeswahlleiter.de/en/bundestagswahlen/1990.html>, 8 Eylül 2018

1990’larda farklı ideolojik gruplara ev sahipliği yapan PDS’de iki grup arasında yoğun tartışmalar yaşanmıştır. İlk grup, partinin eski ideolojik çizgisini benimseyen ve ideolojik yumuşamayı reddeden geleneksel Marksistlerden; ikinci grup ise ideolojik yumuşamada ısrarcı olan reformistlerden oluşmuştur (Hough, 2010: 144). İkili arasındaki tartışmalar sonucunda değişim talebinde ısrarcı olan reformistler partiye egemen olmuştur. Bu grup, geçmişten tamamen farklılaşan bir çevrede siyaset yürütmek zorunda olan partiyi yeni siyasal, iktisadi ve sosyal dinamikleri dikkate alarak ideolojik ve örgütsel anlamda kapsamlı revizyona tabi tutmuştur. Sonrasında PDS, ideolojik olarak kendisini “*Alman ve uluslararası emek hareketi geleneğinin modern sosyalist partisi*” ya da “*demokratik sosyalist parti*” olarak tanımlamaya başlayarak “*komünist olmayan sol partiye*” evrilmiştir (March ve Mudde, 2005: 29).

Komünist olmayan solun tipik özelliklerinin başında, gerek kapitalizme gerekse de devlet sosyalizmine yönelik eleştiriler getirmesi yer almaktadır. Bu çerçevede PDS, yalnızca komünist mirası reddetmekle kalmamış, aynı zamanda kapitalizmi de eleştirmiştir. Belirgin biçimde kapitalizm eleştirisi, partide farklı ideolojilere sahip insanların bir arada yaşaması ve hızlı üye kayıplarının engellenmesi

için gerekli görülmüştür. Aynı dönemde sol çeşitlilik, örgütlenme prensibi olarak demokratik merkezîyetçilik ilkesinin terk edilmesi sonucunu doğurmuştur. Özetle, eski Doğu Alman komünist parti bürokrasisi, yeni sürece uyum sağlamak için ideolojik ve örgütsel yumuşamayı desteklemiştir. Partinin reformist karakteri, bu süreçte şekillenmiştir.

İdeolojik keskinliği zayıflayan PDS için en acil çözüm bekleyen mesele, komünizm sonrası dönemde partinin varlığını hangi gerekçelerle meşrulaştıracağı olmuştur. Zira komünizm sonrası dönemde PDS, birçok eski komünist parti gibi gereksiz hale geldiği düşüncesiyle baş etmek durumunda kalmıştır. Bu süreçte PDS, kullanışlı geçmişinin avantajlarından faydalanmış ve SED'den aktarılan örgütsel ve finansal kaynaklar sayesinde direncini artırmıştır. Büyük oranda SED'in Doğu Almanya'da sahip olduğu örgütsel altyapıyı devralarak faaliyetlerini sürdüren PDS, Batı Alman partilerine kıyasla avantaj elde etmiştir (Coffé ve Plassa, 2010: 3). Bu, Batı Avrupa'nın çok partili siyasal sistemlerinde yer alan komünist partilere kıyasla eşsiz bir durumdur.

Partinin çevresel bağlantılarını güçlendirmesi de hayatta kalma stratejisinin işe yaramasına yardımcı olmuştur. Komünizm sonrası dönemde PDS, çevresel ve katılımcı bağlantılarını güçlendirmeye ve böylece taban örgütlenmeleri, sendikalar ve demokratik kitle örgütleriyle yakın ilişkiler kurmaya yönelmiştir. Bunu sosyal hareketlerden birçok ismin partide yer alması izlemiştir (Wolf, 2015: 86). Kamusal görünürlüğe ve toplumsal etkiye olumlu yönde yansıyan bu gelişmeler, partinin toparlanma eğilimini güçlendirmiştir.

4.2.2. Yeniden Birleşmenin Eşitsiz Doğası Karşısında PDS

Yeni sol reformistlerin SSCB sonrası dönemde karşılaştıkları sorunları aşmasına yardımcı olan ve Doğu eyaletlerinde güçlü bir aktör olarak var olmalarını sağlayan temel dinamik ise yeniden birleşmenin eşitsiz doğası olmuştur. Almanya'nın yeniden birleşme sürecinde ne Doğu ve Batı Almanya'nın birbirlerinden oldukça farklılaşan politik kültürleri ve kurumları ne de sosyal ve ekonomik yapıları dikkate alınmıştır. Üstelik birleşme, iki bölgenin başarılı niteliklerinin aynı potada eritilmesi

şeklinde de cereyan etmemiştir. Özü itibarıyla Doğu Almanya'nın sosyal, iktisadi ve politik geçmişinden tamamen soyutlanarak Batı Almanya'ya dâhil edilmesi şeklinde gerçekleşen bu süreç, eşitsiz şartlar altında ve zayıfın güçlüye entegre olması şeklinde vuku bulmuştur.

Siyasal seçkinler eliyle yürütülen birleşmede Doğu Alman halkı ise esasen başka seçeneği de kalmadığı için sürecin mimarı olan CDU/CSU'lu Başbakan Helmut Kohl'un sözlerine itimat etmiş ve yeni siyasal yapının eşitsizlikleri ortadan kaldıracığına ve özgürlük ve demokrasi getireceğine inanmıştır. Oysa birleşmenin ardından toplumsal desteği en üst seviyelere çıkan Kohl, ilk günden itibaren Doğu Almanya'nın farklı yönleriyle Batı Almanya'ya entegre olmasına karşı çıkarak sert bir pozisyon benimsemiştir.

Birleşmenin tek yönlü yapısı, Doğu Alman ekonomisini ve halkını birçok açıdan olumsuz yönde etkilemiştir. Örneğin birleşmenin ardından *“eski Doğu Alman çalışanları ve işsizleri, geçmişte var olan 9.6 milyon işten 3.4 milyonunun gereksiz hale gelmesi ve imalat sanayinde 2 milyon, tarımda ise 600 bin vatandaşın bu durumdan doğrudan etkilenmesi”* neticesinde ciddi sorunlarla boğuşmuştur. Yine *“yaş almışların yalnızca yüzde 10'unun birleşme sonrasında iş bulabilecek kadar şanslı olduğu ülkede, 1995 yılına gelindiğinde 5 milyon kadın çalışandan 2 milyonu işini kaybetmiştir”* (Hudson, 2000: 130).

İşsizlik sorununun yanında vatandaşlar, daha kronik bir sorunla da yüzleşmiştir: Sosyal yardımlar açısından devlet sosyalizmi dönemine kıyasla bariz biçimde daha az cömert olan Batı Alman refah sistemi. Daha az sosyal koruma ve daha çok işsizlik, özellikle işsizler, kadınlar, gençler ve yaşlılar gibi güçlü refah devleti uygulamalarına doğrudan ihtiyaç duyan gruplarda derin bir kaygıya ve huzursuzluğa yol açmıştır (Doerschler, 2015: 382). Birleşmenin tartışmalı meselelerinden biri de Doğu Almanya'daki mülkiyet sorunu olmuştur. Tartışmalı biçimde Batı Almanlar, Doğu'daki malları çoğu kez yasa dışı biçimde istimlâk etmiş ve malları eski sahiplerine iade etme kararı almıştır (Patton, 1998: 516). Kararla birleşmenin eşitsiz yapısı keskinleşirken, devletin sahip olduğu varlıklar da bu süreçte yok pahasına

satılmıştır (Solty, 2008: 16). Tüm bu gelişmeler, yeni sisteme yönelik toplumsal tepkiyi artırmıştır.

Doğu Almanya’da serbest piyasa düzenine geçilmesinin ardından izlenen bilinçli sanayisizleştirme politikalarıyla geleneksel ekonomik sistem büyük zarar görmüştür (Solty, 2008: 15). Eski sistemin lağvedilmesinin ardından Doğu halkı, Batı’dakilere kıyasla daha kötü koşullarda yaşamaya mahkûm edilmiş ve gerek toplumsal refahın yeniden bölüşümü gerekse de istihdam politikaları açısından yeniden birleşmenin kaybedeni olmuştur. Manifaktür üretiminde çalışanlarının sayısının büyük oranda azaldığı ve işsizliğin yükseldiği bir bağlamda federal seçkinler, durumun daha da kötüleşmesini engellemek için bölgeye her yıl Batı Almanya’dan sağlık, emeklilik, işsizlik ve refah yardımları için 100 milyar dolar transfer ödemesi yapılmasına karar vermiştir. Bununla birlikte yardımlar, vatandaşların gelirlerinde ve alım gücünde ancak kısmi bir iyileşme sağlayabilmiştir (Patton, 1998: 513).

Doğu Alman ekonomisinin ve sosyal yapısının büyük bir yıkıma uğraması, bölgede siyasal dinamikleri derinlemesine etkilemiştir. ‘Doğu sorunu’, özellikle PDS’ye yaramıştır. Sosyal piyasa düzenini benimsemekle birlikte birleşmenin kaybedenlerinin dile getirdiği sosyal taleplerin temsilciliğine soyunan parti, “*bölgesel eşitsizliklerin azaltılması, Doğu Alman ekonomisinin yeniden canlandırılması için sosyal adaletin ve âdem-i merkeziyetçiliğin güçlendirilmesi, kamu destekli istihdam programlarıyla istihdamın güçlendirilmesi, yeniden dağıtımcı vergi politikalarına geçilmesi ve sosyal desteğin artırılması*” gibi talepleri dile getirmiştir (Hough, 2010: 141-145). Alman yeni sol reformistleri, bu talepler ışığında çıkarları görmezden gelinen Doğu halkına sahip çıkmıştır.

Öte yandan 1990’larda PDS’nin Doğu Almanya’da etkili bir aktör olarak ön plana çıkmasında, bölge halkının eski komünist devletin yaşam koşullarına duyduğu ‘Ostalgie’ (nostalji) –örneğin geçmişin dayanışma kültürüne, toplumsal yapısına ve cömert refah devletine- de etkili olmuştur (March, 2007: 68). PDS liderleri de konuşmalarında nostaljik göndermelere yer vermiştir. Örneğin Lothar Bisky, Doğu Almanya’nın kuruluşunun 50. yılında (1999) yaptığı konuşmada, “*Doğu Almanya’da herkesin emeğiyle geçinebildiğini, ancak Batı Almanya’da yaygın işsizlik olduğunu;*

ilkinde barışın korunduğunu, ancak ikincisinin NATO üyesi olduğunu belirterek” (Oppelland, 2012: 436) bu yola başvurmuştur. Genel itibarıyla Ostalgie, birleşmenin yarattığı hayal kırıklığı nezdinde ivme kazanmıştır. Son olarak, iki Almanya’nın 40 yıllık farklı sistemlerinin birbirine benzemeyen siyasal kimlikler yaratması da farklı oy verme davranışlarını tetiklemiştir. Özellikle Doğu’da sosyalist kültürün canlı olması, PDS’nin bölgedeki pozisyonunu güçlendirmiştir (March, 2008: 11).

Doğu Almanya’nın Batı Almanya’ya entegre olması, geleneksel aktörlerin sosyal ve ekonomik ödev anlayışlarında ise herhangi bir somut değişikliğe yol açmamıştır. Taktiksel olarak Doğu’da yeni kurulan partilerin hızla Batı’dakilerle birleşme yolunu tercih etmesi dışında, Batılı kurumların Doğu’ya ilgisi zayıf kalmıştır. PDS, ana akım partilerin umursamazlığı karşısında birleşme sürecinin mağdurlarını temsil etmeye yönelmiş ve seçimlerde Doğu halkının çıkarlarını savunarak potansiyel olarak geniş bir seçmen kitlesini etkilemeyi başarmıştır. Böylece 1990’larda PDS’ye oy veren toplumsal kesimler arasında da *“kötüleşen yaşam koşulları nedeniyle Batı Alman kurumlarına şüpheyle yaklaşanlar”* ağırlık kazanmıştır (Doerschler, 2015: 377).

Batı Alman kurumlarının zayıf sosyal karakteri, yeni düzene karşı biriken öfkenin kendisini en çok sosyal adalet talebiyle cisimleştirmesine neden olmuştur. Sosyal adalet teması, bozulan gelir dağılımının ve azalan sosyal korumanın düzeltilmesi için gerekli görülürken, PDS ise bölgeden yükselen talepleri doğru okumuş ve sosyal adalet talebinin seçimlerdeki en büyük temsilcisi haline gelmiştir.

Doğu Almanya’da ağırlaşan ekonomik ve sosyal sorunlar, PDS’ye bariz bir üstünlük sağlasa da, diğer partilerin ‘şeytanlaştırma stratejisi’, özellikle Batı’da önyargıları beslemeyi sürdürmüştür. Buna ek olarak, SPD’nin anti-komünizmi ise Batı eyaletlerinde sola yakın vatandaşların partiden soğumasına yol açmıştır. Dışlama, yalnızca söylem düzeyinde değil, aynı zamanda iktidar düzeyinde de hissedilmiştir. Tüm partiler, birkaç istisnai yerel örnek dışında, PDS’yi yönetim mekanizmalarından dışlamaya –örneğin 1990’larda federal ve eyaletler düzeyinde yapılan seçim koalisyonlarından- yönelmiştir. Siyasal rekabetin sertleştiği koşullarda ise dışlama,

“eski parti yöneticilerine açılan devlet soruşturmaları ve Soğuk Savaş uygulamalarıyla” sürmüştür (Patton, 1998: 520).

Örtük biçimde uygulanan yaptırımlar, sol içi rekabeti doğrudan etkileyerek Batı Alman eyaletlerinde SPD’nin işini kolaylaştırmıştır. Yine özellikle tarihsel kökenleri itibarıyla sendikalarla oldukça yakın bir ilişki tesis eden SPD’nin işçi sınıfı üzerindeki hegemonyası, yeni sol reformistleri zorlamıştır. İşsizlerden gelen oylar dışında Batı eyaletlerinde –örgütsel zayıflığın da etkisiyle- SPD ile hemen hemen hiçbir toplumsal sınıf ya da tabaka düzeyinde rekabet edemeyen PDS, Batı’daki komünizm karşıtlığından negatif etkilenmiştir. Tüm çabasına rağmen anti-komünizmle mücadele etme noktasında başarısız olan parti, Batı eyaletlerinde herhangi bir varlık gösterememiştir.

Batı’da marjinal bir aktör olan PDS, hayatta kalmak için Doğu’da popülist söyleme sarılmıştır (March, 2007; Decker, 2008: 134). Diğer pek çok benzer hususun yanında Doğu Almanya’da “sıradan yurttaşın çıkarlarını” temsil ettiğini savunan (Hough ve Kob, 2009: 83), “Doğu Alman halkını uzak ve sömürücü Bonn seçkinlere halkı koruduğunu” iddia eden ve “halk” vurgusunu artıran PDS (March, 2011), toplumsal memnuniyetsizliği daha geniş bir zeminde politize etmeye yoğunlaşmıştır. Popülist söylemin yoğunlaşmasıyla sınıfsal referanslar ise azalmıştır.

Popülist söylemin de etkisiyle PDS, Doğulu kimliği daha fazla sahiplenmiştir. Bu, her ne kadar kısa vadede partinin yaşadığı krizi atlatması için makul bir yol gibi görünse de, orta ve uzun vadede olumsuz sonuçlar da doğurmuştur. Her şeyden önce 1990’larda kendisine haddinden fazla yapışan Doğulu kimlikle PDS, Batı eyaletlerinde etkili bir güç olmaktan feragat etmiştir. Gerek federal gerekse de eyalet seçimlerinde Batı Alman eyaletlerinde elde edilen büyük başarısızlıklar, bu açıdan hiç de şaşırtıcı değildir.

1990’larda yapılan seçimlerde PDS, birleşmenin hamurunun tutmadığı Doğu Almanya’da kendisini ikinci sınıf vatandaş olarak gören her toplumsal sınıftan/tabakadan destek görmüş ve Doğu Almanya’nın “*Volkspartei*”sine dönüşmüştür (March, 2011). Buna karşılık SED’in yönettiği eski haritanın dışında

kalan bölgelerde herhangi bir etkinlik kazanamayan parti, Alman parti sisteminin küçük (genellikle ulusal barajı geçemeyen), ancak istikrarlı bir aktörü olarak yoluna devam etmiştir. Bu minvalde ana akım partilerin kendisinin yok olacağı beklentisine rağmen PDS, “*tek eski Doğu Alman kurumu olarak*” birleşmenin ardından da hayatta kalmayı başarmıştır (Doerschler, 2015: 378).

4.2.3. Deradikalizm ve Yeşiller

Yeşiller ve SPD’de yaşanan gelişmeler de yeni sol reformistlerin geleceğini belirlemiştir. Öncelikle Almanya’nın yeniden birleşmesine karşı çıkarak iki ayrı devletten yana tavır alan Yeşiller, seçmenlerin post-materyalist talepleri her zamankinden daha az dikkate almasına yol açan sorunlar nedeniyle gözden düşmüştür. Ardından alınan seçim yenilgileri, parti içerisinde ideoloji ve strateji tartışmalarına işlerlik kazandırmıştır.

Özellikle ‘iktidar’ ve ‘ideoloji’ meselelerine yoğunlaşan tartışmalarda taban tabana zıt eğilimlere sahip iki grup çekişmiştir: İktidar meselesinde pragmatik, ideoloji meselesinde ise yumuşak bir hat izleyerek iktidara göz kırpan ‘Realoslar’ ile iktidar dışında kalmayı ve ideolojik saflığı öneren ‘Fundisler’ (March, 2011). 1990’larda yapılan kongrelerde Fundisler’i yenen Realoslar, parti yönetimine hâkim olmuştur.

Partinin yeni iktidar stratejisi bağlamında diğer aktörlerle bir araya gelebilmek için yeniden dağıtımcı ve kapitalizm karşıtı tutum terk edilmiştir. İdeolojik yumuşamayı parti liderliğinin yönetim kapasitesinin kuvvetlendirilmesi yoluyla kimi seçkinlerin -örneğin Joschka Fischer- kararlar üzerindeki belirleyiciliğinin artması izlemiştir (Poguntke, 2007: 344). İdeolojik ve örgütsel değişim, partiyi soldan uzaklaştırmıştır. 1998-2005 yılları arasındaki SPD-Yeşiller hükümetinin politika uygulamaları ise yaşanan değişimi tüm çıplaklığıyla ortaya koymuştur.

4.2.4. Hristiyan Demokratların Düşüşü vs. SPD’nin Yükselişi

Her zaman ve her yerde Alman yeni sol reformistlerinin en büyük rakibi SPD olmuştur. SPD liderliği ve özellikle Oskar Lafontaine, Doğu Almanya’daki ‘sanayisizleştirme’ ve ‘periferalizasyon’ politikaları nedeniyle hızlı yeniden

birleşmeye ve parasal birliğe karşı çıkmış (Soltý, 2008: 5) ve eski SED'lilerin Doğu Alman solu olarak partiye katılmasını engellemiştir (Soltý, 2008: 29). Bununla birlikte Doğu Almanya'daki işçiler arasında ciddi kabul problemleri yaşamaya devam etmiş ve seçmen desteği düşük düzeyde kalmıştır.

1990'ların başından itibaren sosyal demokratlar, yeni ve eski sol değerleri birleştirme iddiasıyla bir yandan “*modernite ve bireyciliğe*”, öte yandan ise “*sosyal dayanışma ve ekonomik güvence*” söylemlerine yer vermiştir (Scarrow, 2004: 93-94). Birbirleriyle çelişen bu söylemler, partinin tutarsız bir ideolojik profil çizmesine neden olmuş; ancak muhafazakâr-liberal dönemde toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesi ve ekonomik göstergelerin kötüleşmesinin ardından 1994 Avrupa Parlamentosu seçimlerini yüzde 32.2 oy ve 40 sandalyeyle sosyal demokratlar kazanmıştır. SPD'yi yüzde 32 oy ve 39 vekille CDU, yüzde 10.1 oy ve 12 sandalyeyle Yeşiller ve yüzde 6.8 oy ve 8 sandalyeyle CSU izlemiştir. PDS ise yüzde 4.7 oy alarak seçimlerde herhangi bir vekil çıkaramamıştır.

Tablo 4.2: 12 Haziran 1994 Tarihli Almanya Avrupa Parlamentosu Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı %	Sandalye Sayısı
SPD	32.2	40
CDU	32	39
Yeşiller	10.1	12
CSU	6.8	8
PDS	4.7	-
FDP	4.1	-
Diğer Partiler	14.9	-

Kaynak: Bundeswahlleiter Websitesi, (Çevrimiçi) <https://www.bundeswahlleiter.de/en/europawahlen/1994.html>, 9 Haziran 2018

Avrupa Parlamentosu seçimlerini 16 Ekim 1994 tarihinde yapılan federal seçimler izlemiştir. SPD'nin yüzde 36.4 oy ve 252 vekille ilk sırada tamamladığı

seçimlerde CDU ise yüzde 34.2 oy ve 244 vekille ikinci sırada yer almıştır. Bu partileri sırasıyla yüzde 7.3 oy ve 50 vekille CSU, yine yüzde 7.3 oy ve 49 vekille Yeşiller, yüzde 6.9 oy ve 47 vekille FDP izlerken, PDS ise yüzde 4.4 oy ve 30 vekille parlamentoda yer almıştır. Seçimlerinin ardından CDU/CSU-FDP koalisyonu yoluna devam etme kararı almıştır.

Tablo 4.3: 16 Ekim 1994 Tarihli Alman Parlamentosu Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı %	Sandalye Sayısı
SPD	36.4	252
CDU	34.2	244
CSU	7.3	50
Yeşiller	7.3	49
FDP	6.9	47
PDS	4.4	30
Diğer Partiler	3.6	-

Kaynak: Bundeswahlleiter Websitesi, (Çevrimiçi)<https://www.bundeswahlleiter.de/en/bundestagswahlen/1994.html>, 3 Temmuz 2018

1994 seçimlerinin ardından Almanya’da gerek Doğu sorunu gerekse de ekonomik ve sosyal koşullar ağırlaşmıştır. Aynı dönemde sorunlara çözüm üretemeyen hükümet partilerine yönelik güven zedelenmiştir. Buna karşılık özellikle *“ücret ve istihdam politikaları açısından iki bölge arasında oluşan farklılık”*, Doğu halkının kendisini ikinci sınıf vatandaş olarak görmesine yol açarak (Debus, 2009: 282) yeni sol reformistlere yaramıştır.

27 Eylül 1998 tarihinde yapılan federal seçimlerde SPD yüzde 40.9 oyla 298 vekil, CDU yüzde 28.4 oyla 198 vekil, Yeşiller ve CSU yüzde 6.7 oyla 47 vekil, FDP ise yüzde 6.2 oyla 43 vekil çıkarmaya hak kazanmıştır.

Tablo 4.4: 27 Eylül 1998 Tarihli Alman Parlamentosu Seçim

Sonuçları

Partiler	Oy Oranı %	Sandalye Sayısı
SPD	40.9	298
CDU	28.4	198
Yeşiller	6.7	47
CSU	6.7	47
FDP	6.2	43
PDS	5.1	36
Diğer Partiler	6	-

Kaynak: Bundeswahlleiter Websitesi, (Çevrimiçi) <https://www.bundeswahlleiter.de/en/bundestagswahlen/1998.html>, 1 Şubat 2018

Bu sonuçla savaş sonrası dönemdeki en kötü performansa imza atan CDU, 1983 yılından itibaren kesintisiz sürdürdüğü iktidarına ara vermiştir. Partinin başarısızlığında Doğu Alman eyaletlerinin Kohl'un birleşme sırasında verdiği sözlerin aksine, *“10 yıl içerisinde çiçek açan bir yere”* ya da *“birleşme öncesine nazaran daha iyi koşullara sahip bir bölgeye dönüşmemesi”* belirleyici olmuştur (Arzheimer, 2006: 792). Bölgede beklentileri karşılamayan iktidar partisi, sandıkta cezalandırılmıştır.

CDU'nun düşüşüne karşılık SPD'nin elde ettiği seçim zaferinde ise vaatler etkili olmuştur. Özellikle neoliberal politikalarının terk edileceği, sosyal devletin daha fazla zarar görmesinin engelleneceği, sosyal adaletin tesis edileceği ve kitlesel işsizlikle mücadele vaatleri, toplumda geniş kabul görmüştür. Bunun yanında inovasyon ve modernizasyon talepleri de sık sık dile getirilmiştir. Parti liderliğinde ilk grup talepleri işçilere ve işsizlere seslenen Lafontaine; ikinci grup talepleri ise CDU/CSU'nun politikalarından memnun olmayan seçmenlere yönelik Schröder dillendirmiştir. Sözü edilen talepler arasındaki bariz çelişkiye rağmen sosyal demokratlar, yükselen sosyal kriz nedeniyle seçimleri kazanmış; ancak tek başına iktidar olmaya yetecek sandalye sayısına da ulaşamamıştır. Sonrasında gerçekleştirilen koalisyon görüşmeleri neticesinde SPD, iktidarda yer almaya olumlu yaklaşan

Yeşiller’le anlaşma sağlayarak kurulan Kızıl-Yeşil hükümetin kurulmasına öncülük etmiştir. Federal seçimlerin ardından Batı Alman eyaletlerinin çoğunluğu da bu koalisyon tarafından idare edilmiştir (Scarrow, 2004: 102).

Federal seçimlerde PDS ise Doğu Alman eyaletlerinden gelen oylarla yüzde 5.1 oy alarak ilk kez yüzde 5’lik ulusal barajı geçmeyi başarmıştır. Bundestag’a 36 vekil yollayan PDS’nin elde ettiği neticede, Doğu-Batı eyaletleri arasındaki eşitsizliklerin sürmesi etkili olmuştur. Barajın aşılması her açıdan büyük bir başarı olmakla birlikte Batı’daki kronik zayıflığın Doğu’dan gelen kitlesel oylarla dengelenmesi durumunun ne derece sürdürülebilir olduğu sorusu belirsizliğini korumuştur.

Buna bazı temel sorunlar da eşlik etmiştir. Solda yer aldığını iddia eden bir parti için piyasanın dışına itilen kadınlardan ya da daha çarpıcı biçimde sanayi işçilerinden yeterince destek görülmemesi, hemen hemen tüm fabrikaların kapatılması ve kitlesel işten çıkarmalar nedeniyle büyük bir handikap olarak görülebilir. İşçi sınıfını yanına çekemeyen PDS, daha çok orta sınıftan, iyi gelirli ve iyi eğitilmişlerden destek görmüştür. Ayrıca Doğu Alman girişimciler de Batı’dan yükselen rekabete karşı partiye oy vermiştir. “*İşçi sınıfından uzaklaşan seçmen profiliyle yer yer işveren partisi*” yakıştırmalarına da muhatap olan PDS (Patton, 1998: 514), işçi sınıfını ikna edemediği için yalnızca sınırlı bir başarı gösterebilmiştir.

4.2.5. Kızıl-Yeşil Koalisyonun Birinci Dönemi (1998-2002)

4.2.5.1. Neue Mitte vs. Geleneksel Sosyal Demokrasi

Federal hükümetin kurulmasının ardından SPD içerisinde ‘Yeni Merkez’ yaklaşımını destekleyen Schröder ile geleneksel sosyal demokrasiyi savunan ve birleşme sürecine eleştiriler yönelten parti lideri Lafontaine (Poguntke, 1993: 386) arasındaki Başkanlık yarışı kızışmış ve kazanan ilk aday olmuştur. İşveren dostu Schröder’in Başbakanlık koltuğuna oturmasına rağmen parti içerisinde gelenekselciler ile modernleştiriciler arasındaki gerginlik devam etmiştir. Yapılan tartışmalarda modernleştirici kanat, “*sosyal adaletin tesis edilmesi için öncelikle işveren*

maliyetlerinin azaltılması” gerektiğini savunurken; gelenekselci kanat ise “*Keynezyen politikalarla istihdamın sağlanması*” gerektiği düşüncesini ön plana çıkarmıştır (Harlen, 2002: 65). İkili arasındaki rekabette modernleştiriciler baskın gelmiş ve sonuç olarak seçim meydanlarında sosyal adaleti tesis edeceği sözünü veren SPD, süratle neoliberalizme içkin bir siyasal aktöre dönüşmüştür.

SPD’nin ideolojik dönüşümünün teorik kaynağını ise ‘Yeni Merkez’ (Neue Mitte) adıyla anılan yaklaşım oluşturmıştır. Yeni Merkez, Üçüncü Yol’cu sosyal demokrasiden esinlenerek “*sermaye çıkarlarının korunmasını için inovasyon, girişimcilik, yüksek kalite ve yüksek eğitim talepleri üzerine bina edilen*” (Harlen, 2002: 65) ve neoliberal küreselleşmeyle uyumlu bir anlayıştır. Esas itibarıyla “*işveren çevrelerini CDU ve FDP’den kopartmayı amaçlayan*” bu yaklaşımda, toplumsal çıkar geri plana atılırken, eşitsizlikler ise normalleştirilmektedir. Sosyal adalet prensibini dışlayarak SPD’nin sosyal yanını önemli oranda tahrip eden bu düşünce, Schröder hükümeti tarafından tatbik edilmek istenmiş; Ancak yeni hükümet içerisinde buna karşı çıkan önemli bir figür ortaya çıkmıştır: Finans Bakanı Oskar Lafontaine.

4.2.5.2. Lafontaine’in Tasfiye Edilmesi ve SPD’nin Sağcılaştırılması

SPD’li Lafontaine’in etkisiyle hükümet, savaş sonrası dönemdeki sosyal demokrat programı hatırlatacak biçimde ilk birkaç ayda “*emeklilik konusunda iyileştirmeler yapmış, işveren maliyetlerini azaltmak yerine tüketici talebinin canlandırılmasını sağlamış, uluslararası finansın ve AMB’nin daha fazla kontrol edilmesini desteklemiş, işçilerin işveren tarafından kovulmasını düzenleyen kanunda çalışanlar lehine düzenlemeler yapmış ve sosyal programlar için fon artışına gitmiş*” (Harlen, 2002: 66-67). Söz konusu uygulamalarla finansı, AMB’yi ve Schröder’i karşısına alan Finans Bakanı’na karşılık Schröder ise Başbakan tarafından belirlenen geniş siyasal yetkinin aşıldığını belirtmiştir. Lafontaine’i durdurmakta zorlanan Başbakan, geleneğe uygun olmayan biçimde ve medyanın gücüne dayanarak Bakanı’nı adeta hizaya çekmiştir (Soltz, 2008: 6). Buna bir de büyük işverenlerin kara propagandalarının eklenmesinin eklenmesiyle Lafontaine (Callinicos, 2008), Mart 1999’da parti liderliğinden ve kabineden istifa etmiştir.

Yaşanan ayrılığın ardından SPD’de sol kanat güç kaybetmiştir. Bu süreçte reform çağrısı yapan Schröder ise özellikle sendikalar tarafından eleştirilmiştir. Zira sendikalar, hükümetin işçilerin hıfına uygulamalara imza atacağını ve sosyal programlarla işverenleri destekleyeceğini öngörürken, sermaye kanadının buna herhangi bir tavizle karşılık vermeyeceğinin farkına varmıştır.

Bu koşullar altında 13 Haziran 1999 tarihinde gerçekleşen AP seçimlerini yüzde 39.3 oy ve 43 sandalyeyle CDU kazanmış, SPD ise yüzde 30.7 oy ve 33 temsilciyle ikinci sırada yer almıştır. Bu partileri yüzde 9.4 oy ve 10 vekille CSU, yüzde 6.4 oy ve 7 vekille Yeşiller, yüzde 5.8 oy ve 6 vekille PDS, yüzde 3 oyla FDP izlemiştir.

Tablo 4.5: 13 Haziran 1999 Tarihli Almanya Avrupa Parlamentosu Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı %	Sandalye Sayısı
CDU	39.3	43
SPD	30.7	33
CSU	9.4	10
Yeşiller	6.4	7
PDS	5.8	6
FDP	3	-
Diğer Partiler	5.4	-

Kaynak: Bundeswahlleiter Websitesi, (Çevrimiçi) <https://www.bundeswahlleiter.de/en/europawahlen/1999.html>, 7 Temmuz 2018

AP seçimlerinin ardından 1999 kışında hükümet, kemer sıkma programı uygulamış ve emeklilik aylıkları, işsizlik yardımları ve diğer sosyal refah ödemeleri, ortalama gelirdeki artış yerine enflasyona bağlanmıştır. Ayrıca piyasa ekonomisinde etkinliliğın sağlanması için girişimcilik ve inovasyon özendirilmiş ve finansallaşma eğilimi –örneğin özel emekliliğın teşvik edilmesiyle- güçlendirilmiştir (Dyson, 2001:

139). Neue Mitte'nin öngördüğü neoliberal dönüşümün ardından işverenlerle yakın ilişkiler kuran SPD, sosyal ajandasını terk etmiştir.

4.2.5.3. Ekonomik ve Sosyal Sorunlar

Diğer yandan “*Batı Alman ekonomik mucizesi*” (Wirtschaftswunder), Doğu Almanya’da tekrarlanmadığı gibi (Grix, 2000: 121-122), mevcut sorunlar ağırlaşmaya devam etmiştir. Ordoliberal politikaların ve yeniden birleşme sürecinin yarattığı sorunlar ile AB entegrasyonunun getirdiği erken belirsizlikler, ulusal ekonomiyi kriz durumuna sokmuştur. 1990’dan 2000’e dek Almanya’da kişi başına düşen gelir, Japonya dışındaki tüm ana rakiplerin gerisinde kalmıştır. İhracat rakamları ise ABD, Birleşik Krallık, Fransa ve Japonya’dakinden daha zayıf düzeyde gerçekleşerek düşük yatırımlara yol açmıştır. Benzer biçimde düşük büyüme sorunu olgunlaşmıştır (Storm ve Naastepad, 2015: 17). Doğu Asya’da düşük emek maliyetli ülkelerin ortaya çıkması ve Doğu Avrupa’da komünizmin yıkılmasıyla ucuz emeğin yaygınlaşmasının da yadsınamaz katkısıyla Almanya’da üretim yapmanın cazibesi ortadan kalkarak istihdam rakamlarını geriletmiştir (Bruff, 2008: 280-281).

İstihdamdaki gerileme, sıradan vatandaşı bulabildiği işi kabul etmeye zorlayarak iş memnuniyetsizliğini artırmıştır. Aynı dönemde ülkede istihdamın yapısı da değişmiştir. Nitelikli işçi talebi artarken, niteliksiz işçiler ise yerlerini kaybetmiştir. Niteliksiz işçilerin emek piyasasının dışına itilmesiyle “*yaklaşık yarım milyon kişi emek piyasasından tamamen dışlanmış, 2.5 milyon kişi ise düşük ücretler ya da iş istikrarsızlıkları nedeniyle devlet yardımlarına sürekli ya da sıklıkla bağlı hale gelmiştir*” (Knuth, 2015: 4). Böylece Alman emek piyasası, yıllar içerisinde daha fazla kutuplaşmıştır. İşsizlik problemi ise daha çok niteliksiz işçilerin sorunu olarak görülmüştür. Bu görüş, geleneksel ‘Sozialstaat’ anlayışından tam bir sapmayı yansıtmaktadır.

Öte yandan üretkenlikte yaşanan tüm artışa rağmen uzun yıllar Euro Bölgesi’nde ücret artışının en düşük düzeyde kaldığı ülke olan Almanya (Brie, 2010: 21-22), emek gücünü diğer ülkelerden daha önce disipline ederek düşük ücretleri yaygınlaştırmıştır. Özellikle yeni yaratılan işlerde gözlemlenen düşük ücret

uygulaması, 1990’larda genel eğilim halini alarak maaşlı çalışanlar üzerinde ciddi bir baskı yaratmıştır (Wolf, 2015: 88-89). Emek piyasasında yapılan çeşitli düzenlemelerle giriş ücretleri de düşürülmüştür. Sonrasında ülkede yüksek ve düşük ücretliler arasındaki gelir uçurumu dramatik biçimde genişleyerek ülkede “ABD’dekine yakın eşitsizlik oranlarının gözlemlenmesine” neden olmuştur (Brie, 2010: 21-22). Böylece birçok vatandaş, iş sahibi olmasına rağmen yoksullaşmış ve “Fordizmin altın çağında ailesini tek başına geçindirebilen erkek modeli” ortadan kalkmıştır. Süreç içerisinde “kadınların istihdam piyasasına entegre olmalarını” bir zorunluluk halini almıştır (Knuth, 2012: 5).

SPD’nin ajandasından özellikle büyük sermaye sahipleri büyük kazançlar ederken, güvencesizleştirmelerin yaygınlaştırılması ve toplu görüşmelerin kapsadığı çalışan sayısının azaltılması ise emek cephesine büyük zarar vermiştir (Knuth, 2012: 6). Tüm bu gelişmeler, emek piyasasını işsizlik, düşük ücret ve güvencesizlik sarmalına sokarak tedirginliğe yol açmıştır. Bu dönemde “sosyal eşitlik” ve “devlet aktivizmi” talepleri, toplumun önceliği haline gelirken (Harlen, 2002: 68), ekonominin ve refah sisteminin yapısal dönüşümünün tetiklediği toplumsal tepki seçim sonuçlarına doğrudan yansımıştır.

4.2.5.4. SPD’nin Yeni Zaferi: 2002 Seçimleri

Debus (2008), haklı olarak, SPD’nin seçim vaatlerinin aksine daha liberal ekonomik kararlar izlediğini ve böylece kemikleşmiş seçmenine yabancılaştığını savunmaktadır. Açık biçimde Schröder döneminde refahın yeniden dağıtımı ve sermayenin gücünün sınırlandırılması gibi geleneksel amaçlarını terk eden sosyal demokratlar, işçi tabanından hızla uzaklaşmıştır (Nachtwey ve Spier, 2007: 126). Bu dönüşümün erken maliyeti eyalet seçimlerinde elde edilen kötü sonuçlar şeklinde somutlaşmıştır. Seçmenlerin tepkisine direnemeyen Schröder, emek piyasasında neoliberal düzenlemeler öngören projesini bir süreliğine de olsa ertelemek zorunda kalmıştır (Bailey, 2009: 603-604).

22 Eylül 2002 tarihinde yapılan federal seçimleri yüzde 38.5 oy ve 251 vekille SPD kazanırken, CSU yüzde 29.5 oy ve 190 vekille ikinci sırada yer almıştır. Bu

partileri yüzde 9 oyla ve 58 vekille CSU, yüzde 8.6 oy ve 55 vekille Yeşiller, yüzde 7.4 oy ve 47 vekille FDP ve yüzde 4 oy ve 2 vekille PDS izlemiştir. İktidar kompozisyonunu ise küçük partilerin kararları tayin etmiş (James, 2003) ve ikinci SPD-Yeşiller hükümeti (2002-2005) kurulmuştur.

Tablo 4.6: 22 Eylül 2002 Tarihli Alman Parlamentosu Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı %	Sandalye Sayısı
SPD	38.5	251
CDU	29.5	190
CSU	9	58
Yeşiller	8.6	55
FDP	7.4	47
PDS	4	2
Diğer Partiler	3	-

Kaynak: Bundeswahlleiter Websitesi, (Çevrimiçi)<https://www.bundeswahlleiter.de/en/bundestagswahlen/2002.html>, 5 Mayıs 2018

Sosyal demokratların ivme kaybına rağmen PDS, Alman siyaseti üzerindeki etkisini artıramamıştır. Bu süreçte işçi sınıfı oylarını kazanamamasının dışında, başka sorunlar da parti liderliğini kaygılandırmaya başlamıştır. Özellikle yaşanan üye profili, gençlerin ikna edilemediğini ortaya koymuş ve siyasal aktivizme olumsuz yansımıştır. Ayrıca “*yaşanan tartışmalar ve yönetim başarısızlıkları neticesinde partinin Doğu eyaletlerinde düşüşe geçmesi, Gregor Gysi’nin Berlin eyaleti Ekonomi Bakanlığı’ndan bir skandal yüzünden ayrılması, parti liderliğinin acil çözüm bekleyen sorunlara yanıt verememesi ve ülkede seçim bölgelerinin yeniden çizilmesi*” gibi gelişmeler de performansı kötüleştirmiştir (Olsen ve Hough, 2007; Elo, 2008). Sonuç olarak PDS, seçimlerinde federal barajı geçememiş; ancak istisnai baraj uygulamasının sürmesi nedeniyle parlamentoya 2 temsilci gönderebilmiştir.

Federal seçimlerde elde edilen kötü sonuç, partide gerçekleştirilen tartışmalarda derinlemesine analiz edilmiştir. Tartışmalar ekseninde özellikle birleşme

süreci jenerasyonunun ikna edilmesine yoğunlaşmış ve daha fazla ideolojik yumuşama vurgusuyla sorunun aşılacağı düşünülmüştür. Tarih, tekerrürden ibarettir: Sonrasında Yeşiller'deki gibi, PDS içerisindeki gelenekselci-fundamentalist kanat, reformist-realist kanada karşı büyük bir yenilgi olarak partideki etkinliğini kaybetmiştir. Partideki klik savaşının sona ermesiyle parti programı da reformistlerin taleplerine uygun biçimde revize edilmiştir. Aynı dönemde hükümete katılım meselesi de gündeme gelmiştir. Mecklenburg-Hither Pomerania ve Berlin gibi eyaletlerde iktidar yanlısı bir tutum geliştiren PDS (Liebich, 2010: 123), toplumsal tabanını genişletmeyi amaçlamıştır. Tüm bu değişimlere rağmen SPD-Yeşiller hükümetinin neoliberal reformlara hız vermesine dek sorunlar sürmüştür.

4.2.6. Kızıl-Yeşil Koalisyonun İkinci Dönemi (2002-2005)

4.2.6.1. Ajanda 2010 ve Hartz Reformları

Almanya'da 2000'lerin başında işsizlik yeniden yükselişe geçmiş ve ekonomik güven sarsılmıştır. Hristiyan demokratlar, kötü ekonomik performansın ardından yeniden yükselişe geçmiştir. Bu koşullar altında hükümet, “*Alman solunun genel zayıflığından ve parlamentoda solun temsil edilmemesinden*” de cesaret alarak (Picot, 2009: 172-173) büyüyen sorunların sorumlusu olarak “*işten kovulmaları zorlaştıran Alman emek piyasası sistemini ve işten ayrılma ya da part-time çalışma yerine erken emekliliği öngören refah rejimini*” görmüş (Kitschelt ve Streeck, 2003) ve kapsamlı değişiklikleri gündemine almıştır.

SPD-Yeşiller hükümetinin ikinci dönemindeki politikalarına kaynaklık eden bu neoliberal programın adı ‘Ajanda 2010’dur. Ajanda 2010, “*radikal biçimde değişen uluslararası ekonomik koşullar bağlamında sosyal güvenlik sisteminin reforme edilmesini*” amaçlamaktadır (Bailey, 2009: 603-604). Almanya’nın sosyal piyasa ekonomisinin geleneksel yorumundan tamamen ayrılan ve onu daha liberal ve piyasa merkezli bir anlayış üzerinden yeniden organize etmeyi amaçlayan reform programı, “*geleneksel korporatist müzakere yöntemlerinin mevcut sorunları aşmada yetersiz kaldığı söyleminden hareket etmesi itibarıyla tek taraflıdır*” (Bruff, 2008: 276). Ortaya konuluş tarzı itibarıyla devlet-toplum ilişkisini de zayıflatan program, yanıt bekleyen

sorunlara radikal çözümler önermiştir (Bruff, 2008: 273-274). Bu kapsamda sosyal yardımların azaltılması, emek piyasasının deregüle edilmesi ve emeklilik ve sağlık sisteminin yeniden yapılandırılması yoluyla Alman refah devletinin modernizasyonu gibi adımlar atılmıştır. Savaş sonrası dönemin ürünü olan sosyal devlet kazanımlarını önemli oranda törpüleyen düzenlemelerin en çok tepki çekenini ise ‘Hartz reformları’ olmuştur.

Hartz reformları, Başbakan Gerhard Schröder tarafından eski meslektaşı Volkswagen Başkanı Peter Hartz’ın Almanya’nın emek piyasası ve refah sisteminde değişiklik yapılması için akademisyenler, işverenler, sendikacılar ve siyasetçilerden müteşekkil bir komisyona Başkan sıfatıyla davet edilmesiyle oluşmuştur (Bowyer ve Vail, 2011: 700). Komisyonun temel misyonu, ‘Federal İş Kurumu’nun “*yeni kamu yönetimi prensiplerine uygun olarak emek piyasasında modern hizmet alımı için modernizasyonun uzlaşılı yoluyla sağlanması*” olarak belirlenmiştir (Knuth, 2009). Ne var ki Komisyon, kısa bir süre sonra kuruluş amacından uzaklaşmış ve işsizlikle mücadele meselesine yoğunlaşmıştır. Yine reform programını meşrulaştıracak mahiyette siyaset yapıcılar tarafından uzun dönemli işsizlerin çalışmak istemediğine ve işsizlik yardımlarının kötüye kullanıldığına ilişkin bir kamusal algı yaratılmıştır (Picot, 2009: 68). Komisyonun uygulanmasını önerdiği şema, Ocak 2003’ten Ocak 2005’e dek gerçekleştirilen 4 yasal adımla tamamlanmıştır (Knuth, 2009: 1050).

4.2.6.2. Reformların Toplumsal ve Siyasi Maliyeti

Yasal düzenlemelerin en tepki çeken bölümü, işsizlik yardımları sisteminin reformunu öngören ‘Hartz IV reformları’ olmuştur. Hartz IV yasası, devlet desteği alan vatandaşların tam işsizlik yardımı süresinin ve destek miktarının azaltılması yoluyla kötü işleri kabul etmelerini öngörmektedir. Ayrıca yapılan kesintilerle “*işsizliğin sosyal ve politik yanları bireyselleştirmiş*” ve böylece kapitalist sınıflara milyarlarca Euro destek sağlanmasının önü açılmıştır (Solty, 2008: 9). Yine yardım almadan önce kişisel gelirin tamamen kurutulması istenerek işsizler ve işsizlik aşağılanmıştır (Solty, 2008: 8). Sonuç olarak reformlarla geçmiş dönemlerde evrensel nitelik taşıyan haklar, koşullu hale getirilmiş ve vatandaşların emek piyasasına daha aktif biçimde katılımı zorlanmıştır. Yine atılan adımlar, Alman sosyal devletini

erozyona uğratmış ve geçmişte olduğu gibi emek piyasasına dâhil olmadan görece rahat biçimde yaşamayı engelleyerek vatandaşlar nezdinde büyük hayal kırıklığı yaratmıştır.

Hartz reformlarının sosyal anlamda geriletici sonuçlarından bir diğeri ise ‘mini-işlerin’ (mini-jobs) normalleştirilmesidir. Süreç içerisinde ülkede “*milyonlarca insanın çalıştığı, yeniden dağıtımı burjuvazinin çıkarlarına göre yeniden düzenleyen, istikrarlı istihdam ilişkisi yaratmayan, düşük ücreti teşvik eden, 1 Euro’luk işlerin yaratılması nedeniyle çalışanları bir anlamda köle emeği statüsüne indirgeyen ve çalışanlara ödenen ücretin işverenin sosyal sigorta hesabından düşüldüğü*” mini-işler ya da marjinal kısmi zamanlı istihdam, hızla emek piyasasının başlıca sütunu haline gelmiştir (Dingelday, 2007: 832; Solty, 2008). Alman emek piyasasının cinsiyetçi kökenlerini doğrular nitelikte bu işlerde çalışanların çoğunluğunu ise kadınlar oluşturmuş ve Kızıl-Yeşil hükümetin son bulmasına dek kadınların tam istihdam oranları düşmüştür (Knuth, 2012: 8-9).

Tüm bu gelişmeler ekseninde Alman kapitalizmi, sosyal içeriğinden soyutlanmış ve yılların ulusal gurur kaynağı “*Modell Deutschland*”, Anglo-Sakson modeli ekseninde dönüştürülmüştür (Bruff, 2008: 273-276). Bu, aynı zamanda, ülkede uzun süredir yerleşmiş olan “*Bismarckçı muhafazakâr sosyal eşitlik ve sosyal sigorta anlayışının da rafa kaldırıldığı*” anlamına gelmektedir (Sassoon, 2000: 24). Geçmişten radikal kopuşu temsil eden yeni modelin temel nitelikleri arasında ise “*uzun erimli yatırımlar, ürün mükemmeliyetçiliği, inovasyon, işyerinde sosyal barış, bütçe konsolidasyonu, emek birim maliyetlerinin azaltılması suretiyle rekabetçiliğin artırılması, çalışanlar için yüksek sermaye stoku, çalışanların niteliklerinin artırılması ve güçlü para birimi*” gibi unsurlar yer almıştır (Dyson, 2011: 135-136). Neoliberalizme tam entegrasyonu öngören yeni model tepkilere yol açmıştır.

Genel sonuçları itibarıyla SPD’nin Ajanda 2010 ve Hartz reformları itibarıyla geçirdiği dönüşüm, yalnızca dışlanmış ve ötekileştirilmiş sınıfları/tabakaları değil, aynı zamanda toplumun çoğunluğunu doğrudan ilgilendiren kararlar içermesi nedeniyle büyük bir siyasal risk taşımıştır. Büyük çoğunluğu kişisel yıkım ve sosyal dışlanmayla karşı karşıya kalan sosyal demokratlar, geleneksel partilerinden

kopmuştur. Savaş sonrası dönemde SPD'yle yakın ilişkiler kuran sendikalar, reformları “*refah devletinin kaldırılması girişimi*” olarak tanımlayarak SPD'ye bağılılıklarını sona erdirmiştir (Nachtwey ve Spier, 2007). Yine bu yapılar, çeşitli sol gruplar, işsizlik örgütleri ve ATTAC'la reformlara karşı tepkilerini sokaklarda göstererek Batı eyaletlerinde yüz binlerce kişinin katıldığı eylemler düzenlemiştir. Benzer biçimde Doğu eyaletlerinde ise gençlerin öncülük ettiği ve “*biz halkız*” sloganının kullanıldığı “*Pazartesi protestoları*” gerçekleştirilmiştir (Soltý, 2008: 11).

Emek hareketinin desteğinin kaybedilmesine neden olan neoliberal reformlar, SPD içerisinde de rahatsızlık yaratmıştır. Ocak-Haziran 2003 tarihleri arasında 23 bin üye partiyi terk etmiş, Lafontaine'in de dahil olduğu birçok isim ise neoliberal dönüşüme tepki göstererek diğer solla (özellikle PDS'yle) yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır (Brie, 2010: 29). Muhalifler reform ajandasından geri dönülmesi için Haziran 2003'te SPD'yi olağanüstü kurultaya götürmüş; ancak Schröder'in yapılan seçimleri yeniden kazanmasıyla “*yeni sosyal demokrasiye geçiş*” tamamlanmıştır (Bailey, 2009: 603-604).

Diğer ana akım partiler ise yeni sosyal demokrasiye karşı refah devleti yanlısı bir tutum geliştirmek yerine refah kesintilerinin nasıl daha iyi idare edileceğı sorusuna odaklanmayı tercih etmiştir. Halk ve partiler arasındaki uçurumu derinleştiren bu gelişmeler sonucunda refah sisteminin devamından yana olan toplumsal sınıflar/tabakalar, ana akım partiler nezdinde temsilcisz kalmıştır.

“*Ulusların zenginliğı ve halkların sefaleti*” düzenine karşı toplumsal bilinçlenme artmıştır (Soltý, 2008: 25). Temsilcisz kalan kitlelerin öncelikli talebi sosyal adalet olmuştur. Bu itibarla yeniden bölüşüm, gelir adaletsizliklerinin sonlandırılması, daha fazla sosyal koruma ve yoksullukla mücadele gibi talepler güç kazanmıştır. Buna rağmen refah devletinin toplumda büyük kabul gördüğü gerçeğini görmezden gelmeyi sürdüren SPD sandıkta cezalandırılmıştır. Özellikle işçi sınıfının desteğini almakta zorlanan parti, eyalet seçimlerini –örneğin Şubat 2004 Hamburg seçimlerinde 1945'ten sonraki en kötü performansına imza atarak ve solun kalesini CDU/CSU'ya teslim ederek- kaybetmiştir (Debus, 2008: 202-203). Hiçbir şekilde reform ajandasını halka anlatamayan sosyal demokratlar, 13 Haziran 2004 tarihinde

yapılan AP seçimlerinde yüzde 21.5 oy alarak büyük bir yenilgi daha almıştır. CDU'nun yüzde 36.5 oyla ikinci sırada yer aldığı seçimlerde, Yeşiller yüzde 11.9, CSU yüzde 8, PDS ise yüzde 6.1 oy almıştır.

Tablo 4.7: 13 Haziran 2004 Tarihli Almanya Avrupa Parlamentosu Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı %	Sandalye Sayısı
CDU	36.5	40
SPD	21.5	23
Yeşiller	11.9	13
CSU	8	9
PDS	6.1	7
FDP	6.1	7
Diğer Partiler	9.8	-

Kaynak: Bundeswahlleiter Websitesi, (Çevrimiçi) <https://www.bundeswahlleiter.de/en/europawahlen/2004.html>, 5 Şubat 2018

AP seçimlerinde bozguna uğrayan SPD, Kuzey Ren Westphalia seçimlerinden de yenilgiyle ayrılmıştır. Bu gelişmeler ışığında federal seçimler öncesinde sosyal demokratlar, travma yaşamış ve psikolojik açıdan çökmüştür (Liebich, 2010: 124).

Koalisyonlar sırasında refah devleti kazanımlarına ve yeniden dağıtıma karşı mücadele eden SPD ve Yeşiller, oldukça uyumlu bir görüntü çizmiştir (Debus, 2009: 284). İktidar deneyimi sırasında Yeşil seçmenler açısından daha sorunlu olan ise “*partinin savunma ve dış politika konularında net bir pasifist bir ajandaya sahip olmasına rağmen Alman askerlerinin uluslararası barış misyonlarında görev almasını desteklemesi ve askeri müdahaleleri insan hakları müdahaleciliğiyle meşrulaştırması*” olmuştur (Debus, 2009: 283; Poguntke, 2007: 344). Seçim meydanlarında verdiği sözlere taban tabana zıt politikalara imza atan Yeşiller, tutarsızlıklarının bedelini

toplumsal etkisini yitirerek (Lees, 2006: 372) ve seçimlerde yenilgiler alarak ödemıştır. Son tahlilde neoliberalizme entegre olan Kızıl-Yeşil koalisyon, Almanya’da gerçekçi bir sol alternatif ihtiyacı da belirgin hale getirmiştir.

4.2.7. Sosyal Adalet Talebine Yanıt: WASG Örneği

PDS-WASG birleşmesine dek SPD’nin “*işsizler, işçiler ve emekliler gibi destekçileri, Hristiyan demokratlarda göçebe haline gelirken*” (Soltz, 2008: 16), sol ise sosyal adalet teması üzerinden kendisini adeta yeniden kurmuştur. Sol entelektüeller ve düşünce kuruluşlarının siyasal tartışmaları yönlendirdiği ve Lafontaine gibi isimlerin kitaplarının en çok satanlar listesinde yer aldığı 2000’lerin ortalarında Alman solu, sosyal adalet talebi ekseninde birçok toplantı ve konferans gerçekleştirmiştir. Yine Batı eyaletlerinde gerçekleşen sosyal protestolar neticesinde SPD’nin solunda yeni bir siyasal oluşuma gidilmesi kararlaştırılmıştır. SPD’ye en büyük darbeyi bu hamle vurmuştur.

Orijini itibarıyla 2004 yılında bir çıkar grubu olarak kurulan ‘Emek ve Sosyal Adalet – Seçim Alternatifi’ (WASG), 22 Ocak 2005 tarihinde ise başta eski SPD’liler olmak üzere küçük sol gruplar, küskün Yeşil seçmenler ve sendikacıların desteğiyle parti halini almıştır. Kendisini “*heterojen kolektif hareket*” olarak tanımlayan WASG’nin içerisinde yer alan çeşitli sol yapıları bir araya getiren ortak payda ise SPD-Yeşiller hükümetinin 2002’den itibaren uygulamaya koyduğu Ajanda 2010 ve Hartz reformlarına karşı muhalefet edilmesi olmuştur (Hough, 2010: 142).

SPD’nin açık biçimde sağa kaydığı bir süreçte ortaya çıkan ve refah devleti ve dayanışmacı toplum vurgularıyla sosyal adalet temasını ön plana çıkaran WASG’ı “*modern sol protesto hareketi*” olarak tanımlamak mümkündür (Bruff, 2008: 283). Ajanda 2010 sürecinde SPD’den ayrılan birçok ismin partinin kuruluşunda yer alması, bu anlamda dikkat çekicidir. Bu isimlerin başında eski SPD lideri ve Başbakan adayı Oskar Lafontaine yer almaktadır. “*Sosyal demokratların solunun birliği*” fikrine vurgu yapan Lafontaine, özellikle PDS lideri Gregor Gysi ve PDS örgütleriyle yakın ilişkiler kurarak Alman solunu bir araya getiren başlıca isimler arasında yer almıştır (Hough,

2010: 143). Eski sosyal demokrat lider, karizmatik bir figür olarak partinin kamuoyunda tanınmasında ve destek görmesinde kritik bir rol üstlenmiştir.

İlk etapta SPD'den kopan sendikalarda karşılık bulan WASG, sandıkta ise istediği çıkışı yakalayamamıştır. Örneğin Mayıs 2005'te yapılan North-Rhine Westphalia seçimlerinde WASG, yalnızca yüzde 2.2 oy alarak beklentilerinin oldukça altında kalmıştır. En büyük Batı eyaletinde alınan bu kötü sonuç itibarıyla partinin Batı eyaletlerinde SPD'yle baş etmek bir yana dursun, ancak bölgede PDS'yle yarışabileceği ortaya çıkmıştır (Hough, 2010: 142). Alınan olumsuz sonuç, parti liderliğince gelecek yenilgilerin habercisi olarak değerlendirilmiştir. Aynı dönemde partinin finansal ve örgütsel sorunları da baş göstermiş ve ortaya sıkıntılı bir tablo çıkmıştır. Yine parti içerisinde *“sosyal demokrasinin yeniden inşasını savununlar”* ile *“sol sosyalizm teması altında yeni sosyal hareketleri ve küreselleşme karşıtı örgütleri de içerecek biçimde SPD'nin solunda yeni bir parti kurulmasını”* destekleyenler arasında ateşli tartışmalar yaşanmıştır (Hildebrandt, 2009: 135). Bu tartışmalar, PDS-WASG birleşmesine dek sürüp gitmiştir.

4.2.8. 2005 Seçimleri ve Sol İttifakın Başarısı

2000'lerin ortalarında Alman solu, bir yandan Batı eyaletlerinde varlık gösteremeyen PDS, öte yandan ise Doğu eyaletlerinde varlık gösteremeyen WASG arasında sıkışıp kalmıştır. Açık biçimde iki partinin de seçim sonuçları açısından zayıf oldukları bölgelerde güçlenmesi, en azından kısa vadede pek de mümkün görünmemektedir. Bu durumda yaklaşan federal seçimlerin solun mağlubiyetiyle sonuçlanması büyük bir olasılık olarak belirmiştir. Ancak seçimlere kısa bir süre kala solda yaşanan kırımdan neticesinde PDS-WASG birlikteliğinin gündeme gelmesi, rüzgârın yönünü değiştirerek solun genel tıkanıklığının aşılmasında kritik bir rol oynamıştır.

Sol içi yakınlaşmada en etkili husus, parti liderliklerinin olumlu tavrı olmuştur. Gerek WASG kanadında Lafontaine, gerekse de PDS kanadında Gregor Gysi, 2005 yılı öncesinde yaptıkları açıklamalarda *“SPD'nin solunda yeni bir sol alternatifi inşa edilmesi”* gerektiği düşüncesini dile getirmiştir (Coffé ve Plassa,

2010: 3-5). Sonrasında ise liderler, diğer parti yöneticilerini de birleşme olanaklarının değerlendirilmesi noktasında ikna etmeyi başararak sürecin altyapısını oluşturmuştur. Olumlu atmosfere rağmen birleşmenin nasıl bir içerikle ve hangi yöntemle gerçekleştirileceği sorusu ise belirsizliğini korumuştur. North Rhine Westphalia seçimlerinde PDS'nin ve WASG'ın yüzde 5 barajının altında kalmasının ardından Schröder'in gerek parti içerisindeki sol muhalefeti ezmek, gerekse de sosyal adalet temasıyla kurulan WASG'ın önemli bir güç olarak ortaya çıkmasını engellemek için federal seçimleri öne çekmesiyle ise konjonktür tamamen değişmiştir (Lees, 2006: 361).

Erken seçim kararı, iki parti seçkinlerini yüzde 5'lik federal barajı aşabilmek için daha hızlı biçimde hareket etmeye itmiştir. Oskar Lafontaine ve Gregor Gysi'nin önderliğinde tesis edilen karşılıklı güven ortamı (Lees, Hough ve Keith, 2010: 1314), birleşmenin zeminini teşkil etmiştir. Seçkinlerin mobilizasyonu, parti üyelerinin birleşme sürecinden kısmen soyutlanması sonucunu doğurmuştur. Parti liderliklerinin tüm çabalarına rağmen resmi birleşme süreci, 2005 federal seçimler öncesine yetiştirilememiştir. Bu durumda zaten yaşanacağı kesin olan büyük seçim yenilgisinden kaçınmak için parti yönetimleri hızla kritik kararlara imza atmıştır.

Almanya'da 1990 yılında Anayasa Mahkemesi'nin aldığı karara göre, partilerin seçim barajını geçmek için oylarını beraber saydırmaları yasalara ve eşitliğe aykırıdır. Bununla birlikte bir partinin diğer parti üyelerine listesinde yer vermesi ise yasaklanmamıştır. Yasal sınırlara sadık kalmak kaydıyla Temmuz 2005'te iki parti, WASG adaylarının PDS listesinde seçimlere girmesi, ortak listenin 'Die Linkespartei.PDS' adıyla seçimlerde yer alması ve partilerin birbirlerine karşı yarışmaması ilkelerini kabul ederek solda birlik yönünde önemli hamleler yapmıştır.

Seçim kampanyası döneminde Die Linkespartei.PDS, WASG'ın kuruluş prensiplerine de sadık kalarak, sosyal adalet temasını ön plana çıkarmıştır (Hough, 2010: 139). 18 Eylül 2005 tarihinde gerçekleşen federal seçimlerde açık liste usulüyle yarışan parti, yüzde 8.7 oyla ülkenin dördüncü büyük partisi olmuş ve meclise 54 temsilci yollamaya hak kazanmıştır. Böylece düşük büyüme, reformların arzu edilen teknik başarıyı sağlayamaması, demokratik yapının bozulması, sabit ücret politikaları,

artan ekonomik eşitsizlikler, refah devletinin erozyona uğratılması ve yoksulluk sorunu karşısında solda refah devleti yanlısı ve ekonomik anlamda müdahaleciliği benimseyen yeni bir siyasal güç ortaya çıkmıştır (Knuth ve Larsen, 2010; Dyson, 2008; Knuth, 2009: 1066). Bununla birlikte seçimlerde Doğu eyaletlerinde ortalama yüzde 25.3 oy alan sol ittifak, Batı eyaletlerinde ise yüzde 4.9’da kalmış ve PDS’yle benzer coğrafyalarda etkili olmuştur.

Medyadaki Lafontaine ve sol ittifak karşıtlığına rağmen solun elde ettiği başarı, PDS-WASG birleşmesinin “*SPD’nin sağa dönüşünden kaynaklanan sosyal protestoyu oya çevirebildiğini*” kanıtlamıştır (Elo, 2008: 56). Ayrıca yapılan saha araştırmalarında Die Linkespartei.PDS’ye oy verenlerin yüzde 25’inin (yaklaşık 1.3 milyon kişinin) eski SPD seçmeni olduğu görülmüştür (Coffé ve Plassa, 2010: 11). Yine Yeşil seçmenlerin bir bölümü -örneğin eğitimli kamu çalışanları ve entelektüeller- ile Doğu’da Batı’dan çok daha yoğun olmak üzere işçi sınıfı ve işsizler de sola destek vermiştir (Hudson, 2012: 92). Elde edilen başarıya karşılık ana akım partilerdeki gerileme ise dikkat çekicidir. CDU’nun yüzde 27.8 oyla 180 vekil, CSU’nun ise yüzde 7.4 oyla 46 vekil kazandığı seçimlerde, Hristiyan demokratlar tarihinin en kötü üçüncü seçim sonucuna imza atarken (Liebich, 2010: 124); SPD ise yüzde 34.2 oy alarak gerileme sürecine girmiştir. Hükümet ortağı Yeşiller’in oy oranı yüzde 8.1’e düşerken, FDP ise yüzde 9.8 oy almıştır.

Tablo 4.8: 18 Eylül 2005 Tarihli Alman Parlamentosu Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı %	Sandalye Sayısı
SPD	34.2	222
CDU	27.8	180
FDP	9.8	61
Die Linkepartei.PDS	8.7	54
Yeşiller	8.1	51
CSU	7.4	46

Diğer Partiler	3.9	-
----------------	-----	---

Kaynak: Bundeswahlleiter Websitesi, (Çevrimiçi) <https://www.bundeswahlleiter.de/en/bundestagswahlen/2005.html>, 2 Mart 2018

Sosyal adalet talebinin damgasını vurduğu 2005 federal seçimleri, SPD'nin politikalarına yönelik toplumsal düzeyde ilk ciddi tepkidir. Neoliberal politikalar nedeniyle 2002-2005 yılları arasında 4 milyon seçmenini kaybeden SPD, özellikle daha güçlü bir refah devleti talebinde bulunan işçi sınıfının desteğinden yoksun kalmıştır (Bowyer ve Vail, 2011: 700). Sonrasında işçi sınıfının partizan bağları gerilerken (Arzheimer, 2006: 805), işçilerin bir bölümü ise Schröder'in radikal reformlarından kaçınan CDU/CSU'ya yönelerek muhafazakârları güçlendirmiştir. Bu süreçte birçok SPD'li seçmen ise partinin tavrını protesto ederek sandığa gitmemeyi tercih etmiştir.

Sosyal demokratların gözden düşmesi, parti seçkinlerinde sola yönelik tepkiye yol açmıştır. Bu itibarla parlamenter solun oy oranının yüzde 51'i bulmasına rağmen sol içi koalisyonla yeşil ışık yakılmamıştır. Schröder'in Lafontaine'e yönelik antipatisi, bu yönelimde etkili olurken, sola kapıları kapatan sosyal demokratlar, Almanya'nın ilk kadın Başbakanı olan Angela Merkel liderliğinde ve bakanlıkları da eşit bölüşmek suretiyle CDU/CSU ile büyük koalisyonla girmiştir.

Büyük koalisyon olgusu, eskisi gibi yönetmenin zorlaştığı kriz koşullarında gündeme gelmektedir. Solun ve sağın merkez aktörlerinin güç kaybetmesiyle –örneğin CDU/CSU ve SPD'nin oy oranı toplamı 1994'te yüzde 77.8 iken, 2005'te bu oran yüzde 70'in altına gerilemiştir- oluşan büyük koalisyon, Alman parti sisteminin dönüşümünü kanıtlamaktadır (Dyson, 2008: 162). Değişen siyasal dengeler sonucunda ülkede savaş sonrası dönemde hâkim olan ideolojik blok içi koalisyon oluşturma mantığı ise terk edilmiştir (Elo, 2008: 51). Sonuç olarak Kızıl-Yeşil hükümetinden geriye ancak büyük koalisyon yoluyla meydana gelen bir iktidar, kaygılı kitleler ve güçlü bir sol ittifak kalmıştır (Knuth, 2009: 1048-1049). Aynı zamanda seçimler, sosyal konularda patika değiştirmenin mümkün, ancak siyasal açıdan maliyetli olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır.

Yenilginin ardından SPD, bocalama dönemine girmiş ve halkın 3'te 2'sinin Ajanda 2010'a karşı olduğu bir ortamda son çekirdek işçi sınıfı kadrosunu da kaybetmiştir (Doerschler, 2015: 382). Reform programı açık biçimde yenilgiye uğrayan Schröder, 2008 kışında partiden sessizce ayrılmıştır. Kötüleşen durum karşısında yeni liderlik, gönülsüz ve geçici olarak işçi hakları, adalet ve sosyal eşitlik meselelerini gündeme getirmiş; ne var ki samimiyet testini geçemeyerek başarısız olmuştur. Partideki kan kaybı yeni koalisyon döneminde de sürmüş; 1998'de 775 bin olan üye sayısı Nisan 2007'de 553 bine düşmüştür. Yine sol değerleri reddeden partinin geleneksel seçmenlerinin birçoğu ise sandığa gitmemeye ya da sola destek vermeye başlamıştır (Picot, 2009: 173). Bu süreçte SPD'nin yeni programla kimliğini netleştirme çabası da gerilemeyi engelleyememiştir. Die Linke'nin doğuşu ise sol içi rekabetin temel dinamiklerini büyük oranda değiştirmiştir.

4.2.9. Yeni Sol Reformizmin Yeniden Kurumsallaşması: Die Linke'nin Doğuşu

SPD'nin neoliberalizmin yarattığı sorunlara yanıt vermeyi bırakması, savaş sonrası dönemde ilk kez Almanya'da güçlü bir alternatif sol partinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Açık biçimde SPD'nin sermaye çıkarlarını korumaya odaklandığı bir ortamda Alman parti sisteminde “*dışlanma, güvencesizleştirme ve prekarya istihdam*” gibi sosyal meseleleri politize edecek yeni bir sol partiye ihtiyaç duyulmuştur (Nachtwey ve Spier, 2007: 124). WASG-PDS listesi, bu ihtiyaca kısmen yanıt vermeyi başarmıştır. Ardından sol dinamik, ülkede siyasal söylemi, “*asgari ücret, alt sınıflar ve sosyal adalet konularında sola kaydırarak ana akım partileri bir nevi sosyal demokratlaşmaya zorlamıştır*” (Solty, 2008: 17-18). Halk da aynı dönemde daha fazla sosyal koruma ve devlet müdahalesi talebinde bulunarak değişimi desteklemiştir.

Söz konusu koşullar, Batı ve Doğu Alman solunun yeni kurulması planlanan bir sol çatı partisi altında birleşme çabalarını hızlandırmış ve üst düzey parti yetkililerinin temaslari, komisyon çalışmaları ve delegelerin onayının ardından ‘Die

Linke' (Sol Parti), 16 Haziran 2007 tarihinde gerçekleştirilen Berlin Kongresi'yle kurulmuştur.²

Die Linke'nin kuruluş kongresinin toplanmasında komünistler, reformcu komünistler, sosyalistler, Troçkistler, anti-kapitalistler, neo-Marksistler, sol liberteryanlar, feministler, sol sosyal demokratlar, sendikalar, küreselleşme karşıtı aktivistler, tanınmış sol şahsiyetler ile aktivistler büyük rol oynamıştır (Liebich, 2010: 125; Hildebrandt, 2011: 106; Upchurch, 2009). İdeolojik açıdan farklı bileşenlere ev sahipliği yapan partide reformistler ve fundamentalistler arasında ciddi bir çekişme yaşanmıştır. Bu kapsamda reformistler, “*geleneksel sosyal demokrat talepleri, SPD'yle koalisyonlara yeşil ışık yakılmasını ve Keynezyen korumacılığı*” savunurken; fundamentalistler ise “*parlamento dışı bağların kuvvetlendirilmesini, SPD'yle ilişkilere mesafe konulmasını ve daha sol politikalar izlenmesini*” önermiştir (Hough, 2010: 146). Zamanla partinin kilit pozisyonlarında reformistler daha fazla etkinlik kazanarak sosyal ve iktisadi politikalarda geleneksel sosyal demokrat programın dışına çıkılmasını zorlaştırmıştır.

İkili arasındaki fikir ayrılıklarının en temel sonucu, parti programının ortaya çıkmasının gecikmesi olmuştur. Yoğun parti içi tartışmalar nedeniyle ancak 21-23 Ekim 2011 tarihleri arasında Erfurt'ta gerçekleştirilen kongrenin ardından Aralık 2011'de parti programına kavuşabilen Die Linke'de, sürecin uzamasının gelişmiş parti içi demokrasi kültürüyle de yakından ilişkisi olduğu ayrıca not edilmelidir. Katılımcı demokrasi anlayışı, Alman solunun tek parti çatısı altında kurumsallaşmasını bariz biçimde kolaylaştırmıştır.

Die Linke, parti programında³ ideolojik olarak kendisini ‘demokratik sosyalist’ ya da ‘demokratik sol’ olarak tanımlamaktadır. PDS gibi Stalinizm karşıtı bir siyasal pozisyon benimseyen ve Marksizme ve Leninizme referans vermeyen Die Linke, bu kapsamda sosyal devrim düşüncesini reddetmektedir. Kapitalizm eleştirisi

² Birleşmenin içsel gerginliklerini kaleme alan bir çalışma için bkz.: Çakır, 2009.

³ Die Linke'nin parti programına ulaşmak için bkz.: (Çevrimiçi) [https://en.dielinke.de/fileadmin/download/english_pages/ programme_of_the_die_linke_party_erfurt_2011.pdf](https://en.dielinke.de/fileadmin/download/english_pages/programme_of_the_die_linke_party_erfurt_2011.pdf), 5 Mart 2018

açısından ise partide farklı görüşler mevcuttur. Kimi gruplar, “*kapitalizm karşıtı yeni bir sosyal ve iktisadi düzene geçilmesini*” savunurken; kimileri ise “*sistem içerisinde çözümün mümkün olduğunu*” savunmaktadır (Hildebrandt, 2011: 107-108). Parti yönetiminde ise daha çok ilk grup etkili olmuş ve bu nedenle “*kapitalizmin aşılması yerine var olan sistem içerisinde kazanımlar elde edilmesine*” yoğunlaşmıştır (Callinicos, 2008).

Yeni sol reformizm kavramsallaştırmasına da uygun olarak, anti-kapitalist olmayan, ancak anti-neoliberal bir parti olarak Die Linke, temel olarak üretim ve dağıtımın piyasa düzenlemelerinin demokratik, sosyal ve ekolojik çerçeveye ve kontrole tabi tutulmasını amaçlamaktadır. Parti programında bu durum, ‘demokratik ekonomik düzen’ olarak tarif edilmektedir. Genel çıkarı gözetken ve demokratik olarak kontrol edilen mülkiyet anlayışı, bu düzenin asli unsurudur. Bunun yanında kapitalizmin doğayla ve insanla kurduğu yıkıcı ilişkisinin sona erdirilmesi için sosyo-ekolojik dönüşüme de vurgu yapılmaktadır (Die Linke Parti Programı).

Sosyal sorunların ağırlaşmasının önüne geçmek için de çeşitli politikalar üretilmiştir. ‘Güçlü refah devleti, yeniden dağıtım, adil ücret, cinsiyet eşitliği, ücretsiz eğitim, adil vergilendirme, her türlü ayrımcılığın sona erdirilmesi, prekaryalaşmaya neden olan düzenlemelerin iptal edilmesi, emek örgütlerinin güçlendirilmesi, ekonomik kararlarda işçilerin ve sendikaların söz sahibi olması’ gibi politikalar bunların başında yer almaktadır (Die Linke Parti Programı). Aynı zamanda Die Linke, temsili parlamenter demokrasilere de eleştiriler yöneltmektedir. Doğrudan demokrasiyle taçlandırılmadığı takdirde demokrasi açığıyla sakatlandığı düşünülen temsili demokrasiler için referandumların önemi vurgulanmaktadır. Buna ek olarak yaşamın tüm alanlarının –ekonomi ve cinsiyet ilişkileri gibi- demokratikleştirilmesi yoluyla halkın kararlara katılımının özendirilmesini hedeflenmektedir.

Alman yeni sol reformistlerin diğer bir önemli gündem maddesi ise AB entegrasyonudur. Avrupa kurumlarını, ortak para birimini ve üyeliği destekleyen Die Linke, daha sosyal, egaliter, ekolojik, katılımcı ve anti-militarist bir AB’nin inşasını desteklemektedir. Ayrıca ‘AMB’nin neoliberal çizgisinin terk edilmesi, Avrupa Parlamentosu’nun yetkilerinin artırılması, AB düzeyinde yapılan anlaşmaların üye

ülkelerde referanduma sunulması ve göçmen meselesinde sermaye çıkarlarının reddedilmesi' gerektiği savunulmaktadır (Die Linke Parti Programı).

Sonuç olarak söz konusu talepler ve özellikle sosyal adalet teması, vatandaşlarda ilgi uyandırmıştır. Bunun yanında söylem düzeyinde ise sınıfsal vurgulara karşılık halk vurgusu, seçkinlerin topluma ihanet ettiği iddiası ile büyük ve kötü işverenlere karşı mücadele edileceği gibi popülist ton ağırlık kazanmıştır. Bu itibarla Die Linke'nin soldaki boşluğu doldurmasında ve gelecek seçim başarılarında yalnızca diğer partilerin başarısız politikaları değil, aynı zamanda “*güçlü parti söylemi*” de etkili olmuştur (Küçükali, 2014).

4.3. Kemer Sıkma Çağında Almanya (2008-2013)

4.3.1. Ekonomik Krizin Gelişimi ve Etkileri

Die Linke'nin kuruluşunun ardından siyasetin temel gündem maddesini ekonomik kriz oluşturmuştur. Parasal birliğe girişin ardından ihracat güdümlü sanayi ekonomisiyle pazar çeşitliliğini artıran ve ileri teknolojilere yönelerek büyük ticaret fazlaları veren Almanya, AB'nin ağırlık merkezi olmuştur (Dyson, 2008; Storm ve Naastepad, 2015: 22). Bununla birlikte ülkenin ticaret fazlası, Portekiz, Yunanistan ve İspanya gibi çevre ülkelere ise yapısal açık biçimde yansiyarak periferide kırılganlığı artırmıştır (McGiffen, 2011: 30-31). Eşitsiz iktisadi gelişim, kriz döneminde daha da belirgin hale gelerek yapısal sorunları derinleştirmiştir.

İlk etapta kriz, “*ABD'yle kurulan yakın iktisadi ve finansal ilişkiler*” nedeniyle ulusal ekonomide sancılara yol açmıştır (Bieling, 2012: 259). Ancak ilerleyen aşamalarda bu manzara değişmiştir. Her şeyden önce Almanya'nın diğer ülkelere kıyasla “*finansallaşma düzeyinin düşük kalması*” (Bieling, 2014) bir avantaj olarak belirmiştir. Yine diğer birçok Avrupa ülkesinden farklı olarak, emeğin uzun yıllar önce disipline edilmesi de krizin görece daha az hasarla atlatılmasına yardımcı olmuştur. Krizin patlak vermesinin ardından emek maliyetleri daha da azaltılmış, iç talebin baskılanmasıyla büyük cari işlem fazlaları yaratılmıştır. Ardından kısa süreli bir ekonomik daralma döneminin ardından Almanya krizden çıkmıştır. Bununla

birlikte ulusal ekonominin genel işleyişinin diğer Avrupa ülkelerine bağlılığı ise iktidarı ve sermaye çevrelerini kaygılandırmayı sürdürmüştür.

Bu koşullar altında hükümet, krizin etkilerini bertaraf etmek için bir dizi karar almıştır. Ekonomik canlandırma paketleri, çalışanların iş sürelerinin kısaltılması, borçlanma maliyetlerinin azaltılması, krizden etkilenen şirketlere destek sağlanması ve sermayenin başka pazarlara açılması gibi politikalar bu yönde atılan adımlar arasında yer almaktadır (Wolf, 2015: 88-89; Akçay ve Güngen, 2016: 156). Genel itibarıyla alınan tedbirler mevyesini vermiş ve Almanya, Avrupa ekonomisinin dinamosu olmayı sürdürmüştür.

4.3.2. Die Linke'nin Sıçrayışı: 2009 AP ve Federal Seçimleri

Hükümetin kriz politikaları, Die Linke tarafından ağır biçimde eleştirilmiştir. Mevcut politikalarla krizin faturasının sosyal açıdan dezavantajlılara yüklendiğini savunan parti, 'bankaların millileştirilmesi, Keynezyen politikaların devreye sokulması, tam istihdamın sağlanması, kamu hizmetlerinin ve refah yardımlarının güçlendirilmesi, asgari ücretin artırılması, hedge fonlarının yasaklanması ve finansal piyasaların daha sıkı denetlenmesi' gibi talepleri dile getirmiştir (Bowyer ve Vail, 2011: 684; Bailey, 2016: 58).

Aynı zamanda yeni sol reformistler, krizin AB'de yol açtığı yıkımı ülkenin iç dinamikleriyle birlikte okumuştur. Buna göre, kriz döneminde Avrupa'nın karşılaştığı en önemli sorunların başında, Alman hükümetinin özellikle Ajanda 2010 programıyla devreye soktuğu düşük ücret ve esnek emek piyasası uygulamalarının diğer ülkelere bütçe açığı şeklinde yansması yer almaktadır. Ayrıca Merkel'in Troyka politikalarını destekleyerek çevre ekonomilerde sosyal yıkıma yol açtığı iddia eden parti, krizden etkilenen ülkelerin sistemin mağduru olduğunu savunmuş ve "*bazı borçların silinmesi, yatırım programlarıyla borçlu ülkelere yardım edilmesi, parlamentoların işverenler ve sanayi lobilerine karşı korunması ve finansal sektörünün gücünün azaltılması*" gibi önerileri gündeme taşımıştır (Bouma, 2016: 139). Enternasyonalist ve dayanışmacı izler taşıyan bu öneriler, ana akım aktörler tarafından desteklenmemiştir.

Bu arka plan ekseninde seçimlerde ağırlıklı olarak sosyal adalet meselesine yoğunlaşan Die Linke, refah uzlaşısını siyasal alternatifte dönüştürmeyi başararak istikrarlı bir pozisyon elde etmiştir. 2009 yılında yapılan Avrupa Parlamentosu ve federal seçimler sonucunda bu eğilim keskinleşmiştir.

7 Haziran 2009 tarihinde gerçekleştirilen AP seçimlerinde CDU yüzde 30.7, SPD yüzde 20.8, Yeşiller yüzde 12.1, FDP yüzde 11, Die Linke ise yüzde 7.5 oy almıştır. Seçimlerin en çarpıcı sonucu, sağ ve solun merkezi aktörlerinin toplam oylarının kayda değer biçimde gerilemesi olmuştur. Ana akım partilerin düşüşüne karşılık Die Linke ise bir önceki seçimlere göre oylarını artırmıştır. Genel itibarıyla derinleşen toplumsal eşitsizlikler ve artan yoksulluk, yeni sol reformistlerin sosyal adalet ve demokratik katılım taleplerini canlı tutmuş ve partiyi SPD'nin geleneksel olarak işgal ettiği siyasal alana yerleştirmiştir.

Tablo 4.9: 7 Haziran 2009 Tarihli Almanya Avrupa Parlamentosu Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı %	Sandalye Sayısı
CDU	30.7	34
SPD	20.8	23
Yeşiller	12.1	14
FDP	11	12
Die Linke	7.5	8
CSU	7.2	8
Diğer Partiler	10.8	-

Kaynak: Bundeswahlleiter Websitesi, (Çevrimiçi) <https://www.bundeswahlleiter.de/en/europawahlen/2009.html>, 7 Mart 2018

AP seçimlerinin ardından 27 Eylül 2009 tarihinde gerçekleştirilen federal seçimlerde ise CDU yüzde 27.3 oyla 194 vekil kazanarak seçimleri ilk sırada tamamlarken, SPD ise yüzde 23 oyla 146 vekil çıkarmıştır. FDP yüzde 14.6 oyla 93,

Die Linke yüzde 11.9 oyla 76, Yeşiller yüzde 10.7 oyla 68 ve CSU yüzde 6.5 oyla 45 vekil kazanmıştır. Bu sonuçla SPD, milyonlarca seçmenini diğer partilere kaptırırken, yine çok sayıda seçmenini sandıktan soğutarak savaş sonrası dönemdeki en kötü seçim performansına imza atmıştır. Özellikle geleneksel seçmen kitlesini –işçi sınıfı gibi- kaybeden parti, Die Linke’ye karşı ise dışlayıcı bir tutum benimseyerek oluşması muhtemel sol koalisyonun önüne geçmiştir. SPD’ye benzer biçimde CDU/CSU’nun oyları da gerilemiş ve böylece ana akım siyasetler gözden düşmüştür. Federal seçimlerin en dikkat çekici sonucu ise Die Linke’nin elde ettiği başarıdır. Batı eyaletlerinde ortalama yüzde 8, Doğu eyaletlerinde ise yüzde 26 oy alan parti, parlamentoya 76 vekil göndermeye hak kazanarak büyük bir çıkış yakalamıştır.

Tablo 4.10: 27 Eylül 2009 Tarihli Alman Parlamentosu Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı %	Sandalye Sayısı
CDU	27.3	194
SPD	23	146
FDP	14.6	93
Die Linke	11.9	76
Yeşiller	10.7	68
CSU	6.5	45
Diğer Partiler	6	-

Kaynak: Bundeswahlleiter Websitesi, (Çevrimiçi) <https://www.bundeswahlleiter.de/en/europawahlen/2009.html>, 1 Ocak 2018

Sol açısından tarihi bir sonuca imza atan Die Linke’nin yükselişinde ağırlaşan sosyal koşullar ve siyasal duyarsızlık belirleyici olmuştur. Aynı zamanda parti, bu sonuçla “*merkez kapitalist ülkelerde neoliberalizmin çelişkilerinin ilk sol siyasal ifadesi olmuş*” ve bir süreliğine de olsa, Almanya’nın “*Fransa, Danimarka, Hollanda, Norveç ve İsviçre’nin ardından işçi sınıfını modern sağ popülizme ya da sağ aşırıcılığa kaptırmasını engellemiştir*” (Soly, 2008: 2).

4.3.3. Die Linke'nin Düşüşü ve 2013 Seçimleri

Seçimlerin ardından Almanya'da toplumsal hareketlilik artmıştır. Die Linke, bu süreçte bir yandan Euro Bölgesi'nde uygulanan kemer sıkma politikalarına karşı gerçekleştirilen gösterilere ve Frankfurt'ta yine kemer sıkma karşıtı 'Blockupy' protestolarına destek vermiş, diğer yandan ise sendikalar ve demokratik kitle örgütleriyle yakın ilişkiler kurarak çevresel bağlantılarını güçlendirmeye yönelmiştir (Bouma, 2016). Bu gelişmeler, solda birlik çabalarına olumlu yönde yansımış; ancak özellikle eyalet yönetimlerindeki başarısızlıklar ibreyi tersine çevirmiştir. Bu kapsamda federal hükümetin “*bütçe kesintileri, emek piyasası ve refah reformları*”, eyalet hükümetlerinde yer alan Die Linke için bağlayıcı sonuçlar doğurarak seçmenleri hayal kırıklığına uğratmıştır (Hough, 2010: 149). Partinin sosyal adaletin temsilcisi olma iddiasına ağır darbe vuran bu gelişmelerin ardından yeni sol reformistler gerileme dönemine girmiştir. 18 Eylül 2011'deki Berlin hezimetini, Doğu eyaletlerindeki diğer yenilgiler izlemiştir.

Öte yandan 2009 seçimlerinin ardından kurulan Hristiyan demokrat-liberal hükümet, krizin etkilerini başarılı ve görece kısa süre içerisinde kontrol altına almayı başarmış ve sonrasında Alman tahvilleri, Avrupa'nın en güvenilir tahvilleri olmuştur. Aynı dönemde diğer Avrupa ülkelerinin aksine istihdam rakamlarında da iyileşmeler gözlemlenmiş ve işsizlik AB ortalamasının yarısına, yani yüzde 5'ler seviyesine gerilemiştir (Knuth, 2015: 1-2). Yine kriz, Almanya için önemli bir fırsat da yaratmış ve Polonya, Yunanistan, İtalya ve İspanya'dan gelen göçmenler sayesinde ülkede çalışan nüfus kısmen yenilenmiştir. Çarpıcı biçimde krizi fırsata çeviren hükümet, “*emek piyasasına yönelik herhangi bir radikal reform programına izin vermeyerek*” (Akçay ve Güngen, 2016: 156) toplumsal protesto dinamiklerini de zayıflatmıştır.

Diğer yandan gerek borç çevrimi sorunuyla karşılaşan ülkelere sağlanan yüz milyarlarca dolarlık banka kredileri gerekse de ekonomik büyüklüğü itibarıyla AB'de kriz stratejisini belirleyen başlıca aktör, Almanya olmuştur. AMB'nin merkezinin Frankfurt'ta bulunmasından da yararlanan ülkenin temel amacı, “*Euro'nun ortak para birimi olarak sürdürülmesi*” olmuştur (Dyson, 2008: 132). Bu minvalde çevre ülkelerin Euro'dan çıkış tartışmalarına en sert tepkiyi gösteren ve sonrasında bu

tartışmalara kısmen son veren ülke yine Almanya olmuştur. Parasal birliğe yönelik tartışmaların sonlandırılmasının ardından ise Merkel ve Sarkozy tarafından şekillenen ve neoliberal yeniden yapılandırma öngören uygulamalarla çevre ülkelere “*mali disipline geçilmesi, emek maliyetlerinin azaltılması ve emek piyasasında deregülasyona gidilmesi*” gibi konularda baskı yapılmıştır (Akçay ve Güngen, 2016: 155; Storm ve Naastepad, 2015: 12).

Bu ortamda yapılan 2013 federal seçimlerinde Die Linke, kendisini “*sosyal adaletin temsilcisi*” olarak tanımlayarak “*10 Euro’luk saatlik asgari ücret uygulamasına geçilmesi, neoliberal emek piyasası düzenleme aracı Hartz IV yasalarının ortadan kaldırılması, sosyal güvenlik ödemelerinde 500 Euro’luk artış sağlanması, emeklilik yaşının indirilmesi, geçici çalıştırmayla mücadele edilmesi ve kamu kurumlarının özelleştirilmesinin durdurulması*” gibi talepleri gündeme taşımıştır (Hildebrandt, 2013: 153-154). Ne var ki ekonomik krizin kontrol altına alınması, partinin sosyal ve ekonomik taleplerinin cazibesini azaltmıştır.

Federal seçimler öncesinin en kritik gelişmesi ise Nisan 2013’te popülist sağ ‘Almanya için Alternatif Partisi’ (AfD)’nin kurulması olmuştur. Erken dönemlerinde daha çok AB ve Euro eleştirilerini ön plana çıkaran parti, sonrasında alt sınıfların kaygılarını politize etmeye yönelerek Hristiyan demokratlardan uzaklaşan seçmenleri ve kaygılı vatandaşları etkilemeyi başarmıştır.

Bu arka plan ekseninde 22 Eylül 2013 tarihinde gerçekleştirilen federal seçimlerde CDU, yüzde 34.1 oyla 255 vekil elde ederek yarışı ilk sırada tamamlamıştır. CDU’yu yüzde 25.7 oyla ve 193 vekille SPD, yüzde 8.6 oyla ve 64 vekille Die Linke, yüzde 8.4 oyla ve 63 vekille Yeşiller ve yüzde 7.4 oy ve 56 vekille CSU izlemiştir.

Tablo 4.11: 22 Eylül 2013 Tarihli Alman Parlamentosu Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı %	Sandalye Sayısı
CDU	34.1	255

SPD	25.7	193
Die Linke	8.6	64
Yeşiller	8.4	63
CSU	7.4	56
FDP	4.8	-
AfD	4.7	-
Diğer Partiler	6.2	-

Kaynak: Bundeswahlleiter Websitesi, (Çevrimiçi) <https://www.bundeswahlleiter.de/en/bundestagswahlen/2013.html>, 6 Aralık 2018

Bu sonuçla 2009 federal seçimlerinden daha kötü bir performans sergileyen Die Linke, 1.4 milyon seçmenini kaybetmiştir. Buna rağmen Bavyera ve Baden-Württemberg eyaletleri dışında tüm bölgelerde yüzde 5 barajını geçmeyi başaran parti, Doğu eyaletinde yüksek seçim grafiğini sürdürmüştür. SPD ise tarihinin en kötü ikinci oy oranını elde etmesine rağmen bir önceki seçimlere göre oylarını kısmen artırmayı başarmıştır. Yeşiller'in gerilediği seçimlerin diğer partiler açısından en önemli sonuçları ise Hristiyan demokratların hegemonyasının sürdürmesi, FDP'nin savaş sonrasında dönemde ilk kez baraj altında kalarak Bundestag'da liberalizmi temsilcisi bırakması ve sağ popülist AfD'nin yükselişi olmuştur. Seçimlerin ardından CDU/CSU ve SPD arasındaki büyük koalisyon ise sürmüştür.

4.4. Büyük Koalisyon Döneminde Almanya (2013-2017)

4.4.1. Euro Bölgesi Krizi ve Göçmenlik: AfD'nin Yükselişi?

Sonraki yıl yapılan AP seçimlerinde ise ana akım partilerin söylemlerinin birbirlerine yakınlaşması nedeniyle sandığa ilgi azalırken; Anayasa Mahkemesi'nin AP seçimlerinde uygulanan yüzde 3'lük barajı anayasaya aykırı bularak kaldırması ise seçmenlerin kısmen küçük partilere yönelmesini teşvik ederek ana akım partilere olan desteğin azalması sonucunu doğurmuştur. 25 Mayıs 2014 tarihinde yapılan AP seçimlerinde CDU yüzde 30, SPD yüzde 27.3, Yeşiller yüzde 10.7, Die Linke yüzde

7.4, AfD yüzde 7.1, CSU yüzde 5.3 ve FDP yüzde 3.4 oy almıştır. Seçimlerin en çarpıcı sonucu, FPD'nin savaş sonrası dönemdeki en düşük oyunu almasıdır. Solda kaybeden ise Die Linke olmuştur. Özellikle Doğu eyaletlerinde yükselişe geçen AfD'nin etkisiyle partinin oylarında gerileme gözlemlenmiştir. Seçimlerde SPD ise oylarını artırmıştır (Plescia ve Johann, 2014: 189-192).

Tablo 4.12: 25 Mayıs 2014 Tarihli Almanya Avrupa Parlamentosu Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı %	Sandalye Sayısı
CDU	30	29
SPD	27.3	27
Yeşiller	10.7	11
Die Linke	7.4	7
AfD	7.1	7
CSU	5.3	5
FDP	3.4	3
Diğer Partiler	8.8	7

Kaynak: Bundeswahlleiter Websitesi, (Çevrimiçi) <https://www.bundeswahlleiter.de/en/europawahlen/2014/ergebnisse.html>, 5 Kasım 2018

2014 seçimlerin ardından siyasetin merkezinde göçmen meselesi yer almıştır. Bu bağlamda özellikle 2015 yazından itibaren ülkeye göç eden yabancıların sayısındaki dramatik artış, AfD'nin yabancı karşıtı ve dışlayıcı söylemini özellikle alt sınıflar için cazip hale getirerek siyaseti ve toplumu tesiri altına almıştır. Özellikle yoksulluk, dışlanma ve eşitsizliklerle karşı karşıya kalan Doğu eyaletlerinde atılım yapan partinin, bölgedeki başarısında aşırı sağ 'Batı'nın İslamlaşmasına Karşı Vatansever Avrupalılar' (PEGIDA) örgütünün öncülük ettiği toplumsal protestolar da etkili olmuştur. Ekim 2014'te Dresden'de kurulan ve Pazartesi yürüyüşleriyle adını duyuran PEGIDA, Almanya'nın hızla Müslümanlaştığını savunarak İslam karşıtı bir

söylem benimsemiştir. Örgütün kurulmasıyla göçmenlere yönelik şiddet olayları hız kazanmış, buna rağmen hükümet, aşırı sağla mücadelede pasif kalmıştır (Wolf, 2015: 87). Bu durum, AfD'yi güçlendirerek savaş sonrası dönemde CDU/CSU'nun sağında ilk kez istikrarlı bir aktörün⁴ ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Alman parti sisteminde AfD'yle mücadelede ön plana çıkan temel aktör Die Linke olmuştur. Esas itibarıyla popülist sağ söylemin iddialarını çürütmeye yoğunlaşan parti, *“göçmen krizinin doğal kaynakların ve insan emeğinin sömürülmesine dayanan ekonomik sistemdeki eşitsizliklerin doğal bir ürünü olduğunu, orta sınıfların sosyal istikrarsızlıkla tehdit edilerek korku toplumu yaratıldığını ve zengin ve yoksul arasındaki uçurumun düzenli biçimde artmasının göçmen karşıtı uygulamaları güçlendirdiğini”* savunmuştur (Bouma, 2016). Bu koşullar altında ancak *“göçmen haklarının iyileştirilmesi ve daha fazla sosyal korumayla”* aşırı sağın yükselişinin engellenebileceğini iddia eden parti, 2015 sonunda birçok yerel aktivistin de katılımıyla mültecileri karşılayarak göçmenlere karşı negatif bakışı değiştirmeye yoğunlaşmıştır (Bouma, 2016). Öte yandan Alman solunun alternatif göçmen söylemine karşın 2016'da Köln'deki yılbaşı kutlamaları sırasında yaşanan taciz skandalları ve artan sığınmacı başvurusu sayısı, AfD'nin toplumsal etkisini artırarak yeni sol reformistlerin söylem gücünü zayıflatmıştır.

Sağ popülizmle mücadelenin yanında Die Linke, sol siyasetçiler, akademisyenler ve aktivistlerin katılımıyla 23-26 Nisan 2015 tarihleri arasında Berlin'de çeşitli toplantılar gerçekleştirerek sivil toplumla, sendikalarla ve parlamento dışı solla ilişkilerini güçlendirmeye çalışmıştır (Bouma, 2016: 146). Çevresel bağlantılarını yeniden gözden geçiren parti, solda sağlam bir pozisyon elde etse de,

⁴ Travmatik Nazi deneyimi sonrasında ülkede, *“Anayasayı Koruma Ofisi'nin (Verfassungsschutz) varlığı, güçlü bir merkez sağ partinin bulunması, medyanın negatif tavrı, SPD'nin uzun yıllar işçi sınıfı oylarını konsolide etmesi, kurulu partilerin popülizmi, kısa vadede etkili olan siyasal meseleler ve kurulu partilerin stratejik yetenekleri”* gibi nedenlerle gözden düşen popülist sağ partiler, Alman birleşmesi sonrasında ise PDS'nin etkisi sebebiyle Doğu eyaletlerinde alternatif protesto kimliğini geliştirememiştir (Decker, 2008: 121-127). Böylece Almanya'da diğer Batılı ülkelerin aksine uzun yıllar sağ popülizm yerleşmemiştir (Solty, 2008: 16). Ancak bu istisnai durum, ekonomik krizle birlikte bozulmaya başlamış, göçmen krizinin patlak vermesiyle ise sona ermiştir.

AfD'nin önlenemez yükselişi nedeniyle federal düzeyde alternatif sol söylemi topluma kabul ettirmeyi başaramamıştır.

4.4.2. Parti Sisteminin İstikrarsızlığı ve 2017 Seçimleri

Bu arka plan ekseninde 24 Eylül 2017 tarihinde gerçekleştirilen federal seçimleri yüzde 26.8 oy ve 200 sandalyeyle CDU kazanırken, SPD ise yüzde 20.5 oy ve 153 sandalyeyle ikinci sırada yer almıştır. Bu partileri yüzde 12.6 oy ve 94 vekille AfD, yüzde 10.7 oy ve 80 vekille FDP, yüzde 9.2 oy ve 69 vekille Die Linke, yüzde 8.9 oy ve 67 vekille Yeşiller ve yüzde 6.2 oy ve 46 vekille CSU izlemiştir.

Tablo 4.13: 24 Eylül 2017 Tarihli Alman Parlamentosu Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı %	Sandalye Sayısı
CDU	26.8	200
SPD	20.5	153
AfD	12.6	94
FDP	10.7	80
Die Linke	9.2	69
Yeşiller	8.9	67
CSU	6.2	46
Diğer Partiler	5	-

Kaynak: Bundeswahlleiter Websitesi, (Çevrimiçi) <https://www.bundeswahlleiter.de/en/bundestagswahlen/2017/ergebnisse.html>, 1 Aralık 2018

Kuşkusuz ki seçimlerin en çarpıcı sonucu, AfD'nin büyük bir atılım yaparak parlamentonun en büyük üçüncü partisi olmasıdır. Bu sonuç, Almanya'da savaş sonrası dönemde CDU/CSU'nun sağında yer alan bir partinin elde ettiği en büyük başarı olarak tarihe geçmiştir. AfD'nin yanında FDP de ivme kazanarak yükselen yıldızlar arasında yer almıştır. Buna karşılık ülkede büyüyen ücret eşitsizliklerine ve

toplumsal adaletsizliklere yalnızca düşük asgari ücret (saatlik çalışma ücreti 8.5 Euro) uygulamasıyla yanıt veren federal hükümetin en büyük ortağı CDU/CSU, bir önceki federal seçimlere göre yüzde 8.6, küçük ortağı SPD ise yüzde 5.2 oy kaybetmiştir. Ana akım aktörlerin düşüşüne karşılık sağ popülistlerin ve liberallerin yükselişi, Alman parti sistemini yeniden yapılandırmıştır. Doğu’da AfD’nin meydan okumasına rağmen istikrarlı bir sonuç elde eden Die Linke ise her ne kadar sosyal demokratların düşüşünden yararlanan temel aktör olmayı başaramasa da, parti sistemindeki pozisyonunu sağlamlaştırmıştır.

4.4.3. Doğu Sorununun Güncelliği ve Die Linke

Diğer yandan AfD’nin bölgedeki sıçrayışına rağmen günümüzde Die Linke’ye oy veren seçmenler ağırlıklı olarak eski Doğu Alman eyaletlerinde bulunmaktadır. Bu durumun temel nedeni birleşme öncesinde verilen sözlerin tutulmaması nedeniyle bölgenin günümüzde de büyük sorunlarla –yaygın işsizlik ve ona bağlı olarak yüksek bölgesel göç ve yoksulluk gibi- boğuşmayı sürdürmesidir. Refahtan yeterince pay alamayan bölge vatandaşları, Batı Alman kurumlarına ve ordoliberal ekonomik düzene tepkiyle yaklaşarak solun sosyal adalet talebini desteklemektedir. İkinci olarak, hâlihazırda birçok Doğu Alman için sistemin yalnızca Batı kurumlarıyla sürdürülmesi, bölge halkını ikinci sınıf vatandaş statüsüne indirgemektedir (Doerschler, 2015: 383). Die Linke, bu ortamda Doğu halkının çıkarlarını savunarak oy kazanmıştır. Bütün bu hususların yanında, bölgede hala güçlü bir sosyalist geleneğin bulunması ile eski sosyalist bölgelerde geçmişin dayanışma kültürüne, toplumsal yapısına ve cömert refah devletine yönelik ‘Ostalgie’ (nostalji) de solun performansına olumlu yönde yansımaktadır.

Buna rağmen partinin Doğu eyaletlerindeki başarısını verili kabul etmek mümkün değildir. Literatürde partinin bölgedeki geleceğine ilişkin olarak geliştirilen 2 farklı tez bulunmaktadır. Bunlardan ilki olan ‘yakınsama hipotezinde’ (convergence hypothesis), “*Doğu ve Batı Alman eyaletlerinin zamanla sosyo-yapısal açıdan birbirlerine benzeyeceği ve böylece iki bölge arasında eşitsizlik yaratan ekonomik, sosyal ve politik koşulların zamanla ortadan kalkacağı*” savunulmaktadır. Hipotezin öngörülerinin gerçekleşmesi durumunda Die Linke’nin ilerleyen seçimlerde bölgede

zor günler yaşayacağı kesindir. ‘İraksama hipotezinde’ (divergence hypothesis) ise, “*Alman vatandaşlarının esas olarak iki farklı siyasal kültür altında sosyalleşmeleri ve süregiden bölgesel eşitsizlikler nedeniyle bölgeler arasındaki farklı siyasal davranışların süreceği*” öngörülmektedir (Doerschler, 2015: 380). Bu hipotezin gerçekleşmesi durumunda ise Die Linke’nin bölgedeki halk partisi pozisyonunu sürdüreceği söylenebilir.

Esas itibarıyla ilerleyen yıllarda iki bölgenin daha fazla benzeşmesinin, yeni sol reformistler için bir siyasal maliyeti olabileceği kabul edilebilir olmakla birlikte hâlihazırda Doğu eyaletlerinin istihdam, ekonomik gelişmişlik ve refah düzeyi açısından Batı’dakilerin oldukça gerisinde kalması, ıraksama hipotezinde daha fazla haklılık payı olduğunu düşündürmektedir. Bununla yanında son yıllarda AfD’nin bölgede güç kazanması ise yeni sol reformistlerin işinin eskisi kadar kolay olmadığını kanıtlamaktadır.

Sağ popülizmin güçlü meydan okumasına karşılık yeni sol reformistler, her zamankinden daha yoğun biçimde Batı eyaletlerinde etkinlik sahasını genişletmeye odaklanmaktadır. Bu açıdan son yıllarda Bremen ve Hamburg gibi bölgelerde elde edilen görece başarılı sonuçlar olumlu karşılansa da, Batı eyaletlerindeki görece dışlanmış ve zayıf pozisyonun kısa vadede sona ermesi, gerek parti rekabetinin artması gerekse de ekonomik krizin en olumsuz etkilerinin çevrenmesi dolayısıyla pek de mümkün görünmemektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ALTERNATİF ARAYIŞI VE YAPISAL SINIRLILIKLAR EKSENİNDE YENİ SOL REFORMİST PARTİLERİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

5.1. SSCB'nin Dağılması Öncesinde Yeni Sol Reformist Partiler

5.1.1. Yapısal Politik Ekonomik Koşullar Açısından

1970'lerin başından itibaren Avrupa'nın politik ekonomisinde meydana gelen yapısal değişimler, YSRP'lerin ortaya çıkışında kritik rol oynamıştır. Söz konusu dönemde petrol krizinin patlak vermesi ve sermaye karlılıklarının düşmesi, küresel ölçekte ekonomik durgunluğa, yüksek işsizlik ve enflasyona, artan maliyetler nedeniyle kamusal harcamaların yükselmesine ve vergi gelirlerindeki düşüş sebebiyle gelirlerin azalmasına yol açmıştır (Duménil ve Lévy, 2005: 9; Harvey, 2006: 148). Ekonominin çeşitli parametrelerinde aynı anda gözlemlenen bozulma, Avrupa'da yüksek kamu harcamasına dayalı Keynezyen politikaları iflas ettirirken, aynı zamanda bu modelin vicdanı olan ve yine yüksek kamu harcaması gerektiren refah devletlerine de ağır bir darbe indirmiştir.

Keynezyenizmin gözden düşmesinin ardından ulusal ekonomiler, arz eksenli yeni modele geçiş yapmıştır. Ne var ki tüm aksi yöndeki iddialara rağmen post-Keynezyen dönemde Avrupa, “*gerçek piyasa ekonomisini inşa etmeyi başaramamış ve daha çok krize meyilli doğasına rağmen finansallaşma olgusu nedeniyle büyük bankalara ve uluslararası şirketlere dayalı olarak gelişme kaydetmiştir*” (Crouch, della Porta ve Streeck, 2016). Bununla birlikte emeklilik gibi sosyal yeniden üretim alanları da finansallaşma mantığından payına düşeni alarak riskli alanlar haline gelmiştir. Kapitalizmde finansallaşma eğiliminin güç kazanmasıyla finansal aktörlerin önderliğinde yeni bir uluslararası yönetici bloğun oluşması da gündeme gelmiştir (Lapavitsas, 2009: 115). Yönetici blok, sermaye birikiminin sürdürülmesi ve

karlılıkların artırılması için Avrupa’da siyasal alanı kontrol etmeye yönelmiş ve böylece ekonomik kararlarda sermayenin politik tahakkümü derinlemesine hissedilmiştir (Crouch, della Porta ve Streeck, 2016: 498-505).

Aynı dönemde finansallaşmanın yanında dünyanın az gelişmiş bölgelerini sermayenin tahakkümü altına alarak kapitalist birikim krizinin aşılmasına yardımcı olan küreselleşme olgusu da önem kazanmaya başlamıştır. Panitch’i (1998) takip ederek ifade etmek gerekirse, küreselleşme, yapısal anlamda (1) “*savaş sonrası Keynezyen/Bretton Woods düzenin çelişkilerinden yükselen ve doğrudan yabancı yatırımlar ile ticaretin akış, boyut ve hız itibarıyla yüksek seyir izlemesi ve uluslararası krediler, kamusal ve özel borçlar ile spekülasyonlar gibi unsurların öncülük ettiği dünya çapında yeni kapitalist birikim aşamasına geçilmesi süreci*” ile (2) “*yalnızca uluslararası sermayenin ulus devletten kaçışı değil, aynı zamanda devletin küresel ölçekte sermaye birikimini desteklemesi bağlamında uluslararasılaşması sürecini*” anlatmaktadır.

Kapitalizmi ve devletleri sermayenin çıkarlarına uygun olarak yeniden organize eden küreselleşmede, refah devletlerine geleneksel bakış da terk edilmiştir. Bu anlamda kıtada savaş sonrası dönemin hegemonik karakteri olan ve temel olarak sınıf çatışmasının yatıştırılmasına dayanan refah uzlaşısı sona ermiştir. Böylece Avrupa’da sosyal demokratların kurumsallaşmasına öncülük ettikleri ya da rakip partilerin siyasal ajandalarını daha sosyal korumacı ve ekonomik müdahaleci yönde etkileyerek sosyal demokrat programı evrenselleştirdikleri politikalar, 1970’lerin sonlarından itibaren terk edilmiştir (Gray, 1996; Hay 1999). Dolayısıyla iktisadi anlayışta yaşanan değişim, partilerin ekonomi ve sosyal politikalarına da yansımış ve refah devleti, yeniden dağıtım ve ekonomik müdahalecilik gibi alanlarda geleneksel duruş bir kenara itilmiştir (Lavelle, 2007; Merkel, Petring, Henkes ve Egle, 2008: 1-2). Bu süreçte finansal deregülasyon, özelleştirmeler, emek piyasalarının esnekleştirilmesi ve ticaretin serbestleştirilmesi gibi neoliberal hegemonyanın köşe taşları olan politikalar ise ön plana çıkmıştır. Tüm bu süreçlerle neoliberal yeniden yapılandırma kıta geneline yayılmıştır.

1980’lerde Fransa ve Yunanistan’da bizatihi sosyalist iktidarlar eliyle ulusal ekonomiler neoliberal yeniden yapılandırmaya tabi tutulmuştur. Esasen bu durum oldukça şaşırtıcıdır; zira gerek PS gerekse de PASOK’un, ilkinde 1968’in getirdiği değişim rüzgârı, ikincisinde ise askeri diktatörlüğün sona ermesinin ardından anti-sağ söylemin güç kazanması neticesinde özellikle işçi sınıfını ve orta sınıfı radikal sol alternatife ikna ettiği söylenebilir.

Bu yolda millileştirmeleri, güçlü yeniden dağıtımı ve refah devletini savunan ve emperyalizmle mücadele vurgusu yapan sosyalistlerin (Spourdalakis ve Tassis, 2006) radikal programını hayata geçirmesi ise her şeyden önce birkaç yıl öncesine nazaran dramatik biçimde değişen politik ekonomik koşullar nedeniyle yapısal olarak sınırlandırılmıştır. Zamanla sosyalist parti liderliklerinin düşünsel olarak ana akım sosyal demokrasiye yaklaşması ise yapısal sınırlılığın yanına bir de ideolojik motivasyonu eklemiştir. Böylece erken dönemlerde toplumsal öfkeyi yatıştırmayı amaçlayan kimi uygulamalar dışında sosyalist hükümetler döneminde kapitalizmden kopma ya da onu aşma gibi radikal açılımlar gözlemlenmemiştir (Hewlett, 2012).

Değişim talebini karşılayamayan sosyalistlerin bir de işçi sınıfının ve orta sınıfın elde ettiği kazanımları yok eden, sınıfsal eşitsizlikleri derinleştiren ve toplumsal kutuplaşmaya yol açan kemer sıkmaya başvurması, bardağı taşıran son damla olmuştur. Ardından sosyalistler, yükselen sosyal kriz nedeniyle işçi sınıfı tabanını ve parti aktivistlerini diğer partilere (Yunanistan’da muhafazakârlara, Fransa ise muhafazakârlara ve popülist sağa) kaptırmış ve iktidardan düşmüştür.

Diğer pek çok ortak niteliğinin yanında 1980’lerde siyasal tutarsızlıklarıyla ön plana çıkan sosyalist partilerin seçim kazanmak için sarıldığı radikalizm silahına karşılık Batılı sosyal demokrat geleneği takip eden SPD ise Keynezyenizmin iflasının ardından iktidarı FDP’nin sağa kaymasıyla Hristiyan demokrat-liberal koalisyona teslim etmiştir. Muhalefette yer aldığı dönemde neoliberal politikaları içselleştiren parti, hükümetin ordoliberal politikalarına (Dyson, 2001: 140) sessiz kalmıştır. Sonuç olarak bu gelişmeler neticesinde sosyalist ve sosyal demokrat partiler arasındaki geleneksel ayrım –ilkinin radikal, ikincisinin ise ılımlı olduğu tezi- ortadan kalkmış ve partileri birbirlerine yakınlaştırmıştır.

5.1.2. Toplumsal Protesto Dinamikleri ve Toplumsal Hareketlilik Açısından

1980’lerde sosyalist blok dışında Avrupa geneline yayılan neoliberal ajandanın sosyal faturası oldukça ağır olmuştur. Bir yandan hükümet tedbirlerinin artan işsizlik ve yoksulluk ile ekonomik durgunluğu sonlandırmak için yetersiz kalması ve yeni istihdam rejiminin prekaryalaşmaya yol açması (Standing, 2011), diğer yandan ise devletin yeniden dağıtımına etkin müdahalesinin engellenmesi ve buna paralel olarak gelir ve servet adaletsizliklerinin büyümesi (Piketty, 2014) gibi nedenler sonucunda neoliberalizmin sosyal krizi katılmıştır. Aynı dönemde kamusal mülkiyete yönelik saldırıların da yoğunlaşması nedeniyle toplumsal çıkarla özdeşleştirilebilecek hemen her alanda genel bir gerileme gözlemlenmiştir.

Buna rağmen sosyal demokratlar, ister iktidarda isterse de muhalefette yer alsın, neoliberalizmi aşmayı ya da ona alternatif bir sosyal-ekonomik düzeni inşa etmeyi başaramamıştır. Neoliberal hegemonyanın erozyonu, siyasal alanda farklı söylemler ve politik aktörler şeklinde cisimleşirken, toplumsal hareketlilik ve protesto dinamikleri açısından da farklı bir manzara oluşmuştur.

Bu farklılığın çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Her şeyden önce neoliberal uzlaşının hızla kurumsallaşması ve neoliberalizmin kültürel hegemonyasının derinlik kazanması, yalnızca siyasal partileri değil, aynı zamanda emek örgütlerini ve muhalif toplumsal hareketleri de olumsuz yönde etkilemiştir. Ekonomik durgunluğun tetiklediği yüksek işsizlik ortamında işçi sınıfı, neoliberal yeniden yapılandırmanın başlıca mağduru olarak daha fazla güvencesizleştirme, düşük ücret ve kısa süreli çalışma baskısıyla, yani prekaryalaşmayla karşı karşıya kalmıştır. Refah dağılımı, yoksul sınıflardan hâkim sınıflara doğru olacak şekilde yeniden yapılandırılmış ve böylece daha egaliter dağıtımcı politikalar terk edilmiştir (Harvey, 2007). Bunda gerek sınıfsal bilincin zayıflaması gerekse de “*sendikaların verdiği tavizlerin yeni bir sosyal paktla ödüllendirileceği beklentisi*” etkili olmuştur (Bieling ve Schulten, 2001). İş bulacak kadar şanslı olanların işini kaybetme korkusuyla örgütsüzlüğe yönelmeleri ile emek örgütlerinde sağ kanadın ağırlık kazanması da sosyal pasifliğin önemli nedenleri arasında yer almaktadır.

Sonuç olarak neoliberal ajandanın gerektirdiği en sert tedbirlerin uygulandığı bir konjonktürde yoksullaşan kitlelerin sayısındaki dramatik artışa rağmen sendikalar, hızlı üye kayıplarıyla karşı karşıya kalmıştır. Çalışanların atomize edilerek yalnızlaştırılması ve emeğine yabancılaşarak içine çekilmesi, sermayeye karşı örgütlü mücadeleye kayda değer biçimde sınırlama getirirken; işverenlerle ücret, toplu sözleşme ve çalışma koşulları pazarlıklarında da işçi sınıfı aleyhine sonuçlara yol açmıştır. Bu koşullar altında emek örgütleri güçten düşmüş ve sosyal tabanı büyük bir hızla eriyen Avrupa solunu yeniden canlandırmak bir yana dursun, kendi ağırlaşan durumunu iyileştirecek takatten bile düşmüştür. Böylece solun toparlanması, Güney Avrupa’da güçlü sendikal yapının görece korunması dışında (March ve Mudde, 2005: 37), beklenenden uzun sürmüştür.

1980’lerde emek hareketinin aksine öğrenci aktivizmi ise artmış (Braungart ve Braungart, 1990), ancak neoliberalizm karşıtı toplumsal dinamiği yaratamamıştır. Genel itibarıyla bu döneme damgasını vuran sosyal atıllık, ulusal hükümetler eliyle neoliberal politikaların yaşama geçirilmesi için oldukça elverişli bir iklim yaratırken; solun sosyal ittifakının geleneksel unsurlarının bir bütün olarak dinamizm kaybetmesi ise neoliberalizm karşıtı toplumsal/siyasal direnişin ortaya çıkmasını zorlaştırmıştır. Ardından 1980’lerde SYN, PCF ve kısmen Yeşiller gibi sol aktörler, arzu ettikleri seçim başarılarını elde edemeyerek sosyal demokratların sol üzerindeki hegemonyasına güçlü biçimde meydan okuyamamıştır. Benzer bir okumayla küçük aktivist grupların ve kimi örgütlü işçilerin tepkilerinin dışında, sosyal demokratların neoliberal dönüşümünün sancısız olarak gerçekleşmesi de, ancak belirtilen hususlar dâhilinde mümkün olabilmıştır.

5.1.3. Politik Kurumsal Koşullar Açısından

Parti rekabeti açısından değerlendirildiğinde sosyal demokratların gözden düşmesine rağmen daha solda yer alan aktörlerin atılım yapamamasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Örneğin Fransa’da, her ne kadar sonrasında neoliberal politikalara tepki göstererek hükümetten ayrılmış olsa bile, PS’nin liderlik ettiği ilk hükümette PCF’nin de yer alması, solun itibar kaybetmesine neden olmuştur. Aynı zamanda örgütsel sorunlar, Avrupa komünizmi düşüncesi etrafında yürütülen yıpratıcı

tartışmalar, ekonomide sanayisizleştirme eğiliminin güç kazanması ve ağır sanayi işçilerinin sayısının azalması (Lazar, 1988; March, 2011) gibi yapısal ve konjonktürel etmenler de komünistlerden kopuşu hızlandırarak neoliberalizmin sosyal krizine geleneksel solla yanıt vermeyi güçleştirmiştir. Sonrasında PCF, sosyalistlerin düşüşe geçmesine rağmen savaş sonrası dönemde sergilediği seçim performanslarına taban tabana zıt sonuçlara imza atarak parti sisteminin tali aktörleri arasında yer almıştır.

Yunan solu ise 1980’lerde sosyalistlerin etkisinden kurtulamamıştır. Bir yandan KKE’nin gençleri cezbedecek programatik yeniliğe kapalılığı ve parti sisteminde PASOK’un yerine kaymaya yönelik isteksizliği ile toplumsal düzlemde post-materyalist değerlerin gelişmemesi sonucunda Yeşiller benzeri yapıların oluşmaması, diğer yandan ise sosyalistlerin sarsılan hegemonyasını yeniden istikrarlı hale getirmek için binlerce partizanını kamuya almak suretiyle kliyentalist politikalar izlemesi ile sendikaların da kliyentalist ağlara dâhil edilmesiyle işçi sınıfının diğer partilere yönelmesinin engellenmesi (Kompapoulos ve Chasloglou, 2014) gibi nedenler, sol alternatifleri zayıflatmıştır. 1980’lerin sonlarında patlak veren yolsuzluk skandallarının da etkisiyle PASOK’un gözden düşmesinin ardından kurulan ve özü itibarıyla eski ve yeni solu bir araya getirmeyi amaçlayan Synaspismos ise birkaç seçimde istikrarlı sonuçlar elde etmiş olsa da, parti içi tartışmaların yoğunlaşmasıyla kan kaybetmiştir. Tüm bu gelişmeler, parti sisteminde PASOK’un hâkim pozisyonunu sürdürmesinde çeşitli derecelerde rol oynamıştır.

Batı Almanya’da ise SPD’nin gerek sosyal adalet talebine duyarsız kalması gerekse de post-materyalist değerlerin toplumda kabul görmesine rağmen yükselen yeni talepleri görmezden gelmesiyle solda yeni bir aktör belirlemiştir: Yeşiller. Ağırlıklı olarak neoliberalizmin ekoloji ve temsil krizlerine yanıt vermeyi amaçlayan ve aynı zamanda sosyal adalet ilkesine de sadık bir siyasal profil çizen Yeşiller, özellikle SPD’nin beyaz yakalı seçmenleri üzerinde etkili olmuştur (Bürklin 1987: 109; Debus, 2009: 284). Yeşil başkaldırı, tartışmasız biçimde Alman parti sisteminin iki buçuk partili doğasını (Jeffery, 1999) kalıcı olarak dönüştürmüştür. Anti-komünist duyguların yaygın olduğu, sendikaların sosyal demokratlarca idare edildiği ve solun çeşitli yasal-kurumsal tedbirlerle baskı altında tutulduğu bir konjonktürde bu parti,

toplumsal muhalefetin çeşitli unsurlarına ev sahipliği yaparak parti sisteminde istikrarlı bir pozisyon elde etmiştir. Buna karşılık özellikle yeniden birleşme döneminde sosyo-ekonomik kaygıların sosyo-kültürel kaygıların yerini almaya başlamasıyla ise yakalanan ivme durmuştur. Bu süreçte iktidar kaygılarının ön plana çıkmaya başladığı Yeşiller'in sistem karşıtı ideolojik ve örgütsel karakteristikleri erozyona uğramış (Poguntke, 2007) ve bu itibarla merkez siyasetlere yönelik meydan okuma zayıflamıştır.

1980'lerde sosyal demokratların düşüşü ve daha solda yer alan aktörlerin yükselen krizlere yanıt verememesi, parti sistemlerinin genel evrimi üzerinde de belirleyici olmuştur. Fransa'da PCF'nin atılığında PS'den kopan memnuniyetsiz seçmenlerin uğrak noktası FN olmuştur. Irkçı, dışlayıcı ve refah şövanisti söylemiyle ön plana çıkan FN (Mayer, 2011: 111), özellikle küresel rekabetin ezdiği işçi sınıfının en yoksul tabakalarından destek bularak eski 'kırmızı kuşağı' dağıtmıştır. Solun toplumsal tabanını erozyona uğratan parti, böylece bir yandan Fransız parti sisteminin istikrarlı sonuçlar elde eden aktörlerinden biri haline gelirken (Ignazi, 1996), öte yandan ise işçi sınıfını aşırı sağa kaybeden solun uzun yıllar iktidara hasret kalmasına yol açmıştır. Dolayısıyla henüz 1980'lerin başından itibaren Le Pen'in partisi, yalnızca sağın değil, aynı zamanda solun da uğraşması gereken bir olgu halini almıştır. Ulusal Cephe'nin yasal-kurumsal tedbirlerle etkisizleştirilme çabası ise kronikleşen sosyal ve iktisadi sorunlar bağlamında işe yaramamıştır.

1980'lerde Yunanistan'da PASOK'un uyguladığı neoliberal politikalardan ve yol açtığı sorunlardan sağın dominant aktörü ND ve kısa bir süreliğine SYN dışında yararlanan güçlü bir siyasal aktör ortaya çıkmamıştır. Özellikle ND'nin sağdaki hegemonyasının kırılmaması ve popülizmin parti söylemlerine içkin olması, güçlü sağ alternatiflerin ortaya çıkmasını engellemiştir.

Batı Almanya'da SPD'ye yönelik tepkilerin meydana getirdiği Yeşiller dışında gerek Hristiyan demokratların sağ oyları konsolide etmeyi sürdürmesi gerekse de Nazi deneyiminin ardından ülkede aşırı sağ partilere ve hareketlere yönelik mesafeli tutum nedeniyle güçlü bir popülist sağ aktör ortaya çıkmamıştır (Soltz, 2008: 16). Bu itibarla aynı dönemde Batı Avrupa parti sistemlerinden ayrıışan ülkede FDP'nin

1980'lerin başından itibaren CDU/CSU'yla koalisyon kurmaya yönelmesi ise Hristiyan demokratların uzun yıllar iktidarda kalmasını sağlamıştır.

Görüldüğü üzere 1980'lerde popülist sağ partiler ve Yeşiller, parti sistemlerinde temsil edilmemiş talepleri –sosyal adalet ve siyasal katılım gibi- dile getirerek sosyal demokratların yarattığı boşluğu kısmen doldurmayı başarmıştır. Bu tespiti doğrular nitelikte 1980'lerin sonlarından itibaren sosyal demokrat partiler, işçi sınıfı tabanını çoğunlukla aşırı sağa (ya da muhafazakârlara), beyaz yakalı seçmenlerini ise Yeşiller'e kaptırmıştır. Bununla birlikte sosyal demokrasinin solunun sosyal güçsüzlüğü, peşi sıra gelen seçim yenilgilerine rağmen ilkinin geleneksel sol seçmen üzerindeki hâkim pozisyonunu sürdürmesine olanak sağlamıştır.

Özetle, 1990 öncesinde Avrupa solu, her biri aleyhine sonuçlar doğuran yapısal politik ekonomik koşulların radikal dönüşümü, zayıf toplumsal hareketlilik ve protestolar ile keskinleşen siyasal rekabet arasında sıkışıp kalmıştır. Bu dönemde solun geneline yayılan tikanıklık, 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması, 1991 sonunda ise SSCB'nin dağılmasıyla, yani uluslararası konjonktürün olumsuz sonuçlarıyla daha da derinleşmiştir (Mudde, 2002: 137). Soldan sağa tüm partileri farklı düzeylerde etkilemekle birlikte doğası gereği ilk partilerde daha travmatik izler bırakan bu gelişmeler, parti sistemlerini çeşitli açılardan yeniden yapılandırmıştır. Avrupa solu için büyük bunalım, işte böyle başlamıştır.

5.2. SSCB'nin Dağılması Sonrasında Yeni Sol Reformist Partiler (1991-2007)

5.2.1. Yapısal Politik Ekonomik Koşullar Açısından

SSCB'nin dağıldığı süreçte sosyal demokratlardan iktidarı devralan muhafazakâr/Hristiyan demokrat partiler, ne neoliberalizmin sosyal krizine ne de temsil krizine yanıt vermeyi başarmıştır. Çözüm bekleyen sorunların sayısı artmış ve neoliberalizme alternatif ajandanın yokluğunda siyasal memnuniyetsizlik ve huzursuzluk belirgin hale gelmiştir. Böylece bu aktörler, bir önceki on yılda sosyal

demokratların başına gelenlere benzer biçimde gözden düşerek iktidarı yeniden en büyük rakiplerine terk etmek zorunda kalmıştır.

1990'ların başlarında Yunanistan'da iktidarda bulunan muhafazakâr ND, PASOK'un neoliberal yeniden yapılandırma programına karşı alternatif bir program geliştirememiştir. PASOK'tan anlamlı biçimde farklılaşmayı başaramayan parti, kısa süre sonra gerilemiştir. Ana akım siyasetlerin dışında yer alan partilerin sosyal zayıflığında sosyalistler, sendikal hareketin de desteğiyle (Mavrogordatos, 1997: 21) iktidar için yeniden ön plana çıkmıştır. Rakip sol söylemi başarılı biçimde bertaraf etmeyi başaran PASOK, 1993 seçimlerini kazanarak yeniden tek başına iktidara gelmiştir.

Fransa'da muhafazakârların ekonomiyi ve sosyal devleti neoliberal yeniden yapılandırmaya tabi tutması ve ardından patlak veren sosyal kriz, Yunanistan'da olduğu gibi sosyalistlere yaramıştır. Bu süreçte sosyal krizi sonlandırmak için geleneksel sol politikalar –güçlü yeniden dağıtım, refah devleti ve sosyal adalet gibi- dile getiren ve PCF'yle ortak programa imza atarak iktidara hazır olduğu mesajını veren PS, 1997 parlamento seçimlerini kazanmış ve PCF ve Yeşiller'in de içerisinde yer aldığı çoğulcu sol hükümete liderlik etmiştir (Hudson, 2000: 94).

Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından yeniden birleşen Almanya'da ise Başbakan Kohl'un tüm aksi yöndeki iddialarına rağmen birleşme, Doğu eyaletlerini Batı eyaletleri standartlarına kavuşturamadığı gibi, komünist dönemin kazanımlarını –örneğin barınma, istihdam ve sosyal yardımlar açısından- da aratır hale gelmiştir (March, 2007: 68). Yine bu süreçte ekonomik durgunluk, işsizlik, yoksulluk ve gelir adaletsizlikleri ülkenin her bölgesini etkilemekle birlikte Doğu'da daha ağır izler bırakmıştır. Ardından federal Almanya'nın mimarı Hristiyan demokratlara yönelik güven sarsılmıştır (Arzheimer, 2006: 792). Bu koşullar altında SPD, Alman solunun genel zayıflığından da istifade etmek suretiyle sosyal adalet talebini sahiplenerek ön plana çıkmış ve 1998 federal seçimlerini ilk sırada tamamlayarak Yeşiller'le koalisyon kurmuştur.

Yunanistan, Almanya ve Fransa’da iktidara gelen sosyal demokrat/sosyalist partiler, ekonomik ve sosyal politikalar açısından Üçüncü Yol’a sadık kalmıştır. Avrupa parti sistemlerinin genel olarak sağa kaydığı bir konjonktürde gündeme gelen (Príncipe, 2016: 1) ve teorik önderliğini İngiliz sosyolog Anthony Giddens’in (1998, 2000, 2011) yaptığı Üçüncü Yol yaklaşımı, her ne kadar kendisini başlangıçta sosyalizme ve kapitalizme alternatif bir yol olarak tanımlasa da, temel iddialarını ağırlıklı olarak ilkinin eleştirisi üzerinden oluşturmuştur. Bu çerçevede özellikle sosyalizmin piyasa, üretkenlik, refah devleti, özgürlük ve eşitlik gibi konulardaki geleneksel tavrı, piyasa-merkezli perspektifle revize edilerek neoliberal yoruma ve politikalara işlerlik kazandırılmıştır. Bu sayede neoliberal küreselleşmenin ‘fırsatlar dünyasından’ da yararlanılacağı düşünülmüştür (Emre, Cop, Arslantaş ve Aladağ, 2017).

Üçüncü Yol’da sermaye güçlerine duyulan muazzam güven, devletin sağlıklı piyasa işleyişine yardımcı olmak için eğitim ve araştırma gibi alanlardaki gönüllü desteğiyle ve uluslararası rekabette ulusal burjuvazinin çıkarlarını koruyacak adımlar atmasıyla pekiştirilmiştir (Clift, 2002: 466-471). Diğer yandan ekonomide yaşanan sorunların ise yapısal reformlar ya da modernizasyon yoluyla kısa sürede çözüleceği müjdelenmiştir.

Ne var ki Üçüncü Yol’cu hükümetler döneminde söylem ve uygulama arasındaki makas o denli açılmıştır ki, sonrasında siyasal partiler daha az vaatle bulunmak durumunda kalmıştır. Politika düzeyinde değerlendirildiğinde sosyal demokratlar, yığınların talepleriyle örtüşen sosyal adalet, yeniden dağıtım ve yoksullukla mücadele gibi konulardaki geleneksel duruşunu terk etmiş, refah devleti meselesinde ise hak yerine sorumlulukların önemini vurgulamıştır. Yine emek-sermaye ilişkisinde karşılıklı fedakârlık ilkesi yerine çalışanların işveren lehine fedakârlık yapması telkin edilmiş ve kamusal mülkiyete mesafe konulmuştur (Emre, Cop, Arslantaş ve Aladağ, 2017). Söz konusu nitelikleri itibarıyla sosyal demokrasiyi neoliberalizmle uyumlu hale getirmeyi amaçlayan Üçüncü Yol’cu partiler, toplumsal değişim talebini karşılayamamıştır.

1990'ların ortalarında Almanya, Fransa ve Yunanistan'da iktidara gelen SPD, PS ve PASOK liderliğindeki hükümetler, çoğu kez toplumsal öfkeyi yatıştırmak için kimi adımlar attıktan sonra –ilkinde Finans Bakanı olarak görev yapan Oskar Lafontaine'in Keynezyen uygulamaları (Harlen, 2002: 65), ikincisinde ise çoğulcu sol hükümetin gerçekleştirdiği siyasal ve sosyal düzenlemeler (Lewis-Beck ve Nadeau, 2015: 27) gibi- süratle neoliberal çizgiye savrulmuştur. Söz konusu yönelim, siyasal seçkinlerin neoliberalizmin kültürel hegemonyasından etkilendiğini kanıtlamakla birlikte farklı gerekçelerle meşrulaştırılmıştır. Gelişmiş kapitalist ekonomilere ev sahipliği yapan Almanya ve Fransa'da devam eden ekonomik durgunluğun ve üretkenlikte yaşanan ivme kaybının sorumlusu olarak uzun yıllardır kapsamlı yapısal reforma tabi tutulmayan emek piyasaları ve refah devletleri ile çalışmaya gönüllü olmayan işçiler gösterilmiştir (Picot, 2009: 68). Birliğin periferisinde yer alan Yunanistan'da ise baskın eğilim, neoliberal reformların Avrupa entegrasyonunun zorunluluklarıyla meşrulaştırılması olmuştur (Marioulas, 2011: 293).

Gerekçeler değişmekle birlikte hükümetlerin reform programları içerik açısından benzerlik taşımaktadır. Genel itibarıyla sosyal demokrat iktidarlar döneminde ekonomide korumacılık gözden düşmüş, piyasa deregülasyonu ve finansallaşma eğilimleri güç kazanmış (Meyer ve Höpner, 2003: 179) ve özellikle Fransa'da büyük toplumsal protestolara yol açmasına rağmen özelleştirmeler yoluyla kamusal sahipliğe yönelik saldırılar artmıştır. Yeni dönemde Almanya'daki Hartz reformlarıyla daha şiddetli biçimde hissedildiği üzere, emek piyasasında çalışanları koruyan düzenlemeler de terk edilmiştir. Ardından kısa süreli, düşük ücrete dayalı ve güvencesiz işler yaygınlaştırılmış ve prekarya nesiller oluşmuştur. Emekçilerin gündelik yaşantılarını dahi yeniden üretmekte zorlandığı koşullarda iyi okullardan mezun işsiz gençler ise iş bulma umutlarının başka bahara kalmasıyla depresyona sürüklenmiştir. Yunanistan'da asgari ücrete mahkûm edilen gençleri simgelemek için kullanılan '700 Euro jenerasyonu' (Markanonatou, 2012: 190) ifadesi, genç nesillerin hayalleri ile toplumsal gerçeklik arasındaki makasın açılmakta olduğunun somut bir ifadesidir.

Neoliberalizmin sosyal demokrat aşamasında piyasa güçlerinin insafına terk edilen vatandaşlar, umutlarını yalnızca hayaleti kalan sosyal devlete bağlamış, ancak reformlar sosyal korumaya da bir ağır darbe vurmuştur. Savaş sonrası dönemde kapitalizmin sınıfsal çatışmaları yatıştırmak için sarıldığı bir mekanizma olarak sosyal devlet anlayışı, bu süreçte büyük kötülüklerin ana nedeni olarak görülmüş ve yeni haklar ve sorumluluklar altında yeniden formüle edilmiştir. Sonuç olarak işsizler, hastalar, yaşlılar, engelliler ve diğer dezavantajlılar için yaşamlarını piyasa mekanizmaları dışında yeniden üretmeleri zorlaşmıştır. Üçüncü Yol’cu iktidarlar, yeniden dağıtım da mesafeli yaklaşarak gelir ve refah eşitsizliklerinin artmasına neden olmuştur (Brie, 2010: 21-22; Upchurch, 2009). Sonuç olarak, ekonomilerin, refah devletlerinin ve emek piyasalarının yapısal dönüşümü, vatandaşların gündelik hayatlarını doğrudan etkileyerek tepkilerin yükselmesine neden olmuştur

5.2.2. Toplumsal Protesto Dinamikleri ve Toplumsal Hareketlilik Açısından

Sosyal kazanımlara yönelik saldırıların arttığı ve neoliberal yeniden yapılandırmanın güç kazandığı 1990 sonrası dönemde neoliberalizme karşı muhalefet görevini sıradan vatandaşların içerisinde yer aldığı çeşitli toplumsal aktörler üstlenmiştir. Özü itibarıyla hükümet politikalarına yönelik büyük hayal kırıklıklarının ardından vatandaşların siyaset kurumuna yönelik tepkilerini sokaklara kaydırması neticesinde ortaya çıkan toplumsal protestolar, “*oy vermenin beraberinde siyasal değişimi getirmediği durumlarda güçlenmektedir*” (Kriesi, 2014). Bu kapsamda diğer pek çok hususun yanında 1990’ların başından itibaren Avrupa’nın birçok farklı bölgesinde savaflara, Maastricht Anlaşması’na, neoliberal refah ve emek piyasası reformlarına ve özelleştirmelere karşı gösterilen toplumsal tepkilerin hükümetlerin ajandasında anlamlı bir değişikliğe yol açamaması neticesinde sokaklarda milyonlarca vatandaş benzer talepler etrafında bir araya gelmiştir. Fransa’da 1995 grevlerinde görüldüğü üzere, kimi eylemlilikler ise doğrudan hükümet değişikliğine yol açacak kadar etkili olmuştur (Wolfreys, 2008: 77).

Parlamente siyasetten umudunu kesen çok sayıda vatandaşın öncülük ettiği protestolara emek örgütleri, öğrenciler ve sosyal hareketler de destek vermiştir.

Kitlesel eylemler, iktidar pratiklerinin meşruiyetini tartışmalı hale getirmiştir. Buna karşın hükümetler, protestocularla uzlaşmak ve dile getirilen taleplere yanıt vermek yerine protestoları sonlandırmak için zor'a başvurmuştur. Bu durum, meşruiyet krizine yol açmıştır. Diğer yandan müdahalelerle protestolar sönümlenmiş, ancak bu kez mikro direnişler –evsizlerin, işsizlerin ya da emeklilerin öncülük ettiği eylemler gibi– filizlenmiştir (Boulangé ve Wolfreys, 2007). Bu süreçte Avrupa solu ise toplumsal protestoları desteklemiş ve ayrıca yeniden canlanması için ihtiyacı olan aktivistleri, lojistik desteği ve kaynakları sokaklarda bulmuştur.

1970'lerden itibaren Fransız siyasetinin düzenli olarak gerileyen aktörlerinden biri olan PCF, gerek savaş karşıtı eylemler gerekse de Eylül 1992'de yapılan Maastricht Anlaşması referandumu sırasında sendikalar, sosyal hareketler ve öğrenci örgütlerinin öncülük ettiği eylemlerde yer alarak kamusal alanda yeniden görünür hale gelmiş ve ardından seçimlerde toparlanmıştır (Hudson, 2000). Doğu Almanya'nın kurucu partisi olan SED'in halefi konumundaki PDS ise Alman birleşmesinin eşitsiz doğasını ve vatandaşların siyasal karar almadan dışlanmasını politize ederek ve Doğu halkının çıkarlarını savunarak (Hough, 2010: 141-145) yeniden birleşme sonrasında hayatta kalmayı başarmıştır. Alman ve Fransız örneklerinin aksine Yunanistan'da ise gerek PASOK'un işçi sınıfı ve örgütleriyle kurduğu güçlü kliyentalist ilişkiler, gerekse de ekonomik büyümenin beraberinde getirdiği refah artışı nedeniyle güçlü toplumsal protestolara rastlanmamıştır. Böylece KKE'nin seçim cephesinden ayrılmasının ardından SYN, anti-neoliberal dinamiği besleyecek toplumsal muhalefetten mahrum kalmıştır.

Avrupa'da muhafazakâr dönemde canlanan ve sonrasında sönümlenen toplumsal protestolar, Üçüncü Yol'cu sosyal demokrat iktidarlar döneminde ise yeniden yükselişe geçmiştir. Bu süreçte işçi sınıfının ve orta sınıfın büyük mücadelelerle elde ettiği hakları törpüleyen hükümet politikalarını protesto etmek için çeşitli sosyal hareketlerin, yerel direniş unsurlarının ve sendikaların öncülüğünde gerçekleştirilen eylemlere yüz binlerce vatandaş katılmıştır. Bu minvalde örneğin Alman refah devletini ve emek piyasasını daha az korumacı ve müdahaleci Anglo-Sakson modeline uygun olarak dönüştüren Hartz reformlarına (Bruff, 2008: 273-276)

yönelik büyük bir tepki oluşmuştur. Benzer biçimde Fransa'da muhafazakârların bile siyasal maliyetinden dolayı çekindiği özelleştirmeler yoğun biçimde protesto edilmiştir. Yunanistan'da ise Avrupa entegrasyonu sürecinde sağlanan fonlarla borç kanallarının çeşitlenmesi ve suni zenginlik ortamının oluşması nedeniyle neoliberal reformlar daha az tepkiyle karşılanmış ve böylece ülkede ancak zayıf protestolar gözlemlenmiştir. Bununla birlikte özellikle gençlerin prekaryalaşmaya aday görüntüleri, olağan siyasete yönelik kuşkuları içten içe artmış ve siyasi açıdan oldukça kırılgan bir durum oluşturmuştur.

Üçüncü Yol uygulamalarına karşı ortaya çıkan toplumsal protestolarla eş zamanlı olarak sosyal demokrat partilerde üye kayıpları hızlanmış ve aktivist taban erimiştir (Nachtwey ve Spier, 2007). Ayrıca geleneksel programa sadık parti içi muhalefet başkaldırarak öncelikle diğer sol partilerle yakınlaşma yoluna gitmiş, sonrasında ise farklı oluşumlara kapı aralamıştır (Brie, 2010: 29). Bu minvalde PS ve SPD içerisindeki sol kanatlar, ilkinde Sol Parti'yi; ikincisinde ise WASG'ı meydana getirene dek, diğer solla yakınlaşmayı sürdürerek alternatif arayışlarını hızlandırmıştır.

PS ve SPD'den farklı olarak PASOK, ne parti içerisinde ne de dışında güçlü muhalif hareketlerle karşılaşmamıştır. Örgütsel istikrarın korunması, PASOK'un seçim başarıları açısından önemlidir. 2000'li yılların ortalarına dek kayda değer bir toplumsal hareketliliğin gözlemlenmediği ve sosyalist hegemonyanın sürdüğü ülkede SYN ise çevresel ve katılımcı bağlantılarını güçlendirmeye yoğunlaşmıştır. Gençlerin de desteğiyle parti, birkaç yıl içerisinde sosyal forumlarda, sosyal hareketlerde ve emek örgütlerinde daha aktif biçimde yer almış ve direksiyonu sola kırmıştır ((Eleftheriou, 2009: 8). Bu yönde yapılan son hamle ise Ocak 2004'te SYN ve küçük sol partilerin desteğiyle yeni sol reformist Syriza'nın kurulması olmuştur.

Solda yeni aktörlerin oluşumunu tetikleyen toplumsal hareketlilik, sosyalistlerin düşüşünün ardından en güçlü biçimde Fransa'da hissedilmiştir. Ülkede merkez sağ ve sol parti liderliklerinin evet cephesinde yer almasına rağmen 2005 yılında düzenlenen referandumda Avrupa Anayasası Andlaşması'nın reddedilmesi (Hainsworth, 2006), aynı yılın kış aylarında ise siyasal ve toplumsal dışlanmayla karşı karşıya kalan banliyöleri sarsan bir isyan dalgasının başlaması (Wolfreys, 2008;

Petitjean, 2016) ve sonrasında işçi aktivizmi ile farklı radikalliklerin toplumda taban bulmayı sürdürmesi, toplumsal hareketliliğin güçlü seyrini kanıtlamaktadır. Sol ise bu süreçte etkisiz kalmıştır. Almanya’da ise sosyal adalet talebiyle yürütülen protestolar, parti sisteminde temsil edilmeyen talepleri dile getiren sol alternatifin belirmesiyle siyasal alana kanalize olmuş ve toplumsal hareketliliği sönmüştür. Yunanistan’da ise kronikleşen sorunlara yanıt vermeyen iki partili sistemi ve emek piyasasında yaygınlaşan prekaryalaşmayı reddeden gençlerin öncülük ettiği Aralık 2008 isyanı, toplumsal öfkenin açık bir dışavurumudur (Kampagiannis, 2013).

5.2.3. Politik Kurumsal Koşullar Açısından

SSCB’nin dağılmasının ardından Avrupa’nın politik kurumsal koşullarında da bir dizi radikal değişiklik meydana gelmiştir. Öncelikle gerek muhafazakâr / Hristiyan demokrat gerekse de sosyalist / sosyal demokrat partiler, iktidar dönemlerinde *“partilerin sistem içerisindeki temel fonksiyonlarını yerine getirememesi”* şeklinde tanımlanabilecek bir ‘parti krizi’ durumu, Avrupa geneline yayılmıştır (Mair, 1995; Ignazi, 1996: 550). *“Seçimlere katılımın düşmesi, geleneksel aktörlerin oy kaybetmesi, oy geçişkenliğinin artması, parti aidiyetinin gerilemesi, parlamentolara ve demokrasiye olan güvenin zayıflaması ile merkez sağ ve sol partilerin üye sayılarındaki dramatik düşüş”* gibi semptomlarla ortaya çıkan (Morlino, 1996: 5-6; Amini, 2015: 9; Keith ve March, 2016a: 13) bu krizin asli nedeni, partilerin temsil fonksiyonunun erozyona uğratılmasıdır. Temsil krizinin kökeninde ise liberal parlamenter demokrasileri sarsan iki büyük meydan okuma yer almaktadır: *“Avrupa ve küresel düzeylerin ulusal siyasette artan etkisi ile politikanın daha fazla medyatikleştirilmesi”* (Kriesi, 2014: 364).

İlk meydan okuma, *“ulusal hükümetlerin daha fazla ulus üstü ve uluslararası yönetim yapılarına tabi olması ve böylece politika yapımının gayri-millileştirilmesi”* olarak tanımlanabilir (Kriesi, 2014). 1990’larda AB’nin gerek yapısal reformları gerekse de liberalizasyon ve deregülasyon direktifleri, siyaset üzerindeki sermaye baskısını güçlendirerek hükümetlerin bağımsız karar almasını engellemiştir. Özellikle Maastricht sonrası dönemde piyasa birliğinin sağlanması, sosyal devletin modernizasyonu ve ekonomide finansallaşma eğiliminin güç kazanması gibi adımlar,

üye devletlerin geleneksel iktisadi ve sosyal politika ayarlarında kapsamlı değişiklikleri zorunlu kılmıştır (Featherstone, 2008: 180).

Diğer yandan entegrasyon kapsamında siyasetin ekonomiye müdahale araçlarının etkisizleştirilmesiyle ikincisinin hükümetler eliyle yeniden regüle edilmesi zorlaşmıştır. Aynı zamanda bu durum, siyaset ve ekonominin birbirinden ayrışmasına yol açarak ilkinin ikincisi üzerindeki demokratik kontrolünü tahrip etmiştir (Bieling, 2003: 206). Mair'in (2009) de haklı olarak vurguladığı üzere, partilerin “*vatandaşların temsilcisi olma*” pozisyonu ile “*sorumlu hükümet olmaları*” arasında büyük bir gerilime yol açan bu durum, neoliberal çağda ana akım siyasetlerin piyasa çıkarlarını korumaya yönelmesiyle ikincisi lehine değişiklik göstermiştir. Toplumsal taleplerden ve kamusal hesap verilebilirlikten uzaklaşan partilerin temsil fonksiyonu zaafiyete uğrarken, aynı dönemde yasama ve yürütme ile AB kurumları arasındaki dengenin seçilmemişler lehine bozulması gibi temsil nosyonunu zayıflatan başka gelişmeler de ortaya çıkmıştır. Son tahlilde politika yapımının teknik ve bürokratik yanları ön plana çıkarılarak halkın politik kararlara katılımının, demokratik kontrolün ve şeffaflığın reddedildiği (Schmidt, 2013: 2) yeni dönemde, “*demokrasi ve kapitalizm arasındaki zorunlu evlilik sona ermiştir*” (Crouch, della Porta ve Streeck, 2016: 500).

Partilerin temsil fonksiyonuna yönelik ikinci meydan okuma ise ‘siyasetin daha fazla medyatikleştirilmesi’ olmuştur. İletişim teknolojilerinde yaşanan devrim, 1970’lerden itibaren devlet kontrolünden ayrılan ve özerkleşmeye başlayan medya organlarının siyaset üzerindeki etkisini artırmıştır. Televizyonlar ve sonrasında internet medyası, siyasetin en sansasyonel ve kirli yanlarını halka sansürsüz biçimde sunarak siyasal memnuniyetsizliği artırmıştır (Kriesi, 2014). Medya, siyasi olaylara yaklaşım biçimi itibarıyla ‘kişiselleştirilmiş liderliği’ ya da karizmayı gündelik siyasetin ayrılmaz parçası haline getirerek siyasetin yapılış tarzını da etkilemiştir (Albertazzi ve McDonnell, 2008). Sonuç olarak geçmişte temel olarak örgütlere bağlı olarak faaliyet yürüten partilerin yerini medyatik figürlere dayanan partiler almıştır. Başkanlık yarışının yapıldığı Fransa gibi ülkelerde ya da Kohl ve Schröder gibi isimlerle ‘Başkanlaştırılmış sisteme’ (Poguntke ve Webb, 2007) koşan Almanya’da açık biçimde gözlemlenen bu gelişmeler neticesinde seçim başarısında parti

örgütlerinin rolü gerilemiş; buna karşılık seçim yarışı, “*parti aygıtına gerek kalmadan kitlelerin medya olanaklarıyla mobilize edildiği bir tür sembolik lider yarışına indirgenmiştir*” (Kriesi, 2014: 366). Siyasetin lider merkezli dönüşümü, siyasetsizleşme ve otoriterleşme eğilimlerini güçlendirerek parti krizini derinleştirmiştir.

Öte yandan siyasetin icra makamına liderlerin yerleşmesi, partiler içerisindeki dengeleri de alt üst etmiştir. “*Parti aktivistlerinin ve tabanının kararlar üzerindeki tesiri, liderin mutlak otoritesi karşısında eriyip giderken*” (Mair, Müller ve Plasser, 2004: 265) –örneğin Almanya’da Schröder’in, Yunanistan’da ise Simitis’in parti içi muhalefete yönelik hoşgörüsüz tavrı neticesinde- rakip siyasal pozisyonlarda yer alan partilerin ortak noktası, geçmişten çok daha fazla liderleriyle birlikte anılmaları olmuştur. Bu kapsamda Avrupa’da karizma ve karizmatik liderler, hiçbir dönemde olmadığı kadar politikayı ve diğer alanları etkilemiştir. Özetle siyasetin birey merkezli dönüşümü, “*Avrupa’da bireyler ve partiler arasındaki sosyolojik ve psikolojik bağı zayıflatarak vatandaşları siyasal süreçlerin ve karar almanın dışına itmiştir*” (Katz 1990).

1990’larda siyaset kurumuna yönelik genel memnuniyetsizliğin arkasında yatan bu nedenler, vatandaşları geleneksel ideolojilerini ve politik aidiyetlerini terk ederek farklı arayışlara itmiştir. Siyasal ve ekonomik seçkinlerin vatandaşlarla bağlarını oldukça gevşettiği bir iklimde özellikle popülizmin çarpıcı halk-seçkin karşıtlığı ve egemenliğin yeniden halka verileceği vaadi, seçmenlere cazip gelmiştir. Fransa’da “*siyasal düzene yönelik düşmanlığı*” itibarıyla FN (Rydgren, 2008: 166), Yunanistan’da hemen hemen tüm siyasal partiler, Almanya’da ise Doğu’da kronikleşen sorunlara yanıt vermeyi reddeden ana akım aktörlere karşılık bölge halkının çıkarlarını temsil etmeye yönelen PDS (Hough ve Kob, 2009), popülist söylemi sıkça kullanmıştır.

Ana akım aktörler ise popülist ataklara hazırlıksız yakalanmıştır. Zira gerek küreselleşmenin sosyo-ekonomik sonuçlarını politize eden sol popülistler, gerekse de küreselleşmenin sosyo-kültürel sonuçlarını politize eden sağ popülistler, toplumu ‘kazananlar ve kaybedenler’ şeklinde kutuplaştırarak ve parti rekabetini göçmenlik,

yabancı düşmanlığı, kimlik ve güvenlik gibi esasen “*kendilerinin sahiplendiği spesifik meselelere kaydırarak*” (Green-Pedersen, 2007) Batı Avrupa’da geleneksel bölünme yapılarını ve partilerin toplumsal tabanlarının geleneksel istikrarını bozmuştur. İstikrarsızlık, kıtada popülizmin önünde doğal engel oluşturduğu düşünülen ‘kurumsallaşmış parti sistemleri’ de dâhil olmak üzere (March, 2007: 70) hemen her bölgeye sirayet etmiştir. Bu minvalde popülizm, Avrupa’nın Zeitgeist’i (Mudde, 2004) haline gelerek “*parti sistemlerinin yeniden yapılandırılmasında ve seçmenlerin yeniden gruplaşmasında*” kritik bir işleve sahip olmuştur (Kitschelt, 2000). Bununla birlikte, en azından seçim sonuçları açısından değerlendirildiğinde, popülist dalganın sağda daha yıkıcı sonuçlara yol açtığı ortadadır.

1990’lar Avrupa’ında popülist sağın yükselişine karşılık sosyal demokrasinin solunda yer alan partiler açısından ise işler hiç de yolunda gitmemiştir. SSCB’nin dağılmasının ardından kapitalizme alternatif somut ve tutarlı bir politik ve ekonomik düzenden mahrum kalan sol partiler, yapılan seçimlerde yok olmanın eşiğine gelmiştir. Alınan seçim yenilgileri, ideoloji, örgüt, program ve strateji tartışmalarının yoğunlaşmasına neden olmuştur. Yapılan tartışmalarda KKE ve PCP gibi birkaç istisnai örnek dışında sözü edilen hususlarda yumuşamaya gidilmesi kararlaştırılmıştır (March, 2011; Hudson, 2000). Avrupa solunun deradikalizasyonu itibarıyla PCF, SYN ve PDS, komünist geçmişle bağlarını koparan ve radikal biçimde değişen koşullar karşısında hayatta kalmak için yeni sol reformist pozisyon benimsemiştir. Diğer yandan bu partiler, SSCB’siz dünyada derin bir meşruiyet ve kimlik kriziyle karşı karşıya kalarak sosyal demokratların dönüşünden faydalanmayı başaramamıştır.

Yükselen yeni meydan okumalara rağmen muhafazakâr ve sosyal demokrat partiler arasındaki koltuk takası sürmüştür. Bu minvalde 1990’ların başlarında birçok Avrupa ülkesinde iktidarda yer alan muhafazakâr partilerin sosyal ve ekonomik sorunları daha da ağırlaştırması neticesinde aldığı yenilgileri –Yunanistan’da 1993, Fransa’da 1997 ve Almanya’da 1998 seçimleriyle- Üçüncü Yol’cu sosyal demokratların zaferleri; ardından Üçüncü Yol’cu sosyal demokratların aldığı

yenilgileri- Fransa’da 2002, Yunanistan’da 2004 ve Almanya’da 2005 seçimleriyle- ise muhafazakârların zaferleri izlemiştir.

Bununla birlikte 2000’li yılların başından itibaren Avrupa’da eskisi gibi kolaylıkla yönetmek zorlaşmıştır. Bunun ilk izlerine, Almanya’da 2005 federal seçimlerinin ardından ortaya çıkan derin politik krizin, Hristiyan demokratları ve SPD’yi ‘büyük koalisyon’ çatısı altında bir araya getirmesinde rastlamak mümkündür (Dyson, 2008: 162). Büyük koalisyon olgusu, parti sistemlerinin istikrarsızlığı açısından önemli bir göstergedir.

1990’ların başlarından 2000’li yılların ortalarına dek Avrupa’da ana akım siyasetlerin benzer politikalara imza atması ve toplumsal taleplere duyarsız kalması, seçim kampanyaları döneminde birbirlerinden anlamlı biçimde farklılaşmalarını zorlaştırmıştır. Siyasetin hâkim aktörlerinin birbirlerinden ayırt edilemeyecek düzeyde benzeşmesi, siyasal tatminsizliği körüklemiştir. Bu durumda ve neoliberal politikaların yol açtığı sosyal ve ekonomik sorunlar bağlamında vatandaşların alternatif arayışları hız kazanmıştır.

Almanya’da SPD-Yeşiller hükümeti döneminde (1997-2005) refah devletine ve emek piyasasına yönelik saldırıların artması sonrasında SPD’den kopanların kurduğu WASG ile PDS’nin parti sisteminde temsil edilmeyen sosyal adalet ilkesini temsil etmeye yönelmesi ve ardından ittifak kurma kararı alması, savaş sonrası dönemde ilk kez SPD’nin solunda güçlü bir sol alternatifin oluşmasını sağlamıştır (Knuth ve Larsen, 2010). Sol ittifakın 2005 federal seçimlerinde barajı geçmesi ise bir yandan ülkede kamusal söylemi sola kaydırırken (Soly, 2008), diğer yandan ise hükümetleri neoliberal politikalardan geri adım atmaya zorlayarak mevcut kazanımları korumaya itmiştir.

Fransa’da siyasal memnuniyetsizlik, Almanya’dan farklı biçimde cerayan etmiştir. Her şeyden önce PS’nin liderlik ettiği hükümette (1997-2002) solun çeşitli unsurlarıyla yer alması, parlamenter solu dağıtmıştır. 2002 Başkanlık seçimlerinde PS aday Jospin ikinci tura bile kalamazken, PCF ise parlamento seçimlerinde tarihi bir yenilgi almıştır. Buna karşılık protesto oylarının da yadsınamaz katkısıyla özellikle

işçi sınıfı seçmenleri, popülist FN etrafında yeniden gruplaşmıştır. FN lideri Jean-Marie Le Pen, 2002 Başkanlık seçimlerinde ikinci tura kalmayı başararak geleneksel siyasete yönelik tepkiyi somutlaştırmıştır (Mondon, 2013).

Yunanistan'da ise toplumsal hareketlerin etkisiz seyrine ek olarak KKE'nin anti-sistemik niteliklerini koruması ve SYN'nin solun cılız aktörü olarak alternatif bir ajanda oluşturmaması sonucunda solda yeniden gruplaşma eğilimi zayıf düzeyde kalmıştır. Ancak 2004 seçimlerinde PASOK'un oylarının kısmen gerilemesi bile ülkede hanedan değişikliği için yeterli olmuştur.

Görüldüğü üzere, 2000'li yılların başında Avrupa'da Üçüncü Yol'cu sosyal demokrat partilere yönelik tepkiler, gerek siyasal gerekse de toplumsal düzlemlerde derinlemesine hissedilmiştir. Yine bu aktörlerden iktidarı devralan muhafazakârlar döneminde de benzer bir tablo ortaya çıkmış ve merkez siyasetlere güven büyük yara almıştır. Bu durum, solda yeni oluşumların kapısını aralamıştır. Fransa'da 2005 Avrupa Anayasası Anlaşması referandumunda hayır oyu çıkması, banliyö isyanları ve yaygın protestolar, siyasetin olağan işleyişine yönelik öfkeyi yansıtmaktadır. Diğer yandan yükselen toplumsal hareketlilik, Fransız solunun 2007 Başkanlık seçimlerinde ortak aday belirleyememesi neticesinde siyasal fırsata dönüşmeden sönmülmüştür. Referandum zaferinin Başkanlık seçimlerinde trajediye dönüşmesi sonrasında Sol Cephe, solun geleneksel stratejilerini radikal biçimde gözden geçirmesi sonucunda kurulmuş (Hudson, 2012: 129) ve güçlü yeniden dağıtım, refah devleti ve kamusal sahiplik gibi parti sisteminde temsil edilmeyen talepleri dile getirerek sosyalistlerin solunda alternatif bir güç olmaya yönelmiştir. İlk kez 2009 AP seçimlerinde yarışan bu seçim örgütü, Troçkistlerden kaynaklanan rekabetin de etkisiyle büyük bir sıçrayış gerçekleştirememiştir.

Almanya'da ise Kızıl-Yeşil koalisyonu sona erdiren 2005 federal seçimlerinin ardından üretkenliğin altında kalan ücretler nedeniyle refahtan düşük pay alan, 1 Euro'luk işlerin yaygınlaştırılmasıyla istihdam edilme biçimleri kötüleşen (Dingelday, 2007: 832), refah devletinin erozyona uğratılmasıyla geleceğe ilişkin kaygıları artan ve siyasal katılımdan dışlanan vatandaşların temsil sorunu, PDS ve WASG'ı 2007 yılında Die Linke çatısı altında güç birliği yapmaya itmiştir. Geleneksel

sosyal demokrat programla SPD'nin parti sisteminde işgal ettiği yere kayan bu parti, derinleşen bölgeler arası gelir ve refah eşitsizliklerine savaş açarak eski sosyal demokrat seçmenlerin desteğini almayı başarmış ve 2009 federal seçimlerinde parlamentonun en büyük üçüncü partisi olmuştur. Solun başarısına karşılık ana akım partilerin oylarının tarihi düşük düzeylere gerilediği seçimlerin ardından ülkede kamusal söylemin de sola kayması, SPD'nin koalisyon stratejilerini etkileyerek büyük koalisyonu çatırdatmış ve sağ koalisyonun oluşmasını zorunluluk haline getirmiştir.

Dış yatırımlar, ucuz krediler ve AB'den sağlanan fonlar sayesinde suni bir bolluk döneminin yaşandığı Yunanistan'da (Bieling, 2013a: 291) ise bir yandan muhafazakâr hükümetin alarm veren ekonomiye müdahale etmek yerine istatistiki verilerde hile yapmayı tercih etmesi, diğer yandan ise PASOK'un solu domine etmeyi sürdürmesi, yeni ve güçlü bir siyasi aktörün ortaya çıkmasını güçleştirmiştir. Bu süreçte Syriza ise etkisiz kalmıştır. Böylece kriz öncesi dönemde ND ve PASOK, ülkede iki partili sistemi muhafaza etmiştir.

Görüldüğü üzere, 2007 öncesi dönemde Almanya, Fransa ve Yunanistan'da merkez solun hegemonyasını sarsmayı hedefleyen yeni sol reformist oluşumlara gidilmiş; ancak ilk etapta Die Linke dışındakiler seçim atılımı yapamamıştır. 2007 yılında Amerikan konut ve finans piyasalarını sarsan krizin patlak vermesi ile Avrupa ekonomilerine sirayet etmesi ise siyasal paradigmayı değiştirmiştir. Kriz Avrupa'sında YSRP'ler, siyasal sınıfı gayri-meşru hale getirerek sosyal demokratları zayıflatıkları, kemer sıkma karşıtı protesto dinamiklerini kendi lehine çevirdikleri ve alternatif taleplerle rakip politik aktörleri –popülist sağ gibi- saf dışı edebildikleri ölçüde ön plana çıkmış ve solda yeniden gruplaşmayı farklı düzeylerde sağlamıştır.

5.3. Kemer Sıkma Çağında Yeni Sol Reformist Partiler (2008-2017)

5.3.1. Yapısal Politik Ekonomik Koşullar Açısından

ABD'de 2007 yılında özellikle siyahiler ve Latinler gibi alt gelir grubuna mensup vatandaşların denetimsiz biçimde borçlandırılması sonucunda patlak veren

mortgage krizi, finansallaşma sürecinde finansın yalnızca finans sektörüne değil, aynı zamanda ekonominin geneline ve daha da trajik biçimde sosyal yeniden üretim alanlarına sirayet etmesiyle hız ve derinlik kazanmıştır (Lapavitsas, 2011). Kısa süre içerisinde özellikle ABD ekonomisiyle güçlü finansal bağlara sahip gelişmiş AB ülkelerini –Almanya ve Fransa gibi- etkisi altına alan kriz, ihracat, yatırımlar, bankacılık sektörü ve ilgili alanlar ile gelecek beklentisine olumsuz yönde yansımış (Bieling ve Jäger, 2009: 91) ve başlangıçta kamusal söylemin tüm Anglo-Sakson kapitalizmi eleştirisine rağmen ulusal hükümetleri ve AB’yi piyasaları ve finansı kurtarmak için çeşitli müdahalelere zorlamıştır. Ulusal hükümetlerin banka kurtarma paketleri ve canlandırma programları ile AMB’nin piyasalara likidite enjekte etmesi, diğer pek çok mekanizmanın yanında dönemin müdahaleciliğinin temel araçları arasında yer almıştır.

Finansallaşma sürecinde haddinden fazla büyüyen Avrupa’nın bankacılık sektörünü tam olarak kurtaramamakla birlikte kamusal kaynakların finansın kurtarılması için seferber edilmesi, neoliberal çağda *“finansal çıkar ile toplumsal çıkarın özdeşleştirildiğini”* kanıtlarken (Bieling, 2013a: 259), aynı zamanda kamu maliyesi üzerinde ciddi bir yük oluşturarak birçok ülkede borç çevrimi sorununu tetiklemiştir. Ardından özel sektör ve kamu sektörü benzer sorunlarla boğuşmaya başlamış ve krizin yıkıcı etkileri derinlemesine hissedilmiştir. Bu gelişme, çevre ekonomilerinde teknokratik kurumların öncülük ettiği yeni kriz yönetim stratejisine geçilmesine, yani kemer sıkmaya yol açarken; merkez ülkelerde ise mali disiplinin kurumsallaşmasına neden olmuştur.

Halkın teknik ve dolayısıyla karmaşık şeyleri anlamayacağı iddiasından hareket eden ve karar alma sürecinde demokratik kontrolü ve şeffaflığı reddeden teknokratik kurumların zaferini simgeleyen kemer sıkma (Beaudonnet ve Gomez, 2017: 19), ulusal parlamentolar ve Avrupa Parlamentosu gibi seçilmişlere karşı ulusal yürütme organları, AMB ve Avrupa Komisyonu gibi seçilmemişlerin üstünlüğünü savunmaktadır. Kurumlar arası güç dengesinin yeniden tanzim edilmesi, *“sıradan vatandaşın hayatını ilgilendiren kararların parlamentolarda dahi tartışılmadan ya da herhangi bir meşruiyet kaynağı gerektirmeden”* uygulanması sonucunu doğurmuştur

(Schmidt, 2013: 2). Böylece Avrupa’da temsil edenler ve temsil edilenler arasındaki makas açılmış ve demokrasi açığı büyümüştür (Bickerton, 2015).

Daha dayanışmacı, sosyal ve eşitlikçi alternatiflerin reddedilmesiyle ön plana çıkan ve vatandaşların kararlara katılımının ve toplumsal direnişin engellenmesi için siyaset dışı olarak tanımlanan kemer sıkma, krizin faturasını kamusalallaştırmaktadır (Bieling, 2013a: 290). Bu minvalde kemer sıkma bağlamında işsizlik ve yoksulluk trajik boyutlara ulaşmış, kamusal harcamalardaki düşüş nedeniyle eğitim ve sağlık sistemi çökmüş, yatırımlar azalmış, rekabetçilik söylemi altında emek piyasasına yönelik saldırılar artmış, ücretler ve emeklilik ücretleri düşürülmüş, iyi eğitilmiş gençler prekaryalaşmaya mahkûm edilmiş, kamu hizmetlerinin kalitesi gerilemiş, refah devletleri enkaza çevrilmiş, evsiz yığınlar oluşmuş, beyin göçü hızlanmış ve intiharlar yaygınlaşmıştır. Diğer bir deyişle ulusal ekonomiler ve refah rejimleri neoliberal yeniden yapılandırmaya sokulmuştur.

Merkez ülkelerde ise bir yandan ödenemeyen borçlar nedeniyle bankacılık sektörünün kırılganlığının artması, diğer yandan ise krizin canlılığını koruması nedeniyle mali sıkılaşmaya gidilmiştir. Esasen AB’de neoliberal yeniden yapılandırma öngören ve bağlayıcılığı bulunan ‘Mali Sözleşme’ (2014) kapsamında kamusal harcamaların ve borçların azaltılması amaçlanırken, sosyal krize müdahale olanağı ise sınırlandırılmıştır (Amini, 2015: 14; Akçay ve Güngen, 2016: 171). Yine bu süreçte devlet müdahalesinin etkisizleştirilmesiyle sosyal devlet de büyük yara almıştır (Musto, 2015: 4-5).

Bu arka plan ekseninde ulusal siyasetler en çok ekonomik krizden ve hükümetlerin kriz yönetim stratejisinin gündelik hayata yansımalarından etkilenmiştir. Yunanistan’da uzun yıllardır dış borca ve ucuz kredilere dayalı olarak gelişme kaydeden ekonomi, likidite bolluğunun sona ermesiyle 2009 parlamento seçimlerinin ardından büyük bir borç çevrimi sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Seçimleri kazanan sosyalistler çareyi borç vermeyi kemer sıkma politikalarının uygulanması şartına bağlayan Troyka’nın kapısını çalmakta ve sosyal açıdan oldukça ağır tedbirler öngören kemer sıkma anlaşmasını imzalamakta bulmuştur (Malkoutzis, 2013: 58).

Almanya ise ilk etapta ABD'yle kapsamlı finansal ilişkileri nedeniyle krizden olumsuz etkilense de, ihracat güdümlü ekonomisi, güçlü sanayi altyapısı ve ekonomik canlandırma paketlerinin olumlu etkileriyle kısa süreli bir resesyonun ardından düzlüğe çıkmayı başarmıştır (Dyson, 2008; Storm ve Naastepad, 2015: 22). Ayrıca mali disiplin uygulamasına geçilmesi ve alınan tedbirler sonucunda finansal risklerin azaltılmasıyla ekonomide büyüme, istihdamda ise artış sağlanarak kriz olgusu dışsallaştırılmıştır.

Neoliberal, otoriter, popülist ve yabancı karşıtı politikaların hâkim olduğu Sarkozy Fransa'sında ise krizin ilk dalgaları sarsıcı olmuş; ancak Almanya'dan farklı olarak, ekonomik canlandırma paketleri ve on milyarlarca Euro'yu bulan sermaye teşvikleri ve vergi muafiyetleri (Akçay ve Güngen, 2016: 159) işe yaramamıştır. Bu süreçte kamu borçlarının ve işsizlik oranlarının yükselmesi ve batık krediler nedeniyle bankacılık sektöründe kırılganlığın artması, yönetimi mali disiplinin yanında kemer sıkma yaklaşan tedbirleri uygulamaya itmiştir. Kamusal harcamalarda düşüş, emeklilik sisteminde revizyon ve emek piyasasında neoliberal reform öngören politikalar (Smith, 2012), krizin daha fazla derinleşmesini engellemekle birlikte ne ekonomik büyümeye ne de istihdama ciddi düzeyde katkı sunabilmiştir. Buna karşılık sınıfsal eşitsizliklerin derinleşmesi ve dışlanma duygusunun yaygınlaşması ise toplumsal kutuplaşmaya yol açarak siyasal dengeleri değiştirmiştir. Mitterand sonrasında bir kez daha değişim beklentilerini suya düşüren PS'den kopuşlar hızlanırken, protestolar da yeniden canlanmıştır.

5.3.2. Toplumsal Protesto Dinamikleri ve Toplumsal Hareketlilik Açısından

Zamanla krizin ağır biçimde vurduğu çevre ülkelerden Avrupa geneline yaygınlaştırılan kemer sıkma, neoliberalizmin sosyal ve temsil krizlerini keskinleştirmiştir. Sosyal yeniden üretimi dahi zorlaştıran sert tedbirler, siyasal süreçlerin tamamen dışına itilmiş sıradan vatandaşta iktidar çevrelerini kaygılandırarak süratli bir bilinçlenmeyi tetiklemiştir. Bu bilinçlenme, politikacıların ve bürokratların zorunluluk siyasetiyle meşrulaştırdıkları ideolojik kararların politize edilmesine ve ardından sokak protestolarına yol açmıştır. Kemer sıkma karşıtı

protestolar, kısa sürede Avrupa'nın hemen her bölgesine yayılarak kriz mağdurlarının sesi olmuştur.

Bu bağlamda İngiltere'de yerel hizmetlerde kesintiye gidilmesi ve Yunanistan'a empoze edilen kemer sıkma tepkiyle karşılanırken (Hudson, 2015), İtalya'da ise krizin faturasının masum halka çıkarılması ve suyun özelleştirilmesi girişimi protesto edilmiştir (Forenza, 2015). Bosna'da ise yaşam koşullarının kötüleşmesi, 2014 Şubat'ında işçi ve öğrencilerin öncülüğünde gerçekleştirilen protestolarda devlet binalarının ateşe verilmesine yol açmıştır. Kısa sürede sönümlense de, protestolar sırasında vatandaşların spontane biçimde bir araya gelerek oluşturduğu 'plenum'lar, "*eşitsizlikler, işsizlik, özelleştirmeler ve yolsuzluklar*" gibi meselelerin konuşulduğu adresler olarak ön plana çıkmıştır (Štikš, 2015: 138). Aynı dönemde eski Yugoslav coğrafyasında müştereklerin korunması yönünde önemli adımlar atılırken, kamusal eğitimin ticarileştirilmesi ve özelleştirilmesi girişimlerine karşı 'eğitim, kamusal haktır' şiarından hareketle Belgrad, Makedonya gibi bölgelerde işgaller; Bosna, Karadağ ve Kosova'da ise öğrenci protestoları meydana gelmiştir (Štikš, 2015: 140).

Ekonomik krizin sosyal krizi tetiklediği İspanya'da ise kemer sıkma karşıtı direniş zirveye ulaşmıştır. Gerek 15 Mayıs 2011'de Madrid'deki Puerta del Sol'da 'bizi temsil etmiyorlar' ve 'gerçek demokrasi şimdi!' sloganlarıyla "*yeni bir siyasal alternatifi inşası için kendisine parlamentolar dışında kamusal alan yaratmaya çalışan ve bu yönleriyle ülkenin önemli şehir meydanlarını işgal eden*" 15-M Hareketi'nin, gerek 2012'nin ilk aylarında özellikle ülkenin büyük şehirlerinde kamusal eğitimi ve sağlığı destekleyen 'Mareas'ların, gerekse de mortgage kredilerini ödeyemeyen mağdurların oluşturduğu 'PAH'ın gerçekleştirdiği eylemler, toplumsal dinamizm açısından kritik önemdedir (Domenech, Buster ve Raventós, 2015). Aynı dönemde kamu çalışanları ve öğrencilerin düzenlediği protestolar, işçi sınıfı ağırlıklı mahallerde yapılan açık toplantılar ve işçi sınıfının örgütlediği grev ve genel grevler de büyük ilgiyle karşılanmış ve ülkeyi hareketlerin sosyal laboratuvarı haline getirmiştir (Domenech, Buster ve Raventós, 2015).

Genel itibarıyla Avrupa’da birbirleriyle etkileşim içerisinde ortaya çıkan eylemlilikler, daha çok “*kemer sıkma karşıtı protestolar ve yeni sosyal hareketler*” şeklinde vuku bulurken (Lux, 2016: 14), sahadaki en etkili aktörler ise meydan ve işgal hareketleri olmuştur. Özellikle Yunanistan ve İspanya gibi ülkelerde ortaya çıkan ve kemer sıkmaya ve yozlaşmış siyasal sisteme karşı toplumsal öfkeyi gözler önüne seren meydan hareketleri, doğrudan eyleme yönelerek geleneksel siyasete karşı alternatif bir söz alanı açmıştır. Aynı dönemde otonom ve anti-kapitalist taban hareketleri ile yerel direniş unsurlarının mücadeleleri de hız kazanmıştır (Bailey, 2016: 60). Neoliberal çağda zayıflayan sosyal dayanışma ve yardımlaşma duygusunun yeniden kazanılmasına katkı sunan bu hareketler, kemer sıkma karşıtı direnişin toplumsal hayatın her alanına yayıldığını kanıtlamış ve yöneticilerin aldığı kararların eskisi gibi kolaylıkla meşrulaştırılmasının ve hayata geçirilmesinin önüne geçmiştir.

Ekonomik krizden ve kemer sıkmadan farklı düzeylerde etkilenen Yunanistan, Almanya ve Fransa’da, toplumsal hareketlilik ve protestolar da farklı düzeylerde cereyan etmiştir. Ekonomik krizi hızla kontrol altına alan Alman hükümeti, birçok gelişmiş Batı Avrupa ülkesinin aksine kemer sıkma politikalarına başvurmuyarak olası protestoları söndürmüştür (Soltz, 2013: 91). Öte yandan ulusal sınırlar içerisinde kemer sıkmayı reddeden federal hükümet, borç batağına saplanan Güney Avrupa ülkelerine ise kredi olanakları üzerindeki mutlak otoritesi üzerinden sert mali disiplini dayatarak tutarsız bir profil çizmiştir (Akçay ve Güngen, 2016: 155; Storm ve Naastepad, 2015: 12). İçeride ve dışarıda farklı politikalar izleyen hükümetin tavrı, dayanışmacı söylemi zayıflatmıştır. Bu nedenle Blockupy gibi daha çok diğer ülkelerde uygulanan kriz politikalarını eleştiren hareketler, Almanya’da taban bulamamıştır. Vatandaşların yaşam standartlarının anlamlı biçimde gerilememesi nedeniyle neoliberalizm karşıtı protestoları canlandıracak bir dinamik bulmakta zorlanan Alman solu ise gerileme dönemine girmiştir.

Fransa’da ise hükümetin kemer sıkmaya yakın politikalar izlemesi, protesto dinamiklerini canlandırarak vatandaşları çoğu kez yalnızca mevcut kazanımları korumak için sokaklara itmiştir. Ne var ki protestolar, sıklıkla emeklilik hakları gibi tekil meselelere bağlı olarak gelişme kaydetmiş ve kemer sıkmaya yönelik tam

teşekküllü bir mücadeleye dönüşmemiştir. Partiler ve sosyal hareketler arasındaki karşılıklı güvensizlik duygusu da, bu süreçte Güney Avrupa'dakilere benzer bir tutarlı mücadele hattının örülmesini zorlaştırmıştır.

Kemer sıkmanın en acı reçetelerinin uygulandığı Yunanistan'da ise halk, süratli bir bilinçlenmeyle kararların meşruiyetini sorgulamaya başlamış ve sokaklara akın etmiştir. Siyaset kurumundan umudunu kesen yüz binlerce kriz mağduru vatandaş, ekonomiyi neoliberal yeniden yapılandırmaya sokan kemer sıkmaya direnirken, aynı zamanda PASOK ve ND'yle özdeşleşen iki partili sistemi de hedef tahtasına oturtmuştur (Bailey, 2016: 62). Toplumsal hareketlilik, genel grev dalgası, kemer sıkma karşıtı meydan ve işgal hareketleri ile yerel direniş unsurlarının çabalarıyla doruğa ulaşmış (Panayiotakis, 2015: 36-38) ve ülkede yaşam adeta felç olmuştur. Farklı sınıfları ortak talepler ekseninde bir araya getiren protestolar, *“diktatörlük sonrası dönemin sınıf uzlaşısını kökünden sarsmıştır”* (Komsopoulou ve Chasloglou, 2014: 97).

Toplumsal protestoların damgasını vurduğu kemer sıkma çağında YSRP'ler ise sosyal hareketlerin yörüngesine müdahale etmeden protestolara aktif biçimde katılmış ve Syntagma (Yunanistan), 15-M (İspanya), Blockupy (Almanya) ve Occupy gibi ana akım kriz stratejisine karşı toplumsal öfkeyi yansıtan ve aynı zamanda yeniden dağıtım ve sosyal adalet gibi sol talepleri dile getiren hareketlerle yakın ilişki kurarak kamusal görünürlüğünü artırmıştır. *“Güçlü parlamento dışı aktivizminin”* yanında bu partiler (Dunphy ve Bale, 2011: 496), siyasi açıdan da protestocuların taleplerini temsil etmeye yönelerek özellikle çevre ülkelerde nüfuzunu artırmıştır.

Batı Avrupa'da ise popülist sağ partiler, YSRP'lerin toplumsal protestoları lehine çevirebilmesini engellemiştir. Yabancı ve göçmen karşıtlığı ile refah şövanizmini benimseyen ve vatandaşların kriz politikalarına yönelik tepkilerinin kapitalizm karşıtlığına dönüşmesini engelleyen bu aktörler, özellikle işçi sınıfının en yoksul tabakalarında destek bularak ön plana çıkmıştır. Fransa'da FN, Almanya'da AfD ve Yunanistan'da XA, bu anlamda başarılar elde etmiştir.

İster güçlü kemer sıkma karşıtı toplumsal hareketliliğin gözlemlendiği çevre ülkelerde, isterse de daha zayıf bir hareketliliğin meydana geldiği merkez ülkelerde olsun, kemer sıkma çağında solun değerleri, düşünceleri ve talepleri her zamankinden daha meşru hale gelmiştir (Keith ve March, 2016). Bu manzara, siyasetin hâkim unsurlarını derin bir endişeye sürüklemiştir. Köşeye sıkışan hükümetler çareyi palyatif çözümlerde bulmuştur. Protestoları söndürmek için devlet şiddetinin daha fazla kullanılmasının yanında, ‘parti liderliklerinin veya kabinenin değiştirilmesi’, ‘erken seçimlere gidilmesi’ (Yunanistan) ya da ‘uluslararası örgütlere ve piyasalara güven verilmesi için teknokratik hükümetlerin kurulması’ (İtalya ve Yunanistan) gibi yöntemler (Kriesi, 2014: 303) denenmiştir. Ancak beklentilerin aksine söz konusu yönelim, kararların meşruiyetinin daha fazla sorgulanmasına yol açarak siyasal ayarları yeniden tanzim etmiştir.

5.3.3. Politik Kurumsal Koşullar Açısından

Her ne kadar güçlü toplumsal hareketler 2013 yılı sonrasında söndürülse de, sıradan vatandaşın zihniyetinde yaşanan değişim -siyasal düzenin asli unsurlarından kopuş ya da iktidar pratiklerinin eleştirel tahlili gibi- yığınların geleneksel ideolojilerini ve politik bağlılıklarını terk ederek oy verme davranışında değişikliğe gitmesini sonucunu doğurmuştur. Aynı zamanda Avrupa’da seçimlere katılım düşmüş, iktidar partileri büyük yenilgiler almış, kemer sıkma karşıtı popülist partiler güçlenmiş, protesto oyları artmış ve büyük koalisyonlar yaygınlaşmıştır. Dile getirilen hususlar, Avrupa’da siyasal paradigma değişikliğinden söz edilebilir.

Avrupa solunda gözlemlenen yeniden gruplaşma eğilimi, paradigma değişikliğini tetikleyen asli unsurların başında yer almaktadır. Krizin başlangıç aşamasında iktidarda yer alan (PASOK), krizin asli faili olarak değerlendirilen (PSOE) ya da sonrasında iktidara geldiğinde kemer sıkma programı izleyerek seçmenlerini hayal kırıklığına uğratan sosyal demokrat partiler (PS) seçimlerde cezalandırılmıştır. Sosyal demokratlardan kopan seçmenlerin cazibe merkezi ise çevre ülkelerde ağırlıklı olarak YSRP’ler, merkez ülkelerde ise popülist sağ partiler olmuştur. Her iki durumda da kriz, Avrupa’da sosyal demokratların sol üzerindeki hegemonyasını sona erdirmiştir.

2007-2008 sonrasında yalnızca solda değil, sağda da yeniden gruplaşma eğilimi belirginlik kazanmıştır. Kriz döneminde popülist sağ partiler, “*diğerlerini normalde iyi işleyen sosyal ve ekonomik sistemin faili olarak görüp günah keçisi ilan ederek soyut kapitalist ilişkileri kişiselleştirilmiş, kapitalizmin çelişkilerini ve krize meyilli doğasını ise dışsallaştırmıştır*” (Soly, 2013: 98). Popülizmin cezbedici söylem gücü, bu aktörlerin diğer partilerden soğumuş seçmenleri “*benzersiz bir seçim koalisyonunda bir araya getirerek geleneksel politik ve sosyo-ekonomik bölünme yapılarını aşmasını*” (Heinisch, 2003: 124) sağlamıştır. Böylece seçimlerde ciddi bir sıçrayış gerçekleştiren popülist sağ, Hristiyan demokrat/muhafazakâr ve liberal partilere karşı ön plana çıkmıştır. Diğer yandan bu aktörler, sağın geleneksel aktörlerinin siyasal ajandalarını ve söylemlerini de etkileyerek parti rekabetinin temel konularının belirlenmesinde ve parti sistemlerinin sağa kaymasında kritik bir rol oynamıştır (Mondon, 2013; 2014).

Görüldüğü üzere, kemer sıkma çağında gerek solda gerekse de sağda ulusal siyasetlerin on yıllardır verili kabul edilen sosyal ittifaklarını alt üst edecek gelişmeler yaşanmıştır. Partilerin geleneksel sosyal tabanlarının erozyona uğraması, aynı zamanda yönetmenin zorlaşması anlamına gelmektedir. Bu itibarla Avrupa’nın politik-yönetsel krizinden söz edilebilir. Politik-yönetsel kriz, kapitalist krizin derinliği ve kemer sıkmanın travmatik sosyal sonuçlarına paralel biçimde merkez ve çevre ülkelerde farklı düzeylerde somutlaşmış ve rakip söylemleri ve politik aktörleri güçlendirmiştir.

Yunanistan’da Troyka’dan alınan mali desteğin karşılığında kemer sıkmaya başvuran sosyalist hükümet, yüksek yoksulluk, işsizlik, beyin göçü ve psikolojik travmalarla özdeşleştirilebilecek sosyal krize yol açmış (Fhearraigh, 2012); ardından çifte kriz, siyasal rekabet üzerinde de belirleyici olmuştur. Ülkede sermaye, hükümet ve AB çevrelerince dillendirilen tüm korku senaryolarına rağmen iki partili sisteme yönelik büyük bir toplumsal öfke patlak vermiş ve siyasal değişim arzusu ön plana çıkmıştır. Kriz mağduru vatandaşlar, seçimlerde faturayı ülkeyi uzun yıllardır tek başına yöneten PASOK’a kesmiş ve sosyalistler Mayıs 2012 seçimlerinden itibaren çöküş sürecine girmiştir. Geleneksel siyasal bağlılıkların zayıfladığı ortamda ND de

ciddi oy kayıplarıyla karşı karşıya kalmıştır. Mayıs seçimlerinin ardından koalisyon kurmakta da başarısız olan ana akım partiler, Haziran'da yenilenen seçimlerin ardından ise ancak büyük koalisyonda bir araya gelerek yönetsel-politik krizi aşmaya çalışmıştır.

Almanya'da bir yandan Hristiyan demokrat-liberal hükümetin krizi kontrol altına alması ve kemer sıkmaya başvurmaması, diğer yandan ise solun yükselişiyle birlikte sosyal adalet temasının ana akım partilerin siyasal ajandalarının önemli bir unsuru haline gelmesi (Soltý, 2008), yeniden gruplaşma eğilimini zayıflatmıştır. Başarılı kriz stratejisi, 2013 federal seçimlerinde CDU/CSU'ya önemli bir zafer kazandırırken, yeniden sola kayan SPD de oylarını artırmıştır. Bununla birlikte siyasi tıkanıklık, ülkede yeniden büyük koalisyona gidilmesiyle sürmüştür.

Fransa'da ise gerek kemer sıkmanın keskinleştirdiği eşitsizlikler ve toplumsal kutuplaşma, gerekse de Sarkozy'nin siyasal hayatı tek başına kontrol etme isteği bağlamında yükselen otoriterlik (Kuhn, 2013; Hayward, 2013: 51) ve artan göçmen ve yabancı karşıtlığı (Hewlett, 2012: 409), seçmen davranışını belirlemiştir. Kronikleşen sorunlar, 2012 Başkanlık ve parlamento seçimlerinde muhafazakâr iktidarın sonunu getirirken, değişim sözü veren sosyalistleri ise iktidara taşımıştır.

Görüldüğü üzere, söz konusu ülkelerde ekonomik krizin patlak vermesinin ardından yapılan ilk seçimler, iktidar değişiklikleriyle sonuçlanmıştır. Ne var ki bu değişiklikler, siyasal istikrarsızlıkları daha da artırmıştır. Fransa'da Başkan Hollande ve PS, toplumda taban bulan vaatlerinin hiçbirini gerçekleştirememiştir. Ekonomik büyüme, istihdam artışı, yeniden dağıtım ya da vergi adaleti sağlanamamış, finansallaşmaya karşı savaş ise açılamamıştır (Soltý, 2013: 105). Aksine sosyalistler, kısa sürede kemer sıkma ajandasını benimsemiş ve emek piyasası, sosyal haklar ve emeklilik sistemi gibi konularda sert neoliberal düzenlemelere imza atmıştır (Smith, 2012). Ardından Hollande'ın desteği Sarkozy'ninkinin bile gerisine düşmüş ve PS'den kopuşlar hızlanmıştır. Aynı dönemde Almanya'da ise büyük koalisyon, ne Euro Bölgesi kriz yönetim stratejisi ne de hoşgörülü göçmen politikası konusunda toplumu ikna edebilmiş ve ardından sağ popülistler güç kazanmıştır. Yunanistan'da 2012 Haziran seçimlerinin ardından kurulan büyük koalisyon ise sokakları kasıp kavuran

protestolara rağmen kemer sıkmadan geri adım atmamış ve siyasal/etik açıdan intihar etmiştir.

Yunanistan'da merkez partilerin düşüşüne karşılık kemer sıkma karşıtı protestolara destek veren, siyasal açıdan protestocuların daha fazla sosyal adalet ve siyasal katılım gibi temel taleplerini dile getiren (March, 2015) ve içerisinde hareketlere fikirlerini ifade etme olanağı sağlayan Syriza ise PASOK'tan kopan seçmenlerin desteğini alarak 2012 Mayıs seçimlerinden itibaren büyük bir çıkış yakalamıştır. Güçlü kemer sıkma karşıtı söylemi ve alternatif sol programıyla protestoları siyasal alana kanalizetmeyi başaran parti, 2014 AP seçimlerini ilk sırada tamamlamış ve Ocak 2015 erken seçimleri öncesinde siyaseti domine etmiştir. Partinin başarısında KKE'nin atıllığı da önemli bir rol oynamıştır. Aynı dönemde şiddeti, ırkçılığı ve refah şövanizmini benimseyen aşırı sağcı Altın Şafak Partisi'nin (Halikiopoulou ve Vasilopoulou, 2016: 5) işçi mahallelerinde destek bularak yükselişe geçmesi de kayda değer bir gelişmedir.

Almanya'da hükümetin başarılı kriz stratejisi ve kemer sıkmaya başvurmaması, Güney Avrupa'daki YSRP'lerin aksine Die Linke'nin toplumsal protestolardan faydalanamamasına neden olmuştur. Bu süreçte SPD'den kopan sendikaları da sağa kaybeden Die Linke, Batı eyaletlerine de açılmayarak 2013 federal seçimlerinde gerilemiştir. SPD'nin stratejik olarak sola kayması nedeniyle ancak istikrarlı sonuçlar elde eden yeni sol reformistlere karşılık Alman siyasetine ise popülist sağ AfD damgasını vurmuştur. 2015 yılından itibaren hükümetin kriz stratejisini ve hoşgörülü göçmen politikasını eleştiren AfD (Arzheimer, 2015), yoksul Doğu eyaletlerinde taban bulmuş ve böylece Batı Avrupa ülkelerinin aksine uzun yıllardır popülist sağın güçlenmediği Almanya'nın bu istisnai niteliğini kaybetmesine yol açmıştır. Aynı zamanda Die Linke'nin bölgedeki istikrarını da sarsan parti, 2017 federal seçimleri öncesinde büyük çıkış yakalamıştır.

Fransa'da ise 2012 Başkanlık seçimlerinde kemer sıkma karşıtı Mélenchon'u aday gösteren Sol Cephe, seçmenlerden destek görerek Troçkistleri devre dışı bırakmış ve PS'nin solunu domine etmeyi başarmıştır. Seçimlerin ardından PS'yle ilişkiler başta olmak üzere çeşitli başlıklarda sert tartışmalara ev sahipliği yapan örgüt, özellikle 2014

AP seçimlerinde alınan yenilginin ardından ivme kaybederken (Escalona ve Vieira, 2016: 123); Şubat 2016'da ise Mélenchon, Boyun Eğmeyen Fransa Partisi'ni kurarak yoluna tek başına devam etme kararı almıştır. Öte yandan Hollande'ın başarısız politikaları sosyalistleri de bölmüş ve sağ kanat partiden ayrılarak Macron'un liderliğinde İlerleyen Cumhuriyet Hareketi'ni kurmuştur. Değişim söylemiyle büyük destek gören bu hareket, seçmenlerin temel tercihi haline gelmiştir. Bu süreçte FN ise halkı krizin sorumlusunun göçmenler ve yabancılar olduğuna ikna ederek özellikle işçi sınıfının desteğini almıştır (Mayer, 2014: 267-274). Gözden düşmüş merkez sağı parçalayarak 2014 AP seçimlerini kazanan sağ popülistler, 2017 seçimleri öncesinde kamusal söylemi ve parti rekabetinin temel konularını önemli oranda belirlemiştir.

Özetle, Yunanistan, Fransa ve Almanya'da rakip politik aktörler ve söylemler güç kazanmış; buna karşılık ana akım siyasetler ise yükselen sorunlara tatmin edici yanıtlar üretmeyi reddederek gözden düşmüştür. Bu koşullar altında Yunanistan'da 2015, Almanya ve Fransa'da ise 2017 parlamento seçimlerine muhafazakâr / Hristiyan demokrat ve sosyal demokrat aktörlerin çeşitli düzeydeki başarısızlıkları ile YSRP'lerin ve popülist sağın yine çeşitli düzeydeki başarıları damgasını vurmuştur.

PASOK'un seçmen tabanının eridiği bir ortamda yapılan Ocak 2015 seçimlerini Syriza kazanmış ve kemer sıkma karşıtı ANEL'le koalisyon kurma kararı almıştır. Yeni hükümet, ilk etapta uyguladığı pansuman tedbirler dışında alternatif kriz stratejisi geliştirememiş ve yeni borç anlaşmasını referanduma götürme kararı almıştır. Her ne kadar oylamada halkın ezici çoğunluğu kemer sıkmayı reddetse de, Troyka'ya direnemeyen hükümet ağır tedbirler öngören anlaşmayı onaylamıştır (Markanontou, 2012: 185). Syriza'nın kemer sıkma karşıtlığından destekçiliğine yönelmesi, bir yandan parti içerisindeki sol muhaliflerin yeni bir parti kurması sonucunu doğururken, diğer yandan ise Syriza liderliğinin parti içi muhalefeti tasfiye etmek için yeniden seçimlere gitmesine neden olmuştur. Syriza, Eylül 2015 seçimlerini de kazanmış ve ANEL'le koalisyonunu sürdürme kararı almıştır. Popülist hükümet döneminde sendikalar, çiftçiler ve beyaz yakalıların başlattığı protesto eylemleri (Sotiris, 2016: 9-10) ise siyasi kırılganlığın sürdüğünü kanıtlamaktadır.

Solda ve sağda yeniden gruplaşmaların belirginlik kazandığı Fransa’da ise 2017’de yapılan Başkanlık ve parlamento seçimlerinde PS tarihi bir yenilgi almış ve böylece soldaki sosyalist hegemonya sona ermiştir. Sosyalistlerin çöküşü en çok FI ve partinin Başkanlık seçimleri adayı Mélenchon’a yaramıştır. PCF’nin aday göstermediği yarışta PS’den kopan seçmenlerin ve solun diğer unsurlarının desteğini alan Mélenchon, ikinci tura kalmayı kıl payı farkla kaybederken, FI ise ilk turda solun en güçlü partisi olmuştur. Diğer yandan Başkanlık ve parlamento seçimlerini sağın yükselen yıldızı Le Pen’e karşı yarışan ve merkez oyları alan Macron ve partisi kazanmıştır. Dolayısıyla kemer sıkma çağında Fransız siyasetinde büyük bir alt üst oluş yaşanmıştır.

Almanya’da ise Eylül 2017’de yapılan federal seçimlerde SPD’nin oyları tarihi düşük seviyelere gerilerken, Die Linke ve Yeşiller ise oylarını ancak sınırlı düzeyde artırabilmiştir. AfD ise büyük bir atılımla yarışı üçüncü sırada tamamlarken, FDP meclise güçlü biçimde geri dönmüştür. Hristiyan demokratların ciddi oy kaybettiği seçimler, sağda yeniden gruplaşmaya işaret etmektedir. Sonuç olarak *“merkez ülkelerde ilk kez olmak üzere neoliberalizmin karışıklıklarının politik ifadesi olmayı başaran Die Linke”* (Solty, 2008: 2), sonrasında bu pozisyonunu popülist sağa kaptırmıştır. Derinleşen politik kriz ortamında sağda ve solda güçlü meydan okumalarla karşı karşıya kalan merkez siyasetler ise çareyi yine büyük koalisyon çatısı altında bir araya gelmekte bulmuştur.

Kayda değer biçimde Almanya, Fransa ve Yunanistan’da krizin olumsuz etkilediği toplumsal sınıfların ve tabakaların taleplerine yanıt vermek yerine finansal çıkarı korumaya yönelik iktidar partileri, parti sistemlerinde geleneksel dengeleri alt üst eden değişimlere zemin hazırlamıştır (Kriesi, 2014: 304-305). Ancak bunların yalnızca oldukça sınırlı bir bölümünde –Yunanistan ve İspanya gibi- Avrupa solu yeniden gruplaşmaların merkezi olmuştur.

Çalışmanın örneklemi dışında değerlendirilecek olursa, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg’da YSRP’lerin parlamentoya dönmesi kayda değer bir gelişme olmakla birlikte bu partilerin toplum ve siyaset üzerindeki etkileri oldukça sınırlıdır (Meijer, 2015: 74). İskoçya’da ise ‘Sosyalist Parti’ (SSP), *“Irak Savaşı karşıtlığı ve*

militan işçi sınıfı mücadelesi” sonucunda 2003 parlamento seçimlerinde başarı elde ettikten sonra “*parti lideri Tommy Sheridan’ın hapse girmesi ve ülkede yeniden hortlayan milliyetçilik*” sonucunda tamamen gözden düşmüştür (Hudson, 2015: 149). İngiltere’de ise seçim sisteminin doğası (the first-past-the post system), “*İşçi Partisi’nin solun büyük kilisesi vasfını sürdürmesine neden olurken*” (Hudson, 2015: 147-148), Mayıs 2015 seçimlerinin ardından İşçi Partisi liderliğine neoliberalizme eleştiriler yönelten ve savaş karşıtları ile diğer sol grupların desteğini alan Jeremy Corbyn’nin seçilmesi, YSRP’lerin seçim sistemi nedeniyle filizlenmesinin zor olduğu koşullarda, “*ana akım siyasetlerin radikal sol program izlemesi*” olasılığını gündeme getirmektedir (Hudson, 2015: 155).

Krizin sarstığı ve AB’nin zorlamaları neticesinde Berlusconi hükümetinin yerini, eski Avrupa Komiseri Mario Monti liderliğindeki teknokratik hükümetin aldığı İtalya’da ise kemer sıkmaya rağmen PRC’nin de içerisinde yer aldığı sol ittifaklar oldukça etkisiz kalmıştır. Kriz döneminde barajı geçemeyen YSRP’ler tarihi yenilgiler alırken; 2009 yılında komedyen Beppe Grillo tarafından kurulan popülist ‘Beş Yıldız Hareketi’ (M5S) ise “*Cast’in yozlaşmasına karşı mücadele verdiğini iddia ederek*” 2013 parlamento seçimlerinden itibaren büyük bir çıkış yakalamıştır. 2018 parlamento seçimlerini ilk sırada tamamlayan M5S, Avrupa’da özgün bir örnek teşkil etmektedir (Forenza, 2015: 100).

Uzun yıllar geleneksel sosyal demokrat programa sadık kalan, ancak günümüzde geleneksel nitelikleri ağır tehdit altındaki Kuzeyli ülkelerde ise son yıllarda sosyal demokratlar oy kaybederken, genellikle yeni sol temalar üzerinden varlığını meşrulaştıran YSRP’ler -Finlandiya’da ‘Sol İttifak’ (VAS), İsveç’te ‘Sol Parti’ (V), Norveç’te ‘Sosyalist Sol Parti’ (SV) ve Danimarka’da ‘Sosyalist Halk Partisi’ (SF) ve ‘Kızıl-Yeşil İttifak’ (Ø)- ise vasat bir profil çizmektedir. Özellikle “*sendikaların sosyal demokratlarla organik ilişkisi, güçlü sosyal hareketlerin yokluğu ve sosyal demokratların refah devletinin mimarı olarak görülmesi*” gibi nedenler YSRP’leri zayıflatmaktadır (Eskelinen, 2015).

Orta ve Doğu Avrupa’da ise seçimlerde sandalye kazanan sol (Çekya) ile Bulgaristan ve Litvanya gibi ülkelerde sosyal demokratlarla koalisyonlarda işbirliği

yapanlar dışında YSRP'ler etkisiz kalmıştır. Yoksulluk ve sosyal eşitsizliklerin yaygın olmasına rağmen YSRP'lerin atılım yapamamasının temel nedenleri arasında “*zayıf demokratik kurumlar, neoliberalizmin komünizme tercih edilmesi, karşılıklı güvenin ve dayanışmanın zayıflaması, komünist olarak görülen siyasal seçkinlere karşı güvensizlik, sivil protestolara daha az katılım olması, 2008 krizinin görece zayıf etkisi ve komünistlere yönelik baskılar ve yasaklar*” gibi hususlar yer almaktadır (Holubec, 2015: 127-133).

2008 sonrasında devletin batık bankaları kurtarmak için harcadığı paralar nedeniyle büyük bir borç çevrimi sorunuyla karşı karşıya Portekiz’de derinleşen sosyal kriz, siyasal krize dönüşmüştür (Paço ve Varela, 2015). Bu koşullar altında 1999’da kurulan ‘Sol Blok’ (BE), “*reel sosyalizmi ve sosyal demokrasiyi eleştirerek*” ön plana çıkmış; ancak gerek Portekiz Sosyalist Partisi’nin (PS) zamanla toparlanması, gerekse de solun bölünmüş yapısı nedeniyle seçimlerde sınırlı bir başarı elde etmiştir (Paço ve Varela, 2015: 114). Güney Kıbrıs’ta ise AKEL, sosyal hareketler ve sendikalarla da yakın ilişkiler kurarak 2003-2013 yılları arasında önemli başarılar elde etmiş ve siyasetin hâkim aktörü olmuştur (March, 2016: 41). İktidarda sosyal demokrat programa sadık kalan, ancak bir süre kemer sıkma uygulayan AKEL (Keith ve March, 2016b: 358), sonrasında ise gözden düşmüştür. Bununla birlikte parti, günümüzde YSRP’lerin en başarılı örnekleri arasında yer almayı sürdürmektedir. ‘Moldova ‘Komünistler Partisi’ (PCRM) de komünizm sonrası dönemde önemli seçim zaferleri elde etmekle birlikte 2009 seçimlerinden sonra iktidar koltuğunu kaybetmiştir. Yine de ülkede komünistlerin sosyal demokratlardan daha etkili olmayı sürdürmesi (March, 2012: 327), önemli bir ayrıntıdır.

İspanya’yı sarsan kriz, yalnızca milyonlarca vatandaşı sokaklara dökmekle kalmamış, aynı zamanda derin siyasal sonuçlara da gebe olmuştur. Siyasal açıdan krizden muhafazakâr ‘Halk Partisi’ (PP) ile merkez sol ‘İspanyol Sosyalist İşçi Partisi’ (PSOE) sorumlu tutulmuş ve bu partiler seçmenler tarafından ağır biçimde cezalandırılmıştır. Böylece ülkede uzun yıllardır devam eden iki partili sistem sona ermiştir. Eş zamanlı olarak solda ve sağda yeni aktörler de belirmiştir. Ocak 2014’te kurulan sol popülist ‘Podemos’, 15-M Hareketi’nin de yadsınamaz katkısıyla (Errejón

ve Mouffe, 2016: 8) PSOE'ye meydan okumuş ve 2014 AP seçimleri ile 2015 ve 2016 parlamento seçimlerinde önemli başarılar elde etmiştir. 2015 yerel seçimlerinde ise solda birlik fikrini benimseyen parti, vatandaş meclislerinin içerisinde yer alarak Madrid, Barcelona, Valencia ve Zaragoza gibi birçok bölgede solun seçimleri kazanmasında kritik rol oynamıştır (Domenech, Buster ve Raventós, 2015). Bu itibarla Podemos, tıpkı Syriza gibi çevre ülkelerde neoliberal krizin politik kazananı olmayı başarmıştır.

Son olarak, eski Yugoslav coğrafyasında ise daha fazla işsizliğe, eşitsizliğe ve borçlanmaya yol açan kriz, “*sorgulanamaz neoliberal dogmayı tartışmaya açmış*” ve “*20 yıldır süren neoliberalizmin ve sağ hükümetlerin mutlak hükümranlılığını zayıflatmıştır*” (Štiks, 2015: 135-136). Bu süreçte ortaya çıkan ve geleneksel solu eleştiren ‘yeni sol’ ise bir yandan neoliberal politikalara karşı çıkarken, diğer yandan ise komünist solun mirasını dikkatli biçimde eleştirmiştir (Štiks, 2015: 136). 2008’den bu yana Slovenya ve Hırvatistan ile kısmen Bosna ve Makedonya’da toplumsal taban bulan bu yeni aktörler, seçimlerde şu ana dek yalnızca Slovenya’da ‘Birleşik Sol’la (ZL) başarılı sonuçlar elde etmiştir (Štiks, 2015: 143).

Tüm bu gelişmeler ekseninde değerlendirildiğinde, kemer sıkma çağında Güney Avrupa’da büyük başarılar elde eden YSRP’lerin, Batı Avrupa’da istikrarlı aktörler haline geldikleri, Doğu ve Orta Avrupa’da ise toparlanma aşamasında oldukları söylenebilir. Oluşan manzara, bir yandan YSRP’lerin kıta genelindeki farklı seçim performanslarını ve parti sistemleri üzerindeki değişken rollerini kanıtlarken, diğer yandan ise bu aktörlerin siyaset ve toplum üzerinde daha etkili olabilmeleri için almaları gereken önemli bir mesafe olduğunu ortaya koymaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu araştırmada Avrupa’da yeni sol reformist partilerin ortaya çıkışı ve gelişimi üzerinde etkili olan çeşitli faktörler, tezde karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Yapılan tartışmalarda bu anlamda en etkili faktörün, sosyal demokrat partilerin neoliberal gruplaşmayla baş edememesi ve onu aşmayı başaramaması olduğu savunulmuştur.

Yapısal politik ekonomik koşullar açısından değerlendirildiğinde, 1970’lerde meydana krizlerin ardından Keynezyenizmin gözden düşmesi, Avrupa’da ekonomik müdahalecilik, yeniden dağıtım ve güçlü refah devletleriyle özdeşleşen sosyal demokrat uzlaşmayı sona erdirmiştir. Neoliberal uzlaşma ise sosyal demokrat partilerin desteğiyle kurumsallaşmıştır. Sert kriz ikliminde geleneksel politikalarının iflas ettiğine inanan sosyal demokrat seçkinler, neoliberal hegemonyanın etkisi altına girmiş ve savaş sonrası dönemin programatik talepleriyle hesaplaşmıştır. Sonuç olarak neoliberal kabullere, değerlere ve yorumlara dayanan yeni bir sosyal demokrasi anlayışı dolaşıma girmiştir.

Neoliberalizme içkin yeni yaklaşımda sosyal adalet, yeniden dağıtım ve refah devleti gibi kapitalist toplumlarda sınıf çatışmalarını yumuşatan ve işçi sınıfının taleplerinin sistem içerisinde karşılanmasında kritik rol oynayan politikalar terk edilirken, geleneksel programa sadık parti yöneticileri ile aktivistler ise etkisizleştirilmiştir. Böylece daha dayanışmacı, eşitlikçi ve sosyal alternatifler sunan yaklaşımlar, gündemden kalkmıştır. Geleneğe yabancılaşan sosyal demokratlar, muhafazakârların Avrupa’da bir dizi seçim zaferi kazanmasında belirleyici olmuştur.

Diğer yandan kapitalizmin yapısal istikrarsızlıkları ortadan kaldıracağını iddia eden neoliberalizm, ancak içsel gerginlikleriyle birlikte var olabilmektedir. Daha pek çok dışavurumun yanında, kapitalizmin yeniden üretim, ekoloji ve sürdürülebilirlik krizlerine yanıt veremeyen yeni anlayış, hızla erozyona uğramıştır. Neoliberal hegemonyanın erozyonu, rakip söylemler ve politik aktörler şeklinde cisimleşmiştir. Örneğin Batı Avrupa’da neoliberalizmin temsil ve ekoloji krizleri Yeşil partileri; neoliberalizmin sosyal krizi ise popülist sağı güçlendirmiştir. Bu durumun

sol parti rekabetine de önemli yansımaları olmuştur. Bunların başında, ilk aktörlerin beyaz yakalı seçmenleri, ikinci aktörlerin ise işçi sınıfının en kırılgan tabakalarını sosyal demokratlardan koparması yer almaktadır. Aynı dönemde sosyal demokrat partiler, yeni aktörlerin ve söylemlerin güç kazandığı ortamda neoliberal politikaların kurumsal taşıyıcılığını üstlenerek parti sistemlerini sağa kaydırmıştır. Böylece bu partilerin siyasette geleneksel olarak işgal ettiği alan boşalmış ve bu boşluğu doldurmak için ideolojik açıdan farklılaşan politik aktörler birbirleriyle yarışmıştır.

SSCB'siz dünyada YSRP'lerin temel amacı, söz konusu boşluğun doldurulması olmuştur. Bu itibarla 1991 sonrası dönemde federal Almanya'da PDS, Fransa'da PCF ve Yunanistan'da SYN gibi sosyal demokratların solunda yer alan partiler, esas itibarıyla geleneksel sosyal demokratik programa sadık kalarak ve sosyal demokratların terk ettiği sınıf ve tabakalara seslenerek uluslararası konjonktürün tüm yıkıcı etkilerine rağmen hayatta kalmayı başarmıştır. Kapitalizmin tek taraflı zafer ilanlarını boşa çıkaran da bu geri dönüş olmuştur.

YSRP'lerin yalnızca doğası değil, aynı zamanda seçim performansları da sosyal demokrat partilere bağlı olarak gelişim göstermiştir. Çalışmada yer alan istatistiklerden rahatlıkla gözlemlenebileceği üzere, ikilinin seçim performansları arasında ters orantı mevcuttur. Yani sosyal demokrat partilerin zayıflaması, YSRP'lerin seçim performansını olumlu; güçlenmesi ise olumsuz yönde etkilemektedir. Bu minvalde, 1990'ların başlarından 2000'lerin ortalarına dek ilkinin Avrupa solunu domine etmesi, ikincisinin atılım yapmasını engelleyen ana etmen olarak ön plana çıkarken; kemer sıkma çağında ise ilkinin düşüşü, ikincisinin atılım yapmasını sağlamıştır.

Temsil krizi de YSRP'lerin ve diğer muhalif aktörlerin yükselişinde rol oynamıştır. 1990'ların başından itibaren Avrupa entegrasyonunun -ağırlıklı olarak piyasa entegrasyonunun- derinleşmesiyle ulusal parlamentoların ve hükümetlerin kararlar üzerindeki etkisi sınırlandırılmıştır. Böylece partiler, temsil fonksiyonu kaybına uğramıştır. Aynı dönemde AB kurumları arasındaki denge de seçilmişlere (Avrupa Parlamentosu) karşı atanmışların (Avrupa Komisyonu ve Bakanlar Konseyi gibi) lehine bozulmuş ve AB'de demokrasi açığı genişlemiştir. Seçimlere katılımın

düşmesi, apolitikleşme ve ana akım partilerden uzaklaşma gibi siyasal huzursuzluğun kayda değer semptomları, bu süreçte olgunlaşmıştır. Genel tatminsizlik nedeniyle geleneksel ideolojik ve örgütsel bağlılıklarını yitiren yığınların alternatif partilere yönelmesi, muhalif aktörlerin yükselişini hızlandırmıştır.

Bahsi geçen hususlara ek olarak özgün politik kurumsal koşulların da sol partiler arasındaki rekabet üzerinde etkili olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Özellikle partiler arası rekabet, YSRP'lerin akıbeti açısından kritiktir. Örneğin Almanya'da SPD'yle girilen rekabetin dışında Yeşiller'in seçmen tabanını büyük oranda konsolide etmesi ve AfD'nin yükselişi, Die Linke için dezavantajlı bir durum oluşturmaktadır. Fransa'da ise sosyal krizin popülist sağı güçlendirmesi ile seçim sisteminin merkezin dışında yer alan aktörlerin aleyhine sonuçlar vermesi, solun siyaset kurumu üzerindeki etkilerini sınırlandırmaktadır. Yunanistan'da krizin asli sorumlusu olan PASOK'un seçmenler tarafından ağır biçimde cezalandırıldığı ortamda KKE'nin pragmatizme kaymaması, kemer sıkma karşıtı sosyalist seçmenlerin Syriza'ya kayması sonucunu doğururken, aşırı sağ Altın Şafak'ın elde ettiği sınırlı da ülkede siyasal manzarayı farklılaştırmıştır. Merkez ve çevrede krizin politik kazananının değişiklik göstermesi, tüm bu dinamiklerle mümkün olmuştur.

Yapısal politik ekonomik ve politik kurumsal koşulların yanında, toplumsal protesto dinamikleri ve toplumsal hareketlilik de YSRP'lerin parti sistemlerindeki konumları üzerinde etkili olmuştur. SSCB'siz dünyada solun sosyal güçsüzlüğünde muhalefet görevini sol partiler değil, farklı toplumsal aktörler üstlenmiştir. Sosyal hareketler, sendikalar, öğrenci örgütleri, işsizler, ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kalanlar, AB şüphecileri, savaş ve küreselleşme karşıtları ile yerel direniş unsurları, neoliberal politikalara karşı direnen gruplar arasında yer almıştır. 1990'ların başından itibaren derin kimlik bunalımı, büyük örgütsel kopuşlar ve kötü seçim performansları arasına sıkışıp kalan sol partiler için yükselen toplumsal hareketlilik, patika değiştirici bir etkiye sahip olmuştur. YSRP'lerin ciddi özgüven kaybını ve yoğun kafa karışıklığını aşmasında hayati rol oynayan finansal ve örgütsel kaynaklar, lojistik destek, aktivist kadrolar ve memnuniyetsiz seçmenler sokaklardan sağlanmıştır. Bu süreçte YSRP'ler, katılımcı ve çevresel bağlarını güçlendirerek hem yürütülen

mücadeleye destek olmuş hem de seçim kampanyalarında protestocuların taleplerini sahiplenerek parti sisteminde istikrarlı bir pozisyon elde etmiştir.

SSCB sonrası dönemde Fransa’da PCF’nin toparlanmasında, savaşımlara, emek karşıtı düzenlemelere, özelleştirmelere, Maastricht düzenine, artan yoksulluğa, işsizliğe, eşitsizliklere ve ayrımcılığa karşı direnmek için bir araya gelen kitlelerin rolü yadsınamaz. Almanya’da ise gerek birleşmenin eşitsiz doğasının beraberinde getirdiği ekonomik ve sosyal sorunlara, gerekse de SPD-Yeşiller hükümetinin (1997-2005) emek piyasasını Anglo-Sakson modelini göz önünde bulundurarak modernize etme girişimine karşı vatandaşların gösterdiği tepkiler, PDS’nin yeni dönemde hayatta kalan tek Doğu Alman kurumu olması sonucunu doğurmuştur. Yunanistan’da ise Fransa ve Almanya’dan farklı bir tablo oluşmuştur. Zira 1990’larda yüksek ekonomik büyümenin yaşam standartlarını iyileştirdiği ülkede PASOK, yaygın kliyentalist ağlar yoluyla ve popülist vaatlerle memnuniyetsiz işçi sınıfı seçmenlerinin olası tepkilerini sistem içerisinde tutmayı başarmıştır. Bu nedenle ülkede prekaryalaşmanın eşiğindeki gençlerin öncülük ettiği Aralık 2008 eylemleri dışında, ekonomik krizin patlak vermesine dek ciddi bir toplumsal hareketlilik gözlemlenmemiştir.

1929’dan sonra kapitalizmin yaşadığı en büyük kriz olarak tanımlanabilecek finansal kapitalist kriz döneminde ise Avrupa, *“gerek hükümetlerin gerekse de merkez bankalarının olağanüstü gayretiyle finansal sistemin çöküşüne izin vermemiştir”* (Piketty, 2014). Ardından sürece kemer sıkma programları damgasını vurmuştur. Kemer sıkma çağı, vatandaşların kararların sonuçlarından doğrudan etkilendiği, ancak kararlar üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı bir bağlam yaratarak demokrasi açığını derinleştirmiştir. Bunun yanında kemer sıkmayla krizin faturasının öncesinde olağanüstü karlar eden finansal çevreler yerine yoksul halka kesilmesi, kârların bireyselleştirilirken, zararların kamusallaştırıldığı anlamına gelmektedir. Bu yönüyle ana akım kriz stratejisi, yoksuldan sermaye sınıfına doğru yeniden dağıtımı gündeme getirmektedir. Söz konusu strateji, krizin sosyal sonuçlarını ağırlaştırmıştır.

Bankacılık ve finans sektörünü kurtarmak için kamu kaynaklarının seferber edilmesi, farklı sınıf ve tabakalardan milyonlarca kriz mağdurunda sisteme yönelik şüphe uyandırmıştır. Protesto dinamiklerinin yeniden canlanmasında, bu uyanış etkili

olmuştur. Siyaset kurumundan umudunu kesen yığınlar, kıtanın farklı bölgelerinde ve ortak talepler ekseninde sokaklarda bir araya gelmiştir. Yeniden güçlü protesto kültürünü hatırlayan Avrupa’da ciddi bir hareketlenme baş göstermiştir.

Ekonomik ve sosyal kriz, siyasetin kurulu ayarlarını bozmuştur. Avrupa’da demokrasiye ve parlamenter sisteme yönelik güven zayıflamış, seçimlere katılım düşmüş, partiler arası oy geçişkenliği artmış, siyasetin hâkim unsurları gerileme sürecine girmiş, popülizm ve milliyetçilik siyasal söylemin başat unsurları haline gelmiş, büyük koalisyonlar yaygınlaşmış ve muhalif partiler yükselişe geçmiştir. Oluşan manzara, kıtada ciddi bir siyasal-yönetmel krizin varlığını kanıtlamaktadır. Diğer yandan siyasal sistemlerin meşruiyetini dahi sorgulanır hale getiren kemer sıkma, Avrupa’da verili kabul edilen sosyal ittifakların, heterojen unsurların bir araya geldiği yeni sosyal ittifaklarla ikame edilmesi sonucunu doğurmuştur. Tüm bu gelişmeler ışığında kemer sıkma, siyasal paradigma değişikliğini de beraberinde getirmiştir.

Paradigma değişikliği, sol içi rekabete doğrudan yansımıştır. YSRP’ler, ağırlaşan koşullar karşısında kemer sıkma karşıtlığı, yeniden dağıtım, refah devleti ve sosyal adalet gibi toplumsal talepleri yüksek sesle dile getirerek daha fazla kamusallık ve cazibe kazanmış (Beaudonnet ve Gomez, 2017: 6) ve bu sayede kemer sıkmayı destekleyen ve temsil nosyonunun erozyona uğratılmasında pay sahibi olan sosyal demokrat/sosyalist partilerin memnuniyetsiz seçmenlerinin desteğini almayı kısmen başarmıştır. Özü itibarıyla işçi sınıfını ve orta sınıfın çeşitli tabakalarını özgün bir koalisyonda bir araya getiren ve bunu yaparken de popülist söylemin cezbedici ve mobilize edici niteliklerinden yararlanmakta da beis görmeyen YSRP’ler, yeni sosyal ittifakların dinamizmden yararlanmasını bilmiştir. Avrupa solunda yeniden gruplaşma eğilimi, kıta genelinde kimi sapmalar göstermekle birlikte, bu aşamadan sonra hız kazanmıştır.

Yunanistan’da ekonomik krizle baş etmek için uygulanan kemer sıkma ajandası, sosyal yeniden üretimi dahi zorlaştırarak büyük bir toplumsal infiale yol açmıştır. Sonrasında ise ülke, kemer sıkma karşıtı hareketler, meydan ve işgal hareketleri ile yerel direniş unsurlarının mücadelesi neticesinde Avrupa’da eşine az

rastlanır bir toplumsal hareketliliğin merkezi olmuştur. Protestolara katılan vatandaşlar, gerek iki partili sisteme gerekse de kemer sıkmaya karşı çıkarak siyasal dengeler üzerinde de etkili olmuştur. Krizin başlangıcından itibaren kemer sıkma karşıtı söylemi ve alternatif radikal programıyla protesto hareketleriyle yakın ilişki kurmayı başaran Syriza, tepkileri sandığa kanaliz ederek parti sistemini domine etmiştir.

Krizden daha az etkilenen Fransa'da ise yaşam koşulları kötüleşen işçiler, işsizler ve emekliler gibi toplumsal gruplar, düzensiz biçimde ve genelde tek konuya bağlı olarak hükümetlere karşı tepkilerini ortaya koymuştur. Özellikle Hollande döneminde uygulanan sert mali disiplin uygulamasına karşı çıkarak sokakları gündelik siyasetin önemli bir parçası haline getiren milyonlar, 2017 seçimlerinde sosyalistleri çöküşün eşiğine getirmiştir. Ayrıca FN'nin Fransız sağını böldüğü seçimlerde siyasetin geleneksel aktörleri bir bütün olarak gözden düşmüştür.

Kamusal söylemde krizin teğet geçtiği, ancak buna rağmen mali disiplin uygulayan Almanya'da ise toplumsal yaşam standartlarının kayda değer biçimde gerilememesi nedeniyle protestolar, ulusal kriz stratejisinden ziyade Avrupa'ya genelleştirilen kemer sıkmaya yönelmiştir. Blockupy, bu açıdan önemli bir sembol olmakla birlikte siyaset ve toplum üzerinde oldukça sınırlı bir etkiye sahip olmuştur. Diğer yandan 2015 yılından itibaren ülke siyasetinin gündemine oturan göçmenlik ve Euro krizi tartışmaları ise yabancılara ve borç alan ülkelere karşı ülkede olumsuz bir iklim yaratmıştır (Keith ve March, 2016b: 359). Kronik sorunların sistemik nedenlerine yoğunlaşmak yerine dışarıdan failer bulan popülist sağ AfD'nin güçlenmesinin ana nedeni, işte bu gelişmedir. Diğer taraftan bu durum, Die Linke'nin alternatif göçmen söyleminin de gözden düştüğü anlamına gelmektedir. Aynı dönemde SPD'nin PASOK'laşmaması da yeni sol reformistlerin dinamizm kaybetmesine neden olmuştur.

Özetle, tezin vakaları açısından değerlendirildiğinde, Syriza'nın 2015 seçimlerini kazanmasının ana nedeni, kemer sıkma destekçisi PASOK'un çöküşüdür. Die Linke'nin Syriza kadar başarılı olamamasının arkasında ise kemer sıkmaya yanaşmayan SPD'nin PASOK'laşmaması yer almaktadır. Benzer biçimde 2017'nin

çifte seçimlerinde Mélenchon'un ve partisinin elde ettiği başarıları, kemer sıkma izleyen PS'nin çökmesine değinmeden açıklamak mümkün değildir.

Tüm bu tartışmalara rağmen hâlihazırda YSRP'ler olgusuyla ilgili birçok husus tam olarak açıklığa kavuşturulmuş değildir. Örneğin bu partilerin feminizm, çevrecilik, popülizm, milliyetçilik, enternasyonalizm, Avrupa entegrasyonu, kimlik, güvenlik ve göçmenlik gibi spesifik meselelere bakışı, örgütsel yapıları, işçi sınıfı oyları açısından popülist sağla girdikleri rekabet, nicel yöntemlerle yeni sol reformist partilerin seçim performanslarının karşılaştırmalı analizi ile sosyal demokrat/sosyalist partilerle oy geçişkenliklerinin ampirik olarak test edilmesi gibi birçok konuda yeterli yayın üretilmemiştir. Yine YSRP'ler hakkında henüz kapsamlı bir alan araştırmasının yapılmamış olması, literatür açısından ciddi bir eksiklikler. Türkçe yapılan yayınlar açısından ise Avrupa siyasetine yönelik genel ilgisizlik nedeniyle çok daha büyük eksiklikler bulunmaktadır.

Son olarak Avrupa'da YSRP'lerin geleceğini ilgilendiren birkaç gelişmeden kısaca söz edilebilir. Öncelikle finansallaşmış kapitalist krizin patlak vermesinin üzerinden 10 yılı aşkın bir süre geçmesine rağmen Avrupa ekonomileri hala tam olarak durgunluktan çıkabilmiş değildir. Üstelik kemer sıkmanın kapitalizmde finansallaşma eğilimini yeniden güçlendirmesiyle yeni krizler kapıdadır. Bunun yanında kapitalizmin birikim krizine çare olarak sunulan neoliberalizm, ne bu krizi çözmüş ne de dünyayı ekonomik büyüme açısından daha istikrarlı hale getirmiştir. Ayrıca piyasayı, rekabetin ve adaletin merkezi olarak gören bu anlayış, *“şirket gücünün daha fazla tekelleşme, merkezileşme ve uluslararasılaşması ile sakatlanmış durumdadır”* (Harvey, 2006: 157).

Benzer biçimde neoliberalizm, ekoloji ve temsil krizlerine de yanıt verememiştir. Mevcut tabloda demokratik kontrolün ortadan kalkması ve kitlelerin karar almaya katılımının engellenmesi bağlamında kapitalizm ile demokrasi arasındaki zorunlu evlilik sona ererken; ani iklim değişiklikleri ve ağır çevre tahribatı nedeniyle insan yaşamının yeniden üretimi dahi tehdit altındadır. Tüm bu hususların yanında, neoliberalizmin özgürlük söylemi ise kemer sıkma çağında daha belirgin biçimde gözlemlenen orantısız zor kullanımıyla açık bir tezat içerisindedir.

Dolayısıyla bugün sorunlarını halleden değil, onlarla baş edemeyen bir kapitalizm mevcuttur. Öte yandan kapitalizm, her ne kadar krizlerden yaratıcı biçimde faydalanarak gelişme kaydetse de, bu konuda kapsamlı reforma tabi tutulmadığı müddetçe sorunların derinleşeceği kesindir. Henüz bu yönde atılan ciddi bir adıma rastlanmadığına göre iyimser olmak için somut bir neden bulunmaktadır. Bu durumda YSRP’lerin ideolojik bir pozisyon alması uygun olabilir. Žižek’in (2010: 104) deyişiyle “*ideolojileri geride bıraktığını iddia eden günümüzde ideoloji hiç olmadığı kadar bir mücadele alanı –başka mücadelelerin yanı sıra geçmiş gelenekleri sahiplenme mücadelesinin alanı- durumundadır.*” Bu bağlamda alternatif solun ideolojik düzlemde sistem dışı/karşıtı söylem ve politikaları desteklemesi ile ekonomik ve sosyal meselelerin sınıfsal boyutunu ön plana çıkarması, gerek kapitalizmin yapısal sorunlarının çözümü gerekse de kapitalizm dışı dayanışmacı ve eşitlikçi alternatiflerin gelişmesi açısından hayati önemdedir.

İkinci olarak, her ne kadar krizin patlak vermesi, solun kapitalist sisteme yönelik eleştirilerinin isabetli olduğunu kanıtlasa da, sosyo-ekonomik açıdan değerlendirildiğinde, Avrupa’da kemer sıkmayla “*değişim yerine süreklilik*” galip gelmiştir (Keith ve March, 2016a: 4). Avrupa solu, Syriza örneğinde trajik biçimde görüldüğü üzere neoliberal tazyike dayanamamıştır. Bu koşullar altında siyasal paradigma değişikliğinin otomatik olarak sosyo-ekonomik paradigma değişikliğiyle sonuçlanmadığı görülmüştür. Avrupa’nın yapısal gerçekliklerini hafife alan solun ilerleyen yıllarda da hayal kırıklığına uğraması muhtemeldir.

Üçüncü olarak, günümüzde kapitalizmin aşırılıkları Fukuyama’yı¹ bile isyan ettirmektedir. Vatandaşların siyasal katılım ve sosyal adalet gibi temel taleplerine dahi yanıt vermeyen sistem, büyük baskı altındadır. Ayrıca duygulara seslenen ve basit mesajlar veren popülist akımlar ve liderler, hemen her bölgede siyasal ayarları alt üst etmektedir. Son yıllarda Avrupa solu da popülist iklimin etkisi altına girmiştir. Almanya’da Die Linke, Doğu halkına sadakatini göstermek için; Fransa’da

¹ Bu konuda Fukuyama ile yapılan bir röportaj için bkz.: “Where is the Uprising From the Left”, **Spiegel Online** (Çevrimiçi) <http://www.spiegel.de/international/world/spiegel-interview-with-francis-fukuyama-where-is-the-uprising-from-the-left-a-812208.html>, 3 Mart 2019.

Mélenchon, toplumsal kutuplaşmanın taraflarını belirlemek için ve nihayet Syriza, iki partili sisteme yönelik isyanı lehine çevirebilmek için popülist söyleme başvurmadan çekinmemiştir. Toplumu hassas meseleler etrafında bölen ve mobilize eden popülizmin, seçim performanslarına olumlu yönde yansması nedeniyle (Keith ve March, 2016b: 372) YSRP'ler tarafından ilerleyen yıllarda daha fazla sahiplenilmesi ve böylece partilerin sınıf siyasetine daha fazla yabancılaşması durumu söz konusu olabilir. Oysa geçmişte olduğu gibi günümüzde de Avrupa'da sol partilerin seçim kaderi daha çok politik rekabeti ne derece ekonomik çıkarlar ya da sınıf bölünmesine uygun olarak yapılandırabilecekleriyle ilgilidir (Przeworski ve Sprague 1988). Mevcut koşullar altında geçmişe nazaran sağ-sol boyutu açısından çok daha az radikal olan YSRP'lerin (Fagerholm, 2016), krizlerin sağladığı fırsatlardan yararlanması zorlaşmaktadır.

Dördüncü olarak, YSRP'lerin geleceği açısından en büyük rakipleri olan sosyal demokrat/sosyalist partilerin tercihleri de oldukça önemlidir. Sassoon'un (2000) belirttiği üzere, Üçüncü Yol deneyimiyle birlikte sosyalistler, *"kendilerini 'sosyalist' olarak tanımlamaktan çekinmiş ve kavrama düşmanlarının kullandığı anlamı atfetmeye başlamıştır"*. Diğer yandan temel politikalarına yabancılaşan herhangi bir hareketin de *"geleneksel anlamda sosyal demokrat kabul edilmesi mümkün değildir"* (Lavelle, 2007). Bu itibarla söz konusu partilerin derin bir kimlik bunalımıyla karşı karşıya olduğu ortadadır. Bunalım, İskandinav sosyal demokratlarını bile iktidardan düşmesine yol açmıştır. Bu aktörlerin kötü gidişatı durdurabilmek için ideolojik, programatik ve stratejik açılardan yönlerini netleştirme girişimlerine rastlanmakla birlikte henüz tutarlı, anlamlı ve evrensel bir model olgunlaşmamıştır. Yönünü tayin edemeyen partiler, seçimlerde en yakın rakiplerini güçlendirmektedir.

Beşinci olarak, henüz bu yönde ciddi bir emareye rastlanmamakla birlikte sosyal demokrat/sosyalist partilerin yeniden sola kayarak geleneksel programına sahip çıkması durumunda, YSRP'lerin geriletilmesi teknik olarak mümkündür. Ne var ki neoliberalizmin sosyal demokrat aşamasında yaşanan hayal kırıklıklarının toplumsal hafızada hala canlı olması nedeniyle geri dönüşün otomatik olarak gerçekleşeceğini

söylemek abartılı olacaktır. Yine de ikili arasındaki rekabetin soldaki oy geçişkenlikleri açısından hayati rol oynayacağı kesindir.

Tüm bu hususlara ek olarak, YSRP'lerin en önemli handikapı, güçlü söylemleriyle yönetim pratikleri arasındaki tutarsızlıktır. Öncelikle bu meselede birkaç husus açıklığa kavuşturulmalıdır. Podemos lideri Pablo Iglesias'ın (2015) da açık biçimde ifade ettiği üzere, YSRP'lerin nihai hedeflerinin “*siyasal hayat ve sosyal haklarda iyileştirme yapma dışında devrim ya da sosyalizme geçişle ilgisi bulunmamaktadır*”. Buna rağmen söz konusu aktörlerin Keynezyen sosyal demokrasiden bile daha geri olan taleplerini radikalmiş gibi gösteren ana faktör ise hâlihazırda TINA'nın hegemonik karakterini korumasıdır (March, 2016). Neoliberalizm, “*düzene muhalif ilımlı sosyal demokratlar bile tehlikeli, modası geçmiş ve siyasal açıdan bitmiş*” (Keith ve March, 2016a: 1) olarak kodlayarak toplumsal algıyı manipüle etmektedir. Medyanın tavrı da solun şeytanlaştırılmasında etkili olmuştur (Dunphy ve Bale, 2011: 500).

Bu görüşler ışığında esas itibarıyla radikal ajandaya sahip olmayan YSRP'lerin, iktidara geldiklerinde yalnızca tali meselelerde başarılar elde etmesi, alternatiflerin inandırıcılığına gölge düşürmektedir. Seçim meydanlarında verdikleri sözleri hükümet olduklarında unutan bu aktörlerin, inandırıcı bir alternatif sosyal ve ekonomik düzeni inşa edemedikleri müddetçe vatandaşları farklı bir dünyanın mümkün olduğuna ikna etmeleri oldukça zordur. Buna karşılık, açık biçimde sınıf siyasetinin egemen olduğu ve kurumsal açıdan eskinin öldüğü, ancak yeninin doğmadığı günümüz Avrupa'sında daha katılımcı, dayanışmacı, eşitlikçi, çevreci ve adil alternatiflerin inşası ise potansiyel olarak YSRP'leri siyaset kurumu ve toplum üzerinde daha etkili kılabilir.

BİBLİYOGRAFYA / KAYNAKÇA

- Aboura, Sofiane: “French Media Bias and the Vote on the European Constitution,” **European Journal of Political Economy**, C. 21, 2005, s. 1093-1098.
- Abts, Koen, Stefan Rummens: “Populism versus Democracy,” **Political Studies**, C. 55, 2007, s. 405-424.
- Adereth, Maxwell: **The French Communist Party: A Critical History (1920-84): From Comintern to 'The Colours of France'**, Manchester, Manchester University Press, 1984.
- Akçay, Ümit,
- Ali Rıza Güngen: **Finansallaşma, Borç Krizi ve Çöküş: Küresel Kapitalizmin Geleceği**, 2. bs, Ankara, NotaBene Yayınları, 2016.
- Albertazzi, Daniele,
- Duncan McDonnell: “Introduction: The Sceptre and the Spectre,” **Twenty-First Century Populism: The Spectre of Western European Democracy**, Ed. by. Daniele Albertazzi, Duncan McDonnell, New York, Palgrave Macmillan, 2008a, s. 1-14.
- “Conclusion: Populism and Twenty-First Century Western European Democracy,” **Twenty-First Century Populism: The Spectre of Western European Democracy**, Ed. by. Daniele Albertazzi, Duncan McDonnell, New York, Palgrave Macmillan, 2008b, s. 217-223.

- Alexander, Robert J.: **International Trotskyism, 1929–1985: A Documented Analysis of the Movement**, Durham, Duke University Press, 1991.
- Alfred, Charlotte: "Massive Crowd For Syriza's Final Rally Ahead Of Greek Elections," (Çevrimiçi) https://www.huffingtonpost.com/2015/01/22/syriza-rally_n_6525712.html, 6 Aralık 2017.
- Alonso, Sonia, Cristóbal
- Rovira Kaltwasser: "Spain: No Country for the Populist Radical Right?," **South European Society and Politics**, C. 20, No: 1, 2015, s. 21-45.
- Amini, Babak: "Situating the Radical Left in Contemporary Europe," **Socialism and Democracy**, C. 29, No: 3, 2015, s. 7-24.
- Anderson, Perry,
- Patrick Camiller: **Mapping the West European Left**, Londra, Verso, 1994.
- Andreadis, Ioannis,
- Theodora Chadjipadelis: "Comparison of Elections for the European and the National Parliament: The Case of Greece," Paper Presented at 60th Political Studies Association Annual Conference. Sixty Years of Political Studies: Achievements and Futures, 29 Mart – 1 Nisan 2010, Edinburgh.
- Arzheimer, Kai: "'Dead Men Walking?' Party Identification in Germany, 1977-2002," **Electoral Studies**, C. 25, 2006, s. 791-807.

Arzheimer, Kai,

Elisabeth Carter: “Political Opportunity Structures and Right-wing Extremist Party Success,” **European Journal of Political Research**, C. 45, 2006, s. 419-443.

Athanasiadis, Konstantinos: “Greece: Historic Change or Alarm Bell?,” **The European Parliament Elections of 2014**, Ed. by. Lorenzo De Sio, Vincenzo Emanuele, Nicola Maggini, Rome, CISE, 2014, s. 195-202.

Avrupa Parlamentosu: (Çevrimiçi) <http://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/previous-elections>, 14 Mart 2018.

Bad Godesberg Programı: (Çevrimiçi) <http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Parties%20WZ%203%20ENG%20FINAL.pdf>, 3 Mart 2018.

Bailey, David J.: “The Transition to ‘New’ Social Democracy: The Role of Capitalism, Representation and (Hampered) Contestation,” **The British Journal of Politics and International Relations**, C. 11, 2009, s. 593-612.

“Capitalist Crisis or Crisis of Capitalism? How the Radical Left Conceptualises the Crisis,” **Europe’s Radical Left: From Marginality to the Mainstream?**, Ed. by. Luke March, Daniel Keith, London and New York, Rowman & Littlefield, 2016, s. 51-70.

Bale, Tim, Richard Dunphy: “In From the Cold? Left Parties and Government Involvement since 1989,” **Comparative European Politics**, C. 9, No: 3, 2011, s. 269-291.

- Bartolini, Stefano: **The Class Cleavage: The Political Mobilization of the European Left, 1860-1980**, Cambridge, Cambridge University Press, 2000.
- Bates, Thomas R.: "Gramsci and the Theory of Hegemony," **Journal of the History of Ideas**, C. 36, No: 2, Nisan-Haziran 1975, s. 351-366.
- Beaudonnet, Laurie,
Raul Gomez: "Red Europe versus No Europe? The Impact of Attitudes towards the EU and the Economic Crisis on Radical-left Voting," **West European Politics**, 2017, C. 40, No: 2, s. 1-26.
- Bell, David S.: **West European Communism and the Collapse of Communism**, Londra, Berg, 1993.
- "The French Left in 2002: The End of the Mitterrand Strategy," **POLIS Working Paper**, No: 15, Mart 2004, s. 2-20.
- "The French Extreme Left and its Suspicion of Power," **Left Parties in National Governments**, Ed. by. Jonathan Olsen, Michael Kob, Dan Hough, London, Palgrave Macmillan, 2010, s. 33-51.
- Benski, Tova, Lauren Langman,
Ignacia Perugorria,
Benjamin Tejerina: "From the Streets and Squares to Social Movement Studies: What Have We Learned?," **Current Sociology**, C. 61, No: 4, 2013, s. 541-561.

- Bensaïd, Daniel: "An Idea Whose Time Has Come," **New Parties of the Left: Experiences from Europe**, Londra, Resistance Books, 2011, s. 25-34.
- Bergfeld, Mark: "Germany: In the Eye of the Storm," **Europe in Revolt**, Ed. by. Catarina Príncipe, Bhaskar Sunkara, Paul Webb, Chicago, Haymarket Books, 2016, s. 115-128.
- Berman, Sheri: **The Primacy of Politics: Social Democracy and the Making of Europe's Twentieth Century**, New York, Cambridge University Press, 2006.
- Berry, David: "Chevènement, Rigout, Krivine, et al.: "Salade (Re)composée," or New Left in the Making?," **French Politics and Society**, C. 11, No: 3, Summer 1993, s. 12-33.
- Bértoa, Fernando C.,
 Angela Bourne: "Prescribing Democracy? Party Proscription and Party System Stability in Germany, Spain and Turkey," **European Journal of Political Research**, 2016, C 56, s. 1-26.
- Bickerton, Christopher,
 Carlo I. Accetti: "Populism and Technocracy: Opposites or Complements?," **Critical Review of International Social and Political Philosophy**, 2015, s. 1-21.
- Bieling, Hans-Jürgen: "Social Forces in the Making of the New European Economy: The Case of Financial Market Integration," **New Political Economy**, C. 8, No: 2, 2003, s. 203-224.

“EMU, Financial Integration and Global Economic Governance,” **Review of International Political Economy**, C. 13, No: 3, 2006, s. 420-448.

“European Governance: On the Relationship Between Democratic and Non-democratic Deliberation Within the European Multi-level System,” **World Political Science Review**, C. 8, No: 1, 2012, s. 201-216.

“European Financial Capitalism and the Politics of (De-)financialization,” **Competition and Change**, C. 17, No: 3, Aġustos 2013, s. 283-298.

“Shattered Expectations: The Defeat of European Ambitions of Global Financial Reform,” **Journal of European Public Policy**, C. 21, No: 3, 2014, s. 346-366.

Bieling, Hans-Jürgen,

Christina Deckwirth:

“Privatising Public Infrastructure Within the EU: The Interaction Between Supranational Institutions, Transnational Forces and National Governments,” **Transfer: European Review of Labour and Research**, C. 14, No: 2, 2008, s. 237-257.

Bieling, Hans-Jürgen,

Johannes Jäger:

“Global Finance and the European Economy: The Struggle over Banking Regulation,” **Contradictions and Limits of Neoliberal European Governance: From Lisbon to Lisbon?**, Ed. by. Bastiaan van Apeldoorn, Jan Drahokoupil, Laura Horn, London and New York, Palgrave Macmillan, 2009, s. 87-105.

Bieling, Hans-Jürgen, Johannes

Jäger, Magnus Ryner: “Regulation Theory and the Political Economy of the European Union,” **Journal of Common Market Studies**, C. 54, No: 1, 2016, s. 53-69.

Bieling, Hans-Jürgen,

Thorsten Schulten: “Competitive Restructuring and Industrial Relations within the European Union: Corporatist Involvement and Beyond?,” **WSI Discussion Paper**, No: 99, Kasım 2001, s. 1-35.

Bobbio, Norberto:

Left and Right: The Significance of a Political Distinction, Chicago, The University of Chicago Press, 1996.

Borreca, Raffaella:

“Political Crisis in Greece and Italy: A Comparative Analysis of Syriza and 5 Stars Movement”, Paper Presented at the PSA 64th Conference, 14-16 Nisan 2014, Manchester.

Botella, Juan,

Luis Ramiro (eds):

The Crisis of Communism and Party Change: the Evolution of Western European Communist and post-Communist Parties, Barcelona, ICPS, 2003.

Brown, Archie:

The Rise and Fall of Communism, New York, Ecco, 2009.

Boulangé Antoine,

Jim Wolfreys:

"France at the Crossroads,” **International Socialism**, Issue 115, (Çevrimiçi) <http://www.isj.org.uk/index.php4?id=338&issue=115>, 2 Temmuz 2007.

- Bouma, Amieke: "Ideological Confirmation and Party Consolidation: Germany's Die Linke and the Financial and Refugee Crises," **Europe's Radical Left: From Marginality to the Mainstream?**, Ed. by. Luke March, Daniel Keith, London and New York, Rowman & Littlefield, 2016, s. 133-154.
- Bouvet, Laurent: "Who Loves the PS? The Electoral Paradox of the French Socialist Party," **IPG**, C. 4, 2010, s. 115-143.
- Bowd, Gavin: "In France, Will Change Be Now or Never?," **Soundings: A journal of politics and culture**, C. 53, Spring 2013, s. 93-102.
- Bowyer, Benjamin T.,
Mark I. Vail: "Economic Insecurity, the Social Market Economy, and Support for the German Left," **West European Politics**, C. 34, No: 4, 2011, s. 683-705.
- Bozkurt-Güngen, Sümercan: "Crisis and Search for Political Alternatives in Southern Europe: SYRIZA, Indignados and Five Stars Movement," **METU Studies in Development**, C. 41, Aralık 2014, s. 483-504.
- Brie, Michael: "Is Socialist Politics Possible from a Position in Government? Five Objections by Rosa Luxemburg and Five Offers for a Discussion," **The Left in Government: Latin America and Europe Compared**, Ed. by. Birgit Daiber, Brussels, Rosa Luxemburg Foundation, 2010, s. 21-34.
- Bruff, Ian: "Germany's Shift from the Alliance for Jobs to Agenda 2010: The Role of Transnationalizing German Capital," **Debate: Journal of**

Contemporary Central and Eastern Europe, C. 16, No: 3, 2008, s. 273-289.

Bull, Martin J.:

“A New Era for the Non-rulers Too: West European Communist Parties, Perestroika and the Revolution in Eastern Europe,” **Politics**, C. 11, No: 1, 1991, s. 17-22.

“The West European Communist Movement in the Late Twentieth Century,” **West European Politics**, C. 18, No: 1, 1995, s. 78-97.

Bull, Martin J.,

Paul Heywood (eds.):

West European Communist Parties After the Revolutions of 1989, Basingstoke, Macmillan, 1994.

Bundeswahlleiter:

(Çevrimiçi) <https://www.bundeswahlleiter.de/en/bundestagswahlen/1990.html>, 8 Eylül 2018.

(Çevrimiçi) <https://www.bundeswahlleiter.de/en/europawahlen/1994.html>, 9 Haziran 2018.

(Çevrimiçi) <https://www.bundeswahlleiter.de/en/bundestagswahlen/1994.html>, 3 Temmuz 2018.

(Çevrimiçi) <https://www.bundeswahlleiter.de/en/bundestagswahlen/1998.html>, 1 Şubat 2018.

(Çevrimiçi) <https://www.bundeswahlleiter.de/en/europawahlen/1999.html>, 7 Temmuz 2018.

(Çevrimiçi) <https://www.bundeswahlleiter.de/en/bundestagswahlen/2002.html>, 5 Mayıs 2018.

(Çevrimiçi) <https://www.bundeswahlleiter.de/en/europawahlen/2004.html>, 5 Şubat 2018.

(Çevrimiçi) <https://www.bundeswahlleiter.de/en/bundestagswahlen/2005.html>, 2 Mart 2018.

(Çevrimiçi) <https://www.bundeswahlleiter.de/en/europawahlen/2009.html>, 7 Mart 2018.

(Çevrimiçi) <https://www.bundeswahlleiter.de/en/bundestagswahlen/2009.html>, 1 Ocak 2018.

(Çevrimiçi) <https://www.bundeswahlleiter.de/en/bundestagswahlen/2013.html>, 6 Aralık 2018.

(Çevrimiçi) <https://www.bundeswahlleiter.de/en/europawahlen/2014/ergebnisse.html>, 5 Kasım 2018.

(Çevrimiçi) <https://www.bundeswahlleiter.de/en/bundestagswahlen/2017/ergebnisse.html>, 1 Aralık 2018.

Busch, Andreas:

Philip Manow:

“The SPD and the Neue Mitte in Germany,” **New Labour: The Progressive Future?**, Ed. by. Stuart White, Londra, Palgrave Macmillan, 2001, s. 175-189.

Bürklin, Wilhelm P.:

“Governing Left Parties Frustrating the Radical Non-Established Left: The Rise and Inevitable Decline of the Greens,” **European Sociological Review**, C. 3, No: 2, Eylül 1987, s. 109-126.

Callinicos, Alex:

“Where Does Political Power Lie?”, **Socialist Review**, Issue 206, (Çevrimiçi) <http://pubs.socialistreviewindex.org.uk/sr206/callinic.htm>, 1997.

- "Where is the Radical Left Going?," **International Socialism**, Issue 120, (Çevrimiçi) <http://isj.org.uk/where-is-the-radical-left-going/>, Ekim 2008.
- Canovan, Margaret: "Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy," **Political Studies**, C. 48, 1999, s. 2-16.
- Caron, Jean-François: "Understanding and Interpreting France's National Identity: The Meanings of Being French," **National Identities**, C. 7, No: 3, 2013, s. 223-237.
- Castelina, Luciana: "The Italian Case: A Point of View," **The Left in Government: Lation America and Europe Compared**, Ed. by. Birgit Daiber, Brussels, Rosa Luxemburg Foundation, 2010, s. 65-74.
- Charalambous, Giorgos: "All the Shades of Red: Examining the Radical Left's Euroscepticism," **Contemporary Politics**, C. 17, No: 3, 2011, s. 299-320.
- Chiocchetti, Paolo: **The Radical Left Party Family in Western Europe, 1989-2015**, New York, Routledge, 2016.
- Christophorou, Christophoros: "Consolidation and Continuity Through Change: Parliamentary Elections in Cyprus," **South European Society and Politics**, C. 6, No: 2, 2001, s. 97-118.
- Clift, Ben: "Social Democracy and Globalization: The Cases of France and the UK," **Government and Opposition**, C. 37, No: 4, 2002, s. 466-500.
- "Dyarchic Presidentialization in a Presidentialized Polity: The French Fifth Republic," **The Presidentialization of Politics: A Comparative**

Study of Modern Democracies, Ed. by. Thomas Poguntke, Paul Webb, Oxford-New York, Oxford University Press, 2007, s. 221-245.

“Le Changement? French Socialism, the 2012 Presidential Election and the Politics of Economic Credibility amidst the Eurozone Crisis,” **Parliamentary Affairs**, C. 66, 2013, s. 106-123.

Clift, Ben, Raymond Kuhn: “The Hollande Presidency, 2012–14,” **Modern & Contemporary France**, C. 22, No: 4, 2014, s. 425-434.

Coffé, Hilde, Rebecca Plassa “Party Policy Position of Die Linke: A Continuation of the PDS?,” **Party Politics**, 2010, s. 1-15.

Cole, Alistair: “The French Socialist Party And its Radical Ambiguity,” **French Politics, Culture & Society**, C. 29, No: 3, Winer 2011, s. 29-48.

Cox, Robert W.: “Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method,” **Millenium: Journal of International Studies**, C. 12, No: 2, 1983, s. 162-175.

Crouch, Colin, Donatella

della Porta, Wolfgang Streeck: “Democracy in Neoliberalism?,” **Anthropological Theory**, C. 16, No: 4, 2016, s. 497-512.

Crouch, Colin: **Post-democracy**, Londra, Polity Press, 2004.

Dalakoglou, Dimitris “Beyond Spontaneity,” **City**, C. 16, No: 5, 2012, s. 535-545.

- Çakır, Murat: **Die Linke: Bir Başarı Hikayesi mi?/Almanya’da Sol Parti Deneyimi**, İstanbul, Tarem Yayınları, 2009.
- Çubukçu, Sevgi U.: “Sosyal Demokrasi: Melez Bir Politik Gelenek,” **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler**, Derleyen H. Birsen Örs, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Mart 2013 (6. baskı), s. 253-306.
- Damini, Marco,
Marino De Luca.: “From the Communist Party to the Front de Gauche. The French Radical Left from 1989 to 2014,” **Communist and Post-Communist Studies**, C. 49, No: 4, 2016, s. 313-321.
- de Lange, Sarah L.: “A New Winning Formula? The Programmatic Appeal of the Radical Right,” **Party Politics**, C. 13, No: 4, 2007, s. 411-435.
- Debus, Marc: “Analysing Party Politics in Germany with New Approaches for Estimating Policy Preferences of Political Actors,” **German Politics**, C. 18, No: 3, 2009, s. 281-300.
- Decker, Frank: “Germany: Right-wing Populist Failures and Left-wing Successes,” **Twenty-First Century Populism: The Spectre of Western European Democracy**, Ed. by. Daniele Albertazzi, Duncan McDonnell, New York, Palgrave Macmillan, 2008, s. 119-134.
- Desbos, Clément,

- Frédéric Royall: “Globalization and Political Posturing on the Left in France in the 1990s,” **French Politics**, C. 9, No: 2, 2011, s. 139-157.
- Die Linke Parti Programı (Çevrimiçi) <https://en.die-linke.de/party/documents/party-programme/>, 5 Mart 2018.
- Dinas, Elias: “The Greek General Election of 2009: PASOK – The Third Generation,” **West European Politics**, C. 33, No: 2, 2010, s. 389-398.
- Dingelday, Irene: “Between Workfare and Enablement – The Different Paths to Transformation of the Welfare State: A Comparative Analysis of Activating Labour Market Policies,” **European Journal of Political Research**, C. 46, 2007, s. 823-851.
- do Paço, Antonio S.,
- Raquel Varela: “The ‘Memorandum of Understanding’ in Portugal and the Portuguese Left,” **Socialism and Democracy**, C. 29, No: 3, 2015, s. 104-114.
- Doerschler, Peter: “Die Linke: Still an Eastern Cultural Icon?,” **German Politics**, C. 24, No: 3, 2015, s. 377-401.
- Domenech, Antoni, Gustavo
- Buster, Daniel Raventós: “Old” and “New” Left in the Kingdom of Spain, 2008–2015,” **Socialism and Democracy**, C. 29, No: 3, 2015, s. 44-61.
- Dubois, Francis, Pierre Mabut: “French Communist Party Congress Reveals Advanced Crisis,” (Çevrimiçi) <https://www.ws.ws.org/en/articles/2009/01/pcf-j10.html>, 10 Ocak 2009.

- Ducange, Jean-Numa: "The Radical Left in France," **Socialism and Democracy**, C. 29, No: 3, 2015, s. 62-70.
- Dufour, Pascale: "The Mobilization Against the 2005 Treaty Establishing a Constitution for Europe: A French Mobilization for Another Europe," **Social Movement Studies: Journal of Social, Cultural and Political Protest**, C. 9, No: 4, 2010, s. 425-441.
- Duménil, Gérard,
Dominique Lévy: "The Neoliberal (Counter-)Revolution," **Neoliberalism: A Critical Reader**, Ed. by. Alfredo Saad-Filho, Londra, Pluto Press, 2005, s. 9-19.
- Dunphy, Richard: **Contesting Capitalism?: Left Parties and European Integration**, Manchester, Manchester University Press, 2004.
- Dunphy, Richard, Tim Bale: "The Radical Left in Coalition Government: Towards a Comparative Measurement of Success and Failure," **Party Politics**, C. 17, No: 4, 2011, 488-504.
- Duverger, Maurice: "A New Political System Model: Semi-Presidential Government," **European Journal of Political Research**, C. 8, 1980, s. 165-187.
- Dyson, Kenneth: "The German Model Revisited: From Schmidt to Schröder," **German Politics**, C. 10, No: 2, 2001, s. 135-154.
- "A Crisis of Leadership in the Euro Area," **The Euro at 10: Europeanization, Power, and Convergence**, Ed. by. Kenneth Dyson, Oxford-New York, Oxford University Press, 2008, s. 132-164.

- Economides, Spyros: "The Recent Election Has Left Greek Politics Deeply Split," (Çevrimiçi) <http://blogs.lse.ac.uk/euoppblog/2012/06/30/greek-split-elections/t>, 30 Haziran 2012.
- Eleftheriou, Costas: "Factionalism and Radical Politics in Synaspismos", Paper Presented at the 4th Hellenic Observatory PhD Symposium, London School of Economics, 25-26 Haziran 2009, Londra.
- "Greek Radical Left Responses to the Crisis: Three Types of Political Mobilisation, One Winner," **Europe's Radical Left: From Marginality to the Mainstream?**, Ed. by. Luke March, Daniel Keith, London and New York, Rowman & Littlefield, 2016, 289-310.
- Eley, Geoff: **Forging Democracy: The History of the Left in Europe, 1850-2000**, Oxford-New York, Oxford University Press, 2002.
- Elo, Kimmo: "The Left Party and the Long-Term Developments of the German Party System," **German Politics and Society**, C. 26, No: 3, Kış 2008, s. 50-68.
- Emre, Yunus, Burak Cop, Aras Aladağ, Şenol Arslantaş: "Kimlik Siyasetleri ve Kimlik Mücadelelerinin Chp ve Sosyal Demokrasi İlişisine Etkisi," **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 73, No: 3, 2018, s. 731-762.
- Emre, Yunus, Burak Cop, Şenol Arslantaş, Aras Aladağ: "Küreselleşme Karşısında Sosyal Demokrasi'nin Konumu: CHP Örneği Üzerine Bir Alan

Araştırması,” **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, C. 14, No: 53, 2017, s. 111-128.

Engert, Klaus: “The Rise of Die Linke in Germany,” **New Parties of the Left: Experiences from Europe**, Londra, Resistance Books, 2011, s. 97-112.

Epstein, Simon, Eliahu Green: “The French Elections of 2012: A View from Jerusalem,” **Israel Journal of Foreign Affairs**, C. 6, No: 3, 2012, s. 113-125.

Errejón, Inigo,

Chantal Mouffe: **Podemos: In the Name of the People**, Londra, Lawrence & Wishart, 2016.

Escalona, Fabien,

Mathieu Vieira: “The French Radical Left and the Crisis: ‘Business as Usual’ rather than ‘le Grand Soir’,” **Europe’s Radical Left: From Marginality to the Mainstream?**, Ed. by. Luke March, Daniel Keith, London and New York, Rowman & Littlefield, 2016, 115-132.

Eskelinen, Teppo: “The Nordic Radical Left,” **Socialism and Democracy**, C. 29, No: 3, 2015, s. 115-125.

Esping-Andersen, Gøsta: **Social Foundations of Postindustrial Economies**, New York, Oxford University Press, 1999.

Evans, Jocelyn: “Normalising the French Presidency: Explaining François Hollande’s Victory,” **Renewal**, C. 20, No: 2-3, 2012, s. 123-129.

- Fagerholm, Andreas: "What is Left for the Radical Left? A Comparative Examination of the Policies of Radical Left Parties in Western Europe before and after 1989," **Journal of Contemporary European Studies**, C. 25, No: 1, 2017, s. 16-40.
- Featherstone, Kevin: "Greece: A Suitable Accommodation?," **The Euro at 10: Europeanization, Power, and Convergence**, Ed. by. Kenneth Dyson, Oxford-New York, Oxford University Press, 2008, s. 165-181.
- Femia Joseph V.: **Gramsci's Political Thought: Hegemony, Consciousness, and the Revolutionary Process**, Oxford, Clarendon Press, 1981.
- Fhearraigh, Donal M.: "SYRIZA and the Rise of Radical Left-Reformism in Europe," **Irish Marxist Review**, C. 1, No: 2, 2012, s. 103-109.
- Fisher, Wisner J.,
Thomas Ponniah: **Another World Is Possible: Popular Alternatives to Globalization at the World Social Forum**, New York, Zed Books, 2003.
- Fominaya, Cristina F.,
Laurence Cox: **Understanding European Movements: New Social Movements, Global Justice Struggles, Anti-Austerity Protest**, New York, Routledge, 2013.
- Forenza, Eleonora: "From Splits to Unification? On the Recent History of the Italian Radical Left," **Socialism and Democracy**, C. 29, No: 3, 2015, s. 93-103.

France Politique:

(Çevrimiçi) <http://www.france-politique.fr/election-presidentielle-1995.htm>, 11 Kasım 2018.

(Çevrimiçi) <http://www.france-politique.fr/elections-europeennes-1999.htm>, 10 Temmuz 2018.

(Çevrimiçi) <http://www.france-politique.fr/elections-europeennes-2014.htm>, 6 Nisan 2018.

(Çevrimiçi) <http://www.france-politique.fr/elections-europeennes-2004.htm>, 1 Mart 2018.

(Çevrimiçi) <http://www.france-politique.fr/elections-europeennes-2009.htm>, 3 Temmuz 2018.

Franck, Raphael:

“Why Did a Majority of French Voters Reject the European Constitution?” **European Journal of Political Economy**, C. 21, 2005, s. 1071-1076.

Fransız İçişleri Bakanlığı:

(Çevrimiçi) [https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Lesresultats/Europeennes/elecresult__europeennes_2009/\(path\)/europeennes_2009/FE.html](https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Lesresultats/Europeennes/elecresult__europeennes_2009/(path)/europeennes_2009/FE.html), 10 Haziran 2018.

(Çevrimiçi) [https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Lesresultats/Presidentielles/elecresult__presidentielle_2002/\(path\)/presidentielle_2002/FE.html](https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Lesresultats/Presidentielles/elecresult__presidentielle_2002/(path)/presidentielle_2002/FE.html), 8 Eylül 2018.

(Çevrimiçi) [https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Lesresultats/Presidentielles/elecresult__presidentielle_2007/\(path\)/presidentielle_2007/FE.html](https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Lesresultats/Presidentielles/elecresult__presidentielle_2007/(path)/presidentielle_2007/FE.html), 8 Eylül 2018.

(Çevrimiçi) [https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Lesresultats/Legislatives/elecresult__legislatives_2007/\(path\)/legislatives_2007/FE.html](https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Lesresultats/Legislatives/elecresult__legislatives_2007/(path)/legislatives_2007/FE.html), 4 Temmuz 2018.

(Çevrimiçi) [https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Lesresultats/Europeennes/elecresult__europeennes_2009/\(path\)/europeennes_2009/FE.htm](https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Lesresultats/Europeennes/elecresult__europeennes_2009/(path)/europeennes_2009/FE.htm), 2 Ağustos 2018.

(Çevrimiçi) [https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Lesresultats/Presidentielles/elecresult__PR2012/\(path\)/PR2012/index.html](https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Lesresultats/Presidentielles/elecresult__PR2012/(path)/PR2012/index.html), 5 Eylül 2018.

(Çevrimiçi) [https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Lesresultats/Legislatives/elecresult__LG2012/\(path\)/LG2012/index.html](https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Lesresultats/Legislatives/elecresult__LG2012/(path)/LG2012/index.html), 4 Kasım 2018.

(Çevrimiçi) [https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Lesresultats/Europeennes/elecresult__ER2014/\(path\)/ER2014/FE.html](https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Lesresultats/Europeennes/elecresult__ER2014/(path)/ER2014/FE.html), 6 Mayıs 2018.

(Çevrimiçi) [https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Presidentielles/elecresult__presidentielle-2017/\(path\)/presidentielle-2017/FE.html](https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Presidentielles/elecresult__presidentielle-2017/(path)/presidentielle-2017/FE.html), 5 Mayıs 2018.

(Çevrimiçi) [https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Legislatives/elecresult__legislatives-2017/\(path\)/legislatives-2017/FE.html](https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Legislatives/elecresult__legislatives-2017/(path)/legislatives-2017/FE.html), 3 Şubat 2018.

Fukuyama, Francis:

“The End of History,” **The National Interest**, No: 16, Yaz 1989, s. 3-18.

- Gaffney, John: **Political Leadership in France: From Charles de Gaulle to Nicolas Sarkozy**, New York, Palgrave Macmillan, 2010.
- Galtung, Johan: "The Green Movement: A Socio-historical Exploration," **International Sociology**, C. 1, No: 1, 1986, s. 75-90.
- Gauthier, Elisabeth: "Left-wing Governments in France and the Challenge of Hegemony," **The Left in Government: Lation America and Europe Compared**, Ed. by. Birgit Daiber, Brussels, Rosa Luxemburg Foundation, 2010, 133-138.
- Gemenis, Kostas: "The 2010 Regional Elections in Greece: Voting for Regional Governance or Protesting the IMF?," **Regional & Federal Studies**, C. 22, No: 1, 2012, s. 107-115.
- Genschel, Corinna: "Blockupy and Beyond: Blockupy as an Unexpected Space for Transnational European Organising," (Çevrimiçi) <https://www.tni.org/my/node/14430>, 25 Temmuz 2016.
- Giddens, Anthony: **The Third Way: The Renewal of Social Democracy**, Cambridge, Polity Press, 1998.
- Runaway World**, New York, Routledge, 2000.
- The Third Way and Its Critics**, Cambridge, Polity Press, 2011.
- Giles, Chris, Peter Spiegel,

- Kerin Hope: "Eurozone: If Greece Goes," (Çevrimiçi)
<https://www.ft.com/content/175fcc8c-9b7f-11e18b36-00144feabdc0>, 23 Temmuz 2016.
- Gitlin, Todd: **Occupy Nation: The Roots, the Spirit, and the Promise of Occupy Wall Street**, Londra, HarperCollins Publishers, 2012.
- Gomez, Raul, Laura Morales,
 Luis Ramiro: "Varieties of radicalism: Examining the Diversity of Radical Left Parties and Voters in Western Europe," **West European Politics**, C. 39, No: 2, 2016, s. 351-379.
- Gray, John: **After Social Democracy: Politics, Capitalism and the Common Life**, Londra, Demos, 1996.
- Green-Pedersen, Christopher: "The Growing Importance of Issue Competition: The Changing Nature of Party Competition in Western Europe," **Political Studies**, C. 55, 2007, s. 607-628.
- Grix, Jonathan: "East German Political Attitudes: Socialist Legacies v. Situational Factors a False Antithesis," **German Politics**, C. 9, No: 2, 2000, s. 109-124.
- Guinaudeau, Isabelle: "The European Dilemma of Social-Democratic Parties: A Study of Debates at National Party Conferences of the PS, SPD and Labour Party," **EUI Working Paper MWP**, 2012, s. 1-17.
- Hainsworth, Paul: "France Says No: The 29 May 2005 Referendum on the European Constitution," **Parliamentary Affairs**, C. 59, No: 1, 2006, s. 98-117.
- Halikiopoulou Daphne,

- Sofia Vasilopoulou: "Breaching the Social Contract: Crises of Democratic Representation and Patterns of Extreme Right Party Support," **Government and Opposition**, 2016, s. 1-25.
- Hamlaoui, Julia: "Jean-Luc Mélenchon: 'A General Reorientation of Policy Is What's on the Agenda'", (Çevrimiçi) <http://www.humaniteinenglish.com/spip.php?article 2262>, 23 Temmuz 2016.
- Hancké, Bob: **Unions, Central Banks, and EMU: Labor Market Institutions & Monetary Integration in Europe**, Oxford, Oxford University Press, 2013.
- Harlen, Christine M.: "Schröder's Economic Reforms: The End of Reformstau?," **German Politics**, C. 11, No: 1, 2002, s. 61-80.
- Harvey, David: "Neoliberalism as Creative Destruction," **Annals of the American Academy of Political and Social Science**, C. 11, C. 610, 2007, s. 22-44.
- Neoliberalizmin Kısa Tarihi**, Çev. Aylin Onacak, İstanbul, Sel Yayıncılık, 2015.
- "Neoliberalism is a Political Project", (Çevrimiçi) <https://www.jacobinmag.com/2016/07/david-harvey-neoliberalism-capitalism-labor-crisis-resistance/>, 23 Temmuz 2016.
- Hay, Colin: **The Political Economy of New Labour: Labouring under False Pretences?**, Manchester, Manchester University Press, 1999.

- Hayward, Jack: "Hyperpresidentialism and the Fifth Republic State Imperative," **The Presidents of the French Fifth Republic**, Ed. by. David Bell, John Gaffney, London, Palgrave Macmillan, 2013, s. 44-57.
- Hewlett, Nick: "Voting in the Shadow of the Crisis. The French Presidential and Parliamentary Elections of 2012," **Modern & Contemporary France**, C. 20, No: 4, 2012, s. 403-420.
- Hicks, Alexander: **Social Democracy and Welfare Capitalism**, New York, Cornell University Press, 1999.
- Hildebrandt, Cornelia: "Die Linke in Germany," **The Left in Europe: Political Parties and Party Alliances between Norway and Turkey**, Ed. by. Cornelia Hildebrandt, Birgit Daiber, New York, Rosa Luxemburg Foundation Brussels Office, 2009, s. 130-142.
- "The Left Party in Germany," **From Revolution to Coalition – Radical Left Parties in Europe**, Ed. by. Birgit Daiber, Cornelia Hildebrandt, Anna Striethorst, Berlin, Rosa-Luxemburg Foundation, 2011, s. 93-113.
- "A Political Earthquake in Germany," **Transform**, C. 13, 2013, s. 149-154.
- Hildebrandt, Cornelia,
Birgit Daiber (eds.): **The Left in Europe. Political Parties and Party Alliances Between Norway and Turkey**, Berlin, Rosa Luxemburg Stiftung, 2009.

- Hobsbawm, Eric: **Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırıhklar Çağı**, Çev. Yavuz Alogan, 6. Bs., İstanbul, Everest Yayınları, 2012.
- Holubec, Stanislav: "The Radical Left of the New EU: Between Communist Nostalgia and Postmodern Radicalism," **Socialism and Democracy**, C. 29, No: 3, 2015, s. 126-134.
- Hough, Dan: "From Pariah to Prospective Partner? The German Left Party's Winding Path towards Government," **Left Parties in National Governments**, Ed. by. Jonathan Olsen, Michael Kob, Dan Hough, London, Palgrave Macmillan, 2010, s. 138-154.
- Hough, Dan, Michael Koß: "Populism Personified or Reinvigorated Reformers? The German Left Party in 2009 and Beyond," **German Politics and Society**, C. 27, No: 2, Yaz 2009, s. 76-91.
- Howarth, David: "Left-wing Governments in France and the Challenge of Hegemony," **The Euro at 10: Europeanization, Power, and Convergence**, Ed. by. Kenneth Dyson, Oxford-New York, Oxford University Press, 2008, s. 111-131.
- Hudson, Kate: **European Communism since 1989: Towards a New European Left?**, Basingstoke, Macmillan, 2000.
- The New European Left: A Socialism for the Twenty-First Century?**, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2012.

- “The Radical Left in Britain,” **Socialism and Democracy**, C. 29, No: 3, 2015, s. 149-157.
- Ignazi, Piero: “The Crisis of Parties and the Rise of New Political Parties,” **Party Politics**, C. 2, No: 4, 1996, s. 549-566.
- Inglehart, Ronald F.,
Pippas Norris: “Trump, Brexit, and the Rise of Populism: Economic Have-nots and Cultural Backlash,” **Harvard Kennedy School Faculty Research Working Paper Series RWP16-026**, 2016.
- Inglehart, Ronald: “Post-Materialism in an Environment of Insecurity,” **The American Political Science Review**, C. 75, No: 4, Aralık 1981, s. 880-900.
- Ishiyama, John: “Europeanization and the Communist Successor Parties in Post-Communist Politics,” **Politics & Policy**, C. 34, No: 1, Mart 2006, s. 3-29.
- Ivaldi, Gilles: “Beyond France’s 2005 Referendum on the European Constitutional Treaty,” **SSH Titles**, C. 29, No: 1, 2006, s. 47-69.
- Ivarsflaten, Elisabeth: “What Unites Right-Wing Populists in Western Europe? Re-Examining Grievance Mobilization Models in Seven Successful Cases,” **Comparative Political Studies**, C. 41, No: 1, Ocak 2008, s. 3-23.
- Jackson, Julian: **The Popular Front in France: Defending Democracy, 1934-38**, New York, Cambridge University Press, 1990.

- James, Peter: "The 2002 German Federal Election - The 'Fotofinish'," **Representation**, C.39, No: 2, 2003, s. 129-136.
- Janssen, Thilo: **The Parties of the Left in Europe: A Comparison of Their Positions on European Policy Leading into the 2014 European Elections**, Çev. Phil Hill, Berlin, Rosa Luxemburg Shiftung, 2013.
- Jérôme, Bruno,
Nicholas G. Vaillant: "The French Rejection of the European Constitution: An Empirical Analysis," **European Journal of Political Economy**, C. 21, 2005, s. 1085-1092.
- Judis, John B.: "Rethinking Populism," **Politics & Policy**, C. 63, No: 4, Fall 2016, s. 116-122.
- Kahn, Robert,
Charles Kupchan: "Europe's Make or Break Moment," **Survival: Global Politics and Strategy**, C. 55, No: 6, 2013, s. 29-48.
- Kampagiannis, Thanasis: "Greece, Politics and Marxist Strategy," **International Socialism**, Issue 138, (Çevrimiçi) <http://isj.org.uk/greece-politics-and-marxist-strategy/>, 10 Nisan 2013.
- Karyotis, Georgios,
Wolfgang Rüdiger, David Judge: "Representation and Austerity Politics: Attitudes of Greek Voters and Elites Compared," **South European Society and Politics**, C. 19, No: 4, 2014, s. 435-456.
- Katsambekis, Giorgos,

- Yannis Stavrakakis: "Revisiting the Nationalism/Populism Nexus: Lessons from the Greek Case," **Javnost- The Public**, C. 24, No: 4, 2017, s. 391-408.
- Katz, Richard S.: "Party as Linkage: A Vestigial Function?," **European Journal of Political Research**, C. 18, No: 1, 1990, s. 143-161.
- Katz, Richard S., Peter Mair: "Changing Models of Party Organization and Party Democracy," **Party Politics**, C. 1, No: 1, 1995, s. 5-28.
- Keith, Daniel, Luke March: "Introduction," **Europe's Radical Left: From Marginality to the Mainstream?**, Ed. by. Luke March, Daniel Keith, Londra ve New York, Rowman & Littlefield, 2016a, s. 1-24.
- "Conclusion: The European Radical Left. Past, Present, No Future?," **Europe's Radical Left: From Marginality to the Mainstream?**, Ed. by. Luke March, Daniel Keith, Londra ve New York, Rowman & Littlefield, 2016b, s. 353-379.
- Kitschelt, Herbert: "Political Opportunity Structures and Political Protest: Anti-nuclear Movements in Four Democracies," **British Journal of Political Science**, C. 16, No: 1, Ocak 1986, s. 57-85.
- "Left-Libertarian Parties: Explaining Innovation in Competitive Party Systems," **World Politics**, C. 40, No: 2, Ocak 1988, s. 194-234.
- The Transformation of European Social Democracy**, Cambridge, Cambridge University Press, 1994.

“Formation of Party Cleavages in Post-Communist Democracies: Theoretical Propositions,” **Party Politics**, C. 1, No: 4, 1995, s. 447-472.

“Citizens”, Politicians, and Party Cartellization: Political Representation and State Failure in Post-Industrial Democracies,” **European Journal of Political Research**, C. 37, No: 2, 2000, s. 149-179.

Kitschelt, Herbert,

Staf Helleman:

“The Left-Right Semantics and the New Politics Cleavage,” **Comparative Political Studies**, C. 23, No: 2, Temmuz 1990, s. 210-238.

Kitschelt, Herbert,

Wolfgang Streeck:

“From Stability to Stagnation: Germany at the Beginning of the Twenty-first Century,” **West European Politics**, C. 26, No: 4, 2003, s. 1-34.

Knuth, Matthias:

“Path Shifting and Path Dependence: Labor Market Policy Reforms Under German Federalism,” **Intl Journal of Public Administration**, C. 32, 2009, s. 1048-1069.

“On Contradictions of 'Low Wage Policies': the German Example,” **KLI International Labor Brief**, No: 10, 2012, s. 24-41.

"A Polarized Labor Market: 2015 German Labor Market Outlook", (Çevrimiçi) <http://www.inspires-research.eu/userfiles/Knuth%20Germany%202015.pdf>, 2015.

Knuth, Matthias,

Flemming Larsen: “Increasing Roles for Municipalities in Delivering Public Employment Services: The Cases of Germany and Denmark,” **European Journal of Social Security**, C. 12, No: 3, 2010, s. 14-199.

Kompsopoulos, Jannis,

Jannis Chasoglou: “The Collapse and Transformation of the Greek Party System,” **Socialism and Democracy**, C. 28, No: 1, 2014, s. 90-112.

Kouvelakis, Stathis:

“Greece: Turning “No” into a Political Front,” **Europe in Revolt**, Ed. by. Catarina Príncipe, Bhaskar Sunkara, Paul Webb, Chicago, Haymarket Books, 2016, s. 17-30.

Kriesi, Hanspeter:

“The Role of European Integration in National Election Campaigns,” **European Union Politics**, C. 8, No: 1, 2007, s. 83-108.

“Political Mobilisation, Political Participation and the Power of the Vote,” **West European Politics**, C. 31, No: 1-2, 2008, s. 147-168.

“The Political Consequences of the Economic Crisis in Europe: Electoral Punishment and Popular Protest,” **Mass Politics in Tough Times: Opinions, Votes, and Protest in the Great Recession**, Ed. by. Nancy Bermeo, Larry M. Bartels, Oxford-New York, Oxford University Press, 2014a, s. 297-333.

“The Populist Challenge,” **West European Politics**, C. 37, No: 2, 2014b, s. 361-378.

Kriesi, Hanspeter,

- Takis S. Pappas: “Populism in Europe During Crisis: An Introduction,” **European Populism in the Shadow of the Great Recession**, Ed. by. Hanspeter Kriesi, Takis S. Pappas, United Kingdom, ECPR Press, 2015, 1-19.
- Krivine, Alain: “The New Anticapitalist Party,” **New Parties of the Left: Experiences from Europe**, Londra, Resistance Books, 2011, s. 35-46.
- Kuhn, Raymond: “Electoral Cross-dressing: The Role Reversal Campaigns of Nicolas Sarkozy and François Hollande in the 2012 Presidential Election,” **Nottingham French Studies**, C. 52, No: 2, 2013, s. 155-166.
- Kuhn, Raymond,
Rainbow Murray: “France’s Left Turn: Mapping the 2012 Elections,” **Parliamentary Affairs**, C. 66, No: 1, 2013, s. 1-16.
- Küçükali, Can: “The Perceptions, Attitudes and Political Strategies of ‘Die Linke’: A Political Discourse Analysis,” **GeT MA Working Paper Series**, No: 2, 2014, s. 1-72.
- La Documentation Française: (Çevrimiçi) <https://www.ladocumentationfrancaise.fr/dossiers/d000069-les-elections-presidentielles-sous-la-ve-republique/l-election-presidentielle-des-23-avril-et-7-mai-1995>, 1 Ağustos 2018.
- Laclau, Ernesto: **On Populist Reason**, Londra, Verso, 2005.
- Laclau, Ernesto,
Chantal Mouffe: **Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics**, Londra, Verso, 1985.

- Lapavitsas, Costas: "Financialised Capitalism: Crisis and Financial Expropriation," **Historical Materialism**, C. 17, 2009, s. 114-148.
- Lavelle, Ashley: "Social Democracy or Neo-Liberalism? The Cases of Germany and Sweden," **Social Democratic Parties in the European Union: History, Organization, Policies**, Ed. by. Curran Giorel, Van Acker Elizabeth, NSW, Pearson Longman, Frenchs Forest, 2007, s. 117-143.
- Lavelle, Ashley: **The Death of Social Democracy: Political Consequences in the 21th Century**, Hampshire-Burlington, Ashgate, 2008.
- Lazar, Marc: "Communism in Western Europe in the 1980s," **Journal of Communist Studies**, C. 4, No: 3, 1988, s. 243-257.
- Lees, Charles: "The German Party System(s) in 2005: A Return to Volkspartei Dominance," **German Politics**, C. 15, No: 4, 2006, s. 361-375.
- Lees Charles, Dan Hough,
Dan Keith: "Towards an Analytical Framework for Party Mergers: Operationalising the Cases of the German Left Party and the Dutch Green Left," **West European Politics**, C. 33, No: 6, 2010, s. 1299-1317.
- Lewis-Back, Michael S.,
Richard Nadeau: "Explaining French Elections: The Presidential Pivot," **French Politics**, C. 13, No: 1, Nisan 2015, s. 25-62.

- Liebich, Stefan: "Changing Politics Our Way: Projects and Experiences in a Red-Red Coalition," **The Left in Government: Lation America and Europe Compared**, Ed. by. Birgit Daiber, Brussels, Rosa Luxemburg Foundation, 2010, 123-132.
- Liszczyk, Dorota: "The European Union within the French Electoral Discourse 2012," **The Polish Quarterly of International Affairs**, No: 3, 2012, s. 87-108.
- Lucardie, Paul: "Prophets, Purifiers and Prolocutors," **Party Politics**, Cilt. 6, No: 2, 2000, s. 175-185.
- Lux, Julia: "Disciplining Large Member States During the Crisis: Analyzing the Discursive Strategies of the EU and German Actors on France," **Critical Policy Studies**, 2016, s. 1-17.
- Lyrintzis, Christos: "The Power of Populism: the Greek Case," **European Journal of Political Research**, C. 15, 1987, s. 667-686.
- Mair, Peter, Wolfgang C. Müller, Fritz Plasser: "Conclusion: Political Parties in Changing Electoral Markets," **Political Parties and Electoral Change: Party Responses to Electoral Markets**, Ed. by. Peter Mair, Wolfgang C. Müller, Fritz Plasser, London-Thousand Oaks-New Delhi, Sage Publications, 2004, s. 264-274.
- Mair, Peter: "Political Parties, Popular Legitimacy and Public Privelege," **West Europea Politics**, C. 18, 1995, s. 40-57.

Party System Change: Approaches and Interpretations, Oxford and New York, Oxford University Press, 2002.

“Representative versus Responsible Government,” **MplfG Working Paper** 09/8, 2009, s. 1-19.

Malkoutsiz, Nick:

“The Debt Crisis in Greece: Birth of a New Civil Society?,” **The Future We the People Need Voices from New Social Movements in North Africa, Middle East, Europe & North America**, Ed. by. Werner Puschra, Sara Burke, London and New York Office, Friedrich Ebert Stiftung, Şubat 2013, 57-62-.

March, Luke:

“From Vanguard of the Proletariat to Vox Populi: Left-Populism as a 'Shadow' of Contemporary Socialism,” **SAIS Review of International Affairs**, C. 27, No: 1, Kış- Bahar 2007, s. 63-77.

“Contemporary Far Left Parties in Europe From Marxism to the Mainstream?,” **International Policy Analysis**, Kasım 2008, s. 1-20.

Radical Left Parties in Europe, New York, Routledge, 2011.

“Problems and Perspectives of Contemporary European Radical Left Parties: Chasing a Lost World or Still a World to Win?,” **International Critical Thought**, C. 2, No: 3, 2012, s. 314-339.

“Beyond Syriza and Podemos, Other Radical Left Parties are Threatening to Break into the Mainstream of European Politics,” (Çevrimiçi) <http://blogs.lse.ac.uk/euoppblog/2015/03/24/beyond-syriza-and-po>

demos-other-radical-left-parties-are-threatening-to-break-into-the-mainstream-of-european-politics/,
Mart 2015.

“Radical Left ‘Success’ before and after the Great Recession: Still Waiting for the Great Leap Forward?,” **Europe’s Radical Left: From Marginality to the Mainstream?**, Ed. by. Luke March, Daniel Keith, Londra ve New York, Rowman & Littlefield, 2016, s. 27-50.

March, Luke, Cas Mudde: “What’s Left of the Radical Left? The European Radical Left After 1989: Decline and Mutation,” **Comparative European Politics**, C. 3, 2005, s. 23-49.

March, Luke,
Charlotte Rommerskirchen: “Out of Left Field? Explaining the Variable Electoral Success of European Radical Left Parties,” **Party Politics**, C. 21, No: 1, 2015, s. 40-53.

March, Luke,
Daniel Keith (eds.): **Europe’s Radical Left: From Marginality to the Mainstream?**, Londra ve New York, Rowman & Littlefield, 2016.

Marioulos, Julian: “The Greek Left,” **From Revolution to Coalition – Radical Left Parties in Europe**, Ed. by. Birgit Daiber, Cornelia Hildebrandt, Anna Striethorst, Berlin, Rosa-Luxemburg Foundation, 2011, s. 292-308.

Markantonatou, Maria: “The Social Consequences of the Financial Crisis in Greece: Insecurity, Recession and Welfare

- Deregulation,” **International Journal of Anthropology**, C. 27, No: 3, 1984, s. 183-196.
- Markou, Grigoris: “The Rise of Inclusionary Populism in Europe: The Case of SYRIZA,” **Contemporary Southeastern Europe**, C. 4, No: 1, 2017, s. 54-71.
- Marlière, Philippe: “Sarkozysm as an Ideological Theme Park: Nicolas Sarkozy and Right-wing Political Thought,” **Modern & Contemporary France**, C. 17, No: 4, 2009, s. 375-390.
- “The Radical Left in Europe: An Outline,” **Transform**, C. 13, 2013, s. 68-74.
- Mavrogordatos, George T.: “The Greek Party System: A Case of ‘Limited But Polarised Pluralism’?,” **West European Politics**, C. 7, No: 4, 1984, s. 156-169.
- “Greece,” **European Journal of Political Research**, C. 28, No: 3-4, Aralık 1995, s. 353-358.
- “From Traditional Clientelism to Machine Politics: The Impact of PASOK Populism in Greece,” **South European Society & Politics**, C. 2, No: 3, Winter 1997, s. 1-26.
- Mayer, Nonna: “Why Extremes Don’t Meet: Le Pen and Besancenot Voters in the 2007 French Presidential Election,” **French Politics**, C. 29, No: 3, Kış 2011, s. 101-120.
- “The Electoral Impact of the Crisis on the French Working Class: More to the Right?,” **Mass Politics in Tough Times: Opinions, Votes, and Protest in the Great Recession**, Ed. by. Nancy Bermeo, Larry

- M. Bartels, Oxford-New York, Oxford University Press, 2014, s. 266-296.
- McGiffen, Steve: "Bloodless Coup d'Etat: The European Union's Response to the Eurozone Crisis," **Socialism and Democracy**, C. 25, No: 2, 2011, s. 25-43.
- Meijer, Erik: "The Radical Left in Benelux," **Socialism and Democracy**, C. 29, No: 3, 2015, s. 71-80.
- Merkel, Wolfgang, Alexander Petring, Christian Henkes, Christoph Egle: **Social Democracy in Power: The Capacity to Reform**, New York, Routledge, 2008.
- Mewes, Horst: "The West German Green Party," **New German Critique**, No: 28, Kış 1983, s. 51-85.
- Meyer, Jürgen, Martin Höpner: "The Disintegration of Organised Capitalism: German Corporate Governance in the 1990s," **West European Politics**, C. 26, No: 4, 2003, s. 179-198.
- Meyer, David S., Sidney Tarrow: "A Movement Society: Contentious Politics for a New Century," **The Social Movement Society: Contentious Politics for a New Century**, Ed. by. David S. Meyer, Sidney Tarrow, Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 1998, s. 1-18.
- Michael, Hardt, Antonio Nehri. "The Fight for 'Real Democracy' at the Heart of Occupy Wall Street: The Encampment in Lower Manhattan Speaks to a Failure of Representation," (Çevrimiçi) <http://www.foreignaffairs.com>, 11 Ekim, 2011.

- Milner, Henry: **Social Democracy and Rational Choice: The Scandinavian Experience and Beyond**, London-New York, Routledge, 1994.
- Milner, Susan: "For an Alternative Europe: Euroscepticism and the French Left since the Maastricht Treaty," **European Studies**, C. 20, 2004, s. 59-81.
- Mitra, Subrata: "The National Front in France - A Single-issue Movement?," **West European Politics**, C. 11, No: 2, 1988, s. 47-64.
- Molyneux, John: "Understanding Left Populism," **Irish Marxist Review**, C. 2, No: 6, 2013, s. 22-35.
- Mondon, Aurelien: "Nicolas Sarkozy's Legitimization of the Front National: Background and Perspectives," **Patterns of Prejudice**, C. 47, No: 1, 2013, s. 22-40.
- "The Front National in the Twenty-First Century: From Pariah to Republican Democratic Contender?," **Modern & Contemporary France**, C. 22, No: 3, 2014, s. 301-320.
- Morlino, Leonardo: "Crisis of Parties and Change of Party System in Italy," **Party Politics**, C. 2, No: 1, 1996, s. 5-30.
- Morris, Marley: "Marine Le Pen's Result in Last Sunday's French Elections Confounded the Experts But Does Not Signal the Rise of the Far Right in Europe," (Çevrimiçi) <http://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2012/04/26/marine-le-pen-far-right-french-election/>, 26 Nisan 2012.

Moschonas, Gerassimos: “The Panhellenic Socialist Movement,” **Social Democratic Parties in the European Union: History, Organization, Policies**, Ed. by. Robert Ladrech, Philippe Marliere, New York, MacMillan Press, 1999, s. 110-122.

In the Name of Social Democracy: The Great Transformation, 1945 to the Present, London, Verso, 2002.

“The European Union and the Dilemmas of the Radical Left: Some Preliminary Thoughts,” *Transform!*, C. 9, 2011, s. 8-20.

“The ‘Broken Equilibrium’ in European Politics: The Europe Factor and the Weakening of Mainstream Parties,” **European Populism in the Shadow of the Great Recession**, Ed. by. Isabella Durant, Daniel Cohn-Bendit, Brussels, The Spinelli Group, 2013a, s. 20-27.

“A New Left in Greece: PASOK’s Fall and Syriza’s Rise,” **Dissent**, C. 60, No: 4, 2013b, s. 33-37.

“The Greek Debt Crisis and PASOK: Lessons for European Social Democracy,” **Next Left: For a Connecting Progressive Agenda**, Ed. by. Ernst Stetter, Karl Duffek, Ania Skrzypek, Poland, Foundation for European Progressive Studies, 2015a, s. 410-431.

“The Panhellenic Socialist Movement,” **Social Democratic Parties in the European Union: History, Organization, Policies**, Ed. by. Robert

Ladrech, Philippe Marlière, Basingstoke-New York,
Macmillan, 2015b, s. 110-122.

Mouffe, Chantal: “Deliberative Democracy or Agonistic Pluralism?,”
Social Research, C. 66, No: 3, Fall 1999, s. 745-758.

Mudde, Cas: “Extremist Movements,” **Developments in West
European Politics 2**, Ed. by. Paul Heywood, Erik
Jones, Martin Rhodes, Pasingstoke-New York,
Palgrave Macmillan, 2002, s. 135-150.

“The Populist Zeitgeist,” **Government and
Opposition**, C. 39, No: 4, 2004, s. 541-563.

“The Populist Radical Right: A Pathological
Normalcy,” **West European Politics**, C. 33, No: 6,
2010, s. 1167-1186.

“Populism in Europe: A Primer?,” (Çevrimiçi)
[https://www.opendemocracy.net/can-europe-make-
it/cas-mudde/populism-in-europe-primer](https://www.opendemocracy.net/can-europe-make-it/cas-mudde/populism-in-europe-primer), 12 Mayıs
2015.

Mudde, Cas,

Christobal Rovira Kaltwasser: “Populism,” **The Oxford Handbook of Political
Ideologies**, Ed. by. Michael Freeden, Lyman Tower
Sargent, Marc Stears, Oxford, Oxford University
Press, 2013, s. 474-492.

Mullis, Daniel, Bernd Belina,

Tino Petzold, Lucas Pohl,

Sebastian Schipper: “Social Protest and its Policing in the Heart of the
European Crisis Regime”: The Case of Blockupy in

- Frankfurt, Germany,” **Political Geography**, C. 55, Kasim 2016, s. 50-59.
- Musto, Marcello: “Introduction,” **Socialism and Democracy**, C. 29, No: 3, 2015, s. 1-6.
- Müller, Wolfgang C.,
Kaare Strom: **Policy, Office, or Votes?: How Political Parties in Western Europe Make Hard Decisions**, Cambridge, Cambridge University Press, 1999.
- Nachtwey, Oliver, Tim Spier: “Political Opportunity Structures and the Success of the German Left Party in 2005,” **Journal of Contemporary Central and Eastern Europe**, C. 15, No: 2, 2007, s. 123-154.
- Narkiewicz, Olga: **The End of the Bolshevik Dream: Western European Communist Parties in the Late Twentieth Century**, Londra, Routledge, 1990.
- Norris, Pippa: “Representation and the Democratic Deficit,” **European Journal of Political Research**, C. 32, 1997, s. 273-282.
- Notermans, Ton: **Money, Markets, and the State: Social Democratic Economic Policies since 1918**, New York, Cambridge University Press, 2000.
- Nölke, Andreas: “Economic Causes of the Eurozone Crisis: The Analytical Contribution of Comparative Capitalism,” **Socio-Economic Review**, 2015, s. 1-21.
- O’Malley, Eoin,

- John FitzGibbon: “Everywhere and Nowhere: Populism and the Puzzling Non-Reaction to Ireland’s Crises,” **European Populism in the Shadow of the Great Recession**, Ed. by. Hanspeter Kriesi, Takis Pappas, Colchester, ECPR Press, 2015, s. 287-302.
- Oikonomides, Theodora: “The Squares Movement: Combining Protest and Solidarity,” **The Future We the People Need: Voices from New Social Movements in North Africa, Middle East, Europe & North America**, Ed. by. Werner Puschra, Sara Burke, London and New York Office, Friedrich Ebert Stiftung, Şubat 2013, s. 51-56.
- Olsen, Jonathan, Dan Hough,
Michael Kob: “From Pariah to Players? Left Parties in National Governments,” **Left Parties in National Governments**, Ed. by. Jonathan Olsen, Michael Kob, Dan Hough, London, Palgrave Macmillan, 2010, s. 1-15.
- Oppelland, Torsten: “Rituals of Commemoration – Identity and Conflict: The Case of Die Linke in Germany,” **German Politics**, C. 21, No: 4, 2012, s. 429-443.
- Padgett, Stephan,
William E. Paterson: **A History of Social Democracy in Postwar Europe**, London and New York, Longman, 1991.
- Panayiotakis, Michalis: “The Radical Left in Greece,” **Socialism and Democracy**, C. 29, No: 3, 2015, s. 25-43.
- Panitch, Leo: “The State in a Changing World: Social-Democratizing Global Capitalism?,” (Çevrimiçi)

<http://monthlyreview.org/1998/10/01/the-state-in-a-changing-world>, 1 Ekim 1998.

Papadimas, Lefteris,

George Georgiopoulos: "Greece Imposes Capital Controls as Crisis Deepens," (Çevrimiçi) <https://www.reuters.com/article/us-eurozone-greece/greece-imposes-capitalcontrols-as-crisis-deepens-idUSKBN0P40EO20150628>, 28 Haziran 2015.

Pappi, Franz U.:

"The West German Party System," **West European Politics**, C. 7, No: 4, 1984, s. 7-26.

Parlamentolar Arası Birlik:

(Çevrimiçi) http://archive.ipu.org/parline-e/reports/ar/2113_97.htm, 2 Ocak.2018.

(Çevrimiçi) http://archive.ipu.org/parline-e/reports/ar/2113_02.htm, 5 Şubat 2018.

(Çevrimiçi) http://archive.ipu.org/parline-e/reports/ar/2113_12.htm, 6 Eylül 2018.

(Çevrimiçi) http://archive.ipu.org/parline-e/reports/ar/2113_07.htm, 4 Mart 2018.

(Çevrimiçi) http://archive.ipu.org/parline-e/reports/ar/2113_93.htm, 8 Haziran 2018.

Patton, David F.:

"Germany's Party of Democratic Socialism in Comparative Perspective," **East European Politics and Societies**, C. 12, No: 3, Fall 1998, s. 500-526.

Perry, Sheila, Paul Smith:

"Introduction: The French Electoral Year 2011-2012," **Nottingham French Studies**, C. 52, No: 2, 2013, s. 133-143.

- Pessoa, Carlos: “Theory, Democracy and the Left: An Interview with Leo Panitch,” (Çevrimiçi) [http://www.signsofthetimes.org.uk/panitch\[textonly\].html](http://www.signsofthetimes.org.uk/panitch[textonly].html), t.y.
- Petithomme, Mathieu: “Awakening the Sleeping Giant? The Displacement of the Partisan Cleavage and Change in Government- Opposition Dynamics in EU Referendums,” **Perspectives on European Politics and Society**, C. 12, No: 1, 2011, s. 89-110.
- Petitjean, Clément: “What Happened to the French Left?,” **Europe in Revolt**, Ed. by. Catarina Príncipe, Bhaskar Sunkara, Paul Webb, Chicago, Haymarket Books, 2016, s. 87-106.
- Pickard, Sarah: “French Youth Policy in an Age of Austerity: Plus Ça Change?,” **International Journal of Adolescence and Youth**, C. 19, No: 1, 2014, s. 48-61.
- Picot, Georg: “Party Competition and Reforms of Unemployment Benefits in Germany: How a Small Change in Electoral Demand Can Make a Big Difference,” **German Politics**, C. 18, No: 2, 2009, s. 155-179.
- Piketty, Thomas: **Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital**, Çev. Hande Koçak, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
- Plescia, Carolina,
David Johann: “Germany: Merkel Does Not Stand Out But Holds,” **The European Parliament Elections of 2014**, Ed. by. Lorenzo De Sio, Vincenzo Emanuele, Nicola Maggini, Rome, CISE, 2014, s. 189-194.

- Poguntke, Thomas: "The Organization of a Participatory Party - The German Greens," **European Journal of Political Research**, C. 15, 1987, s. 609-633.
- "Goodbye to Movement Politics? Organisational Adaptation of the German Green Party," **Environmental Politics**, C. 2, No: 3, 1993, s. 379-404.
- "A Presidentializing Party State? The Federal Republic of Germany," **The Presidentialization of Politics: A Comparative Study of Modern Democracies**, Ed. by. Thomas Poguntke, Paul Webb, Oxford-New York, Oxford University Press, 2007, s. 63-87.
- Poguntke, Thomas,
Paul Webb (eds.): **The Presidentialization of Politics: A Comparative Study of Modern Democracies**, Oxford-New York, Oxford University Press, 2007.
- Priestland, David: **The Red Flag: Communism and the Making of the Modern world**, London, Allen Lane, 2009.
- Príncipe, Catarina: "Introduction," **Europe in Revolt**, Ed. by. Catarina Príncipe, Bhaskar Sunkara, Paul Webb, Chicago, Haymarket Books, 2016, s. 1-8.
- Przeworski, Adam: "Social Democracy as a Historical Phenomenon," **New Left Review**, Issue 122, 1 Temmuz 1980, s. 27-58.

Capitalism and Social Democracy, Cambridge: Cambridge University Press, 1986.

Przeworski, Adam,

John Sprague:

A History of Electoral Socialism, London, The **Paper Stones**: University of Chicago Press, 1988.

Ramiro, Luis:

“Support for Radical Left Parties in Western Europe: Social Background, Ideology and Political Orientations,” **European Political Science Review**, C. 8, No: 1, 2016a, s. 1-23.

“Riders on the Storm: United Left and Podemos During the 2008 Great Recession,” **Europe’s Radical Left: From Marginality to the Mainstream?**, Ed. by. Luke March, Daniel Keith, London and New York, Rowman & Littlefield, 2016b, s. 330-311.

Rothacher, Albrect:

“The Green Party in German Politics,” **West European Politics**, C. 7, No: 3, 1984, s. 109-116.

Rueda, David:

Social Democracy Inside Out: Partisanship & Labour Market Policy in Industrialized Democracies, Oxford-New York, Oxford University Press, 2011.

Russo, Luana:

“France: The Historic Victory of the Front National,” **The European Parliament Elections of 2014**, Ed. by. Lorenzo De Sio, Vincenzo Emanuele, Nicola Maggini, Rome, CISE, 2014, s. 181-188.

Ryan, Yasmine:

"France's Left Front Hopes to 'Reinvent' Left," (Çevrimiçi) <https://www.aljazeera.com/indepth/feat>

ures/2012/04/2012424191716534108.html?xif=%20
garrido, 30 Nisan 2012.

Rydgren, Jens: “France: The Front National, Ethnonationalism and Populism,” **Twenty-First Century Populism: The Spectre of Western European Democracy**, Ed. by. Daniele Albertazzi, Duncan McDonnell, New York, Palgrave Macmillan, 2008, s. 166-180.

Saalfeld, Thomas: “The West German Bundestag After 40 Years: The Role of Parliament in a ‘Party Democracy,” **West European Politics**, C. 13, No: 3, 1990, s. 68-89.

Sahuc, Stéphane: “Left Parties in France,” **From Revolution to Coalition – Radical Left Parties in Europe**, Ed. by. Birgit Daiber, Cornelia Hildebrandt, Anna Striethorst, Berlin, Rosa-Luxemburg Foundation, 2011, s. 114-128.

Santos, Boaventura De Sousa: “The Future of the World Social Forum: The Work of Translation,” **Development**, C. 48, No: 2, 2005, s. 15-22.

Santos, Boaventura De Sousa: **The Rise of the Global Left: The World Social Forum and Beyond**, New York, Zed Books, 2013.

Sassoon, Donald: **One Hundred Years of Socialism: The West European Left in the Twentieth Century**, Londra ve New York, I. B. Tauris, 2010.

“Socialism in the Twentieth Century: An Historical Reflection,” **Journal of Political Ideologies**, C. 5, No: 1, 2000, s. 17-34.

- Sayers, Sean J.: "Introduction," **Socialism and Democracy**, Ed. by. David McLellan, Sean Sayers, Londra ve New York, MacMillan, 1991, s. 1-5.
- Scarrow, Susan: "Embracing Dealignment, Combating Realignment: Germans Parties Respond," **Political Parties and Electoral Change: Party Responses to Electoral Markets**, Ed. by. Peter Mair, Wolfgang C. Müller, Fritz Plasser, London-Thousand Oaks-New Delhi, Sage Publications, 2004, s. 86-110.
- Schafer, Armin: "Return with a Vengeance: Working Class Anger and the Rise of Populism," (Çevrimiçi) <https://items.ssrc.org/return-with-a-vengeance-working-class-anger-and-the-rise-of-populism/>, 8 Ağustos 2017.
- Schmidt, Vivien A.: "The Eurozone Crisis: A Crisis of Politics, Not Just Economics," **The International Spectator: Italian Journal of International Affairs**, C. 48, No: 3, 2013, s. 1-6.
- Selanik Programı: (Çevrimiçi) <http://www.syriza.gr/article/id/59907/SYRIZA---THE-THESSALONIKI-PROGRAMME.html>, 1 Ocak 2019.
- Shields, James: "Political Radicalism in France: Perspectives on a Protean Concept," **French Politics, Culture & Politics**, C. 29, No: 3, Kış 2011, s. 1-11.
- Smith, Murray: "Europe: Greece, Spain, Portugal – The Arc of Resistance to Austerity Hardens," (Çevrimiçi) <http://links.org.au/node/3074>, 16 Ekim 2012.

- Solty, Ingar: "The Historic Significance of the New German Left Party," **Socialism and Democracy**, C. 22, No: 1, 2008, s. 1-34.
- "The Crisis Interregnum: From the New Right-Wing Populism to the Occupy Movement," **Studies in Political Economy**, C. 91, No: 1, 2013, s. 85-112.
- Sotirakopoulos, Nikos,
Ingar George Sotiropoulos: "'Direct Democracy Now!': The Greek Indignados and the Present Cycle of Struggles," **Current Sociology**, C. 61, No: 4, 2013, s. 443-456.
- Sotiris, Panagiotis: "Syriza: The Dream That Became a Nightmare," **Europe in Revolt**, Ed. by. Catarina Príncipe, Bhaskar Sunkara, Paul Webb, Chicago, Haymarket Books, 2016, s. 9-16.
- Soutwell, Priscilla,
Eric Lindgren, Dustin Ellis: "A Case Study in Left Wing Neo-Populism: The Rise of the Syriza Party in Greece," **Review of European Studies**, C. 8, No: 4, 2016, s. 174-182.
- Spierings, Niels,
Andrej Zaslove: "Gender, Populist Attitudes, and Voting: Explaining the Gender Gap in Voting for Populist Radical Right and Populist Radical Left Parties," **West European Politics**, C. 40, No: 4, 2017, s. 821-847.
- Spourdalakis, Michalis: "The Greek Experience," **Socialist Register**, C. 22, 1985-1986, s. 249-267.

“Left Strategy in the Greek Cauldron: Explaining Syriza’s Success,” **Socialist Register**, 2013, C. 49, s. 98-119.

Spourdalakis, Michalis,

Chrisanthos Tassis: “Party Change in Greece and the Vanguard Role of PASOK,” **South European Society and Politics**, C. 11, No: 3-4, 2006, s. 497-512.

Standing, Guy:

The Precariat, New York, Bloomsbury Academic, 2011.

Stanley, Ben:

“The Thin Ideology of Populism,” **Journal of Political Ideologies**, C. 13, No: 1, 2008, s. 95-110.

Startin, Nick, André Krouwel:

“Euroscepticism Re-galvanized: The Consequences of the 2005 French and Dutch Rejections of the EU Constitution,” **Journal of Common Market Studies**, C. 51, No: 1, 2013, s. 65-84.

Stavrakakis, Yannis,

Giorgos Katsambekis:

“Left-wing Populism in the European Periphery: The Case of SYRIZA,” **Journal of Political Ideologies**, C. 19, No: 2, 2014, s. 119-142.

Stern, Geoffrey:

The Rise and Decline of International Communism, Aldershot, Edward Elgar, 1990.

Štiks, Igor:

“New Left” in the Post-Yugoslav Space: Issues, Sites, and Forms,” **Socialism and Democracy**, C. 29, No: 3, 2015, s. 135-146.

Storm, Servaas,

- C.W.M. Naastepad: "Crisis and Recovery in the German Economy: The Real Lessons," **Structural Change and Economic Dynamics**, C. 32, 2015, s. 11-24.
- Strom, Kaare: "A Behavioral Theory of Competitive Political Parties," **American Journal of Political Science**, C. 34, No: 2, Mayıs 1990, s. 565-598.
- Syriza Parti Programı: (Çevrimiçi) http://www.syn.gr/downloads/syriza_usf_program_201206.pdf, 5 Mayıs 2018
- Taggart, Paul: "New Populist Parties in Western Europe," **West European Politics**, C. 18, No: 1, 1995, s. 34-51.
- Taggart, Paul: "A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party Systems," **European Journal of Political Research**, C. 33, No: 3, 1998, s. 363-388.
- Taggart, Paul,
- Aleks Szczerbiak: "Contemporary Euroscepticism in the Party Systems of the European Union Candidate States of Central and Eastern Europe," **European Journal of Political Research**, C. 43, No: 1, 2004, s. 1-27.
- Tarditi, Valeria: "Times of Crisis: Success Or Decline of the Left?," **PACO**, C. 8, No: 1, 2015, s. 215-240.
- Tsakatika, Myrto: "Governance vs. Politics: The European Union's Constitutive 'Democratic Deficit'," **Journal of European Public Policy**, C. 14, No: 6, 2007, s. 867-885.
- Tsakatika, Myrto,

- Costas Eleftheriou: "The Radical Left's Turn Towards Civil Society in Greece: One Strategy, Two Paths," **South European Society and Politics**, C. 18, No: 1, 2013, s. 81-99.
- Tsakatika, Myrto, Marco Lisi: "'Zippin' up My Boots, Goin' Back to My Roots': Radical Left Parties in Southern Europe," **South European Society and Politics**, C. 18, No: 1, 2013, s. 1-19.
- Tsakoglou, Panos: "Aspects of Inequality in Greece: Measurement, Decomposition and Intertemporal Change: 1974, 1982," **Journal of Development Economics**, C. 40, 1993, s. 53-74.
- Tsipras, Alexis: "What SYRIZA Will Propose to Europe," **Transform**, C. 13, 2013, s. 41-47.
- Upchurch, Martin: "The Crisis of Social Democratic Trade Unionism in Western Europe," (Çevrimiçi) http://column.global-labouruniversity.org/2009/11/crisis-of-social-democratic-trade_8878.html, 2 Kasım 2009.
- Urbinati, Nadia: "Democracy and Populism," **Constellations**, C. 5, No: 1, 1998, s. 110-124.
- van Apeldoorn, Bastiaan: "The European Capitalist Class and the Crisis of Its Hegemonic Project," **The Socialist Register 2014**, Ed. by. Leo Panitch, Greg Albo, Vivek Chibber, London, Merlin Press, 2014, s. 189-206.
- van der Eijk, Cees,
Mark N. Franklin: "Potential for Contestation on European Matters at National Elections in Europe," **European Integration and Political Conflicts**, Ed. by. Gary

Marks, Marco R. Steenbergen, Cambridge, Cambridge University Press, 2004, s. 33-50.

Vasilopoulos, Pavlos, Laurie

Beaudonnet, Bruno Cautrès: “A Red Letter Day: Investigating the Renaissance of the French Far Left in the 2012 Presidential Election”, Paper presented at the 4th 2014 MPSA Conference, 3-6 April 2014, Chicago.

Vernardakis, Christoforos: "The Greek Left in the 2012 Elections: The Return to the Class Vote," (Çevrimiçi) <http://www.transform-network.net/en/publications/yearbook/article//the-greek-left-in-the-2012-elections-the-return-to-the-class-vote/>, 15 Kasım 2012.

Verney, Susannah: “An Exceptional Case? Party and Popular Euroscepticism in Greece, 1959–2009,” **South European Society and Politics**, C. 16, No: 1, 2011, s. 51-79.

“‘Broken and Can’t Be Fixed’: The Impact of the Economic Crisis on the Greek Party System,” **The International Spectator: Italian Journal of International Affairs**, C. 49, No: 1, 2014, s. 18-35.

Videt, Bertil: “Introduction,” **New Parties of the Left: Experiences from Europe**, Londra, Resistance Books, 2011, s. 9-24.

Visvizi, Anna: “The June 17 Elections in Greece: Domestic and European Implications,” **The Polish Institute of International Affairs Policy Paper**, No: 31, Haziran 2012, s. 1-11.

- Wagner, Markus: “Debating Europe in the French Socialist Party: The 2004 Internal Referendum on the EU Constitution,” **French Politics**, C. 6, 2008, s. 257-279.
- Wiesner, Claudia: “European Identity and National Discourses on Europe: A Comparative View on Germany and France”, Paper Presented at the CEVIPOF, 31 Ocak 2008, Paris.
- Wilson, Frank: **The Failure of West European Communism: Implications for the Future**, New York, Paragon, 1993.
- Wolf, Frieder O.: “The Radical Left in Germany,” **Socialism and Democracy**, C. 29, No: 3, 2015, s. 81-92.
- Wolfreys, Jim: “Regroupment and Retrenchment on the Radical Left in France,” **Journal of Contemporary European Studies**, C. 16, No: 1, 2008, s. 69-82.
- Yıldırım, Yavuz: “Sosyal Forum Süreci ve Avrupa Sosyal Forumu: Kurumsallaşma Tehlikesi,” **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 66, No: 3, 2011, s. 395-421.
- “Liberal Demokrasinin Krizi Bağlamında Avrupa’da Sağ-Popülizm ve Yükselen Aşırı-Sağ,” **Amme İdaresi Dergisi**, C. 50, No: 2, Haziran 2017, s. 51-72.
- Yunan İçişleri Bakanlığı: (Çevrimiçi) <http://www.ypes.gr/en/Elections/ElectionsEuropeanParliament/ResultsofElections/1999/>, 6 Eylül 2018.
- (Çevrimiçi) <http://www.ypes.gr/en/Elections/ElectionsEuropeanParliament/ResultsofElections/2004/>, 1 Ağustos 2018.

Yunan Parlamentosu:

(Çevrimiçi) <https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/ToPolitevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata-New/#Per-16>, 6 Nisan 2018.

Žižek, Slavoj:

“Demokrasiden Tanrısal Şiddete,” **Demokrasi Ne Alemde?**, Haz. Eric Hazan, Çev. Savaş Kılıç, İstanbul, Metin Yayınları, 2010, s. 104-124.

ÖZGEÇMİŞ

Haziran 2011’de Boğaziçi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü’nden lisans, Aralık 2013’te Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler programından yüksek lisans derecesi aldı. Lisans eğitimi sırasında Aarhus Üniversitesi’nde (Danimarka) Erasmus Programı kapsamında bulundu. Temmuz 2012’de ise İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Siyaset Bilimi Anabilim Dalı’nda Araştırma Görevlisi oldu. Ocak 2014’te İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler doktora programına kayıt oldu. Bu süreçte TÜBİTAK tarafından desteklenen ‘Sosyal Demokrasi Türkiye’de Niçin Gelişmedi?: Atipik Bir Örneğin Analizi’ adlı projede bursiyer olarak yer aldı. Ekim 2016-Temmuz 2017 arasında TÜBİTAK Doktora Sırası Araştırma Bursu’yla Tübingen Üniversitesi’nde (Almanya) misafir araştırmacı olarak çalışmalar yürüttü. Yunus Emre, Burak Cop ve Aras Aladağ’la birlikte yazılmış ‘Haksızlıklar Ülkesinde Sosyal Demokrasi’ (Tekin Yayınevi, 2017) adlı kitabı ve çeşitli dergilerde yayımlanmış makaleleri bulunmaktadır.